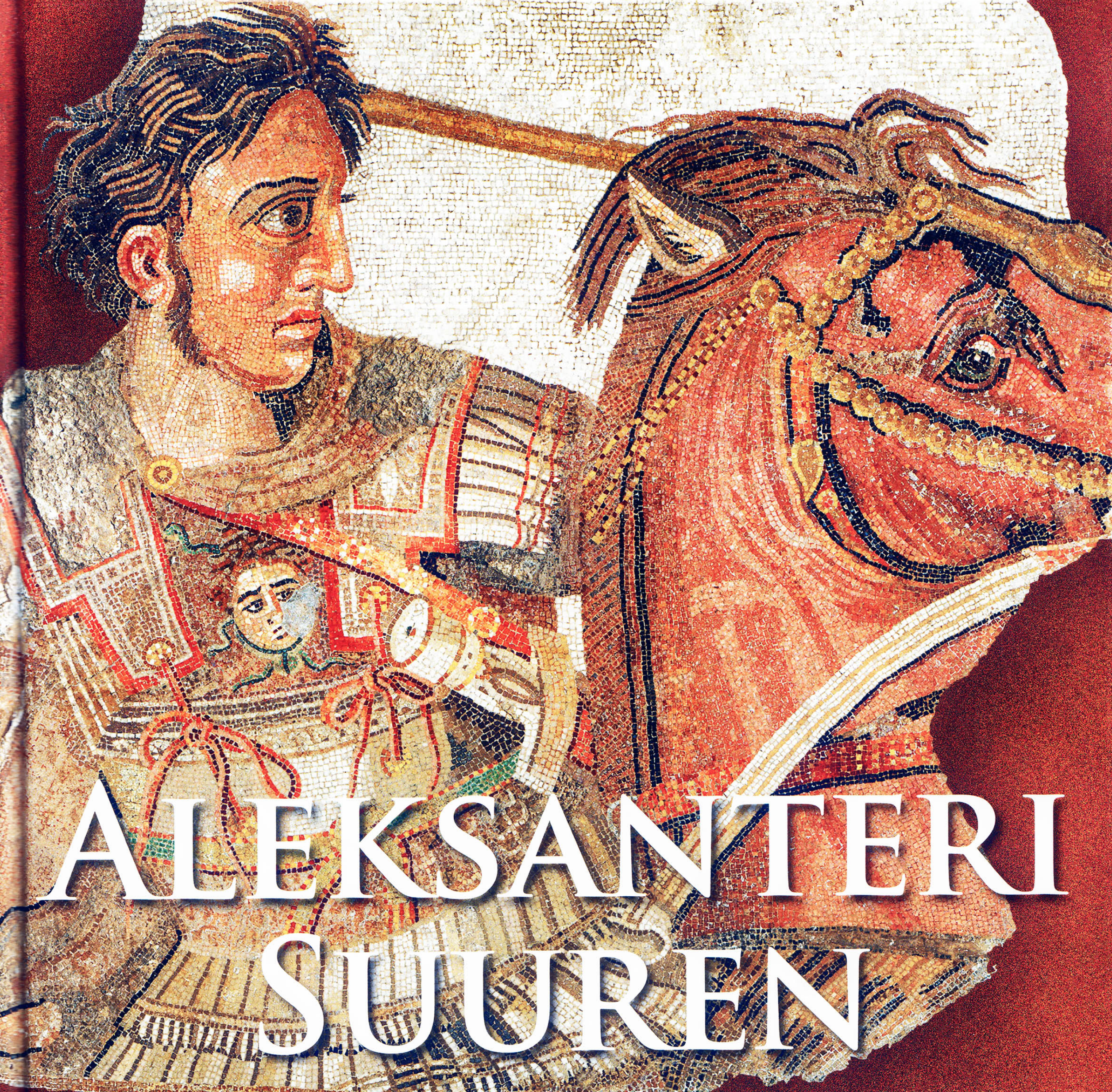

ALEKSANTERI SUUREN SOTARETKET

GUMMERUS

TOIMITTANUT RUTH SHEPPARD

Aleksanteri Suurta palvottiin jumalana jo hänen elinaikanaan, ja hän on yhä maailmankuulu. Aleksanteri oli vasta kaksikymmenvuotias, kun hänet kruunattiin Makedonian kuninkaaksi vuonna 336 eaa. Jo tuolloin hänessä orasti se sotilaallinen lahjakkuus, jonka avulla hän saavutti useita voittoja mahtavasta Persian valtakunnasta.

Yksitoista vuotta kestäneen kunnianhimoisen sotaretkensä aikana Aleksanteri vaelsi tuhansia kilometrejä, kamppaili suurissa taisteluissa ja piiritti useita kaupunkeja. Hän oli vain 32-vuotias kuollessaan mutta jätti jälkeensä Kreikasta ja Egyptistä aina Intiaan ulottuvan valtakunnan.

Tässä teoksessa kerrotaan yksityiskohtaisesti Aleksanterin sotaretkistä strategioineen, voittoineen ja tappioineen. Kirjan kartat, kuvat ja taistelukuvaukset kertovat havainnollisesti aikansa suurimman sotapäällikön elämästä ja urasta.

www.gummerus.fi

90

ISBN 978-951-20-7979-7
9 789512 079797

Aleksanteri Suuren sotaretket

Aleksanteri Suuren SOTARETKET

TOIMITTANUT RUTH SHEPPARD

Gummerus · Helsinki

Englanninkielinen alkuteos *Alexander the Great at War*
ensimmäisen kerran julkaissut Isossa-Britanniassa vuonna 2008
Osprey Publishing Ltd
Midland House
West Way, Botley
Oxford OX2 0PH

Suomennos: Timo Hautala, Veikko Ahola, Heli Ruuhinen, Irmeli Kuhlman

Etukannen kuvat: akg-images/Erich Lessing. Takakannen kuva: TopFoto.
Esilehdet: akg-images/Erich Lessing. Sivu 3: akg-images/Nimatallah. Sivut 6–7: akg-images/Erich Lessing.

ISBN 978-951-20-7979-7

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 2009

SISÄLTÖ

Persian ja Makedonian vuosisadat

Kaikki vuodet ovat ajalta ennen ajanlaskumme alkua ellei toisin mainita

***n.* 650**	Kreikan ensimmäiset hopliittiarmeijat.
560–550	Kyyros Suuren nousu.
547	Kyyros voittaa Lyydian kuninkaan Kroisoksen.
513	Dareios I nousee maihin Euroopassa.
499–493	Joonialaisten kapina.
490	Dareios I nousee maihin Kreikassa. Marathonin taistelu.
480–479	Kserkses nousee maihin Kreikassa: Thermopylain, Salamiin ja Plataian taistelu.
478–431	Deloksen meriliitosta tulee Ateenan johtama imperiumi.
449	Kalliaan rauha.
431–404	Peloponnesolaissodat.
401	Kunaksan taistelu: Kymmenentuhannen marssi.
396–394	Agesialos Vähässä-Aasiassa.
394–387/386	Korintin sota.
387/386	Antalkidaan rauha.
371	Leuktran rauha.
368–365	Makedonian tuleva kuningas Filippos Amyntaksenpoika on panttivankina Teebassa.
362	Mantinean taistelu.
360/359	Makedonian kuningas Perdikkas III kuolee illyrialaisten kanssa käydyssä taistelussa. Filippos II nousee valtaistuimelle.
359–336	Filippos II Makedonian kuninkaana.
358	Filippos II voittaa illyrialaiset.
356	Aleksanteri Suuri syntyy.
352	Filippos II voittaa fokialaiset "Krookuskentän" taistelussa.
346	Filokrateen rauha: Filippos II saa hallintaansa Pohjois-Kreikan.
338	Khaironeian taistelu: Filippos II:sta tulee Kreikan kiistaton sotilaallinen johtaja.

337	Korintin liiton perustaminen.
336	**Kevät:** Aasiaan lähetetään joukkoja. Filippos II kuolee; Aleksanteri III (Suuri) nousee Makedonian valtaistuimelle.
335	Aleksanteri sotii pohjoisessa traakialaisia, illyrialaisia ja triballeja vastaan; Teeban tuho.
334	**Kevät:** Aleksanteri joukkoineen ylittää Hellespontoksen. **Toukokuu:** Granikosjoen taistelu: Vähän-Aasian suuret rannikkokaupungit siirtyvät Aleksanterin alamaisuuteen. Miletoksen ja Halikarnassoksen piiritykset.
333	Aleksanteri avaa Gordionin solmun. **Syyskuu/lokakuu:** Issoksen taistelu.
332	Foinikian rannikkokaupungit valloitetaan; Tyroksen ja Gazan piiritykset.
332/331	Aleksanteri on Egyptissä ja perustaa Aleksandrian kaupungin Niilin suistoon **Syyskuu:** Gaugamelan taistelu. Sotaretki ukseja vastaan.
331–330	**Tammikuu:** Hyökkäys Persian porteille. Babylonin, Susan, Persepoliin ja Ekbatanan valloitus.
330	Dareios III:n kuolema. Aleksanteri siirtyy Afganistaniin. Filotaksen ja Parmenionin teloittaminen.
329–327	Sota Keski-Aasiassa, Oksos- ja Jaksartesjoen taistelut.
328	Kleitoksen kuolema. Aleksanteri avioituu Roksanen kanssa.
327	Aleksanteri aloittaa Intian sotaretken.
326	Hydaspesjoen taistelu. Makedonian armeija kieltäytyy ylittämästä Hyfasisjokea.
325	Aleksanteri saavuttaa Indusjoen suun. Marssi halki Gedrosian aavikon.
324	Aleksanteri palaa Susaan.
323	**Kesäkuu:** Aleksanteri kuolee Babylonissa.
323–281	Seuraajien aikakausi ja hellenististen kuningaskuntien synty.
301	Ipsoksen taistelu.

1

KREIKKA JA PERSIA 400-LUVULLA EAA.

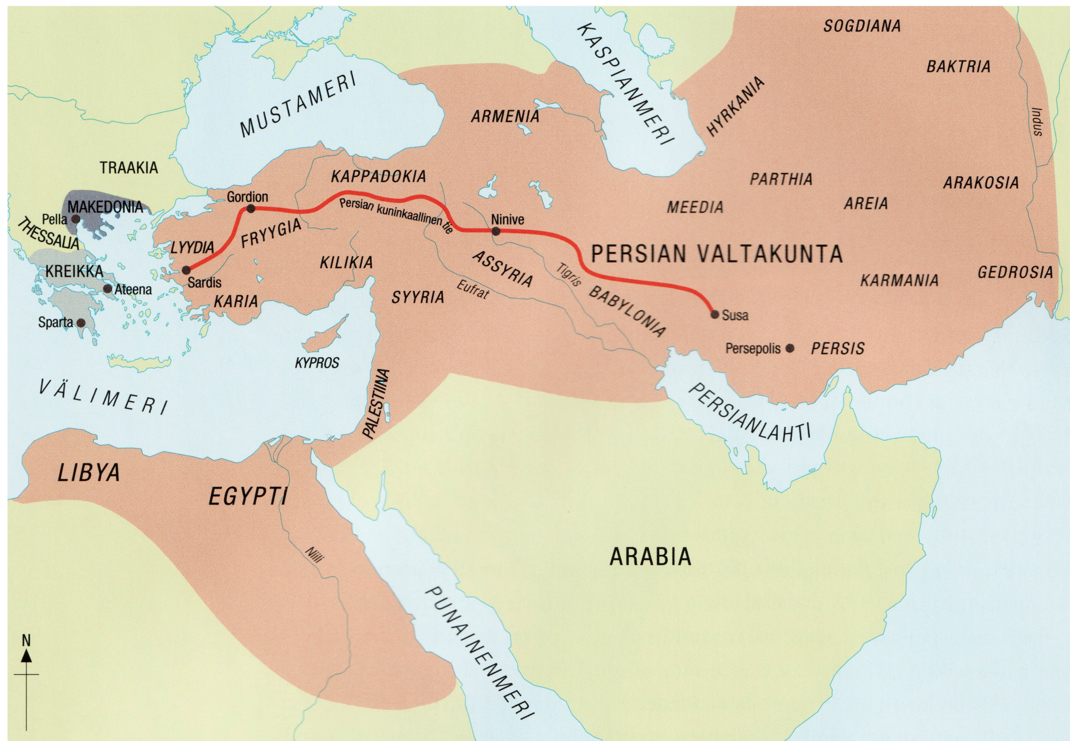
Kun Aleksanteri nousi Makedonian valtaistuimelle isänsä jälkeen tämän kuoltua vuonna 336 eaa., Kreikan kaupunkivaltioiden ja valtavan Persian valtakunnan välillä oli ollut ristiriitoja jo satojen vuosien ajan. Antiikin Kreikka muodostui sadoista kaupunkivaltioista (*poleis*, yksikössä *polis*). Näiden valtioiden koko vaihteli suuresti. Useimmat koostuivat kaupunkimaisesta keskustasta, jossa suurin osa väestöstä asui ja jossa hallintorakennukset sijaitsivat, sekä ympäröivästä maaseudusta. Vaikka näiden valtioiden hallinto- ja johtamistavoissa oli suuriakin eroja, voidaan ne karkeasti ajatellen jakaa kahteen päätyyppiin: demokraattisiin, joissa päätöksenteosta vastasi kansalaisten enemmistö, ja oligarkkisiin, harvainvaltaisiin, joissa päätöksenteko oli pienen joukon käsissä.

Aseelliset yhteenotot kaupunkivaltioiden välillä olivat tavallisia. Teoksessaan *Lait* Platon väitti, että rauha on vain sana ja että jokainen valtio on luonnostaan jatkuvassa julistamattomassa sodassa toisten valtioitten kanssa (*Lait*, I.626a). Sodankäynti leimasi kaikkia kreikkalaisten poliittisia, kulttuurisia ja älyllisiä pyrkimyksiä. Se oli suosittu aihe kreikkalaisissa veistoksissa ja maljakoissa ja suurimmassa osassa säilyneitä tragedioita ja komedioita. Samoin klassinen kreikkalainen filosofia korosti hopliitin, asekuntoisen kansalaisen roolia.

Yhteenotot olivat tavallisia myös akhaimenidien valtakauden Persiassa. Imperiumi käsitti suurimmillaan valtavat alueet aina Vähästä-Aasiasta Intiaan ja sen alamaisina oli lukuisia kansoja. Persian kuninkaat laajensivat valtapiiriään usean vuosisadan ajan. Valtavat välimatkat tekivät maakuntien eli satraappikuntien hallitsemisen vaikeaksi. Kuningas Dareios I kaiverrutti kolmikielisen hänen toimiaan kuninkaana kuvaavan piirtokirjoituksen kallioseinään Behistunissa 500-luvun lopulla eaa. Noustuaan valtaistuimelle Dareios joutui kukistamaan monia kapinahankkeita, joita oli eri puolilla valtakuntaa usean vuoden aikana. Piirtokirjoituksessa on kuvattu yhdeksän kukistettua kapinajohtajaa. Imperiumin kansat kapinoivat usein satraappikuntien johtajia vastaan. Näitä kapinoita oli yleisesti kautta imperiumin historian ja niihin saattoi osallistua jopa kuninkaan oman perheen jäseniä. Persialaissodat saivat alkunsa eräästä tällaisesta kapinasta.

VIEREINEN SIVU
Kreikkalainen vaasi kuvaa kreikkalaisen hopliitin ja persialaisen sotilaan kaksintaistelua (C. M. Dixon/Ancient Art & Architecture collection)

KREIKAN JA PERSIAN IMPERIUMIT, N. 400 EAA.

KREIKKALAISTEN JA PERSIALAISTEN SOTIEN AIKA

499–493	Joonialaisten kapinoita.
499	Persia hyökkää Naksokseen.
494	Persialaiset voittavat joonialaiset.
493	Persian valta ulottuu Jooniaan.
490	Dareios I aloittaa sotaretken Kreikkaa vastaan. Kreikkalaiset voittavat persialaiset Marathonin taistelussa.
486	Dareios I:n kuolema. Kserkseestä tulee Persian kuningas.
480	Kserkses hyökkää Kreikkaan. Persialaiset voittavat Thermopylain taistelun ja hävittävät Ateenan. Persian laivasto kärsii raskaan tappion Salamiissa.
479	Kreikkalaiset lyövät persialaiset Plataian ja Mykalen taisteluissa.
478/477	Ateenan johdolla muodostetaan Deloksen meriliitto.
449	Ateena ja Persia solmivat Kalliaan rauhan.
431–404	Ateenan ja Spartan välinen peloponnesolaissota.

PERSIALAISSODAT

Persian mahtavan akhaimenidi-imperiumin ja Kreikan kaupunkivaltioiden välillä vallitsi sotatila koko 400-luvun eaa. ja aina 300-luvulle asti. Nämä sodat luultavasti alkoivat ensimmäisen akhaimenidi-suvun kuninkaan Kyyros I Suuren valtaannoususta. Pian noustuaan Länsi-Persian valtaistuimelle vuonna 559 eaa. Kyyros valloitti Persian itäosat ja jatkoi imperiuminsa laajentamista valloittamalla Meedian valtakunnan, Lyydian ja Babylonian. Lyydian maineikas kuningas Kroisos oli saanut Vähän-Aasian länsirannikolla sijaitsevan Joonian varakkaat kreikkalaiskaupungit hallintaansa ja pannut ne maksamaan veroa suojeluksestaan. Kyyroksen kukistettua hänet nämä kaupungit tunnustivat Kyyroksen hallinnon, mutta monet kaupungit osallistuivat lyydialaisten kapinaan ja nämä piti pakottaa voimatoimin Persian hallintaan. Eräät Joonian rannikon saarista saivat säilyttää itsenäisyytensä jonkin aikaa, mutta vuoteen 518 eaa. mennessä koko Vähä-Aasia ja suurin osa itäisen Aigeianmeren saarista oli Persian hallinnassa. Samalla tavalla kuin muuallakin valtakunnassaan persialaiset asettivat tai tukivat paikallisia aristokraatteja Vähän-Aasian kreikkalaisten kaupunkien hallitsijoiksi ja perivät veroja joonialaisilta.

Vuonna 499 eaa. persialaisten laivasto teki epäonnistuneen valloitusretken Joonian rannikon edustalla sijaitsevalle Naksoksen saarelle. Tämän jälkeen joonialaiset nousivat kapinaan Persiaa vastaan. Joonialaiset ymmärsivät, että he eivät yksin pystyisi kukistamaan Persian valtaa ja niinpä he hakivat apua maanmiehiltään Manner-Kreikasta. Kreikan voimakkainta kaupunkivaltiota Spartaa he eivät saaneet tuekseen kuten eivät muutamaa muutakaan johtavaa kaupunkivaltiota. Korostamalla persialaisten voittamisen helppoutta he kuitenkin onnistuivat taivuttelemaan Ateenan ja Eretrian lähettämään retkikuntia sotalaivoilla. Laivastoillaan ateenalaiset ja eretrialaiset mahdollisesti toivoivat saavansa persialaiset luopumaan enemmästä laajenemishalustaan länteen. Historioitsija Herodotos toteaa jälkiviisaasti *Historiateos*-kirjassaan: ”Nämä laivat merkitsivät kärsimysten alkua barbaareille ja kreikkalaisille.” (*Historiateo*s 5.97.48). Kapinan ensimmäinen kohde oli Sardis. Kun persialainen ratsuväki oli aiheuttanut joonialaisille raskaat tappiot, kreikkalaiset sotaväenosastot huomasivat, että heille luvattua helppoa voittoa ei ole saavutettavissa ja palasivat kotimaahansa jättäen joonialaiset taistelemaan omillaan. Joonialaiset yrittivät vielä uudelleen lietsoa kapinaa kuningas Dareios I:n alamaisissa, kuten tukea Kyproksella puhjennutta lyhyttä kapinaa, mutta joonialaiset lyötiin lopullisesti vuonna 494 eaa., ja Persian valta palautui Jooniaan vuoteen 493 eaa. mennessä.

Vuonna 490 Dareios aloitti sotaretken kreikkalaisia vastaan tarkoituksenaan kostaa Joonian kapinaa tukeneille kreikkalaisille kaupunkivaltioille. Hyökkäysjoukot nousivat maihin Marathonin tasangolla, noin 30 kilometriä Ateenasta pohjoi-

Vuosi Thermopylain jälkeen kreikkalaiset ja persialaiset kohtasivat jälleen, tällä kertaa Plataiassa. Kreikkalaiset päättivät vetäytyä Asopuksen tasangolta. Pimeyden laskeutuessa armeijan osastot alkoivat vetäytyä spartalaisia lukuun ottamatta. Pitanelaisten lokhagoin eli pataljoonan päällikkö Amomfaretos kieltäytyi perääntymästä ja häpäisemästä Spartaa. Kun tämä uhkasi kreikkalaisten joukkojen selviytymistä, spartalaisten komentaja Pausanias yritti taivutella Amomfaretosta seuraamaan uhaten jättää heidät kuolemaan. Juuri sillä hetkellä ateenalaisten sanansaattaja saapui ottamaan selvää tilanteesta. Amomfaretos matki ateenalaisten äänestysmenettelyä, jossa käytettiin pieniä sileitä kiviä äänestysnappuloina, ja heitti ison kiven Pausaniaan jalkojen juureen antaen oman painavan äänensä vetäytymistä vastaan. Aamunkoitteessa armeija alkoi vetäytyä ilman pitanelaisten osastoa. Amomfaretos seurasi vastentahtoisesti. Kreikkalaisten vetäytyminen epäjärjestyksessä rohkaisi persialaisia lähtemään heidän peräänsä varomattomasti, mikä johti persialaisten tappioon. (Richard Hook © Osprey Publishing Ltd)

seen, missä ne kärsivät tappion kohtaamilleen ateenalaisten ja plataialaisten hopliittien yhdistyneille joukoille.

Kymmenen vuotta myöhemmin Dareioksen seuraaja Kserkses I johti toista, suurempaa sotaretkeä kreikkalaisia ja etenkin ateenalaisia vastaan. Hän ylitti Hellespontoksen (Dardanellit) vuonna 480 ja pakotti Makedonian antautumaan ja marssitti joukkonsa Thessalian kautta etelään kohti Keski-Kreikkaa ja Attikaa. Huolimatta spartalaisten sotilaiden voimakkaasta vastarinnasta tarunhohtoisessa Thermopylaissa persialaiset ottivat solan haltuunsa ja avasivat näin tien joukoilleen Ateenaan ja Peloponnesokselle. Ateenalaiset jättivät kaupunkinsa ylivoimaisen Persian armeijan edessä ja turvautuivat voimakkaaseen laivastoonsa. Ateenan kaupunki joutui odotusten mukaisesti persialaisten hävittämäksi ja polttamaksi, mutta Persian laivasto kärsi raskaan tappion Salamiin edustalla. Persialaiset palasivat seuraavana vuonna. Kreikkalaiset olivat houkutelleet spartalaiset mukaan Persiaa vastaan ja yhdessä ne hyökkäsivät Persian armeijan kimppuun ja voittivat sen Plataian taistelussa. Samana vuonna persialaisten laivasto kärsi tappion Mykalessa ja tämä merkitsi loppua Persian sotilaallisille seikkailuille Kreikassa. Vaikka Persian kuninkaat eivät enää käyttäneetkään sotilaallista voimaa Kreikkaa vastaan, he sekaantuivat kaupunkivaltioiden sisäisiin asioihin muun muassa diplomatian keinoin. Persia käytti taloudellista tukea sekä sotilaallisen väliintulon uhkaa ja suosi milloin yhtä, milloin toista kaupunkivaltiota. Tämä oli epävarmuutta luova tekijä Kreikan sisäisissä suhteissa aina 300-luvun eaa. puoliväliin saakka.

Persian kuningashaudat sijaitsevat Nagsh-e-Rustamissa lähellä Persepoliksen kaupunkipalatsia nyky-Iranissa. Tämä oli jo hyvin merkittävä paikka silloin, kun Dareios I määräsi hautakammionsa louhittavaksi kallioon. Seudulla on kolme muuta akhaimenidien hautaa, jotka ovat Dareioksen haudan tarkkoja kopioita. Niiden oletetaan kuuluneen Kserkseelle, Artakserkseelle ja Dareios II:lle. Alueella on myös useita reliefejä, jotka ovat peräisin sassanidien dynastian ajalta. (akg-images/ Bildarchiv Steffens)

DELOKSEN MERILIITTO

Ateena ja Sparta olivat olleet johtavat kaupungit Kserkseen hyökkäyksen vastaisessa liittoumassa vuonna 480 eaa. Kumpikin kaupunki oli merkittävästi vaikuttanut Kreikan pelastamiseen valloitukselta. Ateenalaiset olivat olleet johdossa Salamiin meritaistelussa ja Sparta oli johtanut Kserkseen voittanutta kreikkalaisarmeijaa Plataiassa. Pian persialaisista saadun voiton jälkeen liittouma alkoi rakoilla. Ateenalaiset muodostivat uuden liittouman vuosina 478–477 eaa. tarkoituksenaan hävittää persialaisten alueita hyvitykseksi Joonian alistamisesta ja hyökkäyksestä Kreikkaan. Jokainen liittolainen antoi tämän Ateenan hallitseman liittouman käyttöön miehiä, laivoja tai rahaa. Tämä liitto tunnetaan Deloksen meriliittona. Spartalla oli oma liittonsa, Peloponnesoksen liitto, jonka muodostivat Peloponnesoksen niemimaan pienet kaupunkivaltiot yhdessä muutaman suuremman kanssa. Liiton jäsenkaupungit olivat riippumattomampia kuin Deloksen meriliiton jäsenet, ja liitto olikin enemmän puolustusliitto, joka aktivoitui, kun sen jäsenkaupunkia kohtaan kohdistui selkeä uhka.

Deloksen meriliitto ryhtyi menestykselliseen sotaan Persiaa vastaan, ja vuonna 449 eaa. ateenalaiset solmivat virallisen rauhansopimuksen Persian kanssa. Tässä

Historian isä

Herodotoksen *Historiateos* on yksi tärkeimmistä klassisen kreikkalaisen kirjallisuuden lähteistä, joka kertoo kreikkalaisten ja persialaisten välisistä sodista. Herodotos syntyi 400-luvun alkupuolella eaa. Halikarnassoksessa Vähässä-Aasiassa.

Hän teki laajoja matkoja hankkien tietoja kansoista ja niiden esi-isistä ihmisten itsensä kertomina. Hän pystyi haastattelemaan monia, jotka olivat olleet mukana sodissa, tai lukemaan mukana olleiden kertomuksia. Ajatus suurten saavutusten tallentamisesta jälkipolville ei ollut sinänsä uusi. Egyptin, Babylonian ja Assyrian hallitsijat olivat laadituttaneet kuvauksia suurista teoistaan antaen virallisen version tapahtumista. Herodotoksen pyrkimyksenä oli kuitenkin luoda syvällisempi esitys kuin pelkkä kuvaus: hän halusi tutkia asioiden syitä ja seurauksia. Hän pyrki alituiseen löytämään selityksen tapahtuneelle. Näin hän aloittaa teoksensa:

> Halikarnassoksen Herodotos kertoo tutkimuksistaan, jotteivät ihmisten saavutukset unohtuisi, ja etteivät suuret ja loistavat teot – niin kreikkalaisten kuin barbaarienkin – jäisi vaille ansaitsemaansa kunniaa ja erityisesti kertoakseen, miksi kaksi kansaa taisteli toisiaan vastaan.

Tässä suhteessa Herodotoksen voidaan nähdä olevan osa laajempaa filosofisen ja tieteellisen pohdinnan ja tutkimuksen älyllistä ja kulttuurista perinnettä. Mukana on myös hiven tapahtumista oppimista. Herodotos tarjoaa lukijoilleen omat tutkimuksensa kertomiensa tapahtumien alkuperästä ja syistä sekä myös tulkintansa niiden yleisemmästä merkityksestä. Hän kehottaa lukijoitaan oppimaan *Historiateoksestaan*, vaikka jotkut hänen opetuksistaan voivat tuntua oudoilta nykypäivän lukijasta.

myös Kalliaan rauhana tunnetussa rauhansopimuksessa Persia kiistää, että sillä olisi mitään virallista aikomusta valloittaa Kreikkaa saaden vastapuolelta samanlaisen lupauksen suhteessa Persian alueisiin Länsi-Aasiassa, Palestiinassa ja Egyptissä. Deloksen meriliitto oli osoittautunut menestykselliseksi liittoutumaksi, mutta vuosien saatossa se oli muuttunut Ateenan johtamien kaupunkivaltioiden liitosta Ateenan imperiumiksi. Rauhan aikaan tultaessa Ateena keräsi vuosittaisen veron muilta liiton kaupungeilta ja hallitsi näiden talouselämää sekä kukisti niiden kapinat kovakätisesti.

PELOPONNESOLAISSOTA

Ateenasta ja Spartasta oli tullut 400-luvun ensimmäisen puoliskon aikana Kreikan mahtavimmat valtiot. Ateena oli johtava merimahti ja Spartalla oli ylivoima maalla. Käännekohta näiden valtioiden keskinäisissä suhteissa oli vuonna 462 eaa. Tuolloin Sparta pyysi kaikkia liittolaisiaan auttamaan heloottikapinan tukahduttamisessa. Myös pieni ateenalaisten armeija oli kapinan kukistajien joukossa. Pian Messeniaan saapumisen jälkeen ateenalaiset lähetettiin takaisin ainoana liittolai-

Kreikka ja läntinen Vähä-Aasia, n. 350 eaa.

sista. Syynä lienee ollut ateenalaisten joukossa lisääntynyt tuki kapinoivia helootteja kohtaan. Päätös nöyryytti ja loukkasi ateenalaisia ja tämä aiheutti valtioiden välille huomattavaa poliittista jännitystä. Sekä Ateena että Sparta alkoivat hakea liittolaisia toistensa vihollisista. Lopulta tämä johti peloponnesolaissotaan, joka alkoi vuonna 431 eaa. ja loppui Ateenan antautumiseen vuonna 404 eaa. Vaikka Persia oli antanut Kreikan olla rauhassa kolmenkymmenen vuoden ajan Kalliaan rauhan jälkeen, houkutus sekaantua peloponnesolaissotaan osoittautui vastustamattomaksi. Artakserkses I:n seuraaja ei ollut muodollisesti uusinut Ateenan ja Persian solmimaa rauhansopimusta. Dareios II antoi satraappiensa rahoittaa Spartaa ja tämän liittolaisia ja sen jälkeen kun ateenalaiset olivat kärsineet Sisiliassa murskatappion, hän teki sopimuksen spartalaisten kanssa. Sotilaallisesti tämä olikin tarkoituksenmukaista, mutta poliittisesti se vahingoitti Spartan mainetta kreikkalaisten parissa, koska vastapalvelukseksi ateenalaisia vastaan saavutetusta voitosta Sparta sopi antavansa Vähän-Aasian kreikkalaiset kaupunkivaltiot takaisin Persialle. Dareios lähetti yhden nuoremmista pojistaan, Kyyroksen, varustamaan spartalaiset niin, että nämä voittaisivat vihollisensa. Tässä yhteydessä Kyy-

Angus McBride

ros solmi vahvan ystävyyssuhteen Lysandrosin, spartalaisen amiraalin kanssa. Lysandros oli poliittisesti kunnianhimoinen, kun taas Kyyros pyrki innokkaasti auttamaan liittolaisensa voittoon peloponnesolaissodassa niin, että hän voisi mahdollisesti lähitulevaisuudessa hyödyntää heidän sotilastaitojaan, joita hän piti antiikin maailman parhaina. Kyyroksen vanhempi veli Artakserkses II oli Persian kruununperillinen ja vaikka Kyyroksella oli tukijajoukkonsa hovissa, hän tiesi tarvitsevansa sotajoukkoja veljensä haastamiseen, kun valtaistuimelle nousun hetki koittaisi. Pian Ateenan kukistumisen jälkeen Dareios II kuoli, Artakserkses II nousi valtaistuimelle ja Kyyros alkoi toteuttaa suunnitelmaansa veljensä syöksemiseksi valtaistuimelta. Yhdentoistatuhannen miehen suuruinen palkkasoturijoukko, joka tuli tunnetuksi (joidenkin loikkausten ja miestappioiden jälkeen) ”Kymmenenätuhantena”, täydensi paljon suurempaa persialaista sotajoukkoa matkalla Lyydiasta Mesopotamiaan.

Vuonna 401 eaa. vallasta kamppailevien veljesten armeijat ottivat yhteen Babylonin lähellä sijaitsevassa Kunaksassa. Vaikka kreikkalaiset voittivat helposti heitä vastaan asettuneet persialaiset, oli taistelu merkityksetön, koska Kyyros itse kaatui hyökätessään veljeään vastaan keskellä linjoja. Kapina hiipui Kyyroksen kuolemaan. Sotaretki ei kuitenkaan ollut täysin turha. Se ainakin osoitti kreikkalaisille akhaimenidien ajan Persian heikkoudet, sen kuinka helposti suhteellisen liikkuva ja tehokas armeija voi iskeä imperiumin sydämeen.

VIEREINEN SIVU
Kaksi spartalaista hopliittia ja tegealainen liittolainen peloponnesolaissodan aikana. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

Ateenan Akropolis. Athenen temppeli Parthenon rakennettiin 400-luvulla, jolloin se korvasi vanhemman Athenen temppelin, joka tuhoutui persialaisten hyökkäyksessä vuonna 480. (akg-images/Rainer Hackenberg)

2

KREIKKA 400- JA 300-LUVUILLA EAA.

Kreikkalainen maasodankäynti ennen Aleksanteri Suuren aikaa oli pääasiassa pelkästään jalkaväen sotaa. Vaunuja oli käytetty pronssikaudella joko jousimiesten liikkuvina korokkeina tai sitten niillä oli kuljetettu kuuluja sotureita taistelukentälle. Lähi-idässä ja Anatoliassa uudet sodankäyntimenetelmät ja aseet heikensivät vaunujen tehoa, ja Kreikan niemimaalla vaunut eivät koskaan olleet maaston ominaisuuksien takia kovin käyttökelpoisia. Maaston vaikeakulkuisuus aiheutti samankaltaisia ongelmia myös kengittämättömille hevosille. Vaikka eräät alueet, kuten Thessalia ja Boiotia, olivat edistyneempiä ratsuväen käytössä, niilläkin ratsuväen määrää rajoittivat hevosten ylläpitokulut, ja itse asiassa vain muutamia ”ratsumiehiä” koulutettiin taistelemaan ratsuväkiosastoina. Näin luonnonolosuhteet ja talous muokkasivat kreikkalaisista sotilaista jalkaväkitaistelijoita – ”keihäsmiehiä”.

Kreikkalaiset olivat alkaneet 600-luvun puolivälissä eaa. kehittää aseistusta ja suljetussa muodossa tapahtuvaa taistelutapaa, joka tunnetaan hopliittitaktiikkana. Vaikka aseistus ja varusteet muuttuivat, eivät hopliittiarmeijoiden ulkonäkö ja taistelutapa muuttuneet kovinkaan paljoa vuosisatojen kuluessa. Kreikkalaiset olivat yleisesti tunnettuja kekseliäisyydestään, mutta heitä ei kiinnostanut poiketa koetusta ja luotettavasta sodankäynnin tavasta. Vain silloin, kun sodan päämäärä ja pyrkimykset sotavoiman merkittävään nostamiseen – kuten peloponnesolaissodassa – saattoivat kreikkalaiset tilanteeseen, jota voidaan luonnehtia totaaliseksi sodaksi, he muuttivat sodankäyntitapojaan.

HOPLIITTITAKTIIKKA

Hopliitit eli raskaasti aseistetut kreikkalaiset jalkaväkisotilaat olivat tärkeä osa kreikkalaista sodankäyntiä kolmen vuosisadan ajan. Kreikan asetta tarkoittava sana on *hoplon*, joten hopliitti on kirjaimellisesti aseistettu mies. Hopliitit taistelivat tiiviissä, falangiksi kutsutussa muodostelmassa, joka kreikan kielessä tarkoitti taistelujärjestystä yleensä, mutta historioitsijat viittaavat termillä yksinomaan raskaan jalkaväen taistelumuodostelmaan.

VIEREINEN SIVU
Ateenalaisten aarrekammio Delfoissa, jossa myös antiikin Kreikan kuuluisin oraakkeli asui. Pienessä rakennuksessa sijainneessa aarrekammiossa säilytettiin Ateenan tärkeimpien voittojen merkkejä ja pyhätölle lahjoitettuja uhrilahjoja. Aarrekammio rakennettiin 500-luvun lopulla tai 400-luvun alussa eaa. Sen on arveltu symboloivan demokratian voittoa tyranniasta, mutta toisen käsityksen mukaan aarrekammio rakennettiin Marathonin voiton kunniaksi. (akg-images/Erich Lessing)

Reliefi on peräisin suuresta paikallisen aristokraatin haudasta lounaisesta Vähästä-Aasiasta. Se kuvaa hopliittien taistelua falangimuodostelmassa. Mikäli falangi oli kurinalainen ja pysyi koossa, sitä oli hyvin vaikea voittaa. Yllätyshyökkäys, selustasta tai sivustalta, saattoi aiheuttaa paniikin ja rikkoa muodostelman. (C. M. Dixon/Ancient Art & Architecture Collection)

Hopliitit olivat pohjimmiltaan sotilaina palvelevia kansalaisia. Kreikkalaisten kaupunkivaltioiden armeijat perustuivat veroon, jonka nämä kansalaiset suorittivat varustamalla itsensä hopliiteiksi. Poikkeuksia olivat Sparta, jossa sotilaat omistivat koko elämänsä sotilaskoulutukseen, ja muutamat valtioiden ylläpitämät palkkajoukot, kuten Teeban pyhä joukko. Muuten kaupunkivaltioiden armeijat koostuivat kansalaisista, joiden mielestä heidän moraalinen, yhteisöllinen ja poliittinen velvollisuutensa oli taistella kaupunkivaltionsa puolesta. Kutsunnat ja liikekannallepano koskivat käytännössä kaikkia, ja kansalaiset nauttivat vapauksista, joita he saivat vastineeksi valtion puolustamisvelvollisuudestaan. Jokainen kansalaisten kokoontuminen oli perimmältään entisten ja nykyisten sotilaiden kokous. Jokainen kreikkalaisen kaupunkivaltion kansalainen oli periaatteessa hopliitti. He eivät taistelleet rangaistuksen pelossa eivätkä ryöstelyn ja sotasaaliin toivossa. He taistelivat rinnan naapuriensa, veljiensä, isiensä, poikiensa, setiensä ja serkkujensa kanssa. Sen vuoksi he tekivät kaikkensa osoittaakseen rohkeutta yhdessä toveriensa kanssa, sillä heillä oli yhteinen päämäärä. Tämä näkymätön sidos piti falangin ja kaupunkivaltion koossa. Vain niitä pidettiin arvok-

kaina, jotka kilvin ja miekoin kävivät taisteluun uhmaten kuolemaa ja halveksuen perääntymistä.

On hämmästyttävää, että Kreikan sodankäyntiä hallitsivat niin kauan tiiviissä muodossa taistelleet ja raskaasti aseistetut amatöörit. Tilanne säilyi muuttumattomana, koska aikojen kuluessa sitä ylläpidettiin perinteen, yhteisten arvojen ja yhteiskunnallisten ennakkoluulojen vuoksi. Koska hopliittien edellytettiin kustantavan omat varusteensa, jäi suurin osa kaupunkivaltioiden väestöstä järjestelmän ulkopuolelle. Täydet kansalaisoikeudet annettiin kuitenkin vain niille, joilla oli varaa ottaa paikkansa falangissa, joten hopliittiarmeija oli käytännössä "valikoitunut kansakunta aseissa". Vain Ateenassa, jossa laivasto oli tärkeässä asemassa, saivat köyhimmätkin kansalaiset merkittävän sotilaallisen roolin, koska he toimivat trieerien eli kolmisoutujen soutajina (*thetes*). Tämän mahdollisti ateenalainen demokratia, kansanvalta, jonka perustana ovat sanat *demos* (kansa) ja *kratei* (hallita). Aristoteles kutsuikin sitä osuvasti kolmisoutudemokratiaksi. Persian kahden Kreikkaan suuntautuneen hyökkäyksen tapahtumista voimme havaita hopliittien olleen äärimmäisen pelottavia vastustajia. Klassisen kauden aikana hopliitit menettivät kuitenkin hallitsevan asemansa taistelukentällä, sillä ratsuväkeä sekä kevyttä jalkaväkeä ryhdyttiin käyttämään enemmän.

Koulutus ja liikekannallepano

Useimmissa kaupunkivaltioissa kaikkien nuorten miesten sotilaallinen koulutus alkoi näiden täyttäessä 18 vuotta. Useimmat kreikkalaiset kaupunkivaltiot olivat järjestäytyneet alueellisesti ja väestökirjanpitoa hoidettiin heimon pienimmän yksikön, *fratrian,* mukaan. Jokaisen heimorykmentin komentaja piti tämän väestökirjanpidon pohjalta omaa listaansa hopliittipalvelukseen kelpaavista kansalaisista. Nuoren tullessa täysi-ikäiseksi hänen oikeutensa kansalaisuuteen tarkastettiin ja uusien kansalaisten nimet lisättiin listoihin. Uudet sotilaspalvelukseen kelpaavat kansalaiset koottiin yhteen ja he vannoivat yhteisen valan. Näitä nuoria miehiä kutsuttiin nyt nimellä *efeboi* (efebit eli nuoret), ja seuraavan kahden vuoden aikana he kävivät läpi ruumiillisen ja sotilaallisen koulutuksen, jota kutsuttiin nimellä *efebate.* Tämänkaltaista koulutusta järjestettiin useimmissa Kreikan valtioissa, mutta sen käytännöt vaihtelivat paljon. Ateenassa efebien koulutuksen ensimmäinen vuosi koostui heimon järjestämien urheilukilpailujen sarjasta, jotka olivat pääasiassa juoksukilpailuja. Toinen vuosi oli yleensä tiiviimpi ja luonteeltaan sotilaallisempi. Monissa kaupunkivaltioissa efebit asuivat yhdessä kasarmeissa kodin ulkopuolella. He muodostivat pysyviä varuskuntia kaupunkivaltion puolustuksen avainkohteisiin, joita olivat: kaupungin puolustuslinna (*akropolis*) sekä kaupunkivaltion rajalla sijaitsevat linnoitukset ja vartiotornit, joista valvottiin naapurivaltioita yllätyshyökkäyksen varalta. Koska hopliitti ei ollut yk-

Hopliittien suojukset ja varusteet 400- ja 300-luvuilla eaa.

Vasemmalla peloponnesolaissotien aikainen hopliitti ja oikealla 300-luvun lopun eaa. hopliitti. Hopliittien varustus keveni koko 400-luvun eaa., ja se johtui luultavasti taktiikan kehittymisestä, sillä se vaati suurempaa nopeutta taistelukentällä. Peloponnesolaissotien aikana sotilaan ainoa suojus oli kilpi. Se olikin hopliitin varustuksen tärkein osa. Kilpi painoi noin 6 kiloa, joten sillä saattoi torjua keihään tai miekan iskun. Kilpi oli tehty puusta, jota peitti ohut pronssikerros, johon oli maalattu kuvioita. Reunus lujitti kilpeä niin, että se ei hajonnut helposti taistelun tiimellyksessä. Aikaisemmin hopliittien käyttämän kypärän sijasta myöhemmin turvauduttiin vain eräänlaiseen kangaspäähineeseen, jota aikaisemmin oli käytetty kypärän pehmusteena.

Sodankäynnin kehitys 360-luvulla eaa. muutti hopliitin varustusta vielä enemmän, ja 300-luvun lopulla eaa. sotilas käytti rintahaarniskaa ja fryygialaiskypärää. Sen ei oletettu suojaavan kaikilta iskuilta: keveys meni lujuuden edelle ja sotilas pyrki suojaamaan itsensä kohtuullisesti eri puolilta. Kypärän sisus oli joskus vuorattu kankaalla. Päähän osuneet iskut aiheuttivat usein vammoja. Kypärän kirkkain värein värjätyistä hevosen jouhista tehdyt töyhdöt saivat hopliitin näyttämään pitemmältä ja siten vaikuttavammalta. Töyhdöllä ilmaistiin myös sotilasarvoa.

Hopliitin tärkein hyökkäysase oli hänen keihäänsä (doru). Valloitettuja alueita kutsuttiin ”keihästetyiksi”. Aiskhyloksen *Persialaiset*-näytelmässä kuvataan hyvin havainnollisesti kreikkalais-persialaista sotaa idän jousen ja Kreikan keihään yhteenotoksi. Maljakkomaalauksissa keihäs kuvataan usein taiteellisista syistä lyhyemmäksi mutta joskus myös oikean pituisena, jopa 2,7 metrisenä. Vain saarnesta saatiin riittävän vahvoja ja pitkiä varsia, jotka olivat myös sopivan keveitä käsitellä. Kreikan vuoristossa kasvoi saarnipuita, mutta monet kaupungit tuottivat saarnensa Makedoniasta tai muualta Balkanilta.

Keihääntekijät pilkkoivat suoria saarnirunkoja keihäänvarsiksi ja sorvasivat ne sitten sopivan pyöreän muotoisiksi. Pronssiset tai rautaiset kärjet ja tyvipäät valmistettiin eri verstaissa ja ne kiinnitettiin keihään kapeampaan ja paksumpaan päähän. Viimeistelyvaiheessa keihäs tasapainotettiin sijoittamalla siihen kädensija. Keihään ohella peloponnesolaissodan hopliitilla tyypillinen oli miekka (ksiphos), jossa oli ristin muotoinen kahva ja suora, kaksipuoleinen terä, joka leveni kärkeä kohden. (Adam Hook © Osprey Publishing)

sin taisteleva sotilas, efebien koulutuksessa keskityttiin joukkotaktiikkaan. Yksilöllisiin aseenkäsittelytaitoihin kuten miekkailuun kiinnitettiin vähemmän huomiota.

Efebejä lähetettiin harvoin taisteluihin ennen kuin koulutus oli ohi. Näin tehtiin vain silloin, kun valtio joutui hyökkäyksen kohteeksi ja se oli suurimmassa vaarassa. Kansalaiset eivät myöskään kelvanneet palvelukseen tietyn iän jälkeen. Ateenassa ulkomaille palvelukseen lähetettävien korkein ikä oli 50 vuotta, mutta kotirintamalla kansalaisten oli mahdollista olla aseissa aina 60 vuoden ikään saakka. Tällä tavoin oli kaiken aikaa 42 ikäluokkaa kutsuttavissa aseisiin.

Kaikissa kreikkalaisissa valtioissa, joissa oli perustuslakiin pohjautuva hallinto, sotaan ja rauhaan liittyvistä kysymyksistä päätti asepalveluksensa suorittaneiden miesten kokous. Jos kokous päätti ryhtyä sotatoimiin, sen piti sen jälkeen päättää, kuinka monta miestä tarvitaan, kuinka pitkäksi aikaa ja miten armeija mobilisoidaan. Liikekannallepanossa oli useita tasoja. Voitiin tehdä täydellinen liikekannallepano, tai sitten oli mahdollista kutsua kaikkien heimojen tietyt ikäluokat tai vain joidenkin heimojen tietyt ikäluokat.

Taistelu

Hopliittien taistelu oli perusluonteeltaan rituaalinomaista ja sen perusajatus oli ennemmin nujertaa kuin tuhota vastustaja täysin. Kreikkalaiset olivat kehittäneet ns. läntisen sodankäyntitavan, jossa osa-aikaiset maanviljelijä-soturit ottivat yhteen avoimella kentällä ottaen säälimättömästi mittaa toistensa rohkeudesta ja fyysisestä kestävyydestä. Heidän taistelukenttänsä olivat raivokkaiden taistelujen ja verilöylyjen näyttämöitä, joilla esitys ei usein kestänyt muutamaa tuntia kauempaa. Jokainen mies kävi fyysisen ja psyykkisen sietokykynsä rajoilla ja kun taistelu oli ohi, ei sotilas joutunut uudelleen taisteluun ainakaan vuoteen.

Hopliitit taistelivat kaikkein tasaisimmissa maastonkohdissa. Tämän havainnon teki Mardonios puheessaan hallitsijalleen, Persian kuninkaalle Kserkseelle, (Herodotos, *Historiateos*, 7.9.1): "Kun he julistavat sodan toisilleen, he menevät yhdessä sileimmälle ja tasaisimmalle paikalle, minkä löytävät, ja käyvät taistelunsa siinä." Vaikka Mardonios uskoikin kreikkalaisten omaperäisen sotimistavan johtuvan välinpitämättömyydestä ja tyhmyydestä, on hänen väitteensä kiistämättä totta. Mikä tahansa odottamaton este olisi voinut pysäyttää falangin täysin tai rikkoa sen muodostelman. Kuten Aristoteles muistuttaa, falangi voi murtua ylittäessään pienintäkin puroa. Tämän vuoksi komentajat valitsivat taistelupaikoikseen tasangot.

Kun komentaja eli strategi (*strategos*) oli asettanut hopliitit asemiinsa ja taistelu oli alkanut, hän voi antaa komentoja vain vähän tai ei yhtään. Niinpä strategi otti paikkansa falangin etuosassa ja taisteli miestensä rinnalla. Monet strategit

kuolivatkin taisteluissa. Rohkeuden näyttäminen oli komentajille yleensä tärkeämpää kuin strategiset ja taktiset taidot.

Kreikkalaiset hopliitit olivat yleensä maanviljelijöitä, joten ymmärrettävästi he olivat vastahakoisia jättämään viljelyksensä vartioimatta kovin pitkäksi ajaksi. Useimmat valtiot eivät kyenneet antamaan hopliiteille rahaa ruuan ostoon korvaukseksi poissaolosta maatilalta. Tämän vuoksi hopliitit eivät kannattaneet pitkiä sotaretkiä. Kreikkalaiset komentajat joutuivatkin noudattamaan sellaisia sotilaallisia strategioita, joilla poliittiset tavoitteet saavutettiin mahdollisimman lyhyessä ajassa. Kreikkalaisilla valtioilla ei myöskään ollut voimavaroja viholliskaupunkien kuukausia tai vuosia kestävään piiritykseen ennen kuin tehokkaat piirityskoneet keksittiin 300-luvun puolivälissä eaa. Hopliittitaktiikan toimintatavat ja liikkumisen hankaluus raskaassa varustuksessa tekivät hopliiteista sopimattomia linnoitettujen paikkojen valloittamiseen. (Luvussa 10 kerrotaan lisää piirityssodankäynnistä.)

Falangi

Hopliittien kilvet tekivät jäykästä falangimuodostelmasta käyttökelpoisen. Puolet kilvestä ulottui miehen vasemman käden puolella hänen ohitseen. Jos hopliitin vasemmalla puolella oleva sotilas siirtyi lähituntumaan, niin tämän suojaton puoli pääsi kilven suojaan. Sen tähden hopliitit seisoivat olkapäät toisiaan vasten kilvet yhdessä. Kun tämä muodostelma jostain syystä hajosi, oli kilven antama suoja poissa. Plutarkhoksen (*Moralia*, 220a2) mukaan hopliitin aseet suojaavat häntä itseään, mutta kilpi suojaa koko falangia. Siispä spartalaisen äidin kehotus pojalleen "joko tämän kanssa tai tämän päällä" (*Moralia*, 241f16) tarkoittaa, että joko poika palaa voittoisana kotiin kantaen kilpeä tai makaa kuolleena kilven päällä taisteltuaan loppuun saakka.

Falangitaktiikassa kaksi vastakkaista falangia asettui suoraan toisiaan vastapäätä, ryntäsi viime metreillä juoksuun ja lopulta törmäsi toisiinsa rysähtäen. Sitten falangien miehet pistivät toisiaan aseillaan ja tönivät kunnes toisen puolen falangi murtui. Thukydides kertoo, että etenevällä falangilla oli tapana liikkua oikealle (*Peloponnesolaissota*, 5.71.1). Tämä "falangiveto" oli tuttu ilmiö myös Makedonian armeijoissa. Falangin oikeassa etukulmassa olevilla miehillä oli tapana ajautua yhä enemmän oikealle joko pelätessään iskua suojaamattomalle puolelleen tai saadakseen tilaa keihäilleen tai ehkä molemmista syistä. Loppuosa falangista luonnollisesti seurasi perässä, kun jokainen hopliitti yritti pysyä oikealla olevan toverinsa kilven suojassa, pitää rivin koossa ja estää välin suurenemista. Siispä kummankin falangin oikea reuna meni vastapuolen vasemman reunan yli iskiessään.

Falangi oli syvä muodostelma, jossa tavallisesti oli kahdeksasta kahteentoista hopliittiriviä. Tässä tiheässä joukossa ainoastaan kahden ensimmäisen rivin mie-

Hopliittien taistelun jälkeen

Tässä kuvassa näkyy millainen oli hopliittien välisen taistelun jälki 360-luvulla eaa., jolloin hopliittien varustus muuttui hyvin voimakkaasti sen jälkeen kun teebalainen kenraali Epameinondas oli kehittänyt uuden taistelutavan, jota makedonialaiset edelleen kehittivät. Rintapanssari ulottui vatsan alaosaan suojelemaan nivusia, mikä varmaan teki istumisen tai kumartumisen erityisen vaikeaksi. Kilpiin maalatut kirjaimet olivat Akhaian tai Arkadian liittojen tunnuksia.

Voittajat etsivät haavoittuneitaan, kantavat pois kuolleita ja riisuvat vihollisten ruumiilta heidän varusteensa, aseensa ja vaatteensa. Normaalisti sotasaalis jaettiin. Kenraalit omistivat usein kymmenyksen saaliista sille jumalalle, joka oli taannut voiton. Loppu annettiin erityisille saaliin myyjille, jotka sitten huutokauppasivat tavaran, josta saatu hinta meni valtiolle. Saalis voitiin myös yksinkertaisesti jakaa joukoille. Osa saaliiksi saaduista varusteista voitiin koota voitonmerkiksi (tropaion) kohtaan, jossa vihollinen oli ensimmäisen kerran kääntynyt (trope). Se kiinnitettiin yleensä läheiseen puuhun taistelun muistomerkiksi. Loput tai osa saaliista annettiin jumalille johonkin paikalliseen pyhättöön tai yleiskreikkalaisiin palvontapaikkoihin.

Hävinnyt kaupunki lähetti sanansaattajan pyytämään aselepoa, jotta kaupunki voisi haudata vainajansa. Sodan tapojen mukaan se tarkoitti samaa kuin tappion tunnustaminen ja siksi siihen yleensä suostuttiin. Pyyntö tehtiin niin nopeasti kuin mahdollista, jotta vainajat voitiin haudata ennen kuin ne alkoivat mädäntyä ja ruumiit joutuivat haaskansyöjien kynsiin. Yleensä kuolleet haudattiin yhteen joukkohautaan taistelukentällä.

Kaatuneet merkittiin heimoittain sukulaistensa ja naapuriensa yhteyteen tappiolistaan, jonka kaupunkivaltio laati, ja se julkaistiin kaupungin keskustassa. Joskus kaupunki pystytti symbolisen tyhjän haudan tai hautamuistomerkin kansalaistensa muistoksi, ja heidän isänmaallisuutensa kunniaksi pidettiin hautajaispuhe.

Haavoittuneiden kuoleminen saattoi kestää pitkään. Kreikkalaisten lääketieteellisissä kirjoituksissa on kuvauksia taisteluhaavoihin kuolemisista. Hippokrateen *Pään vammoista* -kirjoitus kertoo niistä kammottavista vaiheista, joissa päähän haavoittunut kuolee talvella kahdessa viikossa tai kesällä vain viikossa. Toisessa kirjoituksessa kuvataan piinallisen yksityiskohtaisesti vatsaan haavoittuneen potilaan kuolema viidessä päivässä vatsakalvontulehdukseen. Joskus haavoittuneen kuolema kesti vieläkin pitempään. Niinpä onkin oletettu, että tämän vuoksi kaatuneiden luetteloiden merkintöjen erilaiset käsialat johtuvat listojen myöhemmästä täydentämisestä. (Adam Hook © Osprey Publishing)

Tämä ateenalainen maljakko kuvaa sotilasta, joka hyvästelee perheensä lähteäkseen sotaan. Sotapalvelus oli jokaisen kansalaisen velvollisuus. (R. Sheridan/ Ancient Art & Architecture)

het pystyivät käyttämään keihäitään iskeäkseen vastustajan arkoihin paikkoihin. Kolmannesta rivistä taaksepäin oleva joukko lisäsi hyökkäyksen voimaa painaessaan falangia eteenpäin. Työnnön voimaa luultavasti lisättiin siten, että takana oleva mies painoi kilpensä edessä olevan selän notkoon asettaen vasemman olkapäänsä kilven yläreunan alle ja nostamalla, jalkapohjat ja varpaat tiukasti maassa. Sekä Thukydides (*Peloponnesolaissota*, 4.43.3, 96.2, vrt. 6.70.2) että Ksenofon (*Hellenika*, 4.3.19, 6.4.14, vrt. *Memorabilia*, 3.1.18) viittaavat toistuvasti hopliittien kahakoiden työntämiseen ja tönimiseen. Kun kerran oli tuollaisen kahakan kokenut, se ei helpolla unohtunut, ja Aristofanes onkin laittanut hopliittiveteraanien kuoron sanomaan: ”Juostuamme keihään ja kilven kanssa me taistelimme heidän kanssaan… mies seisoi miestä vastaan… me työnsimme heitä jumalten kanssa aina iltaan saakka.” (*Ampiaiset*, ll.1081–85) Kilpien kanssa työntäminen selittää Epameinondaan kuulun huudahduksen ”yksi askel enemmän” Leuktran taistelussa. Hän oli kehittänyt 50 miestä syvän falangin (*Polyaenus*, 2.3.2, vrt. 3.9.27, 4.3.8). Kun hopliitti oli kaatunut maahan, haavoittuneena tai kompastuneena, hän ei todennäköisesti koskaan enää noussut ylös. Tämä lyhytaikainen mutta väkivaltainen tungos päättyi, kun toinen osapuoli oli käytännössä romahtanut. Falangista tuli kasa ja sen jälkeen väkijoukko. Voittajat eivät järjestäneet mitään ajojahtia, ja voitetuista ne, jotka kykenivät, pakenivat taistelukentältä.

Kreikkalaiset sotavoimat 300-luvulla

Perinteinen hopliittitaistelu falangeineen oli 300-luvulle eaa. tultaessa väistynyt kehittyneempien taistelutapojen tieltä. Näitä olivat yhdistelmäaseiden käyttö, keveästi aseistetut peltastit, erikoistuneet taistelujoukot ja yhä suuremmassa määrin ratsuväki. Hopliittien varustus sopeutui 300-luvulla taistelukentällä tehtyihin taktiikan muutoksiin siten, että nopeus kasvoi ja rasittavuus väheni.

Peltastien aseistus koostui heittokeihäästä ja lyhyestä miekasta tai joskus työntökeihäästä ja miekasta. He eivät käyttäneet lainkaan haarniskaa ja heidän ainoa suojansa oli pieni kilpi, *pelte*, josta heidän nimityksensä juontuu. Kun kreikkalaiset olivat taistelleet kevyesti aseistettuja ja poikkeuksellisen liikkuvia traakialaisia peltasteja vastaan, he loivat omat peltastinsa ja kehittivät erityisiä hopliittitaktiikoita. Tämän seurauksena kreikkalaiset kaupunkivaltiot palkkasivat harvemmin traakialaisia palkkasotureita ja traakialaiset joutuivat kohtaamaan entistä monipuolisemmat kreikkalaisjoukot. Ateenalaisen komentaja Ifikrateen kiistellyt uudistukset 300-luvun alussa paransivat peltastien varustusta. Uudistuksessa heidän keihäitään ja miekkojaan pidennettiin, haarniskoita muutettiin ja heille suunniteltiin erityiset jalkineet. Kaikki tämä paransi peltastien nopeutta ja liikkuvuutta.

Vain Boiotian ja Thessalian liittojen armeijoilla oli 400-luvulle asti muita val-

Persian kreikkalaiset

Ksenofonin *Kyyroksen sotaretki* (Anabasis) kertoo prinssi Kyyroksen kapinasta veljeään Artakserksestä vastaan, hänen tappiostaan Kunaksanissa vuonna 401 eaa. sekä kreikkalaisten palkkasoturien, nk. "Kymmenentuhannen", vaiheista hänen armeijassaan. Nuori ateenalainen Ksenofon lähti vapaaehtoisena tälle sotaretkelle ja hänen palkkasoturikumppaninsa huusivat hänet päällikökseen taistelun jälkeen. Palkkasoturit päättivät lähteä marssimaan Persian läntisten satraappikuntien läpi 600 kilometrin matkan kotiin Kreikkaan ennemmin kuin antautua Persian voittoisalle kuninkaalle, ja Ksenofon kertoo heidän vaivalloisesta vaelluksestaan. Hän kertoo, miten he selvisivät ahdistelijoistaan sekä kreikkalaisten ja persialaisten jyrkistä eroista: persialaiset olivat heikkoja eivätkä kreikkalaisten urhojen veroisia.

Ksenofon kannatti yleiskreikkalaista toimintaa Persiaa vastaan. Sotaneuvostossa hän vaati kreikkalaisia olemaan luottamatta persialaisiin ja sen sijaan toimimaan: "Jos meidän tarkoituksemme on tarttua aseisiin ja pistää heidät maksamaan kaikesta siitä, mitä he ovat tehneet meille, ja olla täydessä sodassa heitä vastaan, silloin, Taivas meitä auttakoon, meillä on hyviä pelastumisen toiveita." Hän nostatti miehiä sanomalla: "Älkää luulko, että olemme huonommassa asemassa, kun riveissämme taistelleet [Kyyroksen] joukot ovat jättäneet meidät. He ovat vieläkin suurempia pelkureita kuin ne, jotka olemme lyöneet. Sen he ovat osoittaneet paetessaan ja loikatessaan vihollisen puolelle." Vaikka hän luultavasti liioitteli yrittäessään valaa itseluottamusta kreikkalaisiin, nämä kommentit kertovat paljon kreikkalaisten suhtautumisesta persialaisiin tuona aikana.

Isokrateelle Kymmenentuhannen marssi kertoi totuuden Persian valtakunnasta: se oli murenemassa ja kreikkalaisten sinnikäs yritys voisi raunioittaa sen, vaikka tosiasiassa Kymmenentuhannen joukko oli sekaantunut lähinnä Persian sisäisiin kiistoihin. Persialaiset eivät vakavasti yrittäneet estää kreikkalaisia poistumasta, mutta he reagoisivat aivan toisin, mikäli kreikkalaiset aikoisivat hyökätä Persiaan. Kyyroksen kapina jakoi mieliä Persiassa, mutta valtakunta seisoisi kuitenkin yhtenäisenä ulkoista uhkaa vastaan vielä vuonna 401 eaa.

tioita suurempi ratsuväki. Nämä kaksi tasankovaltiota olivat ainoat, joilla oli tarpeeksi varallisuutta hevosten ylläpitoon ja ratsuväelle sopiva maasto. Ennen keskiajalla keksittyjä länkiä hevosen liikevoimaa ei käytetty maanviljelyksen apuna. Peltojen kyntäminen ja vankkureiden vetäminen oli härkävaljakon työtä. Hevoset olivat kohtuuttoman kallis liikkumismuoto ja sosiaalisen erottautumisen väline. Ateena pystyi perustamaan ratsuväen 400-luvun lopulla kasvavan imperiuminsa verotuotoilla. Ateenalaiset säätivät lain, jonka mukaan ratsumiehille maksettiin korvausta, jos heidän hevosensa kuolivat taistelussa, ja valtio tuki rehunostoa jatkuvasti, ei vain sodan aikana. Sparta ja Korintti olivat edellä mainittujen lisäksi ainoat kreikkalaiset kaupunkivaltiot, joilla oli ratsuväkeä ennen 400-luvun loppua. Useimmat valtiot perustivat ratsuväenosastoja vasta 300-luvulla.

Suurempien ja pysyvämpien liittovaltiokokonaisuuksien syntyminen Kreikkaan sai aikaan myös vakinaisten armeijoiden kehittymisen. Monet näistä joukoista olivat peltastijoukkoja ja heille piti maksaa säännöllisesti. Tähän uuteen kehitykseen eivät monet valtiot välttämättä olleet varautuneet. Ongelman ratkaisuksi kreikkalaisia palkkasotilaita tarjottiin palvelukseen muualle, etenkin Persiaan. Näille osastoille ei enää maksettu suoraan vaan vuokraaja maksoi kreikkalaiselle valtiolle, kun se lainasi armeijaansa rauhan aikana.

TEEBAN NOUSU

Spartan voitto peloponnesolaissodassa ja Ateenan imperiumin kukistuminen lopetti voimatasapainon ajan kreikkalaisessa maailmassa. Joka tapauksessa voiton hinta oli ollut kova ja Kreikan hallitseminen asetti Spartalle vaatimuksia, joista sen oli vaikea selvitä. Spartalla oli tunnetusti vajausta miesvahvuudessaan ja imperiumin tarpeet, kuten varuskuntien ja laivueiden ylläpito, samoin kuin spartalaisten virkamiesten sijoittaminen ulkomaille, veivät sen resursseja ja heikensivät valtion yksinkertaista mutta tehokasta perustaa sekä sen sotilaallista voimaa. Ongelmat eivät olleet vain sisäisiä. Spartan voimistuminen oli jo herättänyt vihamielisyyttä muualla Kreikassa. Kun Spartan kuningas Agesilaos ryhtyi ajamaan kreikkalaisten vapauden asiaa aloittamalla sotaretken Vähän-Aasian satraappeja vastaan vuonna 396 eaa., Persia tuki Teeban, Korintin, Argosin ja voimistuvan Ateenan koalitiota Korintin sodassa Spartaa vastaan. Ateenalainen sotapäällikkö Konon sai komennettavakseen Persian laivaston, joka tuhosi Spartan laivaston vuonna 394 eaa. ja hävitti monta Spartan varuskuntaa Joonian kaupungeista ja saarilta. Joka tapauksessa tämän jälkeen ateenalaiset alkoivat jälleen elätellä imperialistisia toiveita ja niinpä vuonna 387/386 eaa. spartalainen lähettiläs Antalkidas oli valmis neuvottelemaan rauhasta Persian kuninkaan Artakserkses II:n kanssa.

Antalkidaan rauhan ehtojen mukaan kaikkien Kreikan valtioiden välille solmittiin yleinen aselepo ja Joonian kreikkalaiset saivat rajoitetun itsehallinnon. Näin Persian kuninkaan voima takasi rauhanomaiset suhteet. Vaikka Sparta olikin kestänyt Korintin sodan, ennakoivat tämän sodan katkerat yhteenotot tulevaa ankaraa kamppailua, jonka tuloksena Teeba nousisi johtavaksi hopliittivaltioksi.

Kuuluisa Teeban kiila tuli käyttöön puolustuksessa vuonna 394 eaa. Siinä jalkaväki ei kohtaa vastustajaa suorassa linjassa vaan muodostaa viiston kiilan, joka kohdistuu vain yhteen vastustajan joukkojen kohtaan. Pian kävi selväksi, että siitä oli valtavasti hyötyä myös hyökkäyksissä. Kuuluisa Teeban pyhä joukko sovelsi teebalaistaktiikkaa ja pian Teeba syrjäyttikin Spartan Kreikan johtavana mahtina, ainakin maalla. Sparta hävisi Teeballe tuhoisassa Leuktran taistelussa vuonna 371

eaa. Tämän jälkeen Teeba hyökkäsi Peloponnesokselle, perusti Megalopoliksen kaupungin estääkseen Spartan toimet etelässä ja vapautti Messenian, josta Sparta oli siihen saakka saanut orjia (helootteja) talouselämänsä tueksi.

Samaan aikaan Ateena yritti elvyttää merimahtiaan perustamalla toisen Ateenan liiton. Aie jäi kauas jälkeen 400-luvun Deloksen meriliitosta, koska jäsenvaltiot olivat epäluuloisia Ateenan valtapyrkimysten suhteen ja ateenalaiset eivät pystyneet saavuttamaan valta-asemaa voimakeinoin. Vuosien 357–355 eaa. sisällissota alkoi, kun useat kaupungit irtautuivat liitosta. Nämä sodat kaupunkival-

tioiden välillä heikensivät kreikkalaisia kaupunkeja ja estivät niitä huomaamasta pohjoisen kasvavaa uhkaa: Makedonian kuningas Filippos II käytti sotaa hyväkseen edistääkseen etujaan Aigeian alueella. Näiden valtataistelujen aikana Persia varmisti omat etunsa pitämällä Kreikan hajanaisena houkuttelemalla kaupunkivaltiot kahakoimaan keskenään. Persialainen kulta oli usein vastustamaton houkutus hegemoniasta taisteleville kaupunkivaltioille.

YLEISKREIKKALAISUUDEN IHANNE

Jotkut kreikkalaiset kiinnittivät huomiota sisäiseen hajaannukseen, kuten esimerkiksi reetori Isokrates, joka suri kreikkalaisten keskinäistä uuvuttavaa ja hedelmätöntä koston kierrettä. Hän uskoi tämän olevan parhaiten voitettavissa siten, että kreikkalaiset liittoutuisivat Persiaa vastaan kostaakseen tämän vuosisata aiemmin tekemät häpeälliset rikokset. Isokrates piti tätä käsittelevän panegyyrisen puheen vuonna 380 eaa.

Hänen puheidensa yleiskreikkalaiset eli panhelleeniset teemat eivät aina vastanneet kreikkalaisten kaupunkivaltioiden välisten konfliktien todellisuutta. Sparta oli ottanut vastaan apua Persialta peloponnesolaissodan aikana ja Makedonia puolestaan oli turvannut, kenties pakon edessä, persialaisiin 400-luvun alun hyökkäysten aikana. Joka tapauksessa panhellenismin ihanne säilyi voimakkaana älyllisenä hahmotelmana. Kreikkalainen yhteiskunta oli hyvin sitoutunut ”vapauteen”, mitä nykyaikana vastaisi lähinnä itsemääräämisoikeus, huolimatta siitä, että kreikkalaiset kaupunkivaltiot eivät epäröineet uhrata muiden kreikkalaisten vapautta, jos se edisti heidän omia etujaan. Vähän-Aasian kreikkalaiset kaupunkivaltiot huomasivat usein itsenäisyytensä olevan uhattuna, kun Persiaa myötäilevät mannerkreikkalaiset olivat luovuttaneet heidät persialaisille. Uudelleen sama toistui Antalkidaan rauhan aikana, kun Sparta hyväksyi Persian ylivallan Vähän-Aasian kaupunkivaltioissa vastineeksi Persian tuesta Spartan valta-asemalle Kreikassa. Huolimatta tästä ilmeisestä ristiriidasta kreikkalaisten ”vapauttaminen” Persian ikeestä oli usein ylistetty aate ja hanke. Spartaa ei suorastaan vihattu mutta arvosteltiin hyvin ankararasti petollisista sopimuksista perivihollisen, Persian, kanssa.

Tästä huolimatta ei 300-luvun puolivälissä, sisäisten kiistojen kestettyä puoli vuosisataa, yksikään kreikkalainen kaupunkivaltio ollut valmis ottamaan, tai kuten näyttää, halunnut ottaa johtoasemaa yhdistymishankkeessa. Uusi valtakunta, joka sijaitsi Kreikan ydinalueen pohjoispuolella, Makedonia, oli vähitellen kuninkaansa Filippos II:n johdolla valmis ottamaan haasteen vastaan.

VIEREINEN SIVU

Epätoivoiset tuhoamistaistelut, joissa molemmat osapuolet kärsivät raskaita tappioita, olivat melko harvinaisia hopliittiarmeijoiden välillä. Poikkeuksen muodostaa Koroneian taistelu vuodelta 394 eaa. Korinttilaissodan puhjetessa Spartan kuningas Agesilaos kutsuttiin Eurooppaan, sen jälkeen kun hän oli käynyt menestyksellisesti sotaa persialaisia vastaan Vähässä-Aasiassa. Marssiessaan kotiin Boiotian läpi hän kohtasi teebalaisten ja akhaialaisten joukot. Ksenofon, joka oli taistelun silminnäkijä, kuvaa sitä yksityiskohtaisesti ja luonnehtii sitä ”ennennäkemättömäksi meidän aikanamme”. Agesilaos oikealla oli voittoisa, kun taas akhaialaiset pakenivat ennen kuin joutuivat tekemisiin Agesilaoksen joukkojen kanssa. Muut tällä sivustalla olleet liittolaiset pakenivat. Akhaialaiset hakivat turvapaikkaa Helikonvuoren luota. Toisella sivustalla teebalaisten falangi pääsi läpi ja tavoitti spartalaisten kuormaston. Tämän hälyttämänä Agesilaos käänsi falanginsa ympäri saaden teebalaiset yrittämään akhaialaisten perään Helikonvuorella ja tätä seurasi epätoivoinen taistelu. (Adam Hook & Osprey Publishing)

3

PERSIA 400- JA 300-LUVUILLA EAA.

Persian valtakunta oli suurin muinaisen Lähi-idän valtakunnista 300-luvulla eaa. Tämän valtavan kuningaskunnan hallitsija oli suurkuningas, kreikaksi *megas basileus*. Aleksanterin hyökkäyksen aikaan Persian valtakunta ulottui Länsi-Anatolian rannikolta Induksen laaksoon idässä, pohjoisessa Baktriasta (nykyisen Afganistanin tienoilla) etelään Niilin putouksille Egyptissä. Egyptin asukkaat olivat nousseet menestykselliseen kapinaan vuonna 405 eaa. ja siitä lähtien Persia tavoitteli menetetyn valtakunnan uudelleenvalloitusta aina Aleksanterin hyökkäykseen asti. Monien vuosien ajan valtakunnan eri puolilla puhjenneet kapinat rasittivat valtakunnan taloutta, koska jokaisen kapinan kukistaminen maksoi paljon, ja akhaimenidien otteen menettäminen sellaisilla alueilla kuin Anatolia, Intia ja Egypti merkitsi samalla verotulojen ehtymistä.

Dareios I:n (521–486 eaa.) ajoista lähtien Persian valtakunta oli jaettu satraappikunniksi kutsuttuihin hallintoalueisiin, joita johti jalosukuinen persialainen satraappi. Vastineeksi valtakunnan suojelemisesta he saivat paljon vapauksia. Persian kuningas oli riippuvainen satraappien tuesta ja yhteistyöstä. Aika ajoin he olivat kuitenkin kaikkea muuta kuin lojaaleja kuninkaalleen. Kapinoita puhkesi etenkin 360-luvulla eaa. Vähässä-Aasiassa, kun joukko asemaltaan lähes perinnöllisiä satraappeja yritti luoda periaatteessa itsenäisiä kuningaskuntia. Satraappien riveistä nousi myös kilpailijoita ja vallankaappaajia, kuten Kyyros nuorempi.

Persialaiset ylimykset olivat perinteisesti pelottomia taistelijoita ja riippumattomia aristokraatteja, joten he eivät tyytyneet vähäiseen rooliin valtakunnan hierarkiassa. Kuninkaan lähisukulaisista tehtiin usein suurten tai strategisesti tärkeiden provinssien satraappeja, kun taas toiset sijoitettiin armeijan johtotehtäviin tai muihin merkittäviin asemiin. He asuivat loisteliaissa palatseissa ja nauttivat maakunnissa sijaitsevien suurten tilustensa tuotoista. Arvokkaiden lahjojen, etenkin kulta- ja hopeaesineiden, julkinen jakaminen oli kuninkaiden tapa osoittaa, ketkä aatelisista olivat heidän suosikkejaan.

Persialaiset vaalivat yhtenäisyyttään ja erityslaatuaan monin tavoin, kuten pu-

VIEREINEN SIVU
Jousiampujien kulkuetta kuvaava emaloitu tiilireliefi Dareios I:n palatsissa Susassa. (akg-images/ Erich Lessing)

keutumisella, persian kielellä ja poikien koulutuksella. Persialaiset pojat viettivät viisi ensimmäistä vuottaan poissa isiensä luota äitiensä ja muiden naisten seurassa, mutta sen jälkeen heistä kasvatettiin sotilaita ja vallanpitäjiä. Herodotoksen mukaan nuorille miehille opetettiin viisivuotiaasta aina kaksikymmenvuotiaaksi vain kolmea asiaa: ratsastusta, jousiammuntaa ja kunniaa (*Historiateos*, 1.136). Metsästyksen ja siihen läheisesti liittyvien jousiammunnan ja keihäänheiton taito oli helposti sovellettavissa sotilaskäyttöön. Nagsh-e-Rustamissa olevassa kallio-

Akhaimenidien kulttuuri

Zarathustralaisuus oli akhaimenidien pääuskonto, ja sen uskonnon mukaisten periaatteiden mukaan, totuuteen ja oikeudenmukaisuuteen pyrkien, akhaimenidien kuninkaat hallitsivat laajaa valtakuntaansa. Herodotoksen mukaan häpeällisintä, mitä persialaiselle saattoi tapahtua, oli valehtelu, ja Persian laissa todella määrättiin kuolemanrangaistus valehtelusta joissakin vakavissa tapauksissa.

Zarathustralaisuuden levitessä valtakunnassa siihen tuli runsaasti synkretistisiä vaikutteita eri kansoilta ja eri kulttuureista. Valloitetut kansat saivat jatkaa oman uskontonsa ja kielensä vaalimista. Kyyros Suuri esimerkiksi vapautti juutalaiset Babylonin vankeudesta ja auttoi heitä jälleenrakentamaan Jerusalemin temppeliä. Kyyroksen ja Dareioksen aikana valtakunnan pääkieli oli elam, vaikka elaminkielisten piirtokirjoitusten ohessa on akkadin- tai muinaispersiankieliset versiot.

Mesopotamian valloituksen jälkeen aramea kohosi valtakunnan puhutuimmaksi kieleksi, vaikka yhä väitellään siitä, oliko se ”virallinen kieli”.

Aivan kuten akhaimenidien uskonto, myös taide ja arkkitehtuuri oli altis monille vaikutteille. Paikallisia tyylejä ja aiheita saattoi käyttää kunhan yleissävy oli persialainen. Tämä näkyy persialaisissa taide-esineissä ja arkkitehtuurissa mm. Pasargadissa ja Persepoliissa

(Akhaimenidien aikainen kulho 500-luvulta eaa., Werner Forman Archive/Schimmel Collection, New York)

Persian valtakunnan aika

559	Kyyros Suuresta tulee Persian kuningas.
550	Kyyros ottaa valvontaansa Meedian.
547	Kyyros valloittaa Lyydian ja sieppaa vangikseen kuningas Kroisoksen.
539	Kyyros valloittaa Babylonin.
530	Kyyros kuolee ja seuraajaksi nousee Kambyse.
525	Kambyse hyökkää Egyptiin.
522	Kambysen kuolema, Dareioksesta tulee Persian kuningas.
520/519	Dareios käy sotaa skyyttejä vastaan.
519–518	Dareios ulottaa Persian vallan Jooniaan.
499–386	Kreikkalais-persialaiset sodat.
499	Persialaiset hyökkäävät Naksokseen.
499–493	Joonian kapina.
494	Persia murskaa joonialaisten kapinan.
491	Dareios vaatii kaikkia kreikkalaisia alistumaan Persian ylivaltaan.
401	Artakserkses voittaa Kyyroksen Kunaksan taistelussa.
396–394	Agesilaos palauttaa Persian sillanpää-aseman Vähässä-Aasiassa.
394–387	Korintin sota.
387/386	Kuninkaan rauha.

piirroksessa Dareios Suuri julisti Persian ylhäisön arvoja: ”Ratsumiehenä olen hyvä hevosmies. Jousimiehenä olen hyvä jousimies sekä jalkaisin että ratsailla. Keihäsmiehenä olen hyvä keihäsmies sekä jalkaisin että ratsailla.” Täytettyään 20 vuotta miehet olivat asevelvollisia aina 50-vuotiaiksi.

Persian hallitseva yläluokka ei elänyt täysin eristyksissä valtakunnan alamaisista. Avioliittoja solmittiin persialaisten ja ei-persialaisten välille. Persialaisten ylimysten tyttäret menivät naimisiin paikallisten prinssien kanssa, ja persialaiset ylimykset ottivat paikallisen aristokratian naisia vaimoikseen tai jalkavaimoikseen. Kyyros kunnioitti paikallisia tapoja ja piti joitain paikallisia ylimyksiä ja uskonnollisia johtajia palveluksessaan Meediassa, Lyydiassa ja Babyloniassa. Hänen seuraajansa noudattivat samaa politiikkaa uusilla valloitetuilla alueilla. Valloitettujen maiden ylemmille virkamiehille annettiin usein korkea asema uudessakin hallinnossa ja heidät hyväksyttiin kuninkaan hoviin arvonimellä ”kuninkaallinen ystävä”. Samankaltaista menettelyä sovellettiin joskus myös pakolaisiin, jotka tulivat valtakunnan ulkopuolelta hakemaan suojaa ja apua suurkuninkaalta.

Persian kuninkaat käyttivät mahtavaa valtakuntaansa hyväkseen pääasiassa kahdella tavalla. He verottivat alamaiskansojaan vaatien säännöllisiä maksuja ja he käyttivät näiden kansojen miehiä armeijassaan valloittaessaan uusia alueita tai tukahduttaessaan kapinoita jo vallatuilla alueilla. Useissa satraappikunnissa alempiarvoisille persialaisille ja meedialaisille annettiin pieniä maatiloja, mikä takasi heille kohtalaisen toimeentulon. Vastineeksi heidän edellytettiin varustavan itsensä ratsumiehiksi tai vaununajajiksi tai hankkivan jalkaväkisotilaita kunin-

SEURAAVA AUKEAMA
Persepolis. Akhaimenidit rakensivat useita palatseja, mutta ainoastaan Persepoliissa, Pasargadissa ja Susassa olleet on kaivettu esiin. Dareios Suuri aloitti suurten palatsien rakentamisen Persepoliissa 500-luvun lopussa eaa., ja rakennustyöt jatkuivat Kserkseen aikana. Palatseissa yhdistyivät valtakunnan eri taiteelliset tyylit omaksi ”Persepoliin tyyliksi”. Dareios Suuren vastaanottosaliin johtavan itäisen portaikon kaiverrukset kuvaavat Persian eri alueiden hallitsijalleen maksamia veroja. Alamaisten verot kertovat niistä kulttuurisista resursseista ja luonnonvaroista, joita alueilla oli, kuten kameleita Arabiasta ja Baktriasta, kultaa Intiasta ja hevosia Skyytiasta. Verojen lisäksi akhaimenidikuninkaat vaativat veroina myös hopeaa. (akg-images/Suzanne Held)

Persian akhaimenidikuninkaat

Kyyros II Suuri	559–530	Sogdianus	423
Kambyse II	529–522	Dareios II Nothos	423–404
Smerdis	522	Artakserkses II Mnemon	404–358
Dareios I Suuri	522–486	Artakserkses III Okhos	358–338
Kserkses I	485–465	Artakserkses IV Arses	338–336
Artakserkses I	465–424	Dareios III Kodomanos	336–330
Kserkses II	423	Artakserkses V Bessos	330–329

kaan armeijaan. Niinä vuosina, jolloin edellä mainittuja palveluksia ei tarvittu, näiden maatilojen piti maksaa vuokraa hopeana tai muussa muodossa kuten muunkin satraappikunnan.

Säilyneet asiakirjat osoittavat Persian valtakunnan luoneen monimutkaisen virkamieskoneiston hallinnoimaan satraappikuntia ja selvittämään näiden maksuja kuninkaan ohjeiden mukaan. Kuninkaallisen hovin jäsenet ja monet tärkeät henkilöt saivat ruokaa ja elintarvikkeita kuninkaallisista varastoista. Teiden verkosto yhdisti tärkeimmät keskukset: Sardesin, Ekbatanan, Babylonin, Susan ja Persepoliksen. Näitä teitä käyttivät pääasiassa sotilaat ja kuninkaalliset kuriirit, joita varten oli tehty levähdyspaikkoja, mutta tiet palvelivat myös valtakunnan sisäistä kauppaa ja verotusta.

Satraappien lisäksi oli pienempien hallintoyksiköiden johtajia, jotka kreikkalaiset tunsivat hyparkkeina (*hyparchoi*). Kreikkalaisissa lähteissä terminologia on usein epäjohdonmukaista ja joskus termejä hyparkki ja satraappi käytetään ristiin. Kummankin voidaan havaita johtaneen paikallisesti koottuja joukkoja.

PERSIAN ARMEIJA

Akhaimenidien kauden aikana Iranin ylätasangon kansojen sotajoukot kehittyivät merkittävästi. Aikaisemmin Meediassa sotaväki, jonka vanha persiankielinen nimitys oli *spada*, oli järjestäytynyt 600-luvun lopulla eaa. erillisiin yksiköihin meedialaisen kuninkaan Kyaksereen johdolla. Sen jälkeen kun meedialaiset oli kukistettu ja liitetty Persian valtakuntaan, meedialaiset yhdessä persialaisten kanssa muodostivat spadan ytimen. Valtakunnan laajentuessa alistetut kansat, kuten hyrkanialaiset ja baktrialaiset, liitettiin armeijaan. He käyttivät omia kansallisia aseitaan, taitojaan ja tekniikoitaan. Persepoliissa olevat piirtokirjoitukset ja Herodotoksenkin käyttämät Persian viralliset asiakirjat osoittavat, että mitä lähempänä kansa oli persialaisia, sitä enemmän se sai olla osallisena valtakunnan

hallinnossa tarjoten enemmän joukkoja ja maksaen vähemmän veroja. Sen tähden armeijassa oli paljon meedialaisia sekä miehistössä että upseeristossa. Persialaiset olivat myös valmiita mukauttamaan sodankäyntitapaansa. He olivat innokkaita hyödyntämään kreikkalaisia palkkasotureita, sen jälkeen kun he olivat omakohtaisesti havainneet kreikkalaisten raskaan jalkaväen ylivoimaisuuden Kreikan ja Persian välisissä sodissa.

Persian sotaväki koottiin satraappikunnista kutsunnoissa, ja jokainen akhaimenidien maakunta luovutti joukkoja. Joukot oli jaettu kymmenellä jaollisiin yksiköihin. Herodotos ja Ksenofon mainitsevat säännöllisesti myriadit ja kiliarkiat eli 10 000 ja 1000 miehen joukko-osastot, joita persialaiset itse kutsuivat nimityksillä *baivaraba* ja *hazaraba* (yks. *baivarabam* ja *hazarabam*). Jokaisella baivarabamilla oli johdossaan *baivarpatishinsa* (myriarkki) ja jokaisella hazarabamilla *hazarapatish* (kiliarkki). Hazarabam oli jaettu kymmeneen sadan miehen joukkoon (*sataba*) ja nämä taas kymmeneen kymmenen joukkoon (*dathaba*). Nämä olivat todellisuudessa vain nimellisiä vahvuuksia ja ainakin osittain suuresti liioiteltuja lukuja kreikkalaisissa lähteissä, etenkin Herodotoksen maininnoissa Persian sodista. Toisin kuin vakinaiseen armeijaan, persialaiset ottivat suurempiin sotaretkiin joukkoja kaikista valtakunnan alusmaista, jopa niin kaukaa kuin Egyptistä ja Intiasta. Kaikkein luotettavimpia sotilaita olivat aina persialaiset sekä Iranista ja Keski-Aasiasta peräisin olevat palkkasoturit

Akhaimenidien sotaväellä näyttää olleen käytössään jonkinlainen univormu jo paljon ennen kreikkalaisia. Kyyros Suuren tiedetään jakaneen meedialaisia viittoja upseereilleen 500-luvulla eaa. Yhdenmukainen pukeutuminen näyttää olleen käytössä kuninkaallisen hallinnon virkamiehillä ja keskusarmeijan yksiköillä. Rykmenttien komentajilla oli omat standaarinsa, jonka taakse rykmentti järjestäytyi. Komentajan pystyi tunnistamaan standaarista, joten lähetit paikallistivat hänet nopeasti taistelukentällä tai leirissä. Standaaria käytettiin myös merkkinä, kun rykmentin piti edetä.

Ratsuväki

Persialaisten sotilaallinen voima perustui heidän ratsuväkeensä. Nisean hevoset olivat muinaisen Lähi-idän parhaita ratsuja. Lyydian valloitus vuonna 547 eaa. oli osoittanut Kyyros Suurelle, että Persian ratsuväki tarvitsi luotettavia joukkoja. Niinpä hän jakoi valloitetun maan Persian ylimystölle, jotta se voisi kasvattaa hevosia ja palvella ratsumiehinä. Persian kuningas käytti myös meedialaisia ratsuväkenä, ja Dareios I:n valtakaudelta alkaen persialaiset palkkasivat sekä jalkaväkeensä että ratsuväkeensä sotureita Keski-Aasian Saka-heimoista.

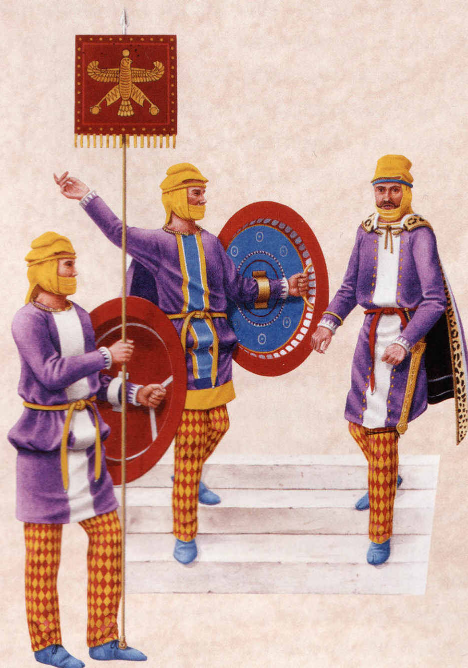
Persian vakinaisen armeijan kolmetuhatpäinen ratsuväki mainitaan useissa lähteissä. Tallimestarin johtamat keskitetyt hevossiittolat toimittivat hevosia ar-

DAREIOS III JA KEIHÄÄNKANTAJAT

Oikealla oleva Dareios III:n kuva perustuu Aleksanteri-mosaiikkiin. Hänellä on yllään purppurainen kuninkaallinen asu, jossa on leveä pystysuora valkoinen raita. Punaisessa vyössä on akinakes-tikari kultaisessa huotrassa. Hänen huppunsa oli kuninkuuden merkiksi pystyssä erotukseksi muista persialaisista, joiden huppu oli käännetty sivulle tai eteen. Kitarispäähine on kiinnitetty sinisellä diadeemilla. Vasemmalla olevalla keihäänkantajalla on kädessään kuninkaallinen standaari, kuten se Aleksanterin mosaiikissa esitetään. Hänellä on yllään kuninkaallinen asu, jonka keskeinen osa on purppuratunika, jossa on valkoinen keskiraita. Lähteiden mukaan kuningas saattoi palkita alamaistaan, tai keihäänkantajien ollessa kyseessä kokonaisia ryhmiä, tällaisella asulla. Purppurakotiloista saatu purppura oli antiikin ajan kallein väriaine ja jopa sen korvikkeet olivat kalliita. Arvokkuutensa vuoksi hallitsijat rohmusivat sitä varastoihinsa ja antoivat sitä valtansa merkkeinä. Aleksanteri sai haltuunsa suuren kangasvaraston ja jakeli sitä niin avokätisesti, että hänen täytyi pyytää Joonian kaupungeilta lisää, jotta hän voisi vaatettaa seurueensa asianmukaisesti. Sahraminkeltainen oli toiseksi arvostetuin väriaine. Sitä saatiin sahramikasvin kukinnon luoteista. Tarvittiin kaikkiaan 20 000 kukintoa, että saatiin paahdettua kilo kuivaa sahramia. Purppuran ohella keltainen oli siten yleisin akhaimenidien eliittiyksiköiden väri.

Keskellä oleva henkilö on tärkeimmässä asemassa kuvassa. Puvun yksityiskohdat on saatu Aleksanterin sarkofagista, ja sen mukaan hän näyttäisi olevan keihäänkantajien komentava upseeri, hazarapatish. Sininen raita ehkä erotti hänet kuninkaasta. Luultavasti näin tärkeällä upseerilla on ollut myös kauluksessaan arvomerkkejä, mutta sarkofagi on liian kulunut täsmällisemmän kuvan piirtämiseksi. Hänellä on kultainen torques-kaularengas, jonka kuningas on hänelle antanut. Tarkkaan emme tiedä, ketkä ylenivät hazarapatisheiksi Dareioksen aikana, mutta Plutarkhos kertoo Mazaioksesta, joka oli Dareioksen jälkeen mahtavin persialainen, joten luultavasti hän oli hazarapatish samoin kuin Kilikian satraappi. Lähteiden perusteella voidaan päätellä, että kaikilla keihäänkantajilla oli hopliittien kilpi. (Simon Chew © Osprey Publishing Ltd)

meijalle. Persian ratsuväki oli pääasiassa rekrytoitu ylimystön joukosta, ja eliittijoukot olivat lähtöisin kaikkein korkeimmista yhteiskuntaluokista. Ratsuväessä vaikuttaisi olleen ainakin kolme eliittirykmenttiä. Näiden yksiköiden miehillä on ehkä ollut kuninkaan antamia erityisiä heidän asemaansa osoittavia tunnuksia, kuten kultakoruja, aseita tai vaatteita. Ainakin yksi näistä rykmenteistä, ellei jopa kaikki, oli koottu kaikkein arvostetuimmasta ylimysten ryhmästä eli kuninkaan "sukulaisista". Nuo 15 000 sukulaista eivät olleet sukua kuninkaalle, vaan he olivat saaneet sukulaisen arvoaseman. Vain he saivat suudella kuningasta, mikä oli sallittu vain sosiaalisesti samanarvoisille, ja syödä päivällistä hänen kanssaan kuninkaan pidoissa, joita varten teurastettiin tuhat eläintä joka päivä. Diodoros Sisilialaisen mukaan Gaugamelassa Dareios johti itse tuhannen sukulaisen osastoa ja jokainen oli valittu joukkoon rohkeutensa ja uskollisuutensa tähden.

Persian ratsuväki oli aseistettu ja varustettu monin tavoin. Kilvet olivat olleet käytössä 400-luvun puolivälistä alkaen, ja vuosisadan lopulla ratsumiehet pukeutuivat haarniskaan ja heidän ratsuillaan oli panssaroitu satula ja rintahaarniska. Varustuksen uudistaminen 300-luvun alussa toi käsivarsisuojat, mikä merkitsi ratsuväen muuttumista kohti myöhempien aikojen täysin panssaroitua katafraktia. Sillä oli muuten sama aseistus kuin jalkaväellä mutta kaksi keihästä.

Kultaiset pienoissotavaunut Oksoksen aarteesta, joka on peräisin akhaimenidien Persiasta 400–300 luvuilta eaa. Tämä on yksi aarteen loistavimmista esineistä. Oksos on tärkeimpiä kulta- ja hopeaesineiden kokoelmia, joka on säilynyt akhaimenidien ajalta. Pienoisvaunuja vetää neljä hevosta. Vaunuissa olevilla miehillä on meedialaiset asut. Vaunujen edessä on egyptiläinen kääpiöjumala Bes, joka oli hyvin suosittu suojelijajumala. (The British Museum/ HIP/ TopFoto)

Useissa satraappikunnissa oli 360-luvulla eaa. kapinoita ja juonitteluja. Aikakauden mullistusten tähden Persian ratsuväen taso alkoi laskea. Jatkuva sodankäynti oli vähentänyt läntisten satraappikuntien persialaisia maanomistajia, jotka varustivat valtakunnalle ratsuväenosastoja. Aikaisemmin he olivat varustaneet miehiä palvelukseen omilta tiloiltaan ja vain varuskuntiin sijoitetuille maksettiin palkkaa. Nyt ratsumiehiä värvättiin mistä vain saatiin ja kaikille piti maksaa. Artakserkses III:n astuessa valtaistuimelle vuonna 358 eaa. hän päätti, että satraappikuntien joukot eivät enää pysty takaamaan länsirajan turvallisuutta ja määräsi joukot lakkautettaviksi.

Persian armeijassa taisteli myös kamelijoukkoja, vaunuja ja viikatevaunuja, joita oli mukana eräissä Aleksanteria vastaan käydyissä taisteluissa.

Jalkaväki

Persian armeijoiden tärkeimpiä taistelijoita olivat tavallisesti jalkaväkimiehet, jotka olivat persialaista syntyperää ja joilla oli usein nahasta ja pajupuusta valmistetut isot kilvet. He taistelivat monenlaisilla aseilla kuten pitkillä keihäillä, kirveillä, miekoilla sekä jousilla ja nuolilla. Sotilaiden suojavarustus oli vähäinen; se koostui enimmäkseen pehmustetusta pellavahaarniskasta ja mahdollisesti kypärästä, vaikka useimmissa kuvissa heillä on lakit tai huput.

Armeijan tärkein yksikkö oli kuninkaan henkilökohtainen joukko-osasto, hänen henkivartijansa ja vakinaisen armeijan valiojoukko. Sen vahvuus oli aina kymmenentuhatta miestä ja tunnettiin sen tähden nimellä Kuolemattomat. Tämän jalkaväkiyksikön miehet olivat todellista eliittiä. Heidät oli valittu fyysisen kuntoisuutensa ja urheutensa ansiosta. Tämän joukon sisällä näyttää vielä olleen tuhannen keihäsmiehen osasto, joka tunnettiin keihäidensä päiden kultaisten omenoiden mukaan nimellä *meloforoi* eli omenankantajat, vaikka lähteet ovatkin hiukan hataria. Nämä keihäänkantajat ovat sen vuoksi olleet armeijan ensimmäinen jalkaväkirykmentti.

Lähi-idän perinteinen jalkaväen taistelumuodostelma ensimmäisellä vuosituhannella eaa. oli jousiampujapari. Tämä koostui jousiampujasta, jota suojasi taisteluparin pitelemä suuri kilpi. Valtakunnan varhaisvuosina suurin osa akhaimenidien jalkaväestä oli *sparabaroja* eli suuren nelikulmaisen spara-kilven kantajia. Taistelujoukon ensimmäisessä rivissä kymmenen miestä kantoi kilpiä, joiden takana suojassa oli järjestäytyneenä muut yhdeksän riviä miehiä, joista jokainen oli aseistautunut jousella ja leveäteräisellä miekalla. Eturivillä oli lyhyet taistelukeihäät, joilla he suojasivat muuta joukkoa jos vihollinen pääsi kosketuksiin. Joskus koko joukko oli aseistautunut jousilla ja kilvet oli tuettu suojamuuriksi eteen. Plataian ja Mykalen taistelujen jälkeen persialaiset oivalsivat, että sparabaroille oli annettava välineitä puolustautumiseen, jos kilpimuuri murtuu. Jotkut pukeutui-

Kuolemattomat

Ksenofon mainitsee *Kyropediassaan* persialaiset yhdistelmärykmentit, joissa kaksi jalkaväkirivistöä on etulinjassa. Niistä kaksi on keihäänheittäjiä tai takabaroja, kaksi jousiampujia ja takana on kaksi riviä "rivinsulkijoita", takamiehiä, joiden aseista ei ole mainintaa. Tällaisella muodostelmalla yhdistettiin raskaat heittoaselajit raskaaseen jalkaväkeen. Ihan varmaa ei ole, käytettiinkö tällaisia yksiköitä koskaan, vaikka Aleksanteri kyllä yritti muodostaa makedonialaisten ja persialaisten yhdistettyjä falangeja sotaretkensä loppupuolella. Mikäli yhdistettyjä rykmenttejä todella käytettiin, lähteiden mukaan Kuolemattomien rykmentit oli muodostettu juuri näin. Osa miehistä oli varustettu hopliittikilvillä, osalla oli takat ja joillakin jousia. Aleksanterin sarkofagista on pystytty restauroimaan jalkaväkisotilaita, joiden tunikoiden kaulukset ja hihansuut olivat purppuraisia ja jotka oli päärmätty hopeaisin punoksin. Ne lienevät kuuluneet usean eri Kuolemattomien rykmentin edustajille erotukseksi kaiverruksissa esitetyistä keihäänkantajista sekä keltaisista ja sinisistä rykmenteistä. Kaikilla näillä hahmoilla näyttää olleen yllään purppuraiset tunnukset tunikoissaan ja keltaiset huput, tosin huppuja käyttävät muut kuin Kuolemattomien rykmentit. Keskushahmolla on kirves ja yllään leopardinahkainen viitta, jonka vuori on tehty pienten eläinten turkiksista. Leopardin keihästäneellä jalkasotilaalla on rintapanssari tai sitten hän on yhdistetyn rykmentin etulinjan upseeri. Vasemmalla oleva jousiampuja voi myös kuulua yhdistettyihin rykmentteihin, joista monella oli helakanpunaiset tunikat. Punainen väri saatiin muinaisessa Iranissa kasvaneesta kermestammesta. (Simon Chew © Osprey Publishing Ltd)

vat haarniskaan, mutta tarvittiin suoja kreikkalaisten keihäiden pistoja vastaan. Niinpä kehitettiin yksittäisen sotilaan henkilökohtaiset kilvet. Kilpeä kutsuttiin nimellä *taka* ja se oli valmistettu puusta tai nahasta ja sen yläosassa oli kolo, jotta jousiampuja pystyi näkemään hyvin sen takaa.

Persia palkkasi sotureita sekä valtakunnan sisä- että ulkopuolelta. Monet jalkaväen palkkasoturirykmentit perustettiin paikallisesti, usein satraapin aloitteesta. Taisteluvalmiita miehiä ei kuitenkaan ollut kovin paljon, koska sen jälkeen kun kansa oli liitetty Persian valtakuntaan, sen nuorten miesten sotilaallinen koulutus lakkasi. Tämän takia palkkasotureita hankittiin alueilta, jotka olivat vielä "vapaita". Kreikkalaisten palkkasoturien lisäksi persialaiset käyttivät pohjoisten Sakaheimojen ja itäisten Pohjois-Intian kansojen miehiä. Myös valtakunnan sisällä oli vuoristoheimoja, joiden miehiä voitiin käyttää. Nämä kansat, kuten kurdit, myysialaiset, pisidialaiset, hyrkanialaiset ja baktrialaiset, olivat lähes jatkuvasti kapinassa Persian kuningasta vastaan. Persialaiset eivät kuitenkaan tuhonneet heitä, koska he olivat tärkeä palkkasoturien värväyslähde ja näin tärkeitä valtakunnan säilymiselle. Suurin osa näistä joukoista taisteli keihäiden ja taka-kilpien kanssa, ja niinpä heidät tunnettiin nimellä *takabara*. He olivat usein lähitaistelussa vihollisen kanssa.

Ainakin 400-luvun puolivälistä eaa. Persia käytti yhä useammin kreikkalaisia palkkasotureita etenkin maakuntapäälliköiden henkivartijoina ja turvaamassa läntisen Vähän-Aasian kreikkalaiskaupunkien varuskuntia. 300-luvulla eaa. läntiset satraappikunnat palkkasivat yhä enemmän palkkasotureita, jotka olivat voimakkaasti esillä ajoittaisissa suurkuningasta vastaan nousseissa kapinoissa. Tunnetuimmat ovat Kyyros nuoremman puolesta taistelleet 10 000 palkkasoturia. Varmaa on, että monet palkkasotureista rekrytoitiin Vähän-Aasian kreikkalaisten joukosta. Manner-Kreikan puolella palkkasotureita palkattiin eniten Peloponnesoksen vuoristoalueilta. Heidän komentajansa olivat kuitenkin eri puolilta Kreikkaa. On osoitettu, että eräät Granikoksessa olleet palkkasoturit olivat kotoisin Ateenasta, Teebasta ja jopa Tessalonikista. Liittovaltioiden määrän kasvu Kreikassa 300-luvulla eaa. johti uusien vakinaisten armeijoiden syntyyn. Kokonaisten armeijoiden vuokraaminen Persiaan yksittäisten sotilaiden sijaan rauhan aikana oli eräs tapa maksaa niiden ylläpito.

Agesilaoksen hyökkäys Vähään-Aasiaan 300-luvun alussa eaa. sekä aikaisemmat yhteenotot olivat osoittaneet persialaisille, ettei heidän jalkaväestään ollut vastusta kreikkalaisille hopliitelle. Yrittäessään vallata Egyptiä takaisin he olivat palkanneet kreikkalaisia palkkasotureita. Heitä johti ateenalainen sotapäällikkö Ifikrates, joka loi 'ifikratelaisen peltastin' muokkaamalla kreikkalaisista palkkasotureista takabaroja mutta samalla vahvistaen heidän varusteitaan. Ifikrates varusti nämä miehet uusilla, pidennetyillä keihäillä ja taka-kilvillä. Nämä pidennetyt

Akhaimenidien takabara taistelee kreikkalaisen hopliitin kanssa. Ateenalainen maljakko on peräisin luultavasti vuoden 390 eaa. sodan ajalta. Hopliitin kilpi suojannee yhtä spartalaisten puolella taistellutta liittolaista. (akg-images/ Erich Lessing)

keihäät ovat voineet olla yksi makedonialaisen *sarissan* alkumuoto. Nyt miehet pystyivät taistelemaan etulinjassa ja kestämään hopliittien iskut. Saatavilla olevien kreikkalaisten palkkasotureiden määrä alkoi olla rajoitettu Leuktran taistelun jälkeen vuonna 371 eaa. Tämän seurauksena palkattiin ja varustettiin kuninkaan palvelukseen 120 000 aasialaista palkkasoturia. Vuoden 354 tienoilla eaa. satraappi Artabazos nousi kapinaan suurkuningasta vastaan. Hänen tukenaan oli ensin ateenalaisten armeija ja sen jälkeen teebalainen joukko. Artakserkses kukisti viimein kapinan ja otti Teeban armeijan komentoonsa. Sen jälkeen hän muutaman vuoden ajan kukisti muita kapinoita kunnes yritti Egyptin uudelleenval-

Olisiko Persia voinut voittaa Aleksanterin?

Aleksanterin upea menestys on jättänyt varjoonsa Persian sotilaalliset operaatiot Aleksanterin hyökkäyksen aikana. Issoksen jälkeen se teki useita merkittäviä yrityksiä saadakseen jälleen strategisen aloitteen käsiinsä ja korvatakseen menettämänsä joukot. Babyloniassa muodostettiin uusia jalkaväkiyksiköitä, ja Anatoliaan lähetettiin armeija liittymään Persian laivastoon. Se ei onnistunut pääsemään rannikolle. Persialaiset tarvitsivat ratsuväkeä kääntääkseen tilanteen edukseen ja siihen tarvittiin vahvat skyyttiläiset sotavaunuosastot, joilla makedonialaisten riveihin saataisiin aukko, jota ratsuväki saattoi käyttää hyväkseen. Persian viimeinen toivo olisi Gaugamela.

tausta. Tätä tarkoitusta varten hän kokosi joukkoja Teebasta, Argokselta ja Vähän-Aasian kreikkalaiskaupungeista. Vaikka *kardakat* olivat mukana, uhrattavissa olevien kreikkalaisjoukkojen oli tarkoitus käydä pahimmat taistelut. Artakserkses sai Egyptin vallattua takaisin vuonna 343 eaa.

Kardakat vaikuttavat olleen kansallisuudeltaan muita kuin persialaisia tai kreikkalaisia joukkoja kuninkaan palveluksessa eli kuninkaallisia palkkasotureita. Ei ole selvää, kuinka pitkään näitä joukkoja oli ollut mutta niitä oli mukana Issoksen taistelussa. Voi olla, että vaikka he syntyperältään eivät olleet persialaisia, he saivat persialaisen vasallin aseman palkkioksi asepalveluksestaan ja sen mukana joitain vain persialaisille rajattuja etuoikeuksia. Artakserkses III:n aikana tapa myöntää eläkkeelle jääneille palkkasotureille maatila valtakunnasta elvytettiin ja niinpä syntyi kokonaisia eläkkeelle jääneiden kardakoiden yhteisöjä, jotka oli sijoitettu strategisesti tärkeisiin paikkoihin valtakunnassa tarkoituksena ylläpitää alueellista rauhaa. Järjestelmän laajuudesta ei ole tarkkaa tietoa mutta näistä asutusalueista on viitteitä ainakin Egyptistä, Iranista ja Lyykiasta. Vaikuttaa siltä, että maapalan antaminen eläkkeelle jääneelle palkkasoturille toi mukanaan palvelussitoutumuksen sekä hänelle että hänen jälkeläisilleen.

Aleksanterin jälkeen tulleet hellenistiset hallitsijat käyttivät tätä hyväkseen ja lähteet mainitsevatkin 200-luvun eaa. hellenistisissä armeijoissa palvelleen kardakarykmenttejä. Kardakajärjestelmä antoi kimmokkeen uudistuksiin Kreikan ja Makedonian sotilaallisia siirtokuntien käytännöissä. Palveluksesta eronneet sotilaat oli asutettu siirtokuntiin vastineeksi omasta ja jälkeläistensä asepalveluksesta ja tämä mahdollisti idän kreikkalaistumisen.

Tässä jäljennöksessä nähdään Persian jalkaväen erilaisia sotilaita vuodelta 333 eaa. Vasemmalla on jousiampuja, joka ehkä kuuluu eliittirykmenttiin, sillä hänellä on hopeinen punos tunikassaan. Keskimmäinen mies on kardakajalkaväkisotilas, jonka univormu perustuu Aleksanterin mosaiikin tietoihin. Hänellä on maalattu pronssinen hopliittikilpi. Oikealla on satraapin jalkaväkisotilas, jollaisen kuva on löydetty makedonialaisen haudan freskosta. Hän oli luultavasti jonkin läntisen satraapin palveluksessa ollut takabara, eikä siten ehkä ollut syntyjään iranilainen, vaan hänet lienee värvätty Anatoliasta. Valkoinen päähine viitannee ei-persialaiseen taustaan. Miehellä on pyöreä kilpi ja hänen miekkansa on huotrassa. Miekka on todennäköisesti toissijainen ase, keihään jälkeen käytetty. (Simon Chew © Osprey Publishing Ltd)

4

MAKEDONIAN NOUSU

Makedonia ei ollut juurikaan kärsinyt Kreikan alueella vallinneesta jatkuvasta sotatilasta, koska sen maantieteellisellä sijainnilla ja strategisella asemalla oli hyvin vähän merkitystä kreikkalaisten ja Persian välisessä politiikassa. Makedonia syntyi Ylä- ja Ala-Makedonian liitosta, joka solmittiin kuningas Filippos II:n aikana ja johon liitettiin uusia kaupunkeja, joiden asukkaat saivat kansalaisoikeudet. Maa ei ollut kovin kaupungistunut ja suurin osa asukkaista olikin paimenia. Makedonian valtion muinainen synty on hämärän peitossa kuten se oli myös antiikin kreikkalaisille, jotka yleisesti pitivät Makedonian asukkaita puolibarbaarisina sivistyneen maailman reuna-asukkaina. Perimätiedon mukaan argeadikuninkaiden perimyslinja alkaa 700-luvulta eaa., mutta heistä ei ole tietoja ennen kuin Herodotos mainitsee heidät kuvauksessaan Kreikan ja Persian välisistä sodista. Makedonian kuninkuuden perimmäinen olemus on samoin epäselvä, mutta valtaistuin oli usein sekä sisäisten että ulkoisten juonittelujen kohde, ja kamppailu sille pääsemisestä johti usein salamurhiin. Filippos II:n ja Aleksanteri I:n välissä, vajaassa vuosisadassa, ehti hallita 13 hallitsijaa.

Kreikan ja Persian välisten sotien aikana Makedonia oli ollut Persian valtakunnan vasallivaltio, ja sen kuningas Aleksanteri I Filhellene oli ajanut lähinnä omia etujaan "kreikkalaisten ystävää" tarkoittavasta lisänimestään huolimatta. Hän oli suostutellut kreikkalaisen yksikön luopumaan Tempen laaksosta koska ei halunnut Kserkseen suuren armeijan juuttuvan Makedoniaan, jossa se olisi kuluttanut kuningaskunnan voimavaroja. Myöhemmin hän neuvoi ateenalaisia tunnustamaan Persian ylivoiman ja antautumaan Kserkseelle, mitä he eivät tietenkään tehneet.

Aleksanterin poika Perdikkas II hallitsi peloponnesolaissodan aikaan ja turvasi itsensä ja valtakuntansa hakemalla vuoroon tukea sekä Spartalta että Ateenalta aina sen mukaan, kumpi näistä valtioista oli uhka ja mikä oli sodan kulloinenkin tilanne. Vuosisadan loppuun mennessä Perdikkaan poika Arkhelaos oli alkanut vahvistaa kuningaskuntaansa: rakennettiin uusia teitä ja tehtiin yritys tuoda etelästä kreikkalaista kulttuuria maahan. Näytelmäkirjailija Euripides kuoli Makedoniassa, missä hän oli kirjoittanut julman tragediansa *Bakkantit*. Arkhelaos ei nähnyt unelmiensa toteutumista, koska hän monien muiden ma-

VIEREINEN SIVU
Kultaornamentein koristeltu, 300-luvulta eaa. peräisin oleva rautainen rintapanssari, joka löydettiin Filippos II:n haudasta Makedoniasta. (The Art Archive/ Archeological Museum Salonica/ Gianni Dagli Orti)

Makedonia 300-luvulla eaa.

368–365	Amyntas III:n poika Filippos on panttivankina Teebassa.
360/359	Perdikkas III kuolee taistelussa: Filippos II nousee valtaan, alkuun Amyntas IV:n sijaishallitsijana.
359–336	Filippos II hallitsee Makedoniaa.
356	Aleksanteri Suuri syntyy.
352	Filippos II:n voittaa fokialaiset Krookuskentän taistelussa.
346	Filokrateen rauha; Filippoksesta tulee Pohjoisen Kreikan hallitsija.
338	Khaironeian taistelu; Filippoksesta tulee koko Kreikan hallitsija.
337	Korintin liitto muodostetaan Filippos II:n johdolla.
336	Filippos II:n kuolema. Aleksanteri III Suuri seuraa häntä valtaistuimella.

Makedonian argeadihallitsijat 300-luvulla eaa.

Krateros	(399 eaa.)
Orestes	(399–396 eaa.)
Aeropos II	(396–393 eaa.)
Amyntas II	(393 eaa.)
Pausanias	(393 eaa.)
Amyntas III	(393 eaa.)
Argaios II	(393–392 eaa.)
Amyntas III toinen kerta	(392–370 eaa.)
Aleksanteri II	(370–368 eaa.)
Perdikkas III	(368–359 eaa.)
Amyntas IV	(359–356 eaa.)
Filippos II	(359–336 eaa.)
Aleksanteri III Suuri (Aleksandros III)	(336–323 eaa.)

kedonialaisten hallitsijoiden lailla kuoli salamurhaajan tikarinpistoon.

Arkhelaoksen kuolemaa seurasi useita lyhytaikaisia hallitsijoita kunnes Amyntas III sai olot jälleen vakiintumaan. Kuningaskunta oli kuitenkin jatkuvasti uhattuna. Lännen suunnalta uhkasivat illyrialaiset, ja ateenalaisilla sekä teebalaisilla oli omat imperialistiset tai ainakin hegenomistiset suunnitelmansa Makedonian suhteen. Kuningatar Euridikeella ja Amyntasilla oli kolme poikaa, joiden kaikkien oli määrä hallita. Aleksanteri II oli valtaistuimella ainoastaan hetken (370–368 eaa.) ennen kuin hänet murhattiin. Sen jälkeen lanko Ptolemaios Aloroslainen toimi sijaishallitsijana alaikäisen Perdikkas III:n sijaan, mutta hänet murhattiin vuonna 365 eaa. Perdikkas oli nyt talonsa ja valtaistuimensa herra, mutta illyrialaiset uhkasivat yhä maata lännen suunnasta. He tuhosivatkin Makedonian armeijan vuosina 360–359 eaa. ja taisteluissa kuoli sekä Perdikkas että 4000 miestä. Kruununperillinen oli vielä lapsi.

Amyntas III:n vielä elossa ollut poika Filippos II astui valtaistuimelle 23 vuoden iässä, luultavasti aluksi alaikäisen veljenpoikansa Amyntas IV:n sijaishallitsijaksi. Pelastaakseen Makedonian senhetkisestä tukalasta tilanteesta ja turvatak-

Vuonna 382 eaa. spartalaiset lähettivät joukkojaan Makedonian kuninkaan Amyntaksen avuksi tämän tavoitellessa takaisin maitaan olynthoslaisilta. Vaikka Makedonia oli tunnettu ratsuväestään, jonkin aikaa 400-luvun lopulla ja 300-luvun alussa Makedonian kuninkaat varustivat myös hopliittijoukkoja. Vasemmalla ratsastava on spartalainen. Keskellä olevalla makedonialaisella hopliitilla on hyvin samanlaiset varusteet kuin spartalaisilla ja heidän liittolaisillaan. Hänen takanaan on kreetalainen palkkasoturi-jousiampuja, joka palveli spartalaisten joukoissa. (Angus McBride © Osprey Publishing)

seen oman tulevaisuutensa Filippoksen piti lisätä kuningashuoneen valtaa. Jotta tämä olisi mahdollista, hänen piti käyttää diplomaattisia keinoja ja tehdä sotilaallisia uudistuksia. Armeijaa oli vahvistettava. Veljiensä valtakausien aikana Filippos oli ollut jonkin aikaa panttivankina Teebassa, jossa hän oli nähnyt kuinka teebalaiset uudistivat jalkaväkeään ja ajatellut, että samanlaisia uudistuksia pitäisi toteuttaa myös Makedonian armeijassa. Tämä kokemus antoi hänelle tietoa ja taitoa selviytyä Illyrian suunnalta tulevasta uhasta. Hän todellakin hoiti kriisin – yhdistellen sotilaalliset toimet ja diplomatian, ehkä hiukan huijatenkin – niin tehokkaasti, että Amyntas IV joutui luopumaan kruunustaan ja Filippoksesta tuli kuningas vuonna 359 eaa.

Filippoksen diplomatia ja sotaväen uudistukset nostivat aiemmin pilkatun Makedonian arvostusta. Aikalaishistorioitsija Theopompos Khioslainen väitti, että Euroopassa ei ole koskaan aikaisemmin ollut sellaista miestä kuin Filippos ja hänen vaikuttavia ja huomiota herättäviä saavutuksiaan ei voi olla huomaamatta, vaikka ne eittämättä jäävätkin hänen poikansa saavutusten varjoon.

Parmenion

Parmenion (n. 400–330 eaa.) taisteli Makedonian armeijassa sekä Filippos II:n että Aleksanterin aikana. Syntyjään jalosukuinen kenraali oli Filippoksen uskottu, joka löi illyrialaiset perusteellisesti vuonna 356 eaa. Vuonna 346 eaa. hänet lähetettiin Ateenaan neuvottelemaan rauhasta, joka tehtiin Filokrateen johdolla. Attaloksen ja Amyntaksen rinnalla hän johti Vähään-Aasiaan lähteneitä etujoukkoja.

Parmenion palasi pian Filippoksen murhan jälkeen Makedoniaan ja liittoutui nopeasti Aleksanterin kanssa auttaen häntä turvaamaan valtaistuimensa myöntymällä Attaloksen murhaan. Tästä palveluksesta hän ja hänen sukunsa hyötyivät suuresti. Hän oli Aleksanterin oikea käsi kaikissa tämän suurimmissa taisteluissa, joissa hän komensi makedonialaisten vasenta sivustaa. Hänen poikansa Filotas ja Nikanor nousivat myös huomattaviin asemiin.

Parmenion säilytti asemansa kuninkaan varakomentajana vuoteen 330 eaa., jolloin häntä syytettiin Persian kullan kätkemisestä Ekbatanaan. Tuona vuonna hänet tuomittiin kuolemaan, sen jälkeen kun hänet sotkettiin Filotaksen väitettyyn salaliittoon Aleksanteria vastaan. Mitään todisteita Parmenionin sekaantumisesta ei näytä olevan, mutta koska hän muodosti mahdollisen uhan Aleksanterin pyrkimyksille, salaliitto tarjosi oivan keinon hänen raivaamiseensa.

FILIPPOS II:N ARMEIJA

Järjestäessään armeijaansa uudelleen Filippos otti huomioon teebalaisten tekemät uudistukset. Hän on mitä luultavimmin huomannut kahden suuren teebalaisen sotapäällikön Epameinondaksen ja Pelopidaksen taktiset keksinnöt, kuten teebalaisen kiilan. Pidentämällä perinteisen hopliittimuodostelman vasemmanpuoleisinta rivistöä ja komentamalla ratsuväen iskemään vihollisen sivustaan Epameinondas johti boiotialaiset voittoon Spartasta ja sen peloponnesolaisista liittolaisista ratkaisevissa Leuktran (371 eaa.) ja Mantinean (362 eaa.) taisteluissa. Ne merkitsivät Spartan valtakauden loppua Kreikassa. Nämä keksinnöt valaisevat 300-luvun eaa. sodankäynnin muuttunutta luonnetta. Perinteinen raskaasti aseistettujen hopliittien yhteenotto ei enää ollut ratkaiseva taistelukentällä. Oli opittava käyttämään hyväksi raskasta jalkaväkeä sekä kevyesti aseistettuja apujoukkoja ja myös täydennettävä taistelujoukkoja ratsuväellä.

Uuden tyypin falangi

Filippoksen sotilaallisilla uudistuksilla oli välitön ja pysyvä vaikutus. Diodoros Sisilialainen kirjoitti:

> Filippos ei pelästynyt edessä olevan uhan suuruutta, vaan hän kutsui useasti makedonialaiset kokoon ja kehotti heitä taitavissa puheissaan olemaan miehuullisia. Hän nosti heidän taisteluhenkeään ja sen jälkeen

> kun hän oli parantanut sotavoimiensa organisaatiota ja varustanut miehet sopivilla aseilla, hän piti aseissa oleville miehille jatkuvia taisteluharjoituksia ja kilpailuja. Hän todellakin kehitti falangin kiinteän muodon ja varustuksen matkimalla troijalaisten sotureiden tapaa olla lähitaistelussa kilvet limittäin ja oli näin ensimmäinen, joka järjesti makedonialaisen falangin. (16.3.1–2)

Oli selvää, että koska Filippos ei kyennyt varustamaan minkäänlaista kansallista hopliittiarmeijaa veljensä illyrialaisia vastaan kärsimän tappion jälkeen, hänen piti joko luottaa palkkasotureihin, mihin Makedonialla silloisessa poliittisessa ja taloudellisessa tilanteessa oli huonosti varaa, tai sitten varustaa miehensä sekä taktisesti että aseistukseltaan vihollisia huomattavasti ylivoimaisemmiksi. Tiiviit taistelumuodostelmat eivät yksin selitä hänen menestystään ja Filippoksella tuskin oli aikaa opettaa lannistuneille miehilleen uusia taistelutaktiikoita ennen ensimmäisiä taisteluita paitsi siten, että hän yritti soveltaa mahdollisimman paljon oppimaansa. Lisäksi Filippoksen nopean onnistumisen lukeminen yksinkertaisesti teebalaisen taktiikan omaksumisen ansioksi väheksyy taistelun vaikeutta. Ainoa mahdollinen selitys on, että Filippos kokeili heti alusta lähtien uutta taktiikkaa ja aseistusta.

Filippos tunsi kreikkalaisen falangin ja hopliittisodankäynnin. Hän päätti ottaa falangin käyttöön tehdäkseen siitä sopivan makedonialaiselle jalkaväelleen. Toi-

Näkymä muinaisen Makedonian pääkaupungin Pellan arkeologisille kaivauksille. Aleksanteri syntyi täällä vuonna 356 eaa. (Ann Ronan Picture Library/HIP/TopFoto)

sin kuin monilla Olymposvuoren ja Peneiosjoen eteläpuolisilla kreikkalaisilla valtioilla, Makedonialla ei ollut puutetta miehistä. Sen sijaan sillä oli vähän tärkeitä kaupunkeja ja vakavaraista keskiluokkaa, josta olisi voinut rekrytoida hopliitteja, joilla olisi ollut varaa omaan varustukseensa. Makedonian sotilaat olivat kuitenkin paimenia, joiden tehtäviä vanhukset, lapset tai naiset pystyivät helposti hoitamaan. Tällaisesta karaistuneiden ja yksinkertaiseen elämään tottuneiden maalaismiesten joukosta Filippos pystyi koulimaan kokoaikaisia, ammattimaisia sotilaita, jotka kuitenkin piti aseistaa. Hän varustikin heidät makedonialaisille uudella aseella, pitemmällä ja raskaammalla taistelukeihäällä, *sarissalla* (mon. *sarissai*). Hän myös antoi heille huomattavasti keveämmät haarniskat noudattaen näin alueella hieman aikaisemmin sotineen ateenalaisen sotapäällikkö Ifikrateen ajatuksia. Koska uuden aseen tarkka hallinta ja käyttö edellytti molempien käsien käyttöä, oli sotilaan kaulaan ripustettu kupera kilpi, jonka läpimitta oli noin 60 cm ja jota hän pystyi tarvittaessa liikuttelemaan kyynärvarrellaan.

On mahdollista, että Filippos on saanut vaikutteita sarissaan traakialaisten 300-luvulla käyttämästä erittäin pitkästä keihäästä. Filippos oli haavoittunut reiteen triballialaisen pitkän keihään osumasta, joka rampautti hänet ja tappoi hänen hevosensa. Makedonialainen sarissa oli tehty kanukkapuun rungosta ja sen halkaisija oli 3–4 senttimetriä ja pituus 4,5–5,5 metriä. Se oli valmistettu kahdesta osasta, jotka oli liitetty yhteen pronssisella holkilla. Kaksiosaisuus oli aseen olennainen ominaisuus, joka lisäsi lujuutta, paransi tasapainoa ja vähensi taipuisuutta. Se myös mahdollisti aseen purkamisen ja kuljettamisen kahdessa osassa marssilla samoin kuin helpotti keihään osien korjaamista tai uusimista. Sarissassa oli rautainen suippo kärki ja pronssinen kantapiikki, joiden molempien pituus oli 40–50 senttimetriä. Se painoi 6–7 kiloa, ja sitä pidettiin kaksin käsin kiinni kahvasta, joka sijaitsi noin 1,8 metrin päässä keihään takapäästä. Tämän ansiosta keihäs ulottui noin neljä metriä makedonialaisen falangisotilaan etupuolelle, mikä antoi hänelle etulyöntiaseman kreikkalaiseen hopliittiin nähden. Falangissa ensimmäisten kolmen tai neljän rivin sarissojen kärjet ulottuivat ensimmäisen rivin etupuolelle samalla kun loput rivit pitivät sarissojaan ylöspäin tai yläviistoon suojautuakseen heittoasehyökkäykseltä. Siilinkaltainen etuosa tarjosi epätavallisen suuren hyökkäysvoiman. Filippoksen aikana yleinen falangin syvyys oli kymmenen riviä, jossa yhtä ruotua kutsuttiin nimityksellä *dekas* (tarkoittaen yksikköä, alkujaan kymmentä miestä).

Ollakseen taktisesti menestyvä makedonialaisen falangin täytyi olla kova, kurinalainen ja hyvin harjoitettu. Nämä vaatimukset varmasti vastasivat Filippoksen pyrkimystä joukkojensa karaisemisesta. Polyainos kertoo teoksessaan *Strategemata*, että Filippos koulutti miehiään pakottamalla heidät marssimaan 300 stadionin (48 kilometrin) mittaisia marsseja yhden päivän aikana niin, että miehillä oli kypärät päässään, säärisuojukset jaloissaan ja mukanaan kilvet, sarissat ja päi-

vän muona-annos (*Strat.* 4.2.10). Filippos todellakin pyrki parantamaan armeijansa liikkuvuutta ja tehokkuutta rajoittamalla palvelijoiden määrän yhteen kymmentä miestä – tai luultavimmin dekasta – kohti ja määräämällä joukot kuljettamaan mukanaan kuukauden vilja-annoksen. Muita ylellisyyksiä paheksuttiin. Polyainos kertoo tarentumilaisen upseerin (otaksuttavammin ratsumiehen) joutuneen riisutuksi käskettyään miesten ottaa lämpimiä kylpyjä (*Strat.* 4.2.1).

Varsinaisia taktisia harjoituksiakin järjestettiin, sillä Filippoksen hyvässä järjestyksessä tapahtunut harkittu ”vetäytyminen” Khaironeiassa eikä Aleksanterin häikäisevä näytös illyrialaisten edessä Peliassa olisi onnistunut ilman säännöllistä harjoittelua. Sarissa oli suurimman osan aikaa hankalakäyttöinen ja näiden aseiden sotkeutuminen saattoi johtaa katastrofiin. Sen tähden liikkuminen avoimessa muodossa samaan aikaan oli harjoitettu taito. Keihäsmiesten tiukka falangi saattoi olla kreikkalainen keksintö, mutta tehokkaimmin ja taitavimmin sitä hyödynsivät Filippoksen ja Aleksanterin johtamat Makedonian armeijat.

Quintus Curtius Rufus kuvaa makedonialaista falangia ensimmäisellä vuosisadalla jaa. kirjoitetussa *Aleksanterin historiassa*:

> Makedonialainen rintamalinja on varmasti karkea ja hienostumaton mutta se suojelee kilpiensä ja keihäidensä takana olevia kovien, tiiviisti asettuneiden sotilaiden kiiloja. Makedonialaiset kutsuvat sitä falangiksi, se on jalkaväkirivistö, joka pitää pintansa. Miehet seisovat siinä rinta rinnan, käsivarret lomittain. He odottavat innokkaina komentajansa merkkiä ja heidät on koulutettu tottelemaan ja olemaan rikkomatta rivistöä. (3.2.13)

Filippoksen ensimmäinen taistelu oli illyrialaisia vastaan Lychnidosjärven lähellä vuonna 359/358. Diodoros Sisilialainen hyödyntää 300-luvun puolessa välissä vaikuttanutta kirjailija Theopomposta, ja toteaa Filippoksen johtaneen oikeaa siipeä, joka ”koostui makedonialaisten valioyksilöistä” (16.4.5). On otaksuttu, että Diodoros viittaa tässä *pezhetairoihin* (jalkaväkikomppanioihin, Filippoksen valiojoukkoihin). Filippos oli ”käskenyt ratsuväkensä (*hetairoi*) ratsastamaan barbaarien sivuitse ja hyökkäämään heidän kimppuunsa sivustasta, kun hän itse kävisi vihollisen päälle edestä päin” (16.4.5).

RATSUVÄKI

Makedonian sotavoimien ydinjoukkona oli alkujaan ratsuväki, varsinkin se ylimystö, joka muodosti kuninkaan kaartin ja ratsasti taisteluihin hänen kanssaan. Nämä miehet olivat kuninkaan hetairoi – hänen kumppaneitaan tai ystäviään. Alkuperäisen kuudensadan kumppanin ratsuväen pohjalta Filippos loi suuren ja raskaasti aseistetun ratsuväen. Kaikkialta Kreikasta lähtöisin olevia ylimystöper-

heitä oli asettunut kuninkaan vihollisilta voitetuista alueista muodostetuille läänityksille. Hänen hallituskautensa loppuun mennessä niiden lukumäärä oli kasvanut moninkertaiseksi. Filippos antoi heille raskaat suojavarusteet – fryygialaistyyppiset haarniskat ja kypärät – ja hän kehitti edelleen Iason Ferailaisen keksimiä uusia taktisia muodostelmia, jotta hänen ratsuväellään olisi mahdollista saada johtoasema taistelussa.

Ratsuväen perusyksikkö oli kahdensadan miehen *ile* (eskadroona), jota johti *ilarkki* ja se oli jaettu neljään 49 miehen *tetrachiaihin*, joista jokaista johti *tetrarkki*. Tetrachia käytti taktisena muotonaan ”kiilaa”, jonka Filippos otti käyttöön. Hän oli saanut siihen vaikutteita traakialaisilta, jotka puolestaan olivat oppineet sen skyyteiltä. Kiilan kärjessä ratsasti tetrarkki, keskellä ratsastivat vanhemmat ratsumiehet ja takimmaisena oli kolmetoistamiehinen takarivi. Ilarkin mukana oli mahdollisesti trumpetinsoittaja, joka välitti torvellaan viestejä neljälle joukkueelle, sekä avustaja (*hyperetes*), joka auttoi häntä eskadroonan johtamisessa. Jokainen neljästä kiilasta siirtyi eskadroonan etulinjaan riittävin väliajoin, jotta niillä oli riittävästi tilaa liikkua, etteivät ne törmänneet toisiinsa hyökkäyksen aikana. Kun ratsuväki pystyi tekemään tällaisia taktisia liikkeitä, ei jalkaväki enää tarvinnut liikkuvuutta. Varhaisessa taistelussa Illyrian kuningas Bardylista vastaan Filippos käytti ratsuväkeä yhteistyössä jalkaväen kanssa, mikä osoittaa hänen hallinneen hyvin yhdistettyjen joukkojen käytön taistelussa.

FILIPPOS POHJOISESSA

Sen jälkeen, kun Filippos oli saanut armeijansa uudelleenorganisoitua ja -koulutettua, hän kiinnitti huomionsa levottomiin ylängön raja-alueisiin. Lyötyään Bar-

Antipatros

Antipatros (n. 399–319 eaa.) oli Filippos II:n luottokenraali, joka edusti kuningastaan Ateenassa vuonna 346 eaa. ja 338 eaa. Hän hallitsi Makedoniaa Aleksanterin sotiessa pohjoisessa vuonna 335. Kun Aleksanteri oli Aasiassa, Antipatros toimi Makedonian sijaishallitsijana ja Euroopan strategoksena, jolloin hän joutui nujertamaan Traakian kapinan ja sen jälkeen lyömään Spartan kuninkaan Agis III:n, joka oli nostattanut sodan Peloponnesoksella. Antipatroksen suhteet Aleksanteriin huononivat ja vuonna 324 Krateros lähetettiin Makedoniaan syrjäyttämään hänet. Aleksanterin kuolema muutti kuitenkin tilanteen. Se sytytti myös Lamian sodan, jossa kreikkalaisvaltiot melkein voittivat Makedonian. Kun tieto Perdikkaan dynastisista vehkeilyistä saavutti Makedonian, aloitti Antipatros sodan ja hyökkäsi Vähään-Aasiaan Krateroksen kanssa. Perdikkaan kuoleman jälkeen Antipatros vaati sijaishallitsijan asemaa ja vei Aleksanterin perilliset Makedoniaan. Hänen kuolemansa jälkeen puhkesi sisällissota, koska Antipatros oli jättänyt sijaishallitsijuuden poikansa Kassandroksen sijasta Polyperkhonille.

Kultakoristeinen nuoliviini, jossa on kuvattu taistelu. Sen oletetaan kuuluneen kuningas Filippos II:lle. Esine on löydetty Verginan kuningashaudoista ja se on nykyään Salonikin arkeologisessa museossa. (© 2006 Alinari/ TopFoto)

dyliksen ratsuväen juonikkaalla koukkauksella Filippos jatkoi suhteiden lujittamista länsirajalla naimalla molossien kuninkaan tyttären. Molossit olivat Epeiroksen heimoista tärkein. Vaimonsa Olympiaan kanssa hän sai vuonna 356 toisen poikansa Aleksanterin.

Saatuaan tilanteen pohjoisessa ja lännessä rauhoitettua Filippos käänsi katseensa itään, jossa täytyi aina olla valppaana Traakian mahtavien heimojen varalta. Myös Khalkidiken ympäristön varakkaat kreikkalaiset kaupunkivaltiot kiinnostivat häntä. Strymonjoen ja Hellespontokseen vievän tien varrella sijaitseva Amfipolis oli vuonna 437 perustettu ateenalainen siirtokunta. Sen takamaa, joka ympäröi Pangaionvuorta, oli puustoltaan runsas ja siellä oli mahtavia kulta- ja hopeaesiintymiä. Vuonna 357 eaa. Filippos saartoi kaupungin ja se antautui muutaman viikon kuluttua, mikä tyrmistytti ateenalaiset, jotka pitivät kaupunkia omanaan. Muut Khalkidiin ja Thermenlahden ympäristön kreikkalaiset kaupunkivaltiot joutuivat Filippoksen haltuun perättäisten sotaretkien aikana, osa juonittelun ja osa aseellisten selkkausten myötävaikutuksella: Potidaia (356), Pydna (356), Krenides (355), Methone (354) ja viimeisenä Olynthos (348).

Tähän saakka Filippos oli kamppaillut varmistaakseen Balkanin rajat ja valloittanut pohjoisen Aigeianmeren alueen kreikkalaisia kaupunkivaltioita, joita Atee-

na tai muu Kreikan eteläosan kaupunkivaltio ei kyennyt tai halunnut tukea. Vaikka hänen sotilaalliset saavutuksensa kiistämättä olivat vaikuttavia, ei hänen toimissaan ollut havaittavissa varsinaisia imperialistisia pyrkimyksiä. Epäilemättä Makedonian valta ja voima kasvoivat, mutta Filippos tyytyi tavallisesti solmimaan puolustusliittoja mahdollisten riidanhaluisten naapurivaltioiden kesken tai lahjomaan heidät rauhallisiksi. Sotilaallinen voima ja sillä uhkaaminen olivat riittäviä välineitä noiden rajattujen tavoitteiden saavuttamiseen, mutta Filippos oli, kuten Diodoros Sisilialainen huomauttaa, erittäin ovela diplomaattinen manipuloija, minkä takia Makedonian kuninkaallinen sukulinjakin usein muokkautui avioliittojen kautta solmittujen poliittisten liittojen mukaan. Tätä Filippoksen ulkopolitiikan osaa ei sovi väheksyä kuten ei myöskään sitä, että makedonialaiset hyväksyivät moniavioisuuden poliittisten tarkoitusperien ajamisessa. Eräs antiikin ajan kirjailija kommentoi, että Filippos otti aina uuden vaimon jokaisen uuden sodan myötä. (Satyros, johon viitataan Athenaioksen teoksessa *Deipnosophistae* 13.557c–e). Vaikka väite onkin liioiteltu, avioliitot Illyriasta, Elymiotiksesta, Molossiasta, Traakiasta, Fereasta ja Thessalian Larissasta auttoivat Filipposta vakauttamaan tärkeät raja-alueet ilman jatkuvia voimia vaativia sotaretkiä.

FILIPPOS ETELÄSSÄ

Puolessa välissä 350-lukua eaa. Ateena oli juuttunut sisällissotaan kuluttaen voimiaan yrittäessään saada kapinallisia liittolaisia takaisin ruotuun. Samaan aikaan Filippos käytti verukkeenaan Euboian saaren kaupunkivaltioiden välisen selkkauksen erään osapuolen tukemista, mikä tarjosi erinomaisen tilaisuuden sekaantua eteläisen Manner-Kreikan asioihin. Näin hänestä tuli yksi osapuoli Manner-Kreikan skismoissa (kolmannen) pyhän sodan aikana vuosina 356–346 eaa. Tämä vuosikymmenen mittainen konflikti heikensi entisestään sodan kuluttamia Kreikan kaupunkivaltioita. Vuonna 356 eaa. kiistoja aiheutti fokislaisten harjoittama Delfoin pyhien papittarien painostus. Pelätessään, että voimakkaammat teebalaiset luopuvat vaikutusvallastaan Delfoissa, fokislaiset valtasivat pyhäkön ja kiristivät delfoilaisilta rahaa varustaakseen suuren palkkasoturiarmeijan. Myöhemmin he ryöstivät pyhiä aarteita ja sulattivat temppelin pronssisia ja rautaisia veistoksia sotaponnistelujensa tueksi. Tämä pyhäinhäväistys raivostutti teebalaiset, jotka värväsivät muun muassa boiotialaiset liittolaisensa, lokrialaiset ja thessalialaiset mukaan hyökkäykseen Fokista vastaan. Nämä vuorostaan keräsivät tukea Ateenalta, Spartalta ja eräiltä Spartan peloponnesolaisilta liittolaisilta. Kun seuraavien kolmen vuoden aikana osapuolten välillä käytiin joitain ponnettomia ja ratkaisemattomaksi jääneitä kahakoita, Filippos tiukensi otettaan Termenlahden kaupunkivaltioista hävittämällä Methonen ja valtaamalla Pagasain.

Filippos kykeni kuitenkin kohdentamaan vaikutusvaltaansa sen jälkeen kun

ALEKSANTERIN LAPSUUS

Aleksanterin varhaisia vuosia kuvaavat tarinat on kerrottu hänen myöhemmän elämänsä näkökulmasta. Tarinat kertovat hänen äidistään ennen Aleksanterin syntymää ja siihen liittyvistä enteistä, kuinka hän kesytti villihevosen Bukefaloksen ja kyseli Persian lähettiläiltä heidän teistään ja varusteluistaan. Luotettavia hänen lapsuudestaan kertovia lähteitä on hyvin vähän. Aleksanteri syntyi Filippoksen ja hänen puolisonsa Olympiaan lapsena vuonna 356 eaa., luultavasti lähellä heinäkuun 20. päivää. Äidillä Olympiaalla oli voimakas vaikutus nuoreen Aleksanteriin. Historioitsijat ovat liittäneet Olympiaan luonteeseen monenlaisia piirteitä. Hän oli luultavasti väkivaltainen ja itsepäinen, mutta hänen vihalleen oli pätevä syy, sillä Filippos syrjäytti hänet ottaessaan uuden vaimon, joka mahdollisesti synnyttäisi perillisen kilpailemaan Olympiaan oman rakkaan pojan perinnöstä.

Plutarkhoksen mukaan Aleksanteri oli vaaleahipiäinen. Parhaiten hänet on kuvannut kuvanveistäjä Lysippos. Aleksanterilla oli opettajia ja kymmenvuotiaana hän jo lausui, väitteli ja soitti lyyraa isänsä vieraille. Runous ja musiikki olivat Aleksanterin intohimoja aikuisenakin. Hän myös nautti makedonialaisena metsästyksestä ja ratsastamisesta hevosellaan Bukefaloksella. Sen hän sai 12-vuotiaana ja Bukefalos oli hänen sotaratsunsa kuolemaansa saakka Intiassa. Varttuessaan Aleksanteri mieltyi juopotteluun ja hovin juhliin. Hänen juomatapansa on ollut joidenkin historioitsijoiden alituiseen toistama teema ja sitä on pidetty myös eräänä hänen kuolemansa syynä.

Aleksanterin kasvinkumppaneista hovissa tuli sittemmin hänen uskollisia upseereitaan. Hovissa pojille opetettiin monien sotilaallisten taitojen ohella kirjallisuutta, runoutta ja Herodotosta. Heistä Ptolemaios kirjoitti myöhemmin historiateoksen ja Hefaistionilla oli kaksi filosofien hänelle omistamaa kirjekokoelmaa. Nämä nuoret miehet olivat koulutettuja, oppineita, seikkailunhaluisia ja kunnianhimoisia.

Filippos kutsui Platonin oppilaan filosofi Aristoteleen opettamaan Aleksanteria ja hänen ystäviään Miezassa. Aristoteles opetti Aleksanteria kahden vuoden ajan ja kirjoitti hänelle tutkielmia kuninkuudesta ja muista teemoista. Aleksanterin kerrotaan lukeneen *Iliaan* moneen kertaan ja hänen sanotaan päättäneen elää homeeristen ihanteiden mukaisesti kuten hänen sankarinsa Akhilleus. Aleksanteri luki myös melko varmasti Ksenofonin *Kyyroksen sotaretken*, mikä lisäsi hänen kiinnostustaan itään. (The Art Archive/Museo Nazionale Romano Rome/Alfredo Dagli Orti)

Thessalian liitto oli pyytänyt hänet palauttamaan kapinoivan Ferain kaupungin kuriin. Voitettuaan ensimmäisen kerran ferailaisia tukemaan tulleet fokislaiset Filippos hävisi Onomarkoksen johtamalle Fokiksen armeijalle kaksi taistelua. Nämä takaiskut eivät kuitenkaan saaneet häntä luovuttamaan, vaan Filippos murskasi Makedonian armeijan ja Thessalian ratsuväen tuella Fokiksen ja sen liittolaisten yhteisen armeijan Krookuskentän taistelussa vuonna 352 eaa. ja löi perusteellisesti ”temppelinryöstäjät” ja ristiinnaulitsi heidän johtajansa Onomarkoksen. Tämän voiton rohkaisemana Filippos suunnisti yhä kauemmas etelään kohti Keski-Kreikkaa. Ateenalaiset tajusivat vaaran ja tukkivat Thermopylain solan, jolloin Filippos perääntyi.

Joka tapauksessa Filippos oli saavuttanut monia tavoitteitaan. Hänet valittiin liiton johtoon Thessalialle tekemiensä palvelusten ansiosta. Lisäksi kun Fokis antautui lopulta vuonna 346 eaa., sen Delfoin pyhää paikkaa valvoneessa Amfiktyoniliitossa käyttämät kaksi ääntä annettiin Filippokselle, joka julisti olevansa pyhäkön suojelija, joka kostaa sen häpäisijöille. Toisaalta tämä päättämätön ja kallis sodankäynti heikensi yhä enemmän Etelä-Kreikkaa.

Khaironeian taistelu

Kuuluisa puhuja Demosthenes piti useita voimakkaita puheita Filipposta vastaan, ja ne tunnetaan *Filippolaispuheina*. Pyhän sodan loppuvaiheissa etelässä saavuttamiensa voittojen jälkeen Filippos päätti olla ärsyttämättä ateenalaisia enempää. Vuonna 346 eaa. hän solmi epävakaan rauhan Ateenan kanssa ja kes-

Khaironeian tasanko, taustalla Parnasson vuori. (© Marco Prins and Jona Lendering Livius.org)

Aristoteles ja hänen oppilaansa Aleksanteri Filippos II:n hovissa 1800-luvun puupiirroksen mukaan. Aleksanteri oli vielä nuorukainen noustessaan valtaistuimelle, mutta hänen saamansa sotilaallinen ja akateeminen koulutus olivat valmistaneet hänet toteuttamaan pyrkimyksiään. (akg-images)

kittyi jälleen kerran pohjoiseen, jossa hän voitti Traakian opposition ja laajensi vaikutusvaltaansa Hellespontokselle ja Propontokselle (Marmaramerelle). Kreikan kaupunkivaltiot ja valtiot alkoivat yhä paremmin tajuta, että kaikkein vaarallisin ja arvaamattomin vaara niiden itsenäisyydelle oli Makedonia. Vuonna 348 eaa. Olynthoksen vauras kaupunki pyysi Ateenalta apua, koska Filippos piiritti kaupunkia. Se sai vain mitätöntä apua ja kun kaupunki odotetusti kukistui, raivostunut Filippos hävitti sen maan tasalle ja myi asukkaat orjiksi. Perinthos ja Byzantion joutuivat piiritetyiksi vuonna 341 eaa. ja kun Filippos kaappasi ateenalaiset viljalaivat Hellespontoksella, ateenalaiset hätääntyivät. Mustaltamereltä tulevat viljakuljetukset olivat Ateenan ruokahuollon perusta, eivätkä ateenalaiset voineet suvaita hyökkäyksiä niitä kohtaan. Teebalaiset, jotka Filippoksen vehkeilyjen takia olivat etääntyneet boiotialaisista kumppaneistaan, tajusivat myös naapurinsa Makedonian aiheuttaman mahdollisen uhan. Filippoksen toimista Luoteis-Anatoliassa huolestunut Persia teki tunnusteluja heidän suuntaansa palaten näin aikaisempaan diplomaattiseen strategiaansa, jonka mukaan se tuki muita kreikkalaisia valtioita nousevaa mahtia vastaan.

Vuoteen 338 eaa. mennessä oltiin tultu ratkaisuvaiheeseen. Vaikka Filippos oli usein yrittänyt hälventää ateenalaisten ja muiden kreikkalaisten epäluuloa toimiensa suhteen, oli ilmeistä, että Teeban ja Ateenan yhteenottoa ei enää voitu

välttää. Filippos mukanaan 18-vuotias poikansa Aleksanteri johti armeijansa etelään Fokikseen ja piiritti Elateian kaupungin Boiotian rajalla. Tällä manööverillä hän ohitti Thermopylain strategisen solan. Tie Teebaan ja Ateenaan oli nyt avoinna. Demostheneen johtama ateenalaisten hätääntynyt lähetystö onnistui solmimaan liiton Teeban kanssa Makedoniaa vastaan ja koko Ateenan armeija liittyi teebalaisiin ja uskollisina pysyneisiin boiotialaisiin Khaironeian kaupungin luona.

Elokuun alkupuolella Filippoksen 30 000 miehen ja noin 2000 ratsumiehen armeija kohtasi vihollisen tasankolaaksossa pienen kaupungin ulkopuolella. Filippoksella oli komennossaan oikea puoli kun taas Aleksanterin paikka oli vasemmalla sivustalla muiden makedonialaispäälliköiden joukossa. Aleksanteri on ehkä komentanut ratsuväkeä, joka oli vastakkain Teeban Pyhän joukon kanssa. Koska Pyhä joukko oli kreikkalaisen maailman iskukykyisin taisteluvoima, oli se perinteisesti arvokkaimmassa paikassa etulinjan aivan oikeassa laidassa. Polyainoksen mukaan Filippoksen falangi peräytyi vasemmalle houkutellakseen ateenalaiset hyökkäykseen. Tämä avasi kreikkalaisten rivistöön aukon, johon Aleksanteri iski ratsuväellään eristäen Pyhän joukon ja tuhoten sen täydellisesti. Sen jälkeen Filippos hyökkäsi ja surmasi yli 2000 ateenalaista ja otti 2000 vangiksi. Menetys oli valtava ateenalaisten 6000 hopliitin joukolle. Teebalaiset liittolaisineen kärsivät myös vakavia tappioita ja Pyhää joukkoa ei koskaan enää koottu uudelleen. Se oli Makedonian lopullinen voitto ja todisti uuden makedonialaisen falangin voiman perinteiseen hopliittitaktiikkaan verrattuna. Tässä taistelussa saatiin myös aavistus siitä, mitä Aleksanterilta oli odotettavissa. Vaikka hän oli vielä nuorukainen, hän komensi täydellisesti ajoitetun ja täsmällisen ratsuväenhyökkäyksen hajanaiseen vihollisrintamaan. Tämä ratsuväen ”vasaraniskuhyökkäys” oli taktiikka, jonka avulla hän voitti suuret taistelunsa Persiassa. Aleksanteri oli jo taitava sotapäällikkö: hän oli tarpeen vaatiessa valmis hylkäämään vanhat taistelutavat. Hän ei ainoastaan omaksunut uusia taktiikoita vaan oli myös erittäin taitava niiden soveltamisessa.

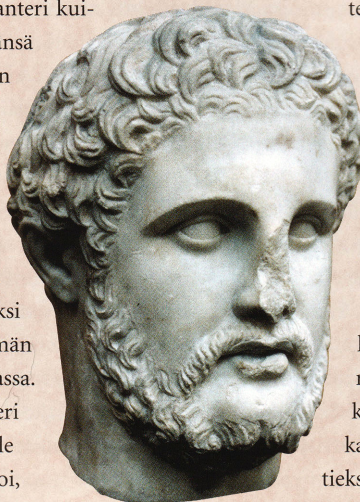
Murskattuaan kreikkalaisten vastarinnan Khaironeiassa Filippos suunnitteli ulottavansa valtansa koko Kreikan alueelle ja yhdistävänsä Kreikan ja Makedonian Persiaa vastaan. Hän perusti Korintin liiton, joka kokoontui ensimmäisen kerran keväällä 337 eaa. Kaikkien muiden Kreikan valtioiden paitsi Spartan edustajat valitsivat Filippoksen liiton sotilaalliseksi johtajaksi ja valmistivat tietä yleiskreikkalaiselle sotaretkelle Persiaa vastaan.

FILIPPOS II:N AIKEET PERSIASSA

Ajatusta yleiskreikkalaisesta sotaretkestä oli kehitelty usean vuosikymmenen ajan, mutta tarkkaa tietoa ei ole siitä, milloin Filippos sai ajatuksen Persian valloituksesta ja mitkä hänen tarkat aikeensa olivat. Puhuja Isokrates kirjoitti vuon-

Filippos II:n saavutukset

Filippos II on aina joutunut kärsimään vertailusta maineikkaaseen poikaansa. Aleksanteri kuitenkin tunnusti sen, että hänen isänsä oli turvannut Makedonian aseman pohjoisia heimoja vastaan sekä saanut hankalat kreikkalaiset valvontaansa. Näissä toimissaan hän oli vuosikausia sotaretkillä ja menetti jopa toisen silmänsä Methonen piirityksessä vuonna 354 eaa. Vartuttuaan nuorukaiseksi Aleksanteri oli isänsä rinnalla tämän sotaretkillä ja taisteli Khaironeiassa. Arrianos kuvaa, miten Aleksanteri puhuessaan kapinallisille sotilaille Opiksessa vuonna 324 eaa. kertoi, mitä hän ja hänen isänsä olivat tehneet makedonialaisten hyväksi:

> ”Kun Filippos nousi valtaan te olitte köyhien kulkureiden heimo, nahkoihin puettuja, ruokitte lampaita vuoristossa ja joten kuten kykenitte taistelemaan naapureitanne traakialaisia, triballeja ja illyrialaisia vastaan. Hän vaatetti teidät tunikoilla nahkojen sijasta, hän toi teidät vuorilta tasangoille. Hän opetti teidät taistelemaan tasaveroisesti vihollistenne kanssa, kunnes tiesitte, että turvanne ei ole enää vain vuorten tukikohdat vaan oma urheutenne. Hän teki teistä kaupunkilaisia, toi lain ja sivisti teidät. ... Pitkäaikaisen riesanne ja uhkanne Thessalian hän alisti ja nöyryyttäessään fokialaisia hän levensi kapean ja vaarallisen polun Kreikkaan leveäksi ja helppokulkuiseksi tieksi. Meitä vuosia vaanineet Ateenan ja Teeban miehet hän nujersi – ja silloin olin jo itse isäni rinnalla – niin, että ne, jotka aiemmin vaativat meiltä joko rahaa tai kuuliaisuutta, joutuivat vuorostaan pitämään meitä pelastajinaan.” (7.9)

(G.T. Garvey © Ancient Art & Architecture Collection)

na 346 eaa. avoimen kirjeen Filippokselle kehottaen tätä johtamaan sotaretkeä Persiaa vastaan. Joka tapauksessa ei tiedetä, oliko tällä mitään vaikutusta häneen. Filippoksella oli joidenkin tutkimusten mukaan suunnitelmia Persiaa vastaan jo vuonna 348 eaa., vaikka tämä on epävarmaa. Filippoksella todellakin oli vuosien 348 ja 338 eaa. välillä kädet täynnä työtä Kreikan kanssa. Todennäköisempää on, että hän lopulta kiinnitti huomionsa Persiaan Khaironeian taistelun jälkeen. Diodoros Sisilialaisen mukaan (16.89.2), vähän ennen Korintin liiton perustamiskokousta, Filippos teki kautta Kreikan tunnetuksi haluaan hyökätä Persiaan ”rangaistakseen näitä temppeleiden häpäisemisestä” Kreikan ja Persian välisessä sodassa.

Filippoksen osoittamaa armeliaisuutta Ateenaa kohtaan Khaironeian jälkeen

on selitetty sillä, että hän halusi olla yhteistyössä Ateenan kanssa sotaretkellä Persiaa vastaan. Hänellä oli käyttöä varsinkin Ateenan laivastolle, koska Makedonian laivastosta ei ollut kunnon vastusta Aigeianmerellä purjehtivalle voimakkaalle Persian laivastolle. Joka tapauksessa hän käytti hyväkseen niin laivastoa kuin kreikkalaisten liittolaistensa sotilaallista voimaakin vain vähän sodan aikana. Kaikki yleiskreikkalaiseen sotaretkeen liittyvät pyrkimykset tähtäsivät Makedonian valta-aseman lujittamiseen. Antiikin aikainen historioitsija Polybios väitti, että Filippos ja Aleksanteri hyökkäsivät Aasiaan koska uskoivat sen olevan heikko – jälleen yksi helppo voitto heidän sotakoneistolleen ja saalis kyltymättömälle laajentumishalulleen. (3.6)

Vaikka Filippoksen aikeet olivat selkeästi imperialistisia, emme tiedä kuinka laajoja maa-alueita hän havitteli. Ehkä hän olisi ainakin aluksi halunnut vapauttaa Vähän-Aasian. Tämä olisi ainakin ollut Filippoksen vanhojen käytäntöjen mukaista. Siitä lähtien, kun hän kukisti sisäisen opposition ja varmisti rajat barbaarien hyökkäysten varalta, Filippos laajensi valtakuntaansa hitaasti ja varovaisesti hieman yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Toisin kuin Aleksanteri, jonka tapana oli valloittaa ensin ja vakauttaa sitten, Filippos tyytyi valloittamaan alueita systemaattisesti ja ylittämättä Makedonian voimavaroja.

Filippoksen valloitussuunnitelmien tekoajankohdasta huolimatta vuoteen 336 eaa. mennessä ne oli pantu täytäntöön. Tuona vuonna hän lähetti 10 000 miehen etujoukon kahden kokeneen komentajan Parmenionin ja Attaloksen johdolla ”vapauttamaan” läntisen Vähän-Aasian kaupunkeja ja näin pohjustamaan täysimittaista hyökkäystä. Tämä joukko otti Makedonian hallintaan alueen Hellespontoksesta Efesokseen, kunnes se joutui vetäytymään vuonna 335 eaa. Memnon Rhodoslaisen johtaman 5000 miehen palkkasoturijoukon edestä. Memnon pystyi pakottamaan makedonialaiset pois Efesoksesta, Sipyloksen Magnesiasta ja Lampsakoksesta mutta hänet torjuttiin viimein Kyzikoksella. Huolimatta etujoukon vaihtelevasta menestyksestä tässä alkuvaiheessa, oli se varmistanut tärkeän sillanpääaseman Vähässä-Aasiassa ja piti sen vuoteen 334 eaa. asti.

FILIPPOS II:N SALAMURHA

Vaikka Filippos oli vakauttanut Makedonian olot, hänen väkivaltainen kuolemansa uhkasi pian maan vastikään saavutettua tasapainoa. Makedonian kuninkaat olivat persialaisvaikutteiden ansiosta (vuodesta 513 eaa.) moniavioisia ja Filippos solmikin seitsemännen avioliittonsa lokakuussa 337 eaa. Suurin osa Filippoksen morsiamista oli ollut ulkomaalaisia, mutta tällä kertaa morsian oli nuori makedonialainen aristokraattityttö nimeltään Kleopatra. Avioliitto nosti esiin kysymyksen kokonaan makedonialaisesta kruununperillisestä, jonka morsiamen setä Attalos otti esiin hääjuhlassa. Athenaios kertoo tapahtumista:

> Filippoksella oli kaikkiaan seitsemän vaimoa. Kahdenkymmenen hallitusvuotensa aikana Filippos nai illyrialaisen Aodatan, jonka kanssa hänellä oli tytär Kynane ja hän myös nai Filan, Derdaksen ja Machataksen sisaren. Sen jälkeen hän halusi laajentaa valtakuntaansa Thessaliaan, hän teki lapsia kahden thessalialaisen naisen kanssa, Ferain Nikesipoliksen kanssa, joka synnytti hänelle Thessaloniken, ja Larissan Filinnan kanssa hän teki Arridaioksen. Sen lisäksi hän otti valtaansa Molossian kuningaskunnan ottamalla vaimokseen Olympiaan, jonka kanssa sai Aleksanterin ja Kleopatran, ja kun hän otti Traakian, sen kuningas Kothelas tuli hänen luokseen tyttärensä Medan ja runsaiden lahjojen kera. Naituaan Medan Filippos otti myös hänet taloonsa toiseksi vaimoksi Olympiaan rinnalle. Kaikkien näiden vaimojen lisäksi hän nai Kleopatran, johon oli rakastunut, tyttö oli Hippostratoksen tytär ja Attaloksen sisarentytär. Tuomalla hänet taloonsa vielä yhdeksi vaimoksi Olympiaan rinnalle hän teki elämästään yhtä sekasotkua. Attalos huomautti suoraa päätä, hääseremoniassa, että ”Niin, nyt me varmaan näemme kuninkaallisia perillisiä, jotka ovat laillisesti syntyneitä eivätkä äpäriä”. Tämän kuultuaan Aleksanteri heitti kädessään olleen astian Attalosta kohti, joka taas heitti maljansa kohden Aleksanteria. (13.557)

Aleksanteri oli ymmärrettävästi loukkaantunut Attaloksen huomautuksesta ja tapahtumia väistämättä seuranneen väkivaltaisen kahakan jälkeen hän ja hänen äitinsä matkustivat maanpakoon Epeirokseen Olympiaan syntymäkotiin. Diplomatia helpotti pojan paluuta ja katumusta mutta Olympias jäi Epeirokseen. Vuonna 336 Filippos naitti yhden tyttäristään Olympiaan veljen Epeiroksen kuninkaan Aleksanterin kanssa. Hääjuhlassa henkivartija Pausanias puukotti Filipposta kuolettavasti. Murhan virallinen selitys oli, että Pausanias oli ollut raivoissaan siitä, että Filippos oli kieltäytynyt oikaisemasta Pausaniaan kärsimää vakavaa henkilökohtaista Attaloksen aiheuttamaa epäoikeudenmukaisuutta, ja niinpä hän oli päättänyt tappaa kuninkaan. Tämän surullisen tapauksen yksityiskohtia on mahdotonta selvittää tyydyttävästi, joten salaliittoteorioita on esitetty, antiikin aikana ja nykyaikana. Emme tiedä, olivatko Aleksanteri ja Olympias mukana salaliitossa ja mitkä heidän vaikuttimensa mahdollisesti olisivat olleet. Toki Olympiaan käyttäytyminen sekä edesmenneen puolison kuolemasta saatu hyöty tekevät hänestä vahvan epäillyn.

Aleksanterin äiti Olympias. Hän oli yksi Filippoksen seitsemästä vaimosta ja hän muovasi syvällisesti poikansa luonnetta. Olympias aiheutti melkoista poliittista vahinkoa Makedoniassa Aleksanterin oleskellessa Aasiassa. Yksi keisari Caracallan tilaamista medaljongeista. (© World History Archive/TopFoto)

5

ALEKSANTERIN NOUSU VALTAAN

Noustuaan Makedonian valtaistuimelle Aleksanteri rankaisi hyvin nopeasti niitä, jotka olivat "vastuussa" hänen isänsä kuolemasta ja samalla eliminoi ne, jotka kilpailivat hänen kanssaan vallasta. Aikaisemmin Filippoksen poissaollessa sijaishallitsijana toiminut Antipatros tuki Aleksanteria ja tuen ansiosta hänen oli helppo pidättää ja teloittaa kilpailijat. Attaloksen väitettiin olleen kirjeenvaihdossa ateenalaisten kanssa, mikä kuitenkin oli aika epätodennäköistä, mutta hänen kumppaninsa Parmenion teloitti hänet uuden kuninkaan käskystä. Verinen puhdistus naamioitiin hurskaaksi oikeudeksi, ja vaihtoehdoiksi jäi mukautua uuden kuninkaan tahtoon tai paeta. Aleksanteri sai perinnöksi muutakin kuin Makedonian valtaistuimen; hän myös peri isänsä Persian sotaretken. Hän epäilemättä oli innokas lähtemään, koska nuorempana hän valitti isälleen, että tämä jätti hänelle liian vähän maita valloitettavaksi. Asiat eivät kuitenkaan menneet suunnitelmien mukaan ja Aleksanterin oli ensin ratkaistava muita ongelmia ennen kuin hän pystyi ylittämään Hellespontoksen.

KREIKKA

Aleksanterin valtaannousu lietsoi kapinoita Makedonian määräysvallassa olevissa valtioissa ja ympäröivissä barbaarivaltioissa. Uuden kuninkaan oli pakko osoittaa vahvuutensa etenkin etelässä, missä Filippos II:n leppymätön vihamies, ateenalainen puhuja Demosthenes pilkkasi Aleksanteria lapseksi ja typerykseksi. Thessaliassa uutta kuningasta vastaan noussut vastarinta murskattiin nopeasti ja uskaliaasti, kun Ossavuoren kupeeseen hakattujen portaiden (jotka tunnetaan Aleksanterin tikapuina) ansiosta makedonialaiset pääsivät iskemään sivusta thessalialaisten asemiin. Thessalialaiset katuivat ja tunnustivat Aleksanterin Thessalian liiton johtajaksi, asemaan, joka aiemmin oli ollut hänen isällään. Aleksanterin hyvin ajoitettu saapuminen Kreikkaan tukahdutti alkuunsa teebalaisten, ateenalaisten ja spartalaisten suunnitteleman kansannousun. Hän kutsui koolle Makedonian valtaa symboloivan Korintin liiton kokouksen, joka valitsi hänet johtajaksi ja Filippoksen seuraajaksi yleiskreikkalaisen sotaretken komentajana.

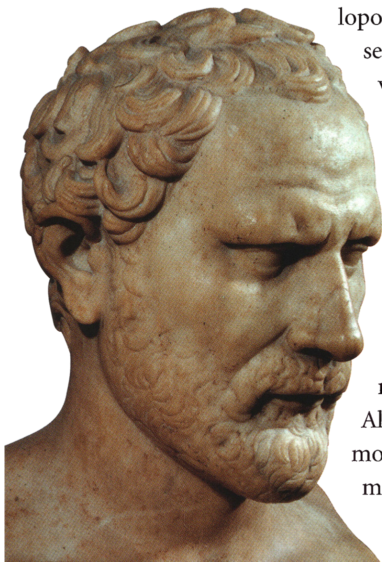
VIEREINEN SIVU
Traakialainen 300-luvun kultainen seremoniakypärä, joka on löydetty Romaniasta. (akg-images)

Harpalos

Makhataksen poika Harpalos kuului Ylä-Makedonian kuninkaallisiin perheisiin, elimiläisiin. Fyysisen vajavaisuutensa vuoksi hän ei kelvannut sotilaspalvelukseen mutta hän palveli Aleksanteria muulla tavoin. Harpalos kuului 330-luvulla Aleksanterin hetairoi-joukkoihin, joka hänen kohdallaan tarkoitti toimimista Aleksanterin neuvonantajana. Filippos karkotti Harpaloksen, koska tämä oli rohkaissut Aleksanteria kosimaan Carian prinsessaa Adaa, jonka Filippos oli ajatellut naittaa pojalleen Filippos Arridaiokselle.

Harpalos nimitettiin Persian sotaretken alussa rahastonhoitajaksi, mutta hän ystävystyi epäluotettavan Tariskoksen kanssa, joka taivutteli hänet pakenemaan Aleksanterin leiristä mukanaan suuri summa rahaa. Aleksanteri armahti kuitenkin hänet ja kutsui hänet takaisin rahastonhoitajaksi. Sotaretken myöhemmässä vaiheessa, kun kuningas oli lähtenyt Intiaan ja Harpalos jäänyt Babyloniaan, tämä vietti ylellistä ja irstasta elämää herkutellen ja kurtisaanien kanssa peuhaten. Kuultuaan Aleksanterin olevan palaamassa idästä, hän pakeni Ateenaan jälleen mukanaan valtava summa rahaa. Harpalos yritti taivutella ateenalaisia ryhtymään sotaan. Ateenalaiset torjuivat hänet ja Harpalos pakeni Kreetaan, jossa yksi hänen kumppaneistaan, Pausanias, murhasi hänet.

Sparta kuitenkin kieltäytyi liittymästä liittoon eli tunnustamasta julkisesti Makedonian valtaa ja väitti, ettei Sparta voi olla kenenkään johdettavana, koska oli Spartan oikeus johtaa. Spartalaisten uppiniskaisuus leimahti avoimeksi kapinaksi vuonna 331 eaa., kun Agis III hyökkäsi makedonialaisten joukkojen kimppuun Peloponnesoksella mutta hänet lyötiin ja tapettiin Megalopoliksessa. Toistaiseksi Aleksanteri tyytyi olemaan kiinnittämättä spartalaisiin huomiota, vaikka nämä ottivatkin sotilaallisen kyvyttömyytensä raskaasti. Joka tapauksessa kreikkalaiset kaupunkivaltiot eivät olleet vielä valmiita luopumaan kaikista itsenäisyyden ja johtajuuden vaatimuksistaan. Aleksanteri selvästi uskoi, että hän oli pelotellut ne alistumaan pelkällä voimannäytöllä ja nyt hän keskittyi rajaseudun illyrialais- ja triballiheimojen hoitamiseen ennen kuin kohdisti huomionsa Aasiaan.

ALEKSANTERI POHJOISESSA

Traakialaiset heimot kapinoivat Aleksanterin valtaa vastaan ja suunnittelivat valtaavansa Makedonian yhdessä illyrialaisten kanssa, mutta Aleksanteri esti tämän marssimalla Traakiaan. Hän voitti vuoristoheimot, jatkoi kohti pohjoista ja kohtasi triballit, kun nämä olivat leiriytymässä. Triballit olivat Odrysian valtakunnasta riippumaton heimo (ks. s. 71). Heitä pidettiin julmina ja triballit olivat saaneet vaikutteita skyyteiltä, illyrialaisilta ja kelteiltä, ja tämän vuoksi heitä usein pi-

dettiin erilaisina kuin traakialaisia. He käyttivät usein skyyttien varusteita.

Triballit olivat leiriytyneet Lyginosjoen rannalla olevaan metsään. Aleksanteri käski jousiampujien ja linkomiesten siirtyä eteen ja ampua metsään. Triballit syöksyivät eteenpäin käydäkseen käsiksi makedonialaisiin jousiampujiin, jolloin Aleksanteri käski Makedonian ratsuväen hyökätä triballien oikeaan sivustaan ja kreikkalaisen ratsuväen vasempaan. Loput ratsuväestä rynnäköi keskelle ja sen perässä seurasi Aleksanterin johdolla valtaosa hänen jalkaväestään. Triballit pitivät pintansa niin kauan kun taistelun osapuolet olivat kaukana toisistaan, mutta sitten ratsuväki ratsasti heidät kumoon ja falangi marssi heitä kohti. Kun joukot pääsivät kosketuksiin, noin 300 triballia sai surmansa. Triballien kuningas Syrmos ja muut traakialaiset pakenivat Tonavan saarelle. Aleksanteri lastasi raskasta jalkaväkeä ja jousimiehiä aluksiin tarkoituksenaan nousta maihin saarelle. Laivoja ja miehiä ei kuitenkaan ollut tarpeeksi ja ranta oli useimmissa paikoissa liian jyrkkä maihinnousua varten ja virta liian voimakas. Siksi Aleksanteri veti laivat pois ja iski sen sijaan geettien kimppuun.

Geettejä asui Tonavan molemmilla rannoilla Haemusvuorten (nyk. Balkanvuorten) ja skyyttien välisellä alueella. Herodotoksen mukaan geetit olivat traakialaisista kaikkein urheimpia ja jaloimpia (*Historiateos*, 4.93). Heidän jumalansa Zalmoksis opetti heille, että he olivat kuolemattomia, koska kuolema etenkin taistelussa oli pikemminkin portti ikuiseen paratiisiin, joten sitä ei kannata pelätä. Diodoros Sisilialaisen mukaan geetit olivat "barbaarisia ja elivät eläimellistä

VIEREINEN SIVU
Demosthenes.
Ateenalainen puhuja oli Makedonian ja erityisesti Filippos II:n kiivas vastustaja. Kun Aleksanteri nousi valtaistuimelle, Demosthenes pilkkasi häntä "lapseksi" ja vertasi häntä pölkkypäähän. Mutta Demosthenes huomasi pian erehtyneensä. (akg-images/Erich Lessing)

Traakialaiset iskevät kaakkoistraakialaisen thynien heimon kimppuun 400-luvulla eaa. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

Traakialaiset

Traakialaiset olivat indoeurooppalainen kansa, joka asui nykyisessä Pohjois-Kreikassa, Etelä-Venäjällä ja Luoteis-Turkissa. Traakialaisilla oli yhteinen kieli ja kulttuuri, vaikka ensiksi mainittua ei kirjoitettukaan. He elivät pääasiassa homeerisen heimoyhteiskunnan elämää. Traakialaisia on ehkä ollut miljoona jakautuneena 40 heimoon. Muinaisten kirjailijoiden oli vaikea päättää, mikä traakialaisheimoista oli kaikkein urhein: alankoseutujen – geetit, moesit ja odryysit – vai vuoristoalueiden – thyynit, odomantit, diit, bessit, bisaltit ja satrait. Muita traakialaisheimoja olivat triballit ja ehkä paionialaiset, vaikka viimeksi mainituista puhutaan omana kansanaan. Herodotoksen mukaan traakialaiset oli väkirikkain kansa intialaisten jälkeen. He pystyivät kokoamaan suuria armeijoita. Sekä kreikkalaiset että myöhemmin roomalaiset elivät alituisessa pohjoisen Traakian pelossa.

Herodotoksen mukaan traakialaiset olisivat voineet olla kaikkein vahvin kansakunta, mikäli he eivät olisi halunneet taistella niin paljon keskenään. Traakialaiset elivät lähes tyystin kylissä: Sethopolis oli Traakian ainoa merkittävä kaupunki, eikä se ollut kreikkalaisten rakentama. Herodotos kertoo, että traakialaiset arvostivat hyvin paljon sotilaita ja halveksivat muita ammatteja (II, 167). Traakialaiset olivat pelättyjä vastustajia ja kysyttyjä palkkasotureita, vaikka olivatkin kuuluja ryöstelyhaluistaan. Paljon on myös todisteita lahjottujen traakialaisten palkkasotureiden puolenvaihdoksista. Niihin voitiin ryhtyä myös sen vuoksi, että toinen osapuoli miellyttikin heitä enemmän. Raakalaismaineensa vuoksi traakialaisia käytettiin usein teloitusten tai joukkomurhien toimeenpanossa.

Traakialaiset muuttivat Kaakkois-Eurooppaan 6000-luvulla eaa. He asuttivat myös Vähää-Aasiaa 1100-luvulla eaa., erityisesti Bithynian ja Troasin. Traakialaiset heimot asuttivat Keski-Makedonian, kunnes temenidit perustivat Makedonian kuningaskunnan 600-luvun alussa, jolloin traakialaiset siirtyivät idemmäksi. Lopulta traakialaiset heimot ahdettiin pääasiassa Balkanin koilliskolkkaan. Traakian rannikolle perustettiin 600-luvulta lähtien lukuisia kreikkalaisia siirtokuntia, mikä johti yhteenottoihin ja kulttuurivaihtoon traakialaisten ja kreikkalaisten välillä. Persialaiset hyökkäsivät Traakiaan 500-luvun alkuvuosikymmeniä. Traakialaisten oli pakko osallistua kreikkalaisten ja skyyttien hyökkäyksiin. Persian valta oli kuitenkin aika heikko, ja monet traakialaiset vastustivat Persian miehitystä Kserkseen Kreikkaan hyökkäyksen 480 eaa. jälkeen. Vain harvat taistelivat persialaisten joukoissa Plataiassa, ja taistelun jälkeen traakialaiset haavoittivat persialaisten komentajaa ja tuhosivat osia armeijasta, kun se perääntyi Traakian läpi. Noin vuonna 460 eaa. muodostettiin ensimmäinen Odrysian kuningaskunta persialaisten jättämille alueille. Odryysit olivat kaikkein voimakkain traakialaisheimo, joka ainoana yhdisti melkein kaikki muut heimot lyhyeksi aikaa.

Peloponnesolaissodan aikaan Traakia oli Ateenan liittolainen. Se taisteli sekä makedonialaisten että ateenalaisten rinnalla joissakin kahakoissa. Spartalaiset yrittivät taivutella odryysien kuningasta vaihtamaan puolta, mutta eivät onnistuneet, ja Spartan lähettiläät murhattiin Traakiassa heidän ollessaan matkalla Persiaan. Traakialaiset olivat tärkeitä sekä spartalaisille että ateenalaisille koko peloponnesolaissodan ajan.

Makedonian vahvistumisesta huolimatta ajanjakso

400–280 eaa. oli eräänlainen Traakian kulta-aika, jolloin triballit ja geetit muodostivat kuningaskuntansa Pohjois-Traakiaan, ja traakialainen taide kukoisti. Loisteliaat kulta- ja hopea-astiat, ornamentit, rintakorut, kypärät ja koristeelliset hevosten loimet kertovat tästä ajasta. Esinelöydöt, kuten tämä haudasta Bulgariasta löydetty 300-luvulta oleva hopeinen koriste-esine, tekevät yhä vaikutuksen katsojaan taidokkaalla käsityöllään ja mielikuvituksellisella muotoilullaan.

Kun Filippos II nousi Makedonian valtaistuimelle vuonna 359 eaa., hän lahjoi traakialaiset luopumaan yhteisestä sotaretkestään illyrialaisten kanssa Makedoniaa vastaan. Pian sen jälkeen Traakian kuningas Kotys murhattiin ja Traakian kuningaskunta jaettiin hänen kolmen poikansa kesken. Vuonna 357 eaa. Filippos löi ateenalaisten, traakialaisten, illyrialaisten ja paionialaisten yhtyneet joukot. Hänen ensimmäinen Traakian sotaretkensä alkoi vuonna 347/346. Sitä johti ensin Antipatros ja sitten hän itse. Filippos valloitti eteläisen Traakian vuonna 341 ja perusti Filippopoliksen, Kabylen ja muita kaupunkeja vanhojen traakialaisasutusten sijoille. Vuonna 339 triballit löivät Filippoksen, kun hän yritti ylittää Haemusvuoristoa palatessaan skyyttien vastaiselta sotaretkeltä. Filippoksen kuoleman jälkeen traakialaiset heimot kapinoivat jälleen.

Sittemmin, Aleksanterin jälkeen, traakialaiset jatkoivat nahistelua kreikkalaisten, makedonialaisten ja myös kelttien kanssa kunnes roomalaiset lopulta valloittivat heidät vuonna 46 jaa. (akg-images/ Erich Lessing)

elämää, asuivat kylmässä maassa ja heiltä puuttui viljan ja hedelmien viljelys. He istuivat olkien päällä, söivät puisilta pöydiltä ja joivat puusta tai sarvesta valmistetuista astioista" (31.11–12).

Geetit puolustivat joentörmää Aleksanteria vastaan 4000 ratsu- ja 10 000 jalkamiehen voimin. Aleksanteri osoitti hänelle luonteenomaista päättäväisyyttä ja keräsi kokoon paikallisten traakialaisten yleensä rosvoamiseen käyttämiä veneitä ja ylitti joen yöllä 1500 ratsu- ja 4000 jalkaväkimiehen voimin. Näin suuren joukon tekemä uhkarohkea ylitys yllätti geetit täysin. He olivat tyrmistyneitä siitä, että Tonava oli niin helposti ylitettävissä ja pelästyivät päällevyöryviä falangeja. Ensimmäinen raivokas ratsuväenhyökkäys sai heidät kääntymään ja pakenemaan kaupunkiinsa, mutta kaupunki oli niin heikosti linnoitettu, että he hylkäsivät sen ja ottivat mukaansa niin paljon naisia ja lapsia kuin hevoset jaksoivat kantaa ja jatkoivat pakoaan arolle. Aleksanteri ryösti ja tuhosi kaupungin, hävitti sen maan tasalle ja pystytti leirin. Siellä hän vastaanotti alueen eri heimojen lähettiläitä mukaan lukien triballit, jotka pian tämän jälkeen lähettivät joukkoja Aleksanterin armeijaan.

Traakialaiset joukot olivat myöhemmin ratkaisevia Aleksanterin menestykselle: ne muodostivat suunnilleen viidesosan hänen armeijastaan ja osallistuivat kaikkiin taisteluihin. Kun Aleksanteri oli poissa, Traakia oli kapinassa. Vuonna 331/330 eaa. mukaan liittyi myös yksi Aleksanterin komentajista, Memnon, ja odryysien hallitsija Seuthes III. Antipatros päihitti Memnonin, mutta he pääsivät kuitenkin niin edulliseen sopimukseen, että vuonna 325 eaa. Memnon johti 5000 miehen traakialaisen ratsuväen Aleksanterin mukana Aasiaan. Vuonna 331 tai 325 eaa. Traakian kuvernööri Zopyrion ja hänen 30 000 miehen armeijansa hävisivät geettejä ja skyyttejä vastaan aloittamansa sotaretken.

Heimosodat uhkasivat Makedoniaa samalla tavoin myös Adrianmeren rannikon puoleisella Illyrian alueella. Strategiansa mukaisesti Aleksanteri päätti yllättää ja hämätä illyrialaiset ja vei uskaliaasti armeijansa avoimelle kentälle ja komensi miehensä paraatimaiseen taisteluharjoitukseen, jota säesti vielä makedonialaisten sotahuuto. Hänen hämäyksensä onnistui ja se varmisti hänen lopullisen voittonsa. Sillä välin kun Aleksanteri oli taistelemassa illyrialaisten heimojen kanssa, Kreikassa puhkesi taas kapina.

TEEBA

Aleksanterin toimet pohjoisessa antoivat pontta väärille, mutta tahallaan levitetyille huhuille, että nuori kuningas oli kuollut. Keväällä 335 eaa. teebalaiset irtautuivat Makedonian vallasta ja piirittivät varuskunnan, jonka Filippos oli perustanut heidän akropolikseensa Khaironeian taistelun jälkeen. Teebalaiset ehdottivat persialaisten tukeen turvautumista kreikkalaisten vapauttamiseksi todellisen sortajan, Makedonian, vallasta.

Traakian sotaretki 336/335 eaa.

Vaikea maasto oli aina haaste falangille, mutta Traakian sotaretkensä aikana Aleksanteri onnistui pitämään joukkonsa koossa vuoristosolassa ja välttämään traakialaisten vaunut, joilla yritettiin rikkoa hänen muodostelmansa. Hän sijoitti vähemmän liikkuvaiset pezhetaira-yksiköt leveämmille osuuksille, jossa ne saattoivat muodostaa kujia vaunuille ja saada ne siten menemään vahinkoa aiheuttamatta joukkojen läpi. Näin suurin osa falangista säilyi vauriotta ja oli valmiina kohtaamaan vihollisen, mikäli se yrittäisi hyökätä vuorilta. Hypaspistit miehittivät hankalimmat maastokohdat. Ilman sarissojaan he suojautuivat isompien kilpien taakse, jolloin vaunut eivät aiheuttaneet suurempaa vahinkoa. Arrianos kertoo tästä tilanteesta mutta ei tarkemmin erittele mukana olleita joukkoja, mutta tuskin pienemmillä ja vähemmän koverilla kilvillä varustautuneet pezhetairat olisivat pystyneet suojautumaan puhumattakaan sarissojen käytöstä suljetussa muodossa. Näin traakialaiset eivät onnistuneet murtamaan makedonialaisten falangia eivätkä saaneet siitä otetta sen ollessa epäjärjestyksessä. Hypaspistit jatkoivat vaaran mentyä Aleksanterin johdolla nousuaan ylös vasemmalla siivellä jousiampujien suojaamina. Traakialaiset karkotettiin helposti asemistaan. (Christa Hook © Osprey Publishing Ltd)

Antigonos Monoftalmos

Filippos II:n sukupolveen kuulunut upseeri Antigonos Monoftalmos ('yksisilmäinen') (n. 382–301 eaa.) oli lähes 60-vuotias ollessaan mukana Aleksanterin Aasian retkellä. Keväällä 333 eaa. hänet asetettiin Fryygian satraapiksi, keskuspaikkanaan Celaenaen kaupunki. Hän jäi sinne koko sodan ajaksi kera vaimonsa Stratonikeen ja poikiensa, joista yhdestä oli tuleva Demetrios Poliorketes ("Piirittäjä"), nerokas piirityslaitteiden kehittelijä. Aleksanterin kuoleman jälkeen Antigonoksesta tuli yksi hänen johtavista seuraajistaan ja vaati poikansa kanssa ylintä valtaa itselleen. Hän kuoli Ipsoksen taistelukentälle vuonna 301. Antigonoksen poika Demetrios sai osansa voitoista ja tappioista, mutta hän oli taitavampi esiintymään kuin johtamaan sotaa. Lopulta Demetrioksen poika, isoisänsä mukaan Antigonokseksi nimetty, perusti antigonidien dynastian Makedoniaan.

Aleksanterin vastaus oli nopea ja raaka: kahden viikon kuluttua hän oli Teeban porteilla. Hän toivoi, että teebalaiset suostuisivat sopimukseen, mutta he eivät suostuneet, ja hän toimi sen mukaisesti. Tapaus osoitti, että ateenalaiset ja Demosthenes pystyivät kyllä yllyttämään toisia kapinaan mutta eivät itse olleet valmiita tai kyenneet puolustamaan jaloina pitämiään aatteita. Passiivisuudellaan he pelastivat oman nahkansa ja olivat sivussa, kun Aleksanteri kohteli kaikkein kovimmilla otteilla Teebaa, josta tuli näin varoittava esimerkki muille kreikkalaisille kaupunkivaltioille. Aleksanteri ei suvainnut kapinointia poissaollessaan, ja hän piti niitä, jotka asettivat barbaarien aatteet kreikkalaisten edelle, persialaismielisinä ja yhteisen asian pettureina. Kaupunki oli todellakin perinteisesti ollut persialaismielinen, ja perimätiedon mukaan kaikki liittoutuneet kreikkalaiset olivat Kserkseen valloituksen aikaan vannoneet "Plataian valan", joka vaati kaupungin hävittämistä.

Virallisesti Teeban hävittämistä maan tasalle voitiin pitää kostotoimena. (Gryneion Vähässä-Aasiassa koki myöhemmin saman kohtalon samasta syystä.) Terrori voi olla paljon tehokkaampi pelote kuin mikään varuskunta. Välttääkseen syytökset säälimättömästä julmuudesta Aleksanteri sanoi Teeban kaupungin tuhoamisen ja sen asukkaiden orjuuttamisen olevan fokialaisten ja tyytymättömien boiotialaisten tekemiä. Teeban esimerkki sai kuitenkin muun Kreikan paljon sovinnollisemmaksi. Ateenalaiset lähettivät oraattori Demadeksen suostuttelemana lähetystön onnittelemaan Aleksanteria hänen menestyksestään pohjoisessa ja anomaan anteeksiantoa viimeaikaisista harkitsemattomuuksistaan. Kuningas vaati, että he luovuttavat pahimmat riidankylväjät, kymmenen nimekkäintä oraattoria ja sotapäällikköä mukaan lukien Demosthenes, Lykurgos ja Hyperides, mutta loppujen lopuksi vain yksi, Kharidemos, tarjottiin, ja tämä pakeni tuota pikaa Dareios III:n hoviin.

Aleksanteria esittävä, Magnesiasta löydetty veistos 100-luvulta eaa. (akg-images/Erich Lessing)

ΓΝΛΣΙΣ ΕΠΟΗΣΕΝ

6

ALEKSANTERIN ARMEIJA

ARMEIJAN ORGANISAATIO

Aleksanterin armeijaa ja Makedonian valtiota johti hovi, joka matkusti koko ajan kuninkaan mukana. Hovin muodostivat noin sata hovimiestä, jotka tunnettiin nimityksellä ”henkilökohtaiset toverit” tai joskus lyhyesti ”toverit”. Näitä tovereita ei pidä sekoittaa toveriratsuväkeen. Lähteissä puhutaan myös kuninkaan ”ystävistä”, joka voi tarkoittaa joko hovin henkilökohtaisten toverien korkeinta arvoa tai sitten se oli vain toinen nimitys henkilökohtaisille tovereille. Taistelussa henkilökohtaiset toverit taistelivat kuninkaan rinnalla toveriratsuväen kuninkaallisessa eskadroonassa. Hellenistisenä aikana tapana oli, että kuningas antoi hovimiehilleen purppuranpunaiset viitat merkiksi heidän asemastaan ja on viitteitä siitä, että käytäntö oli luotu jo Aleksanterin hallintokaudella. Aleksanteri pukeutui usein taistelussa koristeelliseen pukuun mutta tavallisesti hän käytti toveriratsuväen upseerin univormua. Ns. Aleksanteri-mosaiikissa hänet on kuvattu pukeutuneena sellaiseen, mutta hänellä on henkilökohtaisen toverin keltareunuksinen purppuranpunainen viitta, eikä normaalia joukko-osastoviittaa.

Kuningas johti sotajoukkoaan kuninkaallisesta teltasta, vaikuttavasta paviljongista, jossa oli sotaneuvostoa varten oma osasto (joka ehkä oli erillään teltan pääosasta). Kuninkaallisessa teltassa oli myös aula, jonka ohi kukaan ei voinut kulkea ohittamatta kuninkaallista ovimiestä Kharesta ja asevarasto (joka mahdollisesti sijaitsi erillään pääteltasta). Aulan takana oli kuninkaan asunto, jossa hän nukkui ja kylpi. Teltan pystyttämistä varten oli oma ryhmänsä, jota johti Proksenos-niminen makedonialainen. Kuninkaasta huolehti hänen kamariherransa ja kuninkaallista telttaa vartioi henkivartiokaartin sotilas. Kuninkaallisten majoitustilojen alueen puolustuksesta vastasi hypaspistai-joukkojen (jalkaväen huippuyksikön) erillisosasto. Kuninkaalla oli mukanaan myös ennustaja, joka laati ennustuksia taistelun edellä.

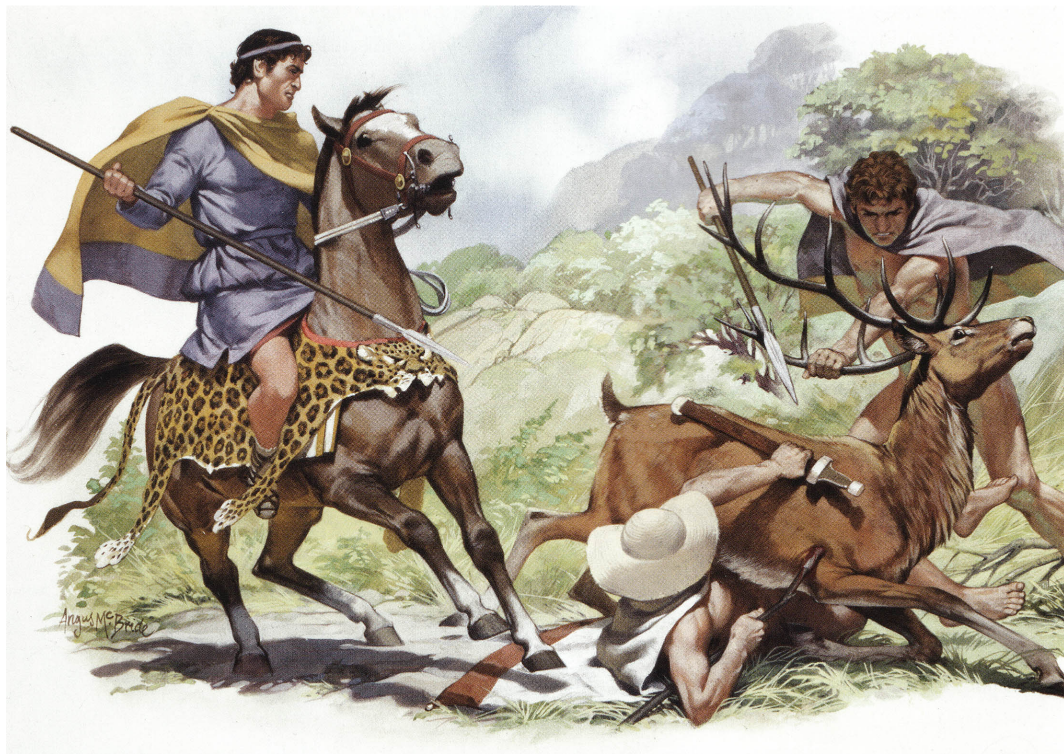
Keväällä 334 eaa. Aleksanterin Aasiaan tuoma armeija oli kaikkea muuta kuin yhtenäinen. Sen perustana oli Makedonian armeija, mutta tähän valloitusjoukkoon oli lisätty joukko-osastoja Makedonian naapuruston vasallivaltioista: paionialaisia, agriaaneja, triballeja, odryyseja ja illyrialaisia. Aleksanteri oli myös

VIEREINEN SIVU
Tämä Pellasta löydetty mosaiikki näyttää Aleksanterin ja Hefaistionin metsästämässä. Hefaistionilla on miekka ja Aleksanterilla kirves. (World History Archive/TopFoto)

Thessalian armeijan ylipäällikkö ja Korintin liiton johtaja, joten Kreikan kaupunkivaltiot antoivat Aleksanterin käyttöön sekä jalkaväen että ratsuväen joukko-osastoja ja laivoja omista laivastoistaan. Joukkojen lukumäärää kasvatettiin myös käyttämällä paljon palkkasotureita. Suurin osa heistä oli kreikkalaisia, vaikka jotkut Aleksanterin balkanilaisjoukoista olivat ehkä myös olleet palkkasotureita. Koska armeijassa mukana olevien kansallisuuksien välillä oli ollut aiempia vihamielisyyksiä ja eri ryhmät eivät voineet suurimmaksi osaksi kommunikoida keskenään kielivaikeuksien takia, on kunniaksi armeijan johdolle, että jännitteet kansanryhmien välillä kyettiin pitämään kurissa, ja armeija pystyi täyttämään tehtävänsä.

Ylimpänä armeijan hierarkiassa olivat esikuntaupseerit, kuninkaallinen henkivartiokaarti ja muut päälliköt. Armeija oli etenkin myöhempien sotaretkien aikana usein jaettu moneen divisioonaan (*moirai*), joista jokaisen johtoon nimitettiin komentaja. Tavallisesti komentajat säilyttivät myös yksittäiset *taksikset* komennossaan, joten monia jalkaväen taksiksia johtivat komentajat eivätkä *taksiarkit.*

Toveriratsuväen sotilas, kuninkaallinen hovipoika ja toveri hirvimetsällä. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

Komentajien alapuolella hierarkiassa olivat loput upseerit, jotka oli valikoitu makedonialaisista ylimystöperheistä. Joukko-osastojen johtaminen oli ikään kuin perheasia: monet yksiköiden komentajista näyttävät olleen niiden alueiden huomattavien sukujen jäseniä, joilta yksiköiden miehet oli otettu. Johto oli keskitetty. Kuningas antoi henkilökohtaisesti käskyt armeijalle. Käskyjen välittämiseen käytettiin merkinantotorvea, ensin Aleksanterin oma torvensoittaja soitti signaalin, jonka sitten eri joukko-osastojen soittajat toistivat.

Aleksanterin valtakunnan asioista huolehti kanslia, joka oli jaettu osastoihin, joista jokaista johti kuninkaallinen ministeri, joka oli arvoltaan verrattavissa kuninkaalliseen henkivartijaan. Armeijaministeriöstä vastuussa oli Eumenes Kardialainen. Vaikka kanslian jäsenet ehkä olivat päteviä miehiä ja jopa kuninkaan henkilökohtaisia tovereita, oli heidän osallistumisensa kenttäjohtoon rajoittunutta joko syntyperän epäselvyyden tai fyysisen sairaalloisuuden takia. Tämän vuoksi palveluksessa olevat upseerit väheksyivät heitä. Armeijaministeriö sijaitsi kuninkaallisen armeijaministerin teltassa, ja siellä säilytettiin kopioita kaikesta armeijaa koskevasta kirjeenvaihdosta sekä kaikista armeijan asiakirjoista. Armeijan asiakirjahallinnon perustana olivat kutsuntaluettelot ja ohjesäännöt, jotka määrittelivät kunkin yksikön kulloisenkin vahvuuden. Myös palkka ja varusteet sekä täydennysjoukot määräytyivät niiden mukaan kuten myös silloin tällöin muona-annokset ja ylennykset. Aseet, haarniskat, vaatetus, juoma-astiat ja kantojuhdat jaettiin ajoittaisena yleisenä jakona eikä pysyvästi yksi jokaiselle -periaatteella. Varusvarastot on ilmeisesti pidetty keskitetysti kuormastossa. Jalkaväessä varastot oli jaettu 256 miehen yksiköiden eli *lochoiden* mukaan, ja ratsuväessä yksikköinä olivat *ilai* (eskadroonat) ja *hekatostuas* (kenturio). Varusteiden jako oli yksiköiden sotilaspalvelijoiden tehtävä.

Sotilasneuvosto oli jaettu useaksi osastoksi, ja jokaisen johdossa oli ministeri apunaan joukko tarkastajia. On olemassa tietoja ratsuväkiministeristä ja Egyptin palkkasoturiministeristä, jolla oli kaksi tarkastajaa alaisenaan. Samoin on mainintoja siitä, että tarkastajia on määrätty erikoistehtäviin johtamaan maakuntien sotilasvoimia.

JALKAVÄKI

Jalkaväen pienin yksikkö oli *dekas* (kymmenen miehen ruotu), joka nimensä mukaisesti alun perin käsitti kymmenen miestä, mutta laajennettiin jo paljon ennen Aleksanterin aikaa kuudentoista miehen suuruiseksi. Kuusitoista ruotua (16 x 16) muodosti 256 miehen lochoksen (myöhemmin *syntagma*) ja tätä johti *lochagos.* Taksiksen vahvuus oli siten luultavasti kuusi lochosta (1536 miestä) ja kiliarkian neljä (1024 miestä). Kiliarkian puolikas oli nimeltään *pentakosiarkia* (512 miestä). Lochoksen koko teki käskyjen välittämisestä hankalampaa. Asklepiodotoksen

mukaan 64 miehen (8 x 8) yksikössä miehet helposti kuulivat kaikki komennot mutta ruotukoon kasvattaminen kaksinkertaiseksi eli 256 miehen (16 x 16) joukoksi vaati ylimääräisten upseerien (*ektaktoi*) lisäämistä. Taksiarkkina toiminut päällikkö oli lähes aina ratsailla taksiksen takana, josta hän antoi määräyksiä eri ektaktoille, joiden tehtävänä oli välittää määräykset miehille. Jokaisella pezhetairoiden 1536 miehen taksiksella täytyi olla 30 ylimääräistä upseeria.

Normaalisti falangissa ruodut järjestäytyivät tiukkaan muotoon (*pyknos, pyknosis*) siten, että syvyys oli 16 miestä ja jokaisella oli alle neliömetrin tila. Lukittujen kilpien muodostelmaa (*synapsismose*) käytettiin tavallisesti pikemminkin puolustauduttaessa kuin hyökätessä. Se muodostettiin siten, että jokaisen ruodun taaempi puolikas sijoittui ensimmäisen puolikkaan väleihin. Falangin syvyys oli nyt vähän yli seitsemän metriä ja jokainen mies vei tilaa rintamasta kyynärän verran (noin puoli metriä). Molemmat muodostelmat olivat joka tapauksessa liian ahtaita liikkumiseen ja etenemiseen järjestyksessä, joten ennen vihollisen kohtaamista falangi järjestäytyi avoimeen muotoon, jonka syvyys oli kaksi ruotua siten, että jokainen kaksoisruotu vei rintamasta vajaat kaksi metriä. Mahdollisesti tätä muotoa kutsuttiin Aleksanterin armeijassa ”syväksi muodoksi” (*bathos*). Ilmeisesti kaikissa näissä muodostelmissa falangin pitämä rintamanosa oli saman levyinen. Näiden liikekuvioiden aikana keihäät oli suunnattu ylöspäin liikkumisen helpottamiseksi. Käsky keihään laskemisesta annettiin vain ennen hyökkäystä, joskus juostessa. Hyökkäystä säesti makedonialaisten taisteluhuuto ”alalalalai”, joka oli omistettu Enyaliokselle eli sodanjumala Arekselle.

Kun Aleksanteri ylitti Hellespontoksen vuonna 334 eaa., hän otti mukaansa 12 000 makedonialaista falangisotilasta: 9000 pezhetairoita ja 3000 hypaspistia. Pezhetaroi tai pezetairoi-joukot (”jaloin liikkuvat toverit”) olivat raskasta jalkaväkeä ja hypaspistai-joukot (”kilvenkantajat”) olivat eliittijalkaväkeä. Pezhetairoiden joukossa oli *asthetairoiksi* nimitettyjä joukkoja, joka nimitys voi tarkoittaa eliittijoukkoja, Ylä-Makedoniasta pestattuja joukkoja tai lähimpänä kuningasta taistelleita joukkoja. Asthetairoit ovat ehkä olleet paremmin varustettuja tai heidät oli koulutettu taistelemaan hypaspistien rinnalla. Osaa hypaspisteista kuvattiin nimikkeellä ”kuninkaallinen” (*basilikoi*). Pezhetairoilla ja asthetairoilla oli samanlainen varustus, mutta on lähes varmaa, että hypaspistit oli aseistettu eri tavalla kuin pezhetairoit.

Pezhetairoi

Pezhetairoi-joukkojen muotoutumisesta ja nimestä on esitetty paljon arveluja. Näyttää siltä, että niitä joukkoja, joita kutsuttiin Filippos II:n aikana nimellä pezhetairoit, kutsuttiinkin Aleksanterin aikana hypaspisteiksi. Pezhetairoi-nimityksen siirtyminen raskaalle jalkaväelle näyttää olleen yhteydessä nimenvaihtoon,

FALANGISOTILAS

Tällä makedonialaisella falangisotilaalla on yllään täysi haarniska. Näin varustettu mies olisi taistellut etulinjassa. Falangin keskellä olevilta tai jälkijoukon jalkaväkisotilailta puuttui monesti pellavainen linothorax-haarniska tai sitten heillä oli heikommin suojaava kausia-niminen päähine.

Sotilaalla on fryygialainen kypärä, jonka poskisuojat eivät estä kuulemista eivätkä näkemistä kuten aiemmin kreikkalaisten hopliittien käyttämät korinttilaistyyliset kypärät. Sotilaalla on parta, vaikka yleisen käsityksen mukaan Aleksanteri vaati sotilaitaan ajamaan partansa, jottei vihollinen saisi siitä otetta lähitaistelussa. Jos tämä tarina on totta, se ei välttämättä koske falangisotilaita, joiden ei pitänyt joutua lähitaisteluihin.

Soturin suojana on monesta kerroksesta koostuva pellavainen rintahaarniska, linothorax, jonka alla on lyhythihainen eksomistunika. Se ulottuu rintahaarniskan alle. Oikeassa yläkulmassa havainnollistetaan rintahaarniskan eri kerroksia, joista sisin on karkeinta pellavaa ja pinta pehmeämpää. Sotilaalla on myös säärisuojukset.

Nahkainen olkavyö kannatteli kilpeä, jonka ulkopintaa koristi makedonialainen kahdeksansakarainen tähti (ks. vas. alhaalla). Taistelussa sotilaan kyynärvarsi työnnettiin kilven keskellä olevan kädensijan läpi, mikä vapautti vasemman käden, sillä pitkän ja painavan sarissan kanssa molemmat kädet olivat tarpeen. Kuvassa on myös kädensija, antilabe. Vaikka tämän olemassaolon varmuudesta ei ole tietoa, ilman sitä kilpi olisi ollut melko hyödytön muodostelman ulkopuolelle joutuneella falangisotilaalla.

Sarissan päässä on kantapiikki, jollainen on löydetty mm. Verginasta. Oikealla sarissan kärki ja kantapiikki, mutta myös yhdistävä kahva. Sen avulla sarissan molemmat osat voitiin yhdistää ja vastaavasti purkaa, kun oltiin marssilla (ks. kuvan vasen ylälaita). Liitoskahvan avulla voitiin myös korjata sarissan vaurioituneet osat tai vaihtaa ne helposti ja huokealla. Varaosat kulkivat kätevästi mukana. Tällä sotilaalla on hihnassa kopis eli käyrämiekka. Kuvassa on kovera kädensija, joka suojasi jonkin verran rystysiä ja teki otteesta lujemman. (Christa Hook © Osprey Publishing Ltd)

jossa aikaisempia pezhetairoita alettiin kutsua nimellä hypaspistai.

Saatavilla olevien tietojen mukaan Makedonian kuninkaat hankkivat jalkaväkimiehensä kahdella tavalla. Suurin osa raskaan jalkaväen miehistä, jotka Aleksanterin sotaretkien aikana tunnettiin nimellä pezhetairoi eli ”jalkaisin liikkuvat toverit”, olivat eri alueiden sotaväkeen otettuja verosotamiehiä, joita johtivat heidän omat ylimyksensä. Järjestelmä heijasti vuoristoseutujen ikivanhaa elämäntapaa, alueiden, jotka vasta hiljakkoin olivat yhdistyneet suuremmaksi Makedonian valtioksi. Nämä miehet olivat ylpeitä juuristaan ja lojaaleja johtajilleen. Päälliköt eivät olleet pelkästään samoilta alueilta joukkojensa kanssa vaan joskus myös yksittäistä taksista saattoivat johtaa saman perheen jäsenet eri tilanteissa. On ehkä vaikuttanut siltä, että Aleksanteri otti mukaansa joukkoja joka puolelta Makedoniaa, mutta tiedossa olevien taksiarkkien nimet sotaretken kolmen ensimmäisen vuoden ajalta viittaavat ylämakedonialaiseen alkuperään. On äärimmäisen epätodennäköistä, että vain kaksi kolmasosaa pezhetairoista olisi ollut omien alueidensa upseerien komentamia. Ainakin puolet koko jalkaväen vahvuudesta jäi Makedoniaan sijaishallitsija Antipatroksen kanssa ja lienee johdonmukaista olettaa, että poliittisesti epävakaisemmilta alueilta kuten Ylä-Makedonian vuoristomailta peräisin olevat joukot vietiin pois kotimaasta ja pidettiin Aleksanterin tarkassa valvonnassa.

Kaikkien pezhetairoiden ase oli sarissa. Aleksanterin aikaan sarissan mitta oli 12 kyynärää (5,5 metriä). Vuoteen 300 eaa. mennessä sarissan pituus oli joissakin tapauksissa kasvanut 16 kyynärään (7 metriin), mutta se oli maksimipituus ja monet sarissat olivat ehkä lyhyempiä. Historiankirjoittajat eivät mainitse falangisotilaiden toista asetta, vaikka heillä lienee ollut miekka. Myöhempi ohjesääntö mainitsee *machaira*-miekan perusvarusteena, mutta terminologia ei ole kovin selkeää. *Ksiphos* oli ilmeisesti lyhyempi kaksiteräinen miekka, kun taas lyömäase *kopis* (”lihaveitsi”) oli pitempi, käyräteräinen ja sopivampi ratsumiehen käyttöön. Vastaavasti machaira saattoi olla lyhyempi, käyräteräinen veitsi – usein se käännetään ”tikariksi” – jota käytettiin voitetun vihollisen surmaamiseen. Ksenofon kylläkin mainitsee machairan kopiksen vastineena. Jos makedonialainen falangisotilas kantoi kopista, hän mitä todennäköisimmin käytti sitä taistelussa avoimessa tilanteessa, jossa muodostelma oli hajonnut. Se voi olla Aleksanterin ajan jälkeen tullut lisäys sotilaan varustukseen seurauksena taistelusta roomalaisten kanssa, joiden ase oli miekka.

Suojavarustus vaihteli sen mukaan, minkälaisia varusteita oli tarjolla ja missä kohtaa falangia sotilas seisoi. Pezhetairoiden ei upseereita lukuun ottamatta kerrota pukeutuneen rintahaarniskaan. Joka tapauksessa sotilaat pitivät jonkinlaista rintapanssaria ainakin ensimmäisissä riveissä. Käytössä on luultavasti ollut *linothorax*, päällekkäin liimatuista pellavakangaskerroksista tehty haarniska. Rinta-

panssarin paino oli noin 5–6,3 kiloa ja siten se oli huomattavasti kevyempi kuin joillakin jalkaväkisotilailla ja ratsumiehillä käytössä olleet nahkaiset, pronssiset tai etenkin rautaiset rintahaarniskat. Haarniskan liepeet oli tehty kangaskaistaleista eli "siivistä" (*pteurges*) ja ne olivat löysät ja jäykistämättömät liikkumisen helpottamiseksi. Falangisotilaiden kypärät olivat joko kartiomaisia tai fryygialaisia. Luultavasti kaikki kreikkalaisessa kulttuuripiirissä käytössä olleet kypärämallit olivat edustettuina makedonialaisessa falangissa, koska voittajat usein riisuivat taistelukentällä kuolleilta kaikki käyttökelpoiset varusteet ja ottivat ne käyttöön.

Pezhetairojen koulutus

Sarissan kantapiikki oli melkein yhtä tehokas ase kuin sarissan kärki. Koska sarissalla ulottui 3,5–4,5 metrin päähän ja useita metrejä selustaankin, piti sotilaan välttämättä oppia sijoittamaan itsensä muodostelmassa oikein, jotta hän kykeni aiheuttamaan eniten vahinkoa viholliselle ja varjelemaan tovereitaan sarissan kantapiikiltä.

Lokhoiden ensimmäiset viisi riviä kuudestatoista olivat niin tiiviissä muodostelmassa, että kun sarissat ojennettiin, viiden rivin sarissa ulottui ensimmäisen rivin johtajan kohdalle. Jotta tällainen tiivis muodostelma olisi mahdollinen, jokaisen miehen täytyi sijoittua edessä seisovan taakse niin, että hänen ojennettu sarissansa ulottui samalle tasolle kuin edessä seisovan miehen sarissan kantapiikki. Mikäli joutui erilleen rivistä tai haavoittui tai menetti aseensa, oli siis mahdollista liikkua vain vasemmalle tai taaksepäin mistä hyvänsä käytettävissä olevasta aukosta. Kuudennesta rivistä taaksepäin olevat ojensivat sarissansa vaiheittain niin, että viimeisen rivin sarissat olivat aivan pystysuorassa.

Tällä järjestelmällä suojattiin myös falangisotilaita vihollisen ampumilta nuolilta, lingoilta tai keihäiltä. Sarissojen vaiheittaiseen ojentamiseen kohti keskustaa liittyi myös kilpien käyttäminen suojana. (Christa Hook © Osprey Publishing Ltd)

Säärisuojat näyttävät olleen vakiovaruste ja myöhemmät säännökset määräävätkin sakotettavaksi sotilaita, jotka eivät niitä käyttäneet. Säärisuojien käyttö lienee ollut välttämätöntä, koska sarissojen kantapiikit vahingoittivat liikkeessä olevien falangisotilaiden jalkoja. Koveran ja suuren hopliittikilven sijasta makedonialaiset falangisotilaat käyttivät pienempää ja vähemmän koveraa kilpeä, jonka läpimitta oli kahdeksan kämmenenleveyttä (70 cm). Kilpi oli kiinni olkapään ylitse kulkevassa hihnassa.

Aleksanterin valloitusarmeijassa oli 9000 pezhetairoita kuudessa taksiksessa, joissa oli kolme lokhoita jokaisessa. Taksikset oli tavallisesti nimetty niiden päälliköiden mukaan. Neljällä taksiksella oli sama komentaja vuoteen 330 eaa. asti, nimittäin Koinos Polemokrateenpojan, Perdikkas Oronteenpojan, Krateros Aleksanterinpojan ja Meleager Neptolemoksenpojan taksiksilla. Amyntas Andromeneenpojan taksista komensi tilapäisesti hänen veljensä Simmias sillä aikaa kun Amyntas oli Makedoniassa noutamassa täydennysjoukkoja. Viimeistä taksista Granikoksessa johti Filippos Amyntaksenpoika, Issoksessa Ptolemaios Seleukoksenpoika, joka kuoli tuossa taistelussa, ja sen jälkeen Polyperkhon Simmiaksenpoika. Joukot järjestäytyivät taistelukentälle paremmuusjärjestyksessä päivittäin paitsi Koinoksen taksis, jolla näyttää olleen eliittiasema, ja jonka kunniapaikka oli oikeassa sivustassa sekä Issoksessa että Gaugamelassa. Osasta taksisten sotilaista käytettiin nimitystä asthetairoi kuten esimerkiksi Koinoksen taksiksen miehistä.

Hypaspistit

Toisin kuin alueittain otetut pezhetairoi-joukot, hypaspistit olivat eliittijoukko, jonka jäsenet oli valittu henkilökohtaisen fyysisen voiman ja urheuden mukaan. Tästä syystä osa heistä muodosti kaartin (*agema*) ja taistelussa kaikki sen 3000 sotilasta sijoitettiin pezhetairoiden ja ratsuväen väliin, jossa kuningas johti taistelua. Miesten valinnan pohjana oli sosiaalinen asema, ja hypaspistit olikin jaettu tavallisiin ja kuninkaallisiin hypaspisteihin.

Hypaspistit olivat melko varmasti pezhetairoita liikkuvampi joukko. Suurissa taisteluissa he olivat välittäjiä raskaan jalkaväen ja ratsuväen välillä. Kuningas käytti heitä nopeutta ja kestävyyttä vaativissa erikoistehtävissä, kuten usein taisteltaessa epätasaisessa maastossa. Heidän nimityksensä johtui heidän kilvistään – hypaspistiveteraanit jopa muodostivat *argyraspids* eli hopeakilvet-nimellä tunnetun joukon – ja he olivat jalkaväkikaarti, joka taisteli kaikkein lähinnä kuningasta. Pieni joukko hypaspisteja toimi vartiostona virallisissa tilaisuuksissa ja juhlissa sekä myös poliisina. On hyvin todennäköistä, että ainakin joissakin tilanteissa heidän aseistuksensa oli lähes samanlainen kuin kreikkalaisilla hopliiteilla ja usein heihin viitataankin sanalla *doryphoroi* (keihäänkantajat). Upseerit, jotka johtivat hypaspisteja kiliarkkeina tai pentakosiarkkeina, oli valittu urheutensa perusteella

kun taas heidän ylin komentajansa *arkhihypaspistes* (sananmukaisesti ”hypaspistien johtaja”) kuului kuninkaan aateloimaan Makedonian ylimystöön. Vuosien 334 ja 330 eaa. välillä tässä tehtävässä oli Nikanor Parmenioninpoika ja hänen seuraajansa lienee ollut Neoptolemos, joka oli aiakidien sukua.

Tutkijat ovat yhä erimielisiä siitä, oliko pezhetairoiden ja hypaspistien tavallinen asevarustus samankaltainen. Jotkut historioitsijat väittävät, ettei aseistuksessa ollut merkittäviä eroja, toiset taas ovat päinvastaista mieltä. Aleksanterin sarkofagissa on kuva makedonialaisesta taistelijasta keskellä ratsuväen kahakkaa. Hänellä on hopliittikilpi, jonka läpimitta on noin 85 senttimetriä ja hänen rintapanssarinsa on thoraks pidennetyin liepein – ehkä linothoraks – ja hänet on kuvattu heittämässä olan yli jotakin, jonka on täytynyt olla hopliittikeihäs, vaikka se kuvasta puuttuukin. Vaikka tämä voikin olla kreikkalaisen palkkasoturin kuva, hänen paikkansa lähellä Aleksanteria viittaa siihen, että kuvassa on hypaspistisotilas. Tietyt hypaspistien suorittamat tehtävät ovat luultavasti estäneet sarissan käytön tai käytössä on täytynyt ainakin olla huomattavasti lyhyempi malli. Arrianoksen maininta, että hypaspistit olivat ”keveimmät ja parhaiten aseistetut joukot”, viittaa siihen, että heillä oli käytössään kevyempi keihäs, pituudeltaan vain noin 2,4 metriä. Hypaspisteja käytettiin pääasiassa vaikeakulkuisessa maastossa, piirityssodankäynnissä ja mies miestä vastaan -tyyppisissä lähitaisteluissa. Sellaisissa tilanteissa sarissa olisi ollut vaivalloinen ja pahimmillaan käyttökelvoton. Hypaspistisotilaiden olisi ollut vaikeata vallata kaupungin muureja tikkailla, jos mukana olisi ollut 5,5 metriä pitkä sarissa ja suojana vain 60 senttimetriä halkaisijaltaan oleva pelte. Nimellä *hyperaspizantes* kuvattiin hypaspisteja, jotka suojasivat kilvillään kuningasta tai sotilastoveria. Heidän käytössään lienee ollut pezhetairoiden kuusikymmensenttistä kilpeä suurempi kilpi.

Tavalliset ja kuninkaalliset hypaspistit erosivat siinä, että jälkimmäiset olivat taustaltaan aristokraattisia ja suurin osa, ellei kaikki, heistä oli palvellut hovissa. Emme tiedä, kuinka paljon kuninkaallisia hypaspisteja oli ja kuinka hyvin he menestyivät suurissa taisteluissa. Kaupunkien valtauksen yhteydessä he olivat kuninkaan välittömässä läheisyydessä, ja jos he taistelukentällä olivat kuninkaan lähellä, he ehkä olivat *hamippoi*-sotilaita eli heidät oli sijoitettu taistelemaan jalkaisin ratsumiesten joukkoon. Kuninkaallisten hypaspistien johtajista tunnetaan ainakin Admetos (ehkä), Hefaistion (mahdollisesti) ja Seleukos (varmasti). Näistä Hefaistion haavoittui Gaugamelassa ratsumiehen peitsestä (*ksyston*) taistelun tiimellyksessä. Joukon johtajana hän on ehkä itsekin ollut ratsailla.

Hellespontosta ylitettäessä Aleksanterin armeijassa oli 3000 hypaspistia, jotka ovat ehkä olleet koko sotaretken alusta komennettuina 1024-miehisiin kiliarkioihin, vaikka on mahdollista, että kiliarkiarakenne luotiin vasta vuonna 331 eaa. ja viittaukset aikaisempiin kiliarkkeihin ja kiliarkioihin ovat anakronistisia.

Kaksi hypaspisti-joukkojen sotilasta, toisella on traakialainen kypärä ja toisella "vergina-mallinen". Hopliittivarusteiden käyttö erotti hypaspistit pezhetairoista. Heidän hyökkäys-aseensa on keihäs (doru), jossa oli sekä kärki että kantapiikki. Puolustusaseena, hoplon, oli isompi ja koverampi ja kehystetty kilpi eli aspis, josta he saivat nimensä: hypaspistai eli "kilven-kantajat". Kilven halkaisija oli yleensä noin 90 cm. Makedonialaisissa hauta-maalauksissa on esitetty tällaisia kilpiä, tosin joissain tapauksissa täytyy erottaa toisistaan käyttö- ja seremoniakilvet. Muutoin hypaspistien varusteet erosivat hyvin vähän etulinjan pezhetairojen varusteista. Kuvassa keskellä olevalla miehellä on pronssinen rintahaarniska, jonka alareunaan on kiinnitetty kangas-kaistaleita (pteurge). Oikealla olevalla ja kauempana seisovalla on pellavainen rintahaarniska. Kummallakin on lyhythihainen eksomis, pronssiset säärisuojukset ja sandaalit. (Christa Hook © Osprey Publishing Ltd)

Argyraspidit

Argyraspidien nimi tarkoittaa sananmukaisesti "hopeakilpeä" ja se tulee heidän suojavarustuksensa väristä. Yksikön juuret ovat alun perin Aleksanterin tavallisissa hypaspisteissa ja jo selostuksissaan Gaugamelan taistelusta sekä Diodoros Sisilialainen että Curtius Rufus puhuvat samaan lähteeseen tukeutuen anakronistisesti hypaspisteista argyraspideina. Molempien yksiköiden vahvuus oli 3000 miestä ja ne voitiin tunnistaa kilvistään. Diodoros itse asiassa kertoo, että "argyraspidien jalkaväkiyksikkö tunnettiin aseidensa loistosta ja miestensä urheudesta" (17.57.2). On todennäköistä, että heidän kilpensä eivät olleet ainoastaan koristeltuja vaan myös suurempia kuin pezhetairoiden. Aleksanterin seuraajien aikana argyraspidit sanoivat olleensa Aleksanterin aikana voittamaton joukko varttuneempia miehiä, voittoisia veteraaneja, jotka oli vapautettu palveluksesta vuonna 324, mutta joita kuninkaan kuoleman jälkeinen sekasorto oli estänyt palaamasta kotiin ja nauttimasta hyvin ansaituista eläkepäivistä. Vuonna 318 he liittyivät Eumeneksen joukkoihin sodassa Antigonos Monofthalmosta vastaan. Vaikka he taistelivat ansiokkaasti Paraitakenen ja Gabienen taisteluissa seuraavana vuonna, he luovuttivat päällikkönsä viholliselle vastineeksi vaimoistaan ja varustuksestaan, jotka olivat joutuneet vihollisen haltuun toisessa taistelussa.

Kreikkalainen jalkaväki

Noin 7000 kreikkalaisten liittolaisten jalkaväkimiestä ylitti Hellespontoksen Aleksanterin kanssa. Joukot oli koottu Korintin liiton jäsenten lähettämistä joukoista. Jokainen joukko-osasto koostui kunkin valtion armeijasta valituista miehistä ja niillä oli omat upseerinsa. Joukkojen ylipäällikkö oli makedonialainen.

Kreikan armeijoihin tehtiin useita uudistuksia Khaironeiassa kärsityn kirvelevän tappion jälkeen. Ateenassa, jossa nämä uudistukset tehtiin Lykurgosin johdolla, uudistusten vaikutuksen näkee hautakivistä: peloponnesolaissodan jälkeen käytöstä poistettu suojavarustus otettiin uudelleen käyttöön rintapanssarina ja spartalainen *pilos*-kypärä (muodoltaan kuin kartiomainen *pilos*-päähine) korvasi makedonialaisen fryygialaiskypärän. Megarassa fryygialaiskypärää ei käytetty mutta rintapanssari otettiin käyttöön.

Armeijassa palveli myös suuri määrä kreikkalaisia jalkaväen palkkasotureita. Aleksanteri johti 7000 liittolaisten sotilaan sekä 5000 palkkasoturin jalkaväkiarmeijan Aasiaan ja koko sotaretken ajan hän sai jatkuvasti täydennysjoukkoja. Jalkaväen palkkasotureiden tärkein tehtävä oli muodostaa varuskuntia vallatuille alueille ja ylläpitää järjestystä. Tätä tarkoitusta varten otettiin jatkuvasti sotaväkeä aikaisemmin Persian joukoissa palvelleista kreikkalaisista palkkasotureista. Nämä palkkasoturijoukot eivät olleet täysin luotettavia: monet eivät pitäneet makedonialaisista ja kapinat olivatkin yleisiä etenkin Aleksanterin hallinnon myöhempinä

vuosina. Aleksanterin kuoleman aikoihin noin 10 000 miestä sisämaan satraappikunnissa suunnitteli jättävänsä tehtävänsä ja palaavansa Kreikkaan, kuten he olivat jo yrittäneet vuonna 325 eaa. kuultuaan perättömiä uutisia kuninkaan kuolemasta. Palkkasotureita käytettiin myös täydentämään kentällä olevan armeijan joukkoja, mutta nämä yksiköt näyttävät koostuneen luotettavammista joukoista, jotka olivat olleet armeijassa pitemmän aikaa tai otettu myöhemmin ystävällismielisistä kreikkalaisvaltioista. Gaugamelan taistelusta säilyneet kuvaukset ovat epätäydellisiä ja vaihtelevat paljon, mutta niissä mainitaan kaksi erillistä taistelussa mukana ollutta palkkasoturijoukkoa. Veteraanipalkkasoturit (*archaioi*), jotka taistelivat oikealla sivustalla, olivat luultavasti joko osittain tai kokonaan Aleksanterin kanssa Hellespontoksen ylittäneitä joukkoja. Vasemmalla sivustalla taistelleet

Aleksanteri Suuren patsaan roomalainen pronssikopio. Se ehkä viittaa alkuperäiseen veistosryhmään, jonka Aleksanteri tilasi kuvanveistäjältään Lysippokselta kunnioittaakseen 25 Granikoksessa kaatunutta toveriaan. Pystyyn kavahtanutta hevosta tukeva peräsin viitannee Granikosjoen ylitykseen. (akg-images/ Nimatallah)

akhaialaiset palkkasoturit taas olivat ehkä se 4000 palkkasoturin joukko, joka oli värvätty Peloponnesokselta ja liittynyt armeijaan Sidonissa vuotta aiemmin.

Kreikkalaisilla jalkaväen palkkasotureilla oli vielä tässä vaiheessa pronssiset hopliittikilvet ja kypärät, muttei muuta suojavarustusta, sekä tavallinen jalkaväen keihäs ja miekka. Yllään heillä oli punaiset *eksomis*-tunikat. Persian palveluksessa olleita kreikkalaisia jalkaväen palkkasotilaita on todellakin kuvattu tässä asussa ja aseistuksessa sekä Aleksanterin sarkofagissa että Aleksanteri-mosaiikissa. On mahdollista, että Makedonian palveluksessa olleet sotilaat käyttivät haarniskaa, mutta päätellen heille annetuista paikoista Gaugamelan taistelussa, jossa liikkuvuus oli tärkeää, he todennäköisesti eivät niitä käyttäneet.

Kevyt jalkaväki

Armeijan kevyestä jalkaväestä (*psiloi*) tiedetään vähän. Se oletettavasti taisteli avoimessa muodostelmassa, joka ehkä ei ollut niin syvä kuin falangi ja sen alaryhmät ovat voineet levittäytyä laajemmalle rintamalle kuin falangit. Perusyksikkö näyttää olleen 500 miehen yksikkö, mutta on epäselvää, kutsuttiinko sitä lokhoiksi kuten falangin yhteydessä. Jousimiesten joukot (*toksotai*) olivat kokonaisuutena strategoksen komennossa ja ne oli jaettu useampaan 500 miehen yksikköön, joista jokaista johti *toksarkki*. Kleandros, ensimmäinen strategos, kaatui Pisidian sotaretkellä, ja hänet korvasi Antiokos, joka vuorostaan kaatui Egyptissä vuonna 331 eaa., ja hänet korvasi kreetalainen Ombrion.

Aleksanterilla näyttää olleen valtakautensa alussa palveluksessaan kreetalaisten jousiampujien yksikkö. Nämä kreetalaiset ovat voineet olla palkkasotureita, mutta on paljon todennäköisempää, että he olivat makedonialaismielisten kreetalaiskaupunkien varustama joukko-osasto. Heitä ei mainita sen jälkeen, kun vuonna 330 eaa. Ekbatanassa Aleksanteri kotiutti kreikkalaiset liittolaiset. Kreetalaisilla jousimiehillä oli varusteenaan pieni pronssinen pelte, jonka ansiosta he pystyivät taistelemaan lähietäisyydellä ja käyttämään jousiaan. Kreetalaiset taistelivat omien upseeriensa johdolla. Heitä olivat Eurybotas, joka kaatui Teebassa vuonna 335 eaa., ja sen jälkeen Ombrion, joka sai komentoonsa jousimiesjoukot Memfisissä.

Toinen jousimiesyksikkö liittyi pian sotaretkeen toksarkki Klearkhoksen johdolla. Hän kuitenkin kaatui Halikarnassoksen piirityksen aikana. Hänen tilalleen näyttää tulleen Antiokos, jonka Issoksen taistelun yhteydessä mainitaan olleen toksarkki, vaikka hän on ehkä toiminut myös kaikkien joukkojen strategoksena Kleandroksen kuoleman jälkeen. Antiokoksen kuoleman jälkeen toista jousimiesyksikköä komentamaan valitun toksarkin nimi ei ole tiedossa, kuten ei myöskään yksikön kansallisuus, vaikka he ehkä ovat olleet makedonialaisia. Brison johtama kolmas yksikkö oli varmasti makedonialaisia ja liittyi sotaretkeen juuri ennen Gaugamelan taistelua. Muut kuin kreetalaiset eivät käyttäneet pronssisia pelte-kil-

piä. Makedonialaisen Attaloksen johtamat agrialaiset keihäsmiehet olivat kevyen jalkaväen huippuyksikkö. Heidät oli luultavasti varustanut sotaretkelle agrialaisten vasallikuningas Langaros oman henkivartiostonsa joukosta. Vain yksi heidän joukko-osastonsa oli mukana Hellespontoksen ylityksessä, mutta toinen liittyi mukaan armeijaan ennen Issosta ja nosti heidän vahvuutensa tuhanteen mieheen.

Muusta kevyestä jalkaväestä tiedetään vähän ja teksteissä heitä kuvaillaan yleisnimityksellä "traakialaiset". Diodoros Sisilialaisen kuvauksessa Hellespontoksen ylityksestä mainitaan 7000 odryysialaista, triballia ja illyrialaista. On mahdollista, että he olivat palkkasotureita, mutta kun tiedetään Aleksanterin rahapula varhaisimpien sotaretkien aikana, on todennäköisempää, että he olivat uusia täydennysjoukkoja, joita vasallikuninkaat lähettivät. Luultavasti kaikki kevyen jalkaväen sotilaat olivat keihäsmiehiä (*akontistai*), jotka oli jaettu useaan taksikseen vaikka mukana on voinut olla joitain linkomiesten yksiköitä. Odryysialainen prinssi Sitalkes johti odryysijoukkoja ja myös muilla yksiköillä on voinut olla johtajat oman kansansa parista. Balakros johti toista keihäsmiesten yksikköä.

RATSUVÄKI

Kahdensadan miehen suuruinen ile (eskadroona), joka oli jaettu neljään tetrarkiaan oli edelleen ratsuväen perusyksikkö. Tavallisesti kahdesta neljään eskdroonaa muodosti suuremman ratsuväkiyksikön, *hipparkian*, jota johti *hipparkki*. Ensialkuun eskadroonien lukumäärä hipparkiassa vaihteli, mutta myöhemmin järjestelmästä tuli vakiintuneempi. Jokaisella ratsumiehellä oli hänen hevosestaan ja varusteistaan huolehtiva tallirenki, joka ehkä itsekin liikkui ratsain. Tallirenkien paikka taistelussa oli eskadroonan takana. Ratsumiehet omistivat hevosensa, vaikka olikin tavallista, että ratsuväkeen otetulle miehelle taattiin alussa tietty summa rahaa, jolla hän pystyi hankkimaan itselleen sopivan ratsun. Taistelussa menetettyjen ratsujen tilalle annettiin uusi korvaavien hevosten tallista. Tätä järjestelmää hoiti tallimestari. Hänen tehtävänsä oli vaikea, koska suuri määrä hevosia kuoli taistelussa. Tuohon aikaan ei vielä käytetty hevosenkenkiä, joten pitkä marssi pilasi helposti hevosen terveyden. Gaugamelan taistelussa 7000 miehen vahvuinen ratsuväki menetti tuhat hevosta ja lähes joka kolmas toveriratsuväen sotilas menetti ratsunsa. Korvaavia hevosia hankittiin paikallisesti pakko-otolla, mutta tavallisesti hevosten hankinta ja niiden toimittaminen varastoon oli alueiden kuvernöörien tehtävä. Monet kaupungit ja alueet maksoivat veronsa hevosina. Viime kädessä täytyi turvautua armeijan sisäiseen ylimääräisten ratsujen takavarikointiin.

Ratsuväen varusteet

Aleksanteri korvasi fryygialaisen kypärän boiotialaisella kypärällä. Aleksanterin sarkofagissa ja Aleksanteri-mosaiikissa kuvatut ratsuväen kypärät näyttävät ku-

Makedonialainen ratsuväkitaktiikka

Varhaisella 300-luvulla eaa. kehitetyt ratsuväkimuodostelmat kykenivät järjestäytymään nopeasti uudelleen ja suuntaamaan uudelleen hyökkäyksensä, mikä antoi niille joustavuutta. Aleksanteri hyödynsi taistelutaktiikassaan tätä joustavuutta. Hänen pyrkimyksensä oli edetä joukkoineen viistosti aiheuttamalla näin hajaannusta persialaisten riveihin, kun ne yrittivät koukata hänen oikealle puolelleen. Persialaiset ratsujoukot, jotka yrittivät tätä, pidettäisiin tiukoilla jatkuvilla kevyen ratsuväen hyökkäyksillä, joita eskadroonat tekivät vuoron perään. Kun Persian ratsuväki joutuisi siirtymään yhä oikeammalle, se menettäisi lopulta yhteyden pääjoukkoihin. Heti kun persialaisten rintamassa olisi aukko, Aleksanteri itse johtaisi raskaan ratsuväkensä siihen.

vastavan kantajansa arvoa. Hevosen jouhista tehdyt hännät, kultaiset tai hopeaiset kiehkurat ja kypärän hopeointi ovat kaikki voineet olla eri arvoasteiden merkkejä. Aleksanterin tiedetään antaneen joukoilleen palkkiona urheudesta kultaisia kruunuja, jotka voivat mahdollisesti olla toinen selitys kypärien kiehkurakuvioinnille. Persialaisen mallin mukaan myös rannerenkaita käytettiin arvomerkkeinä.

Vaikka pitkä ratsuväen keihäs (*ksyston*) oli tehty vahvasta kanukkapuusta, se usein pirstoutui taistelussa ja keihään kärkiosa piti vaihtaa, jotta sotilas pystyi jatkamaan taistelua. Ratsumiehet tökkivät ksystonilla vihollisen hevosia ja ratsumiehiä kasvoihin. Ratsumiehen toinen ase oli miekka, joka roikkui vasemman käsivarren alla. Ylimystöön kuuluvat ratsumiehet saattoivat käyttää omia koristeellisia miekkojaan. Kreikkalainen ratsuväki ei tähän aikaan käyttänyt kilpiä, vaikka olikin tavallista, että komentajilla oli mukanaan henkilökohtaiset kilvenkantajat, jotta komentajat tarvittaessa voivat taistella jalan.

Jotkut ratsumiehet pukeutuivat vain lyhythihaiseen tunikaan, mutta suurin osa käytti pitkähihaista ulkotunikaa lyhythihaisen päällä. Raskas ratsuväki – kumppanit, thessalialaiset ja liittolaiset – käyttivät haarniskoja. Haarniska oli tehty pienistä, toisiinsa liitetyistä ja nahalla tai pellavalla päällystetyistä metallipalasista, jotka tekivät haarniskasta kestävän mutta joustavan. Varhaisempien sotaretkiensä aikana Aleksanteri itse käytti harvoin haarniskaa ja ratsuväen nuoret ylimykset matkivat häntä etenkin kumppaniratsuväessä. Saappaat olivat samanlaiset kautta koko ratsuväen. On arvailtu, että paksusta ja pehmeästä materiaalista tehdyt satulahuovat oli värjätty joukko-osaston väreillä ja koristeltu eskadroonan tunnuksin. Joskus satulahuopina käytettiin myös pantterinnahkoja, mutta näitä käyttivät mahdollisesti vain upseerit. Joskus käytössä oli myös persialaisia satulahuopia. Nämä eivät välttämättä olleet sotasaalista, sillä koristeelliset persialaiset satu-

Aleksanteri ja toveriratsuväkeläiset

Aleksanteri on kuvassa toveriratsuväen ylempänä upseerina. Univormun yksityiskohdat ovat peräisin Aleksanteri-mosaiikista. Tunika on mosaiikissa vaalean purppuraisen harmaa. Mosaiikki tosin on kopio satoja vuosia vanhemmasta maalauksesta, joten kaikki värit ovat haalistuneet. Mosaiikissa oleva viitta on vaurioitunut, mutta tässä se on esitetty keltareunaisena. Haarniskan vihreä vyö ja siihen sopiva satulahuovan reunus viitannevat eskadroonan väreihin. Kuninkaalla olisi normaalisti ollut boiotialaiskypärä. Ratsumies on otettu Aleksanterin sarkofagista. Hänellä on pitkähihainen purppuratunika ja keltainen makedonialaisviitta (*klamys*), jollaisia toveriratsuväen miehet käyttivät. Tavallisesti toveriratsuväkeläiset olisivat pukeutuneet valkoiseen haarniskaan, joka oli samantapainen kuin Aleksanterilla mutta vähemmän koristeellinen. Satulahuopa ei ole kreikkalainen vaan persialainen. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

lahuovat olivat erittäin suosittuja ylimystön joukossa ja näitä oli pitkään tuotu Kreikkaan ylellisyystuotteina.

Toveriratsuväki

Toveriratsuväki oli armeijan ylempi joukko-osasto ja sen miehet oli otettu Makedonian jalosukuisten nuorten joukosta. Diodoroksen mukaan toveriratsuväen vahvuus oli sotaretken alussa 1800 miestä, mutta mahdollisesti joitakin eskadroonia jäi Makedoniaan. Joukko koostui kahdeksasta eskadroonasta, joista ensimmäinen oli kuninkaallinen eskadroona (*basilike ile*), valiojoukko, jolla oli kunniapaikka taistelurintamassa. Kuninkaan toverit taistelivat kuninkaallisen eskadroonan riveissä ja sen vahvuus oli kaksinkertainen. Loput seitsemän eskadroonaa taistelivat normaalissa kahdensadan miehen vahvuudessa ja järjestäytyivät kuninkaallisen eskadroonan vasemmalle puolelle kunkin päivän järjestyksen mukaan. Linjaeskadroonat on yleensä nimetty kuvauksissa päälliköidensä mukaan, mutta jokainen on voitu ottaa eri alueilta ja niillä on voinut olla viralliset alueperäiset nimet.

Thessalialainen ratsuväki

Monien lähteiden mukaan thessalialainen ratsuväki oli koko armeijan paras. Tämä ei ole yllätys, koska he olivat kasvaneet Thessalian ylimystön, kreikkalaisen kulttuuripiirin parhaimpien ratsumiesten joukossa. Kuitenkin toveriratsuväki oli poliittisista ja yhteiskunnallisista syistä ensimmäinen joukko-osasto. Thessalialaiset taistelivat vasemmalla sivustalla Parmenionin johdolla, mutta sen jälkeen kun Thessalia tuli Makedonian poliittiseen vaikutuspiiriin ja Aleksanteri oli Thessalian liiton johtaja, nämä joukot piti nostaa esiin liittolaisten joukoista. Thessalian ratsuväen vahvuus oli sama kuin makedonialaisilla tovereilla (1800–2000 miestä), joten voidaan olettaa, että thessalialaisten joukko-osasto oli myös samalla tavalla jaettu kahdeksaan ileen. Heidän eliittiyksikkönsä oli farsalialainen ile, joka toimi Parmenionin henkivartiokaartina Gaugamelan taistelun vasemmalla sivustalla. Se oli thessalialaisen ratsuväen vastine kuninkaalliselle osastolle, joten ehkä sekin oli vahvuudeltaan kaksinkertainen. Lähteet eivät tunne muiden seitsemän ilen nimiä, mutta lienee melko varmaa, että ne oli nimetty niiden Thessalian tärkeiden kaupunkien mukaan, joista ne oli värvätty. Kaksisataa thessalialaisratsukkoa liittyi armeijaan Gordionissa, mutta ne todennäköisesti paikkasivat ennemminkin olemassa olevien osastojen vajetta kuin muodostivat yhdeksättä.

Thessalialainen ratsuväki hajotettiin Ekbatanassa, kun liittolaisjoukot kotiutettiin takaisin Kreikkaan. mutta 130 vapaaehtoista jäi armeijan palvelukseen. He muodostivat pienen oman yksikkönsä, mutta vajaan vuoden kestäneen palkkasoturipalveluksen jälkeen se hajotettiin.

Liittolaisratsuväki

Korintin liiton kreikkalaisilla jäsenvaltioilla oli velvollisuus toimittaa ratsuväkeä ja jalkaväkeä sotaretken joukkoihin. Kaikkia mukana olleita kaupunkivaltioita ei pyydetty toimittamaan ratsuväkeä ja yhdenkään kaupunkivaltion ei tarvinnut varustaa kokonaista osastoa vaan jokainen osasto koottiin yhdistämällä joukkoja tietyltä alueelta. Liittolaisratsuväen asemista taistelussa voi päätellä, että todennäköisesti ne olivat raskaan ratsuväen joukkoja. Heidän puvuistaan tai varusteistaan ei ole säilynyt yksityiskohtaisia tietoja.

Diodoros Sisilialainen mainitsee Erigyioksen johtaman kuudensadan kreikkalaisratsukon olleen armeijan mukana Hellespontoksen ylityksessä. Nämä ovat luultavasti ne kolme osastoa, joiden kerrotaan olleen taistelemassa Gaugamelassa Erigyios Larikkoksenpojan johdolla; peloponnesolaisten ja akhaialaisten ratsumiesten osasto, Fthiotiksen ja Maliksen ratsuväki sekä lokrialaisten ja fokialaisten ratsumiesten osasto. Granikoksessa liittolaisratsuväkeä johti ilmeisesti tilapäisellä komennuksella Filippos Menelaoksenpoika. Täydennysjoukot, jotka saavuttivat armeijan Gordionissa, käsittivät vielä 150 ratsumiestä Eliistä. Issoksen taistelussa peloponnesolaiset ja muut liittolaisten ratsukot taistelivat Parmenionin kanssa vasemmalla sivustalla, mutta heidän johtajansa nimeä ei mainita. On vaikea tunnistaa täsmällisesti Aasiaan tulleita täydennysjoukkoja. Liittolaisratsuväki oli määrätty Issoksen jälkeen Syyrian satraappikuntaan ja se todennäköisesti sai täydennyksiä ollessaan siellä. Lienee mahdollista, että akarnalaisten ja aitolialaisten osasto saavutti joukot jo ennen Issosta. On varmaa, että boiotialaisten osasto liittyi armeijaan Aasiassa. Issoksessa oli Erigyioksen kolmen osaston lisäksi mukana toinen, Koiranoksen johtama liittouman ratsuväki, joka taisteli vastakkaisella puolella vasemmalla. Tämä joukko oli ehkä myös vahvuudeltaan 600 miestä ja se koostui kolmesta osastosta, joista yksi oli boiotialaisia ja muut mahdollisesti akhaialaisia ja akarnalaisia. Eleialaiset taistelivat ehkä peloponnesolaisten ja akhaialaisten osastossa oikealla tai kolmannessa osastossa vasemmalla. Liittolaisratsuväki kotiutettiin Ekbatanassa, mutta monet miehet pestautuivat palkkasoturiratsuväkeen.

Traakialainen ratsuväki

Aleksanterin armeijaan kuului neljä traakialaista kevyen ratsuväen osastoa ja niitä täydensi neljä traakialaista ratsuväen täydennysosastoa. Traakialaisia pidettiin villeinä ja sivistymättöminä sotilaina, joita houkutti juominen, rosvoaminen ja naiset.

Makedonian armeijassa traakialaisia osastoja kutsuttiin nimellä *prodromoi* (tiedustelijat, joita joskus myös kutsuttiin nimellä *skopoi*), mutta samaa nimitystä käytettiin joskus myös muista täydennysosastoista. Prodromoi-osastot värvättiin

luultavasti Makedonian rajojen sisäpuolelta, Filippoksen valtaamista traakialaisprovinsseista ja ne palvelivat makedonialaisupseerien komennossa. Kevyen jalkaväen osastot näyttävät olleen alimiehitettyjä Hellespontoksen ylityksessä, koska Diodoros toteaa, että prodromoi- ja paionialaisosastojen vahvuus oli vain 900 miestä. Luultavasti prodromoi-osastot, paionialaisten osasto ja odryysien ratsuväki tulivat täysilukuisiksi, kun traakialaisten ratsuväen viidensadan miehen täydennysjoukko kohtasi heidät Memfisissä. Sittakenessa armeijaan liittyi 600 miehen lisätäydennys.

Prodromoiden tärkein tehtävä oli heidän nimensä mukaisesti tiedustella etenevän armeijan edellä. Tätä tarkoitusta varten heidät silloin tällöin liitettiin kevyen jalkaväen osastoihin tai raskaan jalkaväen erikoisosastoihin. Balkanin sotaretkien aikana jotkut ratsuväen osastot käyttivät keihäitä, nämä olivat luultavasti prodromoita, joiden varusteisiin näyttää kuuluneen ksyston ja keihäät Aleksanterin vallan ensimmäisten vuosien aikana. Joka tapauksessa Hellespontoksen ylityksen jälkeen käytettiin rinnakkain nimityksiä prodromoi ja *sarissoforoi,* eikä keihäitä enää mainittu, joten näyttää siltä, että Aleksanteri varusti heidät uudelleen pitemmällä keihäällä ennen ylitystä. Prodromoit käyttivät kypärää mutta eivät muuta suojavarustusta. Kypärät vaihdettiin maalatuista fryygialaistyyppisistä pronssisiin boiotialaiskypäriin. Miehillä oli yllään tunikat ja viitat, hevosilla oli pantterinnahkaiset satulahuovat.

Traakialaiset täydennysjoukot paikkasivat Aleksanterin armeijan traakialaisosastoja. Paionialainen osasto, joka ylitti Hellespontoksen armeijan kanssa, näyt-

Kuninkaalliset hovipojat leijonajahdissa Pellan kuninkaallisen palatsin mosaiikissa, joka on peräisin 300-luvulta eaa. (© World History Archive/ TopFoto)

tää olleen Paionian vasallikuninkaan antama ratsuväenosasto. Sitä johti paionialainen prinssi Ariston. Odryysian kuningas oli antanut samalla tavalla odryysialaisen ratsuväenosaston, mutta sitä johti makedonialainen Agathon Tyrimmaksenpoika. Odryysialaiset liittyivät sotaretkeen juuri ajoissa ehtiäkseen mukaan Granikoksen taisteluun. Gaugamelassa niitä oli luultavasti kaksi ratsuväenosastoa. Paionialaiset ja odryysialaiset osastot lienevät olleet varusteiltaan samanlaisia kuin tavalliset prodromoit, mutta huomattavia erojakin on voinut olla, koska he eivät kuuluneet Makedonian armeijan pääosaan.

Palkkasoturiratsuväki

Aleksanterilla oli ensimmäisten sotaretkiensä aikana puutetta kevyestä ratsuväestä, ja palkkasoturiratsuväki perustettiin korjaamaan tätä vakavaa puutetta. Jo Halikarnassoksen piirityksessä oli mukana kahdensadan palkkasoturiratsumiehen osasto, mutta nämä joukot jätettiin Kariaan osaksi paikallista armeijaa. Gaugamelassa oli mukana kaksi palkkasoturien ratsuväkeä, Andromakhoksen johtama ulkomaisten palkkasoturiratsumiesten ratsuväki ja Menidaksen johtama palkkasoturiratsuväki. Tavallisesti jälkimmäisen oletetaan olleen se 400 kreikkalaisen palkkasoturin joukko, joka liittyi sotaretkeen Memfisissä Menoitas Hegesanderinpojan johdolla. Ulkomainen palkkasoturiratsuväki oli luultavasti saman vahvuinen – kaksi osastoa – mutta ei ole tiedossa, oliko se mahdollisesti perustettu Syyriassa samaan aikaan vai aikaisemmin Menidaksen yksikön kanssa.

Aleksanteri näyttää pitäneen näitä uusia ja kokemattomia yksiköitä uhraamisen arvoisina. Gaugamelassa Andromakhoksen yksikkö oli vasemman laidan edessä samalla kun Menidaksen yksikkö näytti suuntaa koko armeijalle oikeassa laidassa. Taistelu alkoi, kun Aleksanteri määräsi Menidaksen komentamaan skyyttalaiset ja baktrialaiset panssaroidut ratsuväenosastot hyökkäämään. Jälkimmäisen vahvuus oli 1000 miestä. Palkkasoturiratsuväki oli tuona päivänä palkkansa ansainnut.

Kun kreikkalaiset liittolaiset kotiutettiin Ekbatanassa, Aleksanteri rohkaisi kaikkia halukkaita jatkamaan armeijassa palkkasotureina ja epäilemättä moni näin tekikin. Palkkasoturiratsuväkeä laajennettiin liittouman palkkasotureiksi jääneillä miehillä ja myös uusilla itään lähetetyillä palkkasotureilla. Uusia palkkasotureita johtivat aikaisemmin liittouman riveissä palvelleet upseerit. Tarkat yksityiskohdat puuttuvat, mutta näyttää siltä, että Menidas ja Andromakhos sekä heidän joukkonsa jäivät Mediassa Parmenionin varjoon, kun Aleksanteri kiihdytti Dareioksen saalistusta. Pian tämän jälkeen palkkasoturiratsuväen johto siirtyi Filippos Menelaoksenpojalle, joka oli johtanut liittolaisratsuväkeä Granikoksessa. Andromakhos säilytti edelleen ulkomaisen palkkasoturiratsuväen johdon. Aleksanteri otti Erigyioksen komennossa olleen palkkasoturiratsuväen mukaansa, jo-

ten hänellä oli 330-luvun puolivälissä eaa. käytössään vähintään kolme palkkasoturiratsuväen yksikköä. Ollessaan seuraavana vuonna sotatoimissa Samarkandin luona Aleksanteri sai viestin, että kaupunkiin jäänyt varuskunta oli joutunut Spitameneksen piirittämäksi. Hän lähetti kaupunkiin osaston, johon kuului 800 palkkasoturiratsuväen miestä, ja piti mukanaan vain yhden hipparkian. Koko pitkästä marssista uupunut pelastusjoukko joutui skyyttien ratsastavien jousimiesten väijytykseen ja tuhottiin täysin.

Kuvaus Menidaksen ratsuväen ja baktrialaisten epätasaisesta taistelusta osoittaa havainnollisesti, että palkkasoturiratsuväki oli kevyesti aseistettu. Se taisteli mahdollisesti keihäin ja miekoin suojanaan vain boiotialainen kypärä, saappaat, tunika ja viitta. Yhtään heitä esittävää kuvaa ei tiettävästi ole säilynyt, mutta luultavasti heidän ulkoasunsa oli erilaisia värejä lukuun ottamatta samankaltainen prodromoiden kanssa.

ALEKSANTERI SAAPUU PERSIAAN

MARSSI HELLESPONTOKSEEN

Palautettuaan järjestyksen Kreikkaan ja Traakiaan Aleksanteri marssitti armeijansa kohti Persiaa. Aleksanterin armeija Teebassa vuonna 335 koostui 30 000 jalkaväkimiehestä, mutta luku sisältänee myös liittolaisjoukot ja palkkasoturit. Sijaishallitsija Antipatrokselle jäi kotimaan suojelemiseksi ja kreikkalaisten kapinoiden varalta 12 000 jalkaväkisotilasta, joista jotkut olivat hypaspisteja. Koko sotaretken ajan Aleksanteri tarvitsi jatkuvasti miehiä Makedonian miesvahvuudesta, mutta Antipatros onnistui silti kerryttämään 40 000 jalkaväkimiehen armeijan Agis III:ta vastaan. Yli puolet näistä oli mahdollisesti makedonialaisia talonpoikia. Lamian sodan puhkeaminen vuonna 323 eaa. vei Makedonialta kaikki sen liittolaiset ja Antipatros marssi etelään Thessalian kautta 13 000 makedonialaisen jalkaväkimiehen kanssa.

Tiedot Aleksanterin sotaretkelle osallistuneen armeijan vahvuudesta vaihtelevat antiikin lähteissä. Jalkaväen vahvuus oli 30 000 ja 43 000 miehen ja ratsuväen vahvuus 4000 ja 5500 miehen välillä. Diodoros Sisilialainen kertoo kaikkein yksityiskohtaisimmin armeijan miesvahvuudesta. Hän mainitsee jalkaväen koostuneen 12 000 makedonialaisesta, 7000 liittolaisten jalkaväkimiehestä, 5000 palkkasoturista, 7000 odryysialaisesta, triballi- ja illyrialaisesta jalkaväkimiehestä ja tuhannesta agrialaisesta jousimiehestä. Tämä kokonaismäärältään 32 000 jalkaväkimiehen armeija on samansuuntainen muiden antiikin ajan historioitsijoiden arvioiden kanssa. Anaksimenes Lampsakoslaisen esittämä korkein arvio, 43 000 jalkaväkisotilasta, voi johtua siitä, että hän on laskenut mukaan vuonna 336 eaa. lähetetyt ja jo alueella olleet 10 000 miehen etujoukot, jolloin luvut täsmäävät. Diodoroksen esittämät luvut ratsuväestä eivät ole niin suoraviivaisia. Hänen mukaansa joukoissa oli 1800 makedonialaista, 1800 thessalialaista ja 600 liittouman ratsumiestä sekä 900 traakialaista ja paionialaista tiedustelijaa. Hän kuitenkin toteaa ratsuväen kokonaismääräksi 4500, vaikka hänen esittämiensä lukumäärien summa on 5100. Tämä on aiheuttanut paljon keskustelua nykyajan historioitsi-

VIEREINEN SIVU
Kreikkalainen vaasi, johon on kuvattu pappeja uhraamassa jumalille. (akg-images/Erich Lessing)

Hellespontos, jonka vasemmalla eli läntisellä rannalla sijaitsee Sestos ja oikealla eli itäisellä rannalla Abydos. Täällä Parmenion laivasi Makedonian armeijan Aasiaan. (Michael Thompson)

joiden piirissä. Hänen 5100 miehen kokonaisvahvuutensa sopii hyvin Arrianoksen arvion "enemmän kuin 5000" kanssa. Se perustuu aikalaislähteeseen ja Ptolemaioksen tietoon, joka Plutarkhoksen mukaan kertoo ratsuväen vahvuudeksi 5500. Näiden lisäksi Anaksimenes toteaa ratsuväen vahvuudeksi 5500. Tämä on korkein arvio ja sisältää mahdollisesti etujoukkojen mukana olleen ratsuväen. Tämän vuoksi voi Hellespontoksen yli laivatun ratsuväen vahvuudeksi hyvin arvioida noin 5000.

Ennen kohtaamistaan armeijan kanssa, joka oli ehkä koottu Thermessä nykyisen Thessalonikin lähistöllä, Aleksanteri järjesti kisoja ja uhrasi muusille ja Zeukselle. Tämän jälkeen armeija lähti matkaan Traakian etelärannikkoa pitkin ja ohitti Kerkinitisjärven ja suuntasi kohti Amfipolista, joka oli Strymonjoen rannalla. Amfipoliksesta matka jatkui Pangaionvuoren ohi kohti Abderan ja Maroneian kreikkalaiskaupunkeja Pohjois-Aigeian rannikolla. Armeija ylitti Hebrosjoen ja kulki Paiatiken traakialaisheimon alueen kautta. Khersonesoksen niemimaan läntisimmässä kohdassa Aleksanteri johdatti armeijansa yli "mustan" joen. Kaksikymmentä päivää ja lähes viisisataa kilometriä Makedoniasta lähdön jälkeen armeija saavutti Sestoksen Traakian Khersonesoksessa (Gallipolin niemimaa), joka oli Hellespontoksen läntisellä rannalla ja jota vastapäätä alkoi varsinainen Aasia. Maihinnousureitti Aasiaan teki ainakin aluksi turvautumisen Kreikan laivaston tukeen tarpeettomaksi. Ylistetty Persian laivasto ei loppujen lopuksi tehnyt elettäkään vastustaakseen Hellespontoksen ylitystä alkuvuodesta 334 eaa.

MEREN YLI AASIAAN

Kun Aleksanteri saapui Sestokseen, hän jätti Parmenionin valvomaan armeijan laivausta Aasian puolelle Abydokseen, jonne tässä Hellespontoksen kapeassa kohdassa oli kilometrin verran matkaa. Aleksanteri jätti logistisen operaation vastuun apulaiselleen ja käytti tilaisuutta hyväkseen tehdäkseen symboliikkaa tihku-

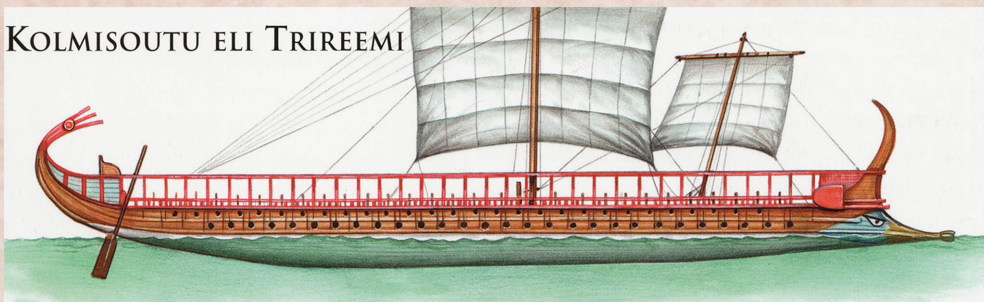
van vierailun Troijaan. Khersonesoksen eteläkärjen Elasioksessa Aleksanteri uhrasi Protesilaoksen, Troijan sodassa Aasian puolelle tarinoiden mukaan ensimmäisenä maihin nousseen sotilaan haudalla. Ylittäessään salmea kohti "Akhaialaisten satamaa" Aleksanteri itse ohjasi alusta, uhrasi härän Poseidonille ja nereideille sekä kaatoi juomauhrin Hellespontokseen hyvän matkan toivossa. Diodoros kertoo, että noustessaan maihin Aleksanteri sinkosi keihäänsä Aasiaa kohti ja loikkasi rannalle ennen tovereitaan merkiksi siitä, että "hän oli saanut jumalilta Aasian keihäällä voitettuna palkintona". Aleksanterin seuraavat uhrilahjat ja kunnianosoitukset oli omistettu Troijan kaupungille, kuten se, että hän vaihtoi oman kilpensä Athenen temppelissä olleeseen Troijan sodan aikaiseen kilpeen. Hän teki kunniakäynnin Akhilleuksen ja muiden Homeroksen sankareiden haudoilla sekä lepytteli kuningas Priamoksen henkeä uhrilahjoin.

Jumalten tuki vaivalloiselle ja pitkälle sotaretkelle vaati varmasti näitä mittavia uskonnollisia huomion- ja kunnianosoituksia, mutta samalla ne tarjosivat Aleksanterille merkittävän propagandamahdollisuuden. Kuten Homeroksen *Ilias*-eepoksen sankarit, myös Aleksanteri johti "kreikkalaisia" taisteluun heidän perin-

"Troija VI:n" muurit kaivettiin esiin 1800-luvun lopulla. Aleksanteri teki pyhiinvaelluksen Troijaan ennen kuin liittyi jälleen joukkoihinsa Abydoksen edustalla. (Michael Thompson)

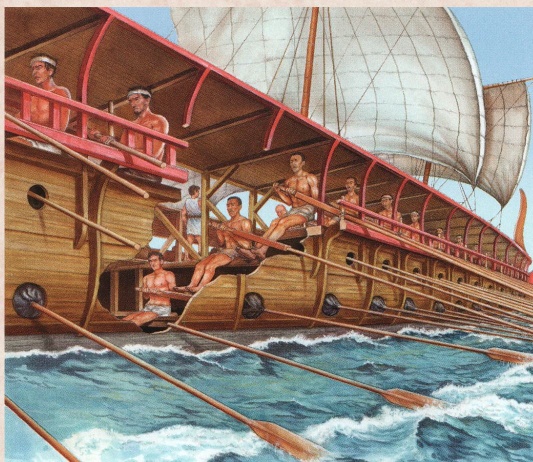
Kolmisoutu eli Trireemi

Klassisena aikana kolmisoudut eli trireemit olivat kaikkein pelottavin ja kehittynein sota-alustyyppi Välimerellä. Ne olivat kaleereja, joiden voimanlähteenä olivat soutajat, vaikka aluksissa oli myös kaksi raakapurjetta. Trireemin pääasiallinen ase oli keulapuskuri, jolla aiheutettiin mahdollisimman suurta tuhoa vihollisalukselle kuitenkin niin, ettei hyökkäävä alus juuttunut kiinni.

Vihollisen puskemisen ohella taistelutaktiikkana käytettiin aluksen valtausta. Trireemejä ei ole jäljellä ainoatakaan, joten niiden rakenne ja toiminta ovat olleet kiisteltyjä aiheita, varsinkin airojen järjestys. Trireemit olivat korkeintaan 37 metriä pitkiä ja niiden merkittävin tekninen ratkaisu oli soutajien sijoittelu kolmelle porrastetulle penkkiriville niin, että he saattoivat soutaa pienessä tilassa. Osa soutajista oli orjia, mutta esimerkiksi Ateenan laivastossa he olivat hyvin koulittuja ammattilaisia, jotka olivat lähtöjään köyhiä ateenalaisia. Trireemi oli aikansa huipputeknologiaa, joten se oli kallis rakentaa, ylläpitää ja korjata, ja lisäksi miehistölle piti vielä maksaa. Huippusoutajille maksettiin parempaa palkkaa, koska heidän vastuullaan oli tahdistettu soutu, joka oli ratkaisevan tärkeää trireemin menestykselle.

Täysin miehitetty ”nopea” trireemi kulki 170 soutajan voimin. He istuivat 62, 54 ja 54 miehen penkkiriveissä. Trireemissä piti olla myös toistakymmentä merimiestä ohjaamassa laivaa, huolehtimassa purjeista yms. Nämä miehet olivat myös ammattilaisia. Hopliitit ja jousiampujat saattoivat palvella trireemissä merijalkaväkenä (epibatai). Trireemejä käytettiin hevosten tai joukkojen kuljetukseen tai taistelualuksina. Hevostrireemiin tarvittiin vain 60 soutajaa ja alus saattoi kuljettaa 30 hevosta. Joukkojenkuljetustrireemiin (stratiotis) tarvittiin vaihteleva määrä soutajia. Hopliitteja siihen mahtui enintään 200 henkeä. (Peter Bull © Osprey Publishing Ltd)

MEMNON RODOSLAINEN

Memnon Rodoslainen ja hänen veljensä Mentor palvelivat palkkasotureina persialaisten joukoissa Troadissa ainakin 350-luvulta eaa. lähtien. Mentorin vaimo Barsine oli Ala-Fryygian satraapin Artabazosin tytär (sisar). Artabazos puolestaan oli naimisissa yhden Rodoslaisen sisaren kanssa. Artabazosin epäonnistuttua kapinassaan Artakserkses III:tta vastaan 353–352 eaa. heidän täytyi paeta Pellaan Makedoniaan. He olivat kuitenkin yhä persialaisten suuresti arvostamia sotapäälliköitä, ja suurkuningas armahti Mentorin vuonna 343, jonka jälkeen Mentor alisti Egyptin jälleen Persialle 60 vuoden riippumattomuuden jälkeen. Tämän ansiosta Memnon ja Artabazos saivat luvan palata. Mentorin kuoltua 340 eaa. Memnon peri hänen maansa ja komentajan asemansa, ja Memnon jopa nai kälynsä.

Memnonin tehtävänä oli Parmenionin etujoukkojen kohtaaminen vuonna 336 eaa., ja hän onnistuikin melko hyvin työntämään makedonialaiset takaisin Troadiin ja Hellespontokselle. Hän ei kuitenkaan kyennyt vuonna 335 eaa. kokoamaan joukkoja Aasiasta. Memnonin ehdottama poltetun maan taktiikka hylättiin Zeleian sotaneuvottelussa. Hän oli aktiivinen Granikoksen taistelussa, mutta toisin kuin kreikkalaiset palkkasoturit hän pakeni taistelukentältä. Granikoksen tappiosta huolimatta Memnonille uskottiin läntisen Vähän-Aasian puolustus ja hän organisoi Halikarnassoksen puolustuksen vuonna 334 eaa. Memnon kokosi suuren laivaston, joka operoi Aigeianmerellä vallaten saaria ja kaupunkeja ja uhaten Aleksanterin selustaa. Mytilinin piirityksen aikana vuonna 333 eaa. Memnon sairastui ja kuoli. Kun näin merkittävä sotapäällikkö oli poistunut Aleksanterin selustasta, hän saattoi jatkaa sotaretkeään rauhallisemmin mielin.

teisiä aasialaisia vihollisiaan vastaan. Aleksanterin osoittamia isännän elkeitä tärkeämpää mahdollisesti oli se, että sotaretkessä näkyi Homeroksen eepoksen perintö. Uusi Akhilleus oli saapunut.

Sillä välin Parmenion laivasi armeijan pääosan Hellespontoksen yli. Tehtävän onnistuminen 160 kolmisoudun ja suuren rahtilaivaston avulla osoittaa, että Aleksanteri oli koonnut melko vahvan laivaston suojaamaan ylitystä mahdollisia Persian laivaston iskuja vastaan.

PERSIALAISTEN SUUNNITELMAT

Persialaisten päätös olla estämättä Aleksanterin tuloa Aasian puolelle ei ehkä ole niin yllättävä kuin miltä se ensin tuntuu. Hiljattain valtaistuimelle nousseella kuningas Dareioksella oli muita ongelmia, jotka vaativat välittömiä toimenpiteitä, kuten satraappien kapinoiden uhka, Kadusian maakunnan levottomuudet pohjoisessa ja Egyptissä käynnissä olevan kapinan tukahduttaminen. Näihin verrattuna Aleksanterin aiheuttama harmi on voinut vaikuttaa mitättömältä. Persia oli hoitanut asiat kreikkalaisten kanssa diplomatialla, jo-

ka enimmäkseen tarkoitti lahjontaa, ja läntiset satraappikunnat olivat torjuneet kreikkalaisten hyökkäykset kreikkalaisten palkkasoturien tuella. Ehkä persialaiset myös ajattelivat, että Parmenionin etujoukkojen valtaama Makedonian sillanpääasema Troaksessa estää heidän laivastoaan pysäyttämästä ylitystä ja tämän vuoksi heidän on parempi kohdata Aleksanteri ratkaisevassa

Toverijalkaväen upseeri ja sotilas tekevät selvää persialaisten joukoissa palvelleesta kreikkalaisesta palkkasoturista (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

Kuningas Dareios III

Dareios III (n. 380–330 eaa.) oli Persian valtakunnan akhaimenididynastian viimeinen kuningas. Kun Aleksanteri saapui Aasiaan, Dareios oli vastikään noussut valtaistuimelle akhaimenidien hovin mullistusten seurauksena. Häikäilemätön Artakserkses III Okhos oli nostanut Bagoas-nimisen eunukin vaikutusvaltaiseen asemaan hovissaan ja armeijassaan. Vuonna 338 eaa. Bagoas murhautti ensin Artakserkseen ja sitten hänen poikansa. Valtaistuimelle nousi tämän jälkeen muudan Artashata, joka oli kaukaista sukua kuningassuvulle ja jota kreikkalaiset historioitsijat kutsuivat nimellä Kodomanos. Hän otti hallitsijanimekseen Dareios (III). Toisin kuin Artakserkseen pojat Dareios oli jo aikuinen mies, nelikymppinen ja kokenut soturi – hän oli lyönyt kaduusien mestarin kaksintaistelussa. Dareios oli tietoinen Bagoaksen vehkeilyistä ja pakotti hänet juomaan omaa myrkkyään. Kun hän käänsi huomionsa makedonialaisten maahantunkeutujien torjumiseen, hän oli juuri nujertanut kapinan Egyptissä. Issoksen ja Gaugamelan tappioiden jälkeen Dareios pakeni Ekbatanaan kootakseen uuden armeijan. Hänen satraappinsa Bessos petti ja murhautti hänet vuonna 330 eaa. Aleksanteri järjesti Dareiokselle loisteliaat hautajaiset ja lopulta nai hänen tyttärensä vuonna 324 eaa.

taistelussa Vähän-Aasian kamaralla. Persian kannalta monarkian vakaus ja sotilaallinen tilanne läntisessä Vähässä-Aasiassa oli 330-luvun eaa. alkupuolen melko sekavasta tilanteesta huomattavasti parantunut. Aleksanteri ei ollut syy turhaan hätäilyyn. Dareios tiesi maihinnoususta ja vastaiskun valmistelut olivat alkaneet, vaikka hän ei ollut vielä valmis tai ei vielä katsonut aiheelliseksi johtaa vastatoimia henkilökohtaisesti. Välitön vastuu makedonialaisten torjumiselle jätettiin läntisen Vähän-Aasian persialaisille satraappikunnille, joiden sijainti oli paras hyökkäyksen torjumiseksi.

MARSSI KOHTI AASIAA

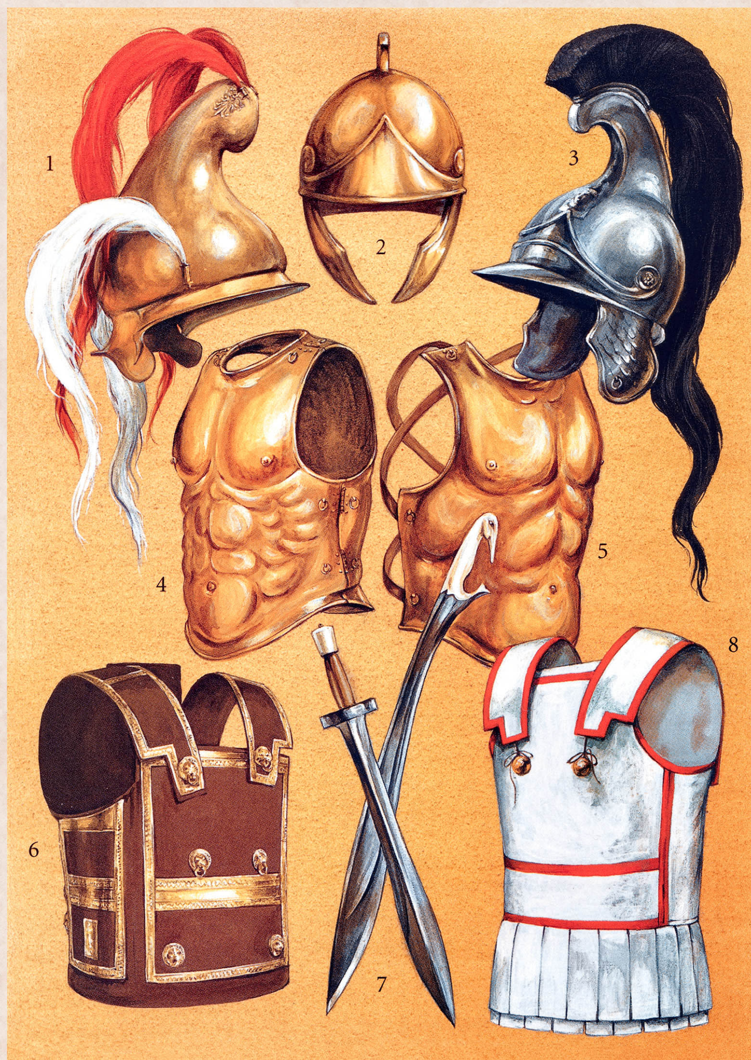
Jalkaväen dekas oli Aleksanterin armeijassa se perusyksikkö, joka marssi ja majoittui yhdessä. Jokaisella dekaksella oli sotilaspalvelija, joka huolehti sen raskaasta varustekuormasta, jota kantoi kuormajuhta, muuli tai aasi. Myöhemmillä sotaretkillä, kuten Egyptissä ja sen jälkeisillä, armeija käytti kuormajuhtina yhä enemmän kameleita, jotka jaksoivat kantaa enemmän kuormaa. Ne soveltuivat myös paremmin Aasian olosuhteisiin. Sotilaspalvelijat olivat asemaltaan *ektaktoi*, ylimääräisiä, koska he eivät taistelleet muodossa. Teltat olivat kookkaimpia kannettavia esineitä. Ei tiedetä varmasti, kuinka monta miestä nukkui yhdessä teltassa, vaikka kuvausten mukaan dekas olisi nukkunut kahdeksassa teltassa, kaksi miestä yhdessä teltassa. Teltat oli järjestetty kahteen neljän teltan riviin leirinuotion ympärille. Telttoja kuljetettiin veden-

Makedonialaisten varusteet

1. Fryygialaiskypärä, jonka sivuilla on höyheniä ja laella harja.
2. Traakialaiskypärä, jossa on poskisuojukset ja kapea harja.
3. Rautainen ”verginalaiskypärä”, joka on fryygialaisen kypärän kaltainen, mutta ei suippene sen lailla harjaa kohti, vaan sen harja on suora ja kapea.
4. Pronssinen rintahaarniska, joka on kiinnitetty toiselta puolelta saranoilla. Kun haarniskaa sovitettiin soturin ylle, saranat lukittiin sokkatapeilla ja nauhat varmistivat rintahaarniskan. Se painoi jopa 11–13 kiloa.
5. Pronssinen puolihaarniska.
6. Rautahaarniska.
7. Kaksi miekkaa. Lyhyempi ja suorempi on ksiphos ja käyrempi on kopis, jossa oli suojattu kahva.
8. Harjoituksissa käytetty linothorax eli pellavahaarniska, jossa oli kaksi kerrosta liepeitä (pteruges).

(Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

pitävissä nahkaisissa teltansuojuksissa, joita käytettiin telttojen oviaukkojen suojuksina telttojen ollessa pystyssä. Jokien ylitysten ajaksi teltansuojukset ommeltiin yhteen ja täytettiin akanoilla, ja näin saatiin tehtyä lauttoja. Yleensä näitä lauttoja käytettiin eläinten kuljetukseen virran yli. Miehet käyttivät kellukkeina ilmalla täytettyjä juomaleilejä. Marssin aikana juomaleilit, rautaiset telttavaarnat ja tukiköydet oli tavallisesti lastattu kuormajuhdan selkään. Dekas kuljetti mukanaan myös käsimyllyä ja mahdollisesti muita välineitä ja rakennustyökaluja.

Ratsuväki liikkui marssiessaan tavallisesti ratsumiesten perinteiseen tapaan jalkaisin säästääkseen hevosiaan. Hevoset suitsittiin vasta juuri ennen taistelua, koska käytössä olleet kovat kuolaimet olisivat liian pitkään käytettyinä vahingoittaneet hevosten suita.

Jalkaväki marssi kantaen omia aseitaan ja suojavarusteitaan paitsi että kypärän tilalla oli nahkainen kausia-hattu. Heillä oli myös henkilökohtainen varustepakkaus. Siihen kuului makuualusta, juomakuppi ja muita taloustarvikkeita. Miehet kantoivat myös muonan mukanaan ja jos oli odotettavissa nopeita tilanteita, ruoka oli valmiiksi kypsennettyä. Ruuan kypsentäminen oli hidasta ja hankalaa ennen kuin tulukset tulivat käyttöön keskiajalla. Niinpä kreikkalaiseen sotilaskäytäntöön kuului tulen kuljettaminen mukana muodossa tai toisessa keramiikka-astioiden sisällä. Muu henkilökohtainen omaisuus ja myös sotasaalis kuljetettiin kuormavaunuissa. Haavoittuneita kuljetettiin vaunuissa, mahdollisesti erityisissä ambulanssivaunuissa. Kuormakaravaani koostui näistä ja muista vankkureista, joissa oli osina heittoaseistusta ja piiritysvarusteita. Karavaanin mukana kulki myös sotilaiden perheitä ja kaupustelijoita, jotka seurasivat armeijaa. Nämä marssivat karavaanin takana ja heitä suojasi takavartio. Koska ruoka-annoksia ei jaettu yleisesti, oli jokaisen sotilaan velvollisuus ostaa oma ruokansa armeijan mukana liikkuvilta kauppiailta. Monet tavalliset makedonialaiset velkaantuivat kaupankäynnissä näiden kauppiaiden kanssa, jotka tarjosivat prostituution ja pelaamisen kaltaisia houkutuksia. Pakko-ottoja käytettiin viimeisenä keinona. Jos armeija oli ylittämässä hedelmättömiä alueita, joissa tavanomainen järjestelmä ei toiminut, ruoka-annokset kerättiin ja kuljetettiin keskitetysti kuormastossa.

Armeijan varsinainen kuormakaravaani kasvoi tasaisesti armeijan kulkiessa mutkitellen Aasian halki. Kertynyt sotasaalis sisälsi orjia ja jalkavaimoja sekä erittäin suuren määrän aviottomia lapsia. Sotaretken päättyessä Susassa Aleksanteri vahvisti noin 10 000 veteraaninsa avioliitot. Mukanakulkijat kärsivät eniten vaikeista marsseista ja heitä oli suurin osa vuonna 325 eaa. Gedrosian aavikolla menehtyneistä. Näissä tilanteissa kuormajuhdat toimivat myös vararavintona, vaikka niiden teurastus merkitsikin sellaisen kuorman vähentämistä, joka ei ollut välttämätöntä.

Rangaistusmenetelmät

Makedonialaisen falangisotilaan kuri oli varmasti ankarampi kuin "demokraattisen" armeijan kansalaissotilaan, joka saattoi aina esittää valituksen valittujen upseerien harjoittamasta simputuksesta. Makedoniassa korkein päättäjä oli kuningas. Hän määräsi upseeriensa tekemisistä ja rankaisi heitä, ja ne määräykset olivat samat ellei ankarammat kuin miehistöllä. Lähteissä ei ole mainintoja siitä, millaiset olivat pienempien rikkeiden rangaistukset, mutta ilmeisesti ruoskimista käytettiin yleisesti. Univormurikkeestä selvisi sakolla. Kreikkalaisarmeijoissa kurittomat sotilaat joutuivat seisomaan asennossa täydessä varustuksessa määrätyn ajan, ja tapaa käyttivät myös makedonialaiset. Jotkut tottelemattomat siirrettiin yksinkertaisesti rangaistusyksiköihin, ataktoihin, joissa vaatimukset olivat tiukemmat, samoin miesten valvonta.

Muut määräykset koskivat omaisuuden suojelemista, mikä koski myös armeijoiden mukana kulkeneita naisia. Ryöstelyyn liittyivät aina raiskaukset ja vihollisen kaupungin tai leirin tuhoaminen. Sotasaaliina otettuja tai leireistä tavattuja naisia, jotka olivat sotilaiden puolisoita, kohdeltiin henkilökohtaisena omaisuutena. Plutarkhos kertoo, miten kahta miestä syytettiin toisten miesten vaimojen viettelystä. Aleksanteri määräsi, että syyllisiksi todettuina heitä piti rangaista kuolemalla.

Vakavista rikoksista langetettu kuolemanrangaistus tarkoitti joko kivittämistä tai keihästämistä, tai kapinoinnista vieläkin näyttävämmillä tavoilla rankaisemista. Opiksen kapinan johtajat vuonna 324 eaa. heitettiin kahlehdittuina Tigrikseen. Aleksanterin kuoleman aikoihin upseereitaan vastaan kapinoineita miehiä kohdeltiin vieläkin julmemmin: noin 300 miestä tallautettiin norsuilla kuoliaiksi.

Marssilla olevalle oli myös etua taistelusta Persian valtakunnan alueella. Sen infrastruktuuri, etenkin tiet, tekivät liikkumisen ja viestinnän suhteellisen helpoksi. Makedonian armeija näyttää pystyneen ylläpitämään viestintäyhteyksiään ja saamaan tasaisesti täydennysjoukkoja ja tarvikkeita. Siksi ihmisten oli mahdollista lähettää ja vastaanottaa kirjeitä, vaikka kirjeen kulku olikin huomattavan hidasta.

Joukoille tarjottiin säännöllisesti lepoa ja rentoutumista ja armeijan mukaan liittyi silloin tällöin kiertäviä näyttelijöiden ja esiintyjien seurueita. On tietoja urheilu- ja kulttuurikilpailuista. Ylimykset omistautuivat luultavasti eksoottisten eläinten metsästykselle (kuten on kuvattu Aleksanterin sarkofagissa) niin kuin he olivat tehneet kotona Makedoniassakin.

VIEREINEN SIVU
Vasemmalla kevyen jalkaväen prodromoi-sotilas 330-luvun alusta. Keskellä on leirivarustuksessa oleva jalkaväkisotilas. Hänen käsivarrellaan on ephaptis eli sotilaan "kietaisuviitta", jota voitiin käyttää käsivarren kilven korvikkeena. Oikealla on metsästysvarustuksessa oleva toverijalkaväen sotilas. Hän on upseeri tai muu ylempi sotilas. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

Cy commence le .viii^e. liure qui contient .xxiv. chapitres. Ou pre mier il fait mencion dune remoustrance que fist Alexandre a ses gens. Des bestes inusitees. Et daucunes Citez a luy ren dues. Premier chapitre. .I.

Alexandre ioieux de tant memora ble victore / par laquele il pen soit auoir ouuer tiue aux fins de tout orient Il fist sacrefier au solleil / Et adfin que ses gens darmes entreprensissent le sourplus de prompt courage il les loa deuant lassamblee / en leur moustrant que toute la puissance des Indiens estoit renuersee par celle battaille Le sourplus nestoit que riche proie / et que les plus riches

8

GRANIKOSJOEN TAISTELU

TIE GRANIKOSJOELLE

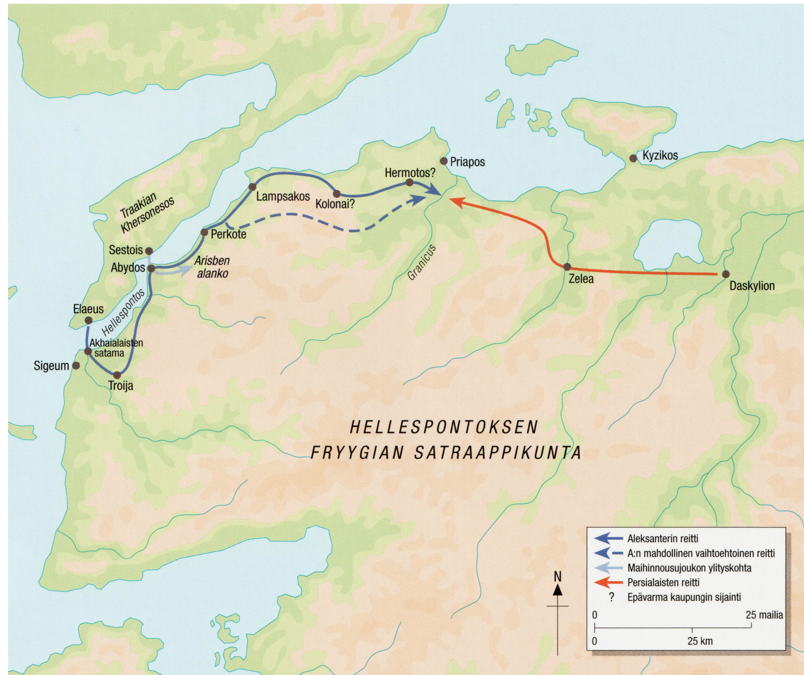
Etelässä sijaitsevien Vähän-Aasian rannikon kreikkalaiskaupunkien sijasta – niissä etujoukot olivat laajasti taistelleet edelliset puoli vuotta – Aleksanteri suuntasi itään Idavuoren ohi kohden Daskylionia, Hellespontoksen Fryygian satraappikunnan pääkaupunkia. Joko hänellä oli tiedustelutietoa tai sitten hän aavisti (oikein), että alueen satraapit kokoaisivat joukkoja häntä vastaan tälle seudulle. Antiikin lähteet myös osoittavat, että hänellä oli tuolloin muonavaroja vain kolmeksikymmeneksi päiväksi ja että hänen kassassaan oli vain 70 talenttia, kun hänen velkansa oli 200 talenttia (Plutarkhos, *Aleksanteri*, 15.1). Jos hänen onnistuisi vangita ja tuhota paikallisten satraappien armeija, hän voisi saada käyttöönsä vauraan alueen ja myös varmistaa täydennykset ja viestinkulkureitti Makedoniaan.

Ennen lähtöään Aleksanteri päätti jättää reserviin 7000 kreikkalaista liittolaisjalkaväen sotilasta ja 5000 palkkasoturia, jotka olivat tulleet valloitusjoukkojen mukana. Ehkä hän epäili kreikkalaisten liittolaistensa uskollisuutta vuotta aikaisemmin olleen Teeban kapinan vuoksi. Hän luultavasti otaksui, että koska heitä vastaan tulevassa Persian jalkaväessä kreikkalaiset palkkasoturit olivat merkittävässä asemassa, hänen oli parempi jättää omat kreikkalaiset palkkasoturinsa reserviin. Hän ei halunnut tässä ensimmäisessä yhteenotossa asettaa kreikkalaisten palkkasoturiensa uskollisuutta koetukselle. Sitä paitsi näin suuri liittolaisten ja palkkasotureiden jalkaväki olisi varmasti kuluttanut muutenkin hupenevia tarvikkeita. Hän on ehkä myös ajatellut, että nämä joukot voisivat olla vahvistuksena Hellespontoksen ja Troaksen alueella ja liittyä takaisin Makedonian joukkoihin näiden palattua.

Näiden pohdintojen lisäksi Aleksanteri liikkui ripeästi, liki sadan kilometrin matka Arisbesta Granikokseen taittui kolmessa päivässä. Tämänkaltaiseen nopeaan etenemiseen hän otti mukaansa vain makedonialaisen jalkaväkensä, kuusi taksista sarissoin aseistautuneita falangeja ja hypaspistit. Kaikki olivat kovia, ka-

VIEREINEN SIVU
Aleksanteri Suuri puhuu joukoilleen. (akg-images/British Library)

TIE TROIJASTA GRANIKOKSEEN

raistuneita sotilaita. Vaikka joukkojen vahvuus oli vain 12 000 miestä, Aleksanteri oli vakuuttunut siitä, että heitä oli riittävästi kohtaamaan vastapuolen jalkaväki, joka luultavasti oli kreikkalaisten hopliittipalkkasoturien parhaimmistoa. Toisaalta Aleksanteri tiesi Persian sotilaallisen voiman perustuvan sen ratsuväkeen, joka oli sekä suuri että taitava. Sen vuoksi hän päätti ottaa mukaan kaiken saatavilla olevan ratsuväen. Hänen armeijansa iskuvoimaisin osa, 1800 ratsumiehen vahvuinen toveriratsuväki ja 1800 ratsumiehen thessalialainen ratsuväki, sai mukaansa kreikkalaisliittolaisten raskaan ratsuväen. Tämä 600 ratsukon osasto ei ollut kovin suuri uskollisuusongelma. Traakialaisten ja paionialaisten prodromoiden kevyt ratsuväki oli myös osa hyökkäysvoimaa. Ne olivat liian hyödyllisiä jätettäviksi reserviin.

Arisbesta lähdettyään Aleksanteri saapui Perkoteen ja seuraavana päivänä Lampsakoksen kaupunkiin. Päivämarssin päätteeksi armeija leiriytyi Praktikosjoen rannalle, joka on voinut olla Propontikseen (Marmaramereen) laskeva Paisosjoki Hellespontoksen pohjoisosassa. Seuraavana päivänä armeija lähti leiristä Kolonaihin ja lienee saapunut Hermotoksen kaupunkiin puolen päivän maissa.

Tarkkaa reittiä Lampsakoksesta Granikokseen on vaikea hahmottaa. Valitettavasti Kolonain ja Hermotoksen, ainoiden Aleksanterin Lampsakoksen ja Granikoksen välisen reitin varrelta nimeltä mainittujen paikkojen tarkkaa sijaintia ei tiedetä. Ellei ollut aivan välttämätöntä, antiikin armeijat yleensä kulkivat rantoja seurailevia reittejä. Koska Aleksanteri selvisi matkasta noin kolmessa päivässä, on todennäköistä, että hän vältti pohjoisen Idan ylängön vuoristoseutuja.

Hieman Hermotokseen saapumisensa jälkeen Aleksanteri lähetti toveriratsumies Panegoros Lykagoraksenpojan komennossa joukon valtaamaan Priapoksen rannikkokaupungin, joka sijaitsee maakaistaleella viitisen kilometriä Granikosjoen suulta pohjoiseen. Hermotoksessa Aleksanteri oli sopivasti Granikosjoen länsipuolella ja hänellä oli mahdollisuus vuorilta käsin tutkia kauempana joen ympäristössä olevaa tasankoa.

Tiedustelijat lähetettiin ensimmäisenä tutkimaan aluetta. Aleksanteri määräsi tiedustelijat kokonaisuudessaan Amyntaksen johdettavaksi. Hän oli Arrhabeioksen poika ja johti Khalkidikeen Apolloniasta koottua toveriratsuväen eskadroonaa. Amyntaksen eskadroonankomentaja oli Sokrates Sathoninpoika ja molemmat miehet olivat tärkeässä asemassa taistelun alkuvaiheissa. Tiedustelijoiden lisäksi neljä prodromoi-eskadroonaa lähetettiin etujoukkoina.

PERSIALAISTEN LIIKKEET

Paikalliset satraapit kokoontuivat toukokuun alussa Daskylioniin. Hellespontoksen Fryygian satraappi Arsites ja muiden Anatolian satraappikuntien satraapit kokoontuivat samaan aikaan, kun Aleksanteri marssi Hellespontoksen Fryygian läpi. Arsames tuli Kilikiasta, niemimaan kaakkoiskulmalla Kyproksen kohdalla sijaitsevasta satraappikunnasta, Atizyes oli sisämaan "Suuremman" Fryygian satraappi ja Mithrobuzanes eteläisen Kappadokian satraappi. Lyydian ja Joonian satraappi Spithridates osallistui kokoukseen yhdessä veljensä Rhoesakesin kanssa. He kokosivat joukkonsa Daskylionin ympäristön viljaville tasangoille, jotka sijaitsivat noin kahdeksankymmenen kilometrin päässä Granikosjoelta. Mukaan liittyi myös muita persialaisia aatelisia, joista eräät olivat Dareioksen sukulaisia, sekä kreikkalaisten palkkasotureiden päällikkö Memnon Rodoslainen, joka oli aiemmin saanut Dareiokselta läänityksiä Troaksesta.

Aleksanterin liikehdintä idän suuntaan on voinut olla jonkinlainen huolenaihe, mutta he eivät keskittyneet siihen liiaksi. On muistettava, että vuoden 334 alkupuolella eaa. hän oli vielä suhteellisen tuntematon tekijä. Tiedustelutiedon kautta persialaisilla on voinut olla tietoa Aleksanterin valloituksista varsinkin hänen valtaannousunsa jälkeen, mutta he eivät olleet suorassa kosketuksessa nuoren makedonialaisen kuninkaan kanssa. Dareios III:lla ei ollut mitään kiirettä hänen kohtaamiseensa. Koska oltiin miltei 2500 kilometrin päässä hänen valtakun-

Noin neljä kilometriä joen itäpuolella on suunnilleen 100 metrin loiva nousu. Kauempana on huomattavasti korkeampia kukkuloita. (Michael Thompson)

tansa sydämestä, Dareios luotti paikallisten päällikköjensä ja näiden joukkojen kykyyn torjua makedonialaisten tunkeutuminen.

Joukkoja johtivat paikallisissa oloissa kasvaneet satraapit. He kokosivat noin 5000 kreikkalaista palkkasoturia jalkaväeksi. Tällä tavoin Vähän-Aasian persialaissatraapit tavallisesti kokosivat jalkaväkensä. Nykyhistorioitsijat ovat usein otaksuneet mukana taistelussa olleen persialaista eli ”aasialaista” jalkaväkeä, jotta sotilaiden määrä täsmäisi Diodoroksen ilmoittaman huikean korkean 100 000 jalkaväkisotilaan lukumäärän kanssa. Tuskin on kuitenkaan tarpeellista yrittää selittää varmasti liian korkeaa persialaisen jalkaväen määrää lisäämällä persialaisperäistä jalkaväkeä kreikkalaisten palkkasoturien määrään. On yksinkertaisempaa ja johdonmukaisempaa olettaa mukana olleen vain suhteellisen pienen kreikkalaisten jalkaväkisotilaiden joukon.

Ratsuväki oli perinteisesti Persian asevoimien vahvin osa ja on todennäköistä, että yli 10 000 ratsuväkisotilasta oli sijoitettuna satraappikuntiin. Diodoros Sisilialainen, joka on ainoa Persian joukkojen asemista kertova lähde, mainitsee Arsameksen tuoneen Kilikiasta oman ratsuväkensä ja että Memnonilla oli myös oma, mahdollisesti hänen Troaksen alueiltaan ottamansa ratsuväki. Taisteluryhmityksessä Arsites johti Mustanmeren etelärannalta Paflagoniasta peräisin ollutta ratsuväkeä. Mukana mainitaan olleen myös ratsuväkeä Meediasta, Baktriasta ja Hyrkaniasta, mikä voi tuntua oudolta, sillä nämä satraappikunnat sijaitsivat Persian valtakunnan keski- ja itäosissa. Tuskin kuitenkaan näiden alueiden ratsuväkeä on tuotu varta vasten taistelemaan Aleksanteria vastaan. Se on todennäköisesti otettu näiltä alueilta Vähään-Aasiaan jo vuosia aikaisemmin tulleiden uudisasukkaiden joukosta, jotka olivat saaneet kuninkaalta maita palkkioksi palveluksistaan.

Daskylionin ympäristön viljavat tasangot takasivat tälle läntisen Persian armeijalle hyvän ruokahuollon. Kaupunki myös sijaitsi alueen tärkeiden teiden risteyk-

sessä. Etelään johtava tie vei Lyydian pääkaupunkiin Sardikseen ja sitä pitkin pääsi myös läntisen Anatolian rannikon suuriin eteläisiin kaupunkeihin, kuten Efesokseen ja Miletokseen. Sardis oli itse asiassa läntinen päätepiste Persian kuuluisalle kuninkaitten tielle, joka johti itään kohti pääkaupunki Susaa. Daskylionista pohjoiseen sijaitsi Kyzikosin tärkeä rannikkokaupunki, jolla säilyi itsehallinto ja joka tuki makedonialaisia. Troaksen alueen sisäosia hallitsivat Idan vuoristoalueet, joten tiet itään Hellespontoksesta kulkivat koilliseen kohti Adrasteian tasankoa, jonka kautta Granikosjoki virtasi. Kun Aleksanteri saapui tästä suunnasta, Persian armeija ja sen komentajat siirtyivät Daskylionista Zeleian (nyk. Sariköy) kaupunkiin, joka oli noin 32 kilometriä Granikokselta itään.

Zeleian sotaneuvonpito

Persian joukot saapuivat Zeleiaan toukokuun lopulla, koska tieto Aleksanterin maihinnoususta oli todennäköisesti saavuttanut armeijan johdon siellä. Arrianoksen ja Diodoros Sisilialaisen historiateoksissa on säilynyt kuvaus Persian satraappien ja Memnonin käymästä sotaneuvonpidosta, joka pidettiin vähän ennen taistelua, mahdollisesti jopa edellisenä iltana. Memnon ehdotti aluksi, että oli parempi olla ryhtymättä välittömästi taisteluun Aleksanterin kanssa, koska makedonialaisten jalkaväki oli huomattavasti parempi ja heillä oli oma johtajansa mukanaan, kun taas Dareios ei ollut mukana johtamassa armeijaansa. Memnonin mielestä persialaisten kannattaisi vetäytyä ja tuhota alueen rehu- ja elintarvikevarannot polttamalla vilja sekä tuhota jopa kylät ja kaupungit. Tämä poltetun maan taktiikka olisi vienyt Aleksanterilta hänen tarvitsemansa huoltotäydennykset. Mielenkiintoinen kysymys on, oliko Memnonilla tiedustelutietoa. Plutarkhos väittää Memnonin tienneen, että Aleksanterin armeija oli jo vähentänyt kuukausittaisia muona-annoksia. Diodoros myös mainitsee Memnonin ehdottaneen välittömän Aasiassa käytävän taistelun sijaan maa- ja merijoukkojen lähettämistä Euroopan puolelle, jotta sinne voitaisiin avata harhautuksen vuoksi toinen rintama. On epävarmaa, esitettiinkö tätä suurta suunnitelmaa ennen Granikosjoen taistelua vai harkittiinko sitä vakavammin vasta vuoden 334 loppupuolella eaa. ja vuonna 333 eaa. ennen kuin pitkään sairastellut Memnon, mies joka olisi pystynyt moista sotaretkeä johtamaan, kuoli.

Memnonin ehdotus olisi vaatinut suuria uhrauksia niiltä satraapeilta, joiden alueita hän käytännössä vaati antautumaan taistelutta suuremman strategisen tavoitteen saavuttamiseksi. Hellespontoksen Fryygia olisi ensimmäisenä joutunut kärsimään Memnonin suunnitelmasta, minkä vuoksi sen satraappi Arsites epäröimättä kieltäytyi. Satraapin velvollisuus oli suojella suurkuninkaan hänelle antamia maita ja satraappikunnan luovuttaminen viholliselle voitaisiin varmasti tulkita niin, että hän silloin rikkoo velvollisuuksiaan persialaisena ylimyksenä. Diodorok-

sen mukaan Memnonin neuvot myös loukkasivat persialaisten ylimysten omanarvontuntoa ja kunniakäsitystä.

Muut satraapit olivat samaa mieltä Arsiteksen kanssa ja Memnonin suunnitelma hylättiin. Memnonin ehdotus oli nähtävästi niin hämmentävä, että he jopa alkoivat epäillä hänen vaikuttimiaan. Voi myös olla, että muut satraapit olivat kateellisia Memnonille tämän asemasta, ja onkin väitetty, että Hellespontoksen Fryygian satraappi Arsiteksella oli omat syynsä olla luottamatta Memnoniin, jolla oli maita Arsiteksen satraappikunnassa. Huolimatta Memnonin Persian kuningashuoneelle tekemistä palveluksista moni kyseenalaisti sen, että paikallisten satraappien pitäisi taipua kreikkalaisen palkkasoturin tahtoon oman auktoriteettinsa kustannuksella. Toisaalta mahdollisesti kirjoittajat halusivat antaa vaikutelman, että kreikkalainen Memnon oli viisaampi kuin hänen persialaiset virkaveljensä.

Vaikka Dareioksen kerrotaan tehneen etukäteisvalmisteluja Makedonian hyökkäyksen varalta, Zeleian sotaneuvottelu osoittaa, että paikalliset satraapit eivät olleet saaneet tarkempia ohjeita suurkuninkaalta. Sotaneuvottelun luonne nostaa esiin mielenkiintoisen kysymyksen Persian armeijan komentojärjestyksestä Granikoksen taistelussa. On väitetty, että osasyynä persialaisten epäonnistumiseen oli se, että persialaiset johtivat taistelua neuvostona. Voi olla myös, että Arsites lähinnä vastasi asemaltaan ylipäällikköä. Ensimmäinen kohtaaminen Aleksanterin kanssa oli hänen alueellaan ja hän myös otti johtavan roolin Memnonin ehdotuksen hylkäämisessä. Mahdollisesti selkein todiste on se, että hän selvisi taistelusta hengissä mutta teki myöhemmin itsemurhan, mikä viittaa suurempaan vastuun- ja syyllisyydentuntoon kuin muilla hengissä selvinneillä persialaisylimyksillä.

VALMISTAUTUMINEN TAISTELUUN

Lähestyessään jokea Aleksanteri marssitti armeijaansa kaksinkertaisessa (*diplon*) falangimuodostelmassa, jossa oli kaksi falangia jalkaväkeä, joiden molemmilla sivustoilla oli ratsuväkeä sekä edessä kevyttä jalkaväkeä ja tiedustelijoita. Tiedustelijoiden ilmoittaessa persialaisten olevan ryhmittymässä vastarannalle Aleksanterin oli mahdollista järjestää armeijansa taistelujärjestykseen. Makedonialaisten noin neljän kilometrin mittaisessa rintamassa oli keskellä kahdeksan miehen syvyinen falangi ja oikealla joen yhtymäkohdassa oli Aleksanteri toveriratsuväen kanssa ja oikealla heistä pohjoiseen Parmenionin johtama ratsuväki.

Diodoros Sisilialainen kuvaa suurpiirteisesti persialaisten ryhmittymistä. Yllättävää kyllä Memnon ei johtanut kreikkalaisia palkkasotureita, jotka oli sijoitettu persialaisten ratsuväen rintaman taakse. Tiedot osastojen vahvuudesta vaihtelevat lähteestä riippuen tuhannen ja kahdentuhannen välillä ja ratsuväen määräksi kerrotaan enemmän kuin 10 000 tai karkeasti kaksi kertaa niin paljon kuin Aleksanterilla. Kreikkalaisten palkkasoturien määrä oli noin 5000, mikä on huomat-

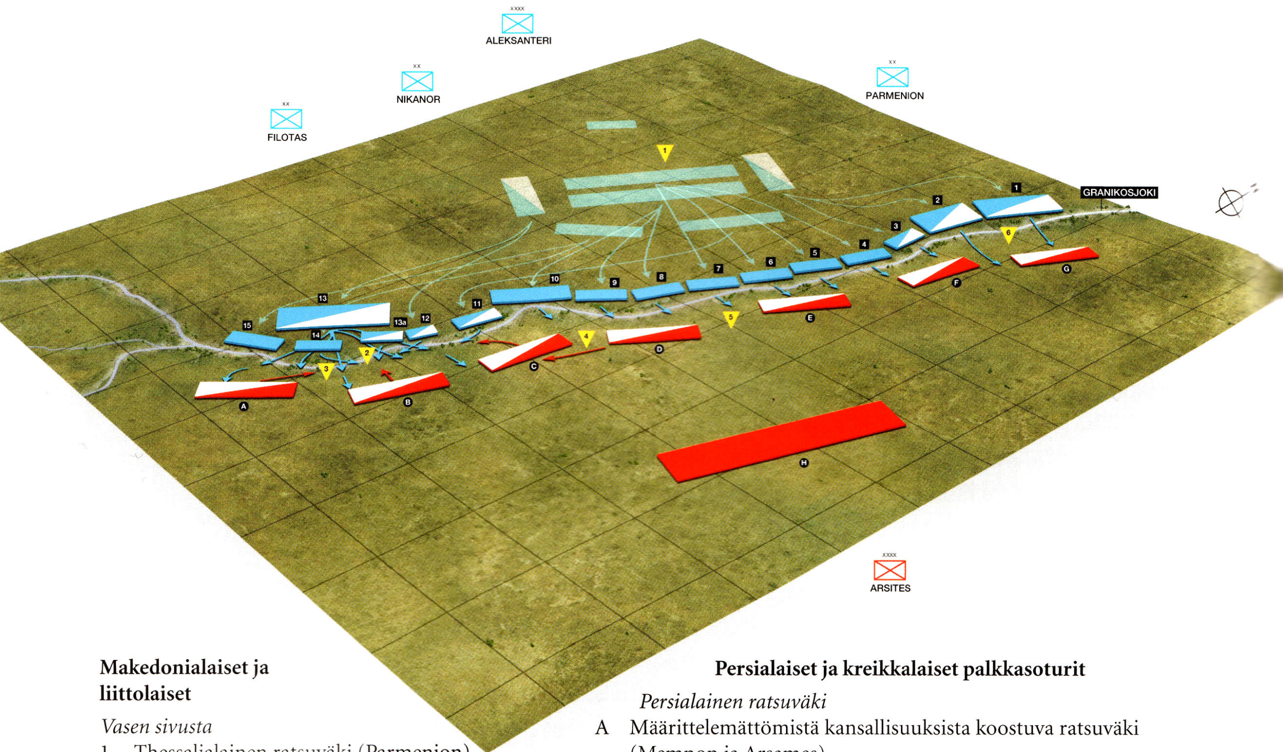
tavasti 12 000 miehen makedonialaista falangia vähemmän. Persialaisten päätöstä sijoittaa ratsuväki joen rantaan ja jalkaväki sen taakse on pidetty vakavana taktisena virheenä, mutta käytäntö oli persialaisille tuttu: Ksenofon kertoo sen käytöstä *Kyyroksen sotaretkessä*. Samalla tavoin Granikoksessa, missä jalkaväki oli vähäisemmässä asemassa, olisi persialaisten kannalta ollut järjetöntä laittaa kreikkalaiset palkkasoturit suoraan makedonialaisten falangia vastaan, koska palkkasotureita ei olisi riittänyt makedonialaisten pitkää rintamaa vastaan muutoin kuin levittäytymällä toivottoman ohueksi rintamaksi.

Arrianos kertoo armeijoiden järjestäytymisen jälkeen käydystä keskustelusta, jossa Parmenion ehdotti taistelun lykkäämistä seuraavaksi aamuksi. Aleksanteri kieltäytyi ankarasti noudattamasta neuvoa. Alkuperäisen tarinan täytyy olla Diadoros Sisilialaisellekin tuttu, sillä hän kirjoittaa aivan kuin Aleksanteri olisi noudattanut Parmenionin neuvoa, leiriytynyt yöksi, ylittänyt joen aamunkoitteessa ja järjestänyt joukkonsa ennen kuin persialaiset ehtivät estää. Nämä Diodoroksen ja Arrianoksen toisistaan poikkeavat kuvaukset ovat vaikeuttaneet myöhempien historioitsijoiden mahdollisuutta rekonstruoida tapausten kulku. Plutarkhoksen näkemys sopii yhteen Arrianoksen kuvauksen kanssa ja hän on sitä mieltä, että Aleksanteri hyökkäsi välittömästi välittämättä upseeriensa varoituksista. On äärimmäisen epätodennäköistä, että Aleksanteri olisi viivyttänyt hyökkäystä saatuaan persialaiset taisteluasemiin. Samoin on vielä epätodennäköisempää, että persialaiset hakeuduttuaan Granikosjoen tarjomaan suojaan ja taisteluetuun olisivat olleet tietämättömiä siitä, että Aleksanterin koko armeija ylittää joen ja järjestyy taisteluun seuraavana aamuna. Diodoroksen esittämä väite näyttää olevan tässä asiassa epäselvä ja voidaan jättää huomiotta.

Kun molemmat armeijat olivat asettuneet hermostuneina vastakkaisille rannoille, Aleksanteri pyrki herättämään huomiota ulkoasullaan ja seurueellaan. Hänen kypäränsä, jossa oli kaksi valkoista sulkaa, on varmasti näkynyt vastarannan persialaisille ja varsinkin juuri vastapäätä olleille Memnonille, Arsamekselle ja Arsitekselle. Muutkin satraapit ovat voineet ehkä nähdä tämän, koska taistelun kuluessa monet heistä havaitaan taistelemassa Aleksanterin läheisyydessä. Memnonin ja Arsiteksen sijoittuminen voi viitata siihen, että persialaisten välitön taktinen suunnitelma oli Aleksanterin surmaaminen. Hyökkääminen armeijan komentajaa kohti oli tyypillinen persialainen taktiikka ja tässä tapauksessa erittäin sopiva. Kunaksan taistelussa vuonna 401 eaa. Kyyros oli määrännyt kreikkalaisten palkkasoturiensa komentajan Klearkhoksen hyökkäämään suoraan Persian suurkuningasta kohti, jotta hänen nujertamisensa toisi heille voiton. Ratsuväen sijoittaminen palkkasoturijalkaväen eteen vastoin saatuja neuvoja ja normaalia käytäntöä voi vihjata siihen, että persialaiset aikoivat saavuttaa Aleksanterin mahdollisimman pian ja että nuoren makedonialaiskuninkaan surmaaminen lopettaisi sodan heti alkuunsa.

Ratsuväen hyökkäys Granikoksessa

Makedonialaiset ja liittolaiset

Vasen sivusta

1 Thessalialainen ratsuväki (Parmenion)
2 Kreikkalaisten liittolaisten ratsuväki (Kalas)
3 Traakialais-odryysialainen ratsuväki (Agathon)

Keskusta

4 Toverijalkaväen taksis (Meleager)
5 Toverijalkaväen taksis (Filippos)
6 Toverijalkaväen taksis (Amyntas)
7 Toverijalkaväen taksis (Krateros)
8 Toverijalkaväen taksis (Koinos)
9 Toverijalkaväen taksis (Perdikkas)
10 Hypaspistit (Nikanor)

Oikea sivusta (Aleksanteri)

11 Prodromoi (komentaja tuntematon)
12 Paionialainen ratsuväki (komentaja tuntematon)
13a Toveriratsuväen Sokrateen ile (Sokrates)
13 Toveriratsuväki (Filotas)
14 Agrialaiset keihäsmiehet (Amyntas oli kaikkien prodromoiden ”etujoukkojen” komentaja, paionialaisen ratsuväen, Sokrateen ilen ja ehkä myös agrialaisten)
15 Kreetalaiset jousiampujat (komentaja tuntematon)

Persialaiset ja kreikkalaiset palkkasoturit

Persialainen ratsuväki

A Määrittelemättömistä kansallisuuksista koostuva ratsuväki (Memnon ja Arsames)
B Paflagonialainen ratsuväki (Arsites)
C Hyrkanialainen ratsuväki (Spithridates)
D Määrittelemättömistä kansallisuuksista koostuva ratsuväki (Mithridates ja Rhoesaces)
E Baktrialainen ratsuväki (komentaja tuntematon)
F Määrittelemättömistä kansallisuuksista koostuva ratsuväki (Rhoemithres)
G Meedialainen ratsuväki (komentaja tuntematon)
H Kreikkalaiset palkkasoturit (Omares)

Tapahtumat

1. Aleksanterin armeija marssii muodostelmassa, kuormasto jälkijoukossa.
2. ”Jalkaväkiyksikön”, prodromoiden ja Sokrateen ilen ensimmäinen hyökkäys joelle.
3. Aleksanteri ja toveriratsuväki hyökkäävät persialaisten ratsuväen kimppuun joella. Kiiveten törmää ylöspäin makedonialaiset ja Aleksanteri alkavat ahdistella persialaisten ratsuväkeä törmän takaisella tasangolla.
4. Mithridates ja muut satraapit yrittävät vastahyökkäystä hillitäkseen makedonialaisten ratsuväen hyökkäystä. Mithridates saa surmansa.
5. Falangi alkaa ylittää jokea.
6. Parmenion ja vasemman sivustan ratsuväki hyökkäävät yli joen.

ENSIMMÄINEN HYÖKKÄYS

Kun molemmat armeijat olivat ryhmittyneet ja valmiit taisteluun, ne tutkiskelivat toisiaan hetken aikaa hiljaisuuden vallitessa. Mahdollisesti tämän rauhallisen hetken aikana muita ratsuväen osastoja johtavat satraapit hakeutuivat kohti Aleksanterin asemia, jotka olivat etelässä lähellä joen ja sen haarautuvien sivujokien yhtymäkohtaa. Persialaiset odottivat makedonialaisten lähtevän ylittämään jokea, jolloin hyökkäys hidastuisi ja vastahyökkäysten mahdollisuus voisi pysäyttää kaiken eteen päin suuntautuvan liikkeen.

Aleksanteri määräsi Amyntas Arrhabeioksenpojan johtamaan etujoukon jokeen. Prodromoit, paionialainen ratsuväki ja agrialaisten keihäsmiesten joukko etenivät jokiuomaan yhdessä Sokrateen johtaman toveriratsuväkiosaston kanssa. Persialaisten reaktio oli nopea ja ankara, kun he alkoivat syytää keihäitä omalta puoleltaan samalla kun osa ratsuväestä myös eteni jokiuomaan tarkoituksenaan tukkia maihinnousupaikat. Selvästi persialaisten tarkoituksena oli käydä makedonialaisten kimppuun heidän ollessaan vielä vedessä. Antiikin lähteet kertovat, että hyökkäyksen kuluessa tasapainon säilyttäminen kävi liukkauden takia vaikeaksi hyökkääjille ja tämä vaikeutti edelleen hyökkäystä.

Etujoukko haavoittui pahasti ja Sokrateen 200-miehinen toveriratsuväkiosasto menetti taistelussa 25 miestä. Vaikka etujoukko taisteli urheasti ja vankkumattomasti, se oli nyt tekemisissä Memnonin ja hänen poikiensa johtamien Persian ratsuväen vahvimpien joukkojen kanssa. He myös kärsivät vakavista miestappioista samalla kun yhä lisää Persian ratsuväkeä tuli vahvistamaan vastahyökkäystä. Osa etujoukosta joutui vetäytymään takaisin makedonialaisten rintaman luo kun torvet soivat ja makedonialaisten sotahuuto kaikui kautta makedonialaisten oikean sivustan.

Aleksanterin etujoukko ei ollut onnistunut pääsemään vastarannalle, mutta hyökkäys oli houkutellut jonkin verran ja sitten yhä enemmän Persian ratsuväkeä pois laidoilta, sitonut Memnonin taisteluun ja häirinnyt Persian puolustuksen järjestystä, kun yksiköitä johtajineen liikkui kohti tapahtumien keskipistettä. Hyökkäys ei ollut vain valehyökkäys vaan etujoukko nykyaikaisesti ilmaistuna ”muokkasi taistelukenttää” Aleksanterin mieleiseksi.

RATSUVÄEN PÄÄJOUKKO TULEE MUKAAN

Nyt Aleksanteri johti tehokkaimman joukkonsa, toveriratsuväen, persialaisten vasempaan sivustaan. Laskeuduttuaan joen pohjalle Aleksanteri johti muodostelman koukaten Amyntaksen etujoukkojen oikeaan sivustaan, jotka olivat joutuneet ankaraan taisteluun siellä täällä joessa ja joista osa oli perääntynyt sekasorron vallassa tai työnnetty takaisin. Hän käytti asemiensa eteläpuolista Granikoksen ja sivujokien yhtymäkohtaa suojana, ettei hänen joukkojensa oikeaan sivustaan koukattai-

si. Pelkästään hyökkäyksen suunta ei ollut poikkeava vaan Arrianoksen mukaan myös muodostelma oli porrastettu viistoon niin, että tarkoitus oli saavuttaa vastaranta rintamana liikkumisen helpottamiseksi. Tämä toveriratsuväen levittäytyminen salli sen saavuttaa vastaranta enemmän tai vähemmän kiinteänä rintamana sen jälkeen, kun vasemmalla olleet osastot hidastivat liikettään kohdatessaan käsikähmässä olevat etujoukot ja persialaisten ratsuväen. Vaikka suurin osa persialaisten lähellä olleesta ratsuväestä liikkui kohti alkuperäistä hyökkäyspaikkaa, toveriratsuväki jaksoi liikkua oikealle ja mahdollisesti kohtasi vähemmän vastarintaa joen pohjaa ja uomaa ylittäessään ja pyrkiessään maihinnousupaikoille. Aleksanteri johti toveriratsuväen hyökkäystä ja sai ensimmäisen kosketuksen vihollisen kanssa sillä hetkellä, kun ensimmäinen hyökkäys oli jo vaimentunut. Persian ratsuväki oli kasaantunut paikalle ja Arrianos toteaa, että myös "johtajat olivat itse paikalla".

Molempien puolien ratsuväki oli nyt täysin sidottu taisteluun joessa ja sen ympärillä makedonialaisten pyrkiessä vastarannalle. Molemmat osapuolet olivat niin kietoutuneet toisiinsa, että "vaikka he taistelivat ratsain, taistelu näytti enemmän jalka- kuin ratsuväen taistelulta" (Arrianos 1.15.4). Kiivaan lähitaistelun tuoksinassa Makedonian toveriratsuväen kuri ja voima alkoivat tehota. Vaikka lyhyt miekka ja jopa olkapäästä työntäminen tehosivat kiivaassa käsikähmässä, Arrianoksen mukaan käännekohdan toivat makedonialaisten tehokas tapa käyttää kanukkapuisia ratsuväen ksystoneitaan, joilla voitiin lyödä sekä ratsastajaa että hevosta päähän. Hevosta vastaan käydessä oli tehokkainta iskeä sitä ksystonilla turpaan, koska silloin eläin kavahti takajaloilleen ja mahdollisesti pudotti ratsastajansa selästään. Jos ksystonilla yritettiin pistää hevosta rintaan tai vartaloon tappavalla voimalla, oli todennäköistä, että ksyston murtui ja katkesi ja jos hevonen ei näin kuollut, oli todennäköistä että se vain vauhkoontui ärsytyksestä.

Näiden kaksinkamppailujen aikana Persian satraapit jahtasivat Aleksanteria. Kaikki kolme lähdettä toteavat Aleksanterin olleen kiivaassa kamppailussa, joka melkein koitui hänen kuolemakseen (ks. viereinen sivu). Tämän taistelun ehkä mielenkiintoisin seikka on se, että Aleksanteri miltei menetti henkensä hänen uransa ollessa vasta alussa.

Samaan aikaan kun Aleksanteri toveriratsuväen kanssa kamppaili voittaakseen persialaiset oikealla sivustalla, keskiosan falangit alkoivat liikkua eteenpäin joen yli. Jos vastarannalla oleva Persian ratsuväki ei olisi kyennyt pysäyttämään makedonialaisten falangia, se olisi voinut yrittää häiritä hitaasti liikkuvaa joukkoa heittoasein niin kauan kuin mahdollista ja sitten kääntyä pakoon. Voidaan vain spekuloida, oliko kreikkalaisten palkkasotureiden määrä edetä kohti rannalle nousevaa makedonialaista falangia kohti. Arrianos kertoo, että he eivät liikkuneet koska he olivat ällistyneitä, luultavasti muuttuneesta tilanteesta. Hopliiteille olisi ollut etua siitä, että he olisivat kohdanneet makedonialaiset sarissoin aseistautu-

KLEITOS PELASTAA ALEKSANTERIN HENGEN

Antiikin lähteet kertovat, että kesken Granikosjoen raivoisimman taistelun Aleksanteri joutui persialaisten satraappien Mithridateen, Rhoesaceksen ja Spithridateen hyökkäyksen kohteeksi. Historioitsijoiden kuvaukset eivät ole aivan yhtäpitäviä, mutta tapahtumien kulku pääpiirteissään löytyy Arrianoksen versiossa. Torjuttuaan Mithridateen Aleksanteri joutui vastakkain Rhoesaceksen kanssa, joka osui häntä kypärään. Aleksanteri seivästi persialaisen keihäällään. Rhoesaceksen isku rikkoi kuitenkin Aleksanterin kypärän ja hän oli hiukan pyörryksissä. Toinen satraappi Spithridates kohotti käyrän kopismiekkansa tehdäkseen selvää Makedonian kuninkaasta. Viime hetkellä kuninkaallisen toveriratsuväen eskadroonan päällikkö Kleitos katkaisi Spithridateen käden.

Diodoros Sisilialaisen ja Plutarkhoksen kuvaukset poikkeavat siinä, kuka hyökkäsi kenen kimppuun, millä ja missä järjestyksessä. Näitä kertomuksia on mahdoton yhdistää mutta kolmessa seikassa ne ovat yhtenevät. Ensiksikin persialaiset satraapit hyökkäsivät yksissä tuumin Aleksanterin kimppuun. Toiseksi he melkein onnistuivat yrityksessään, koska kaikki mainitsevat Aleksanterin saaneen iskun päähänsä ja ilmeisesti Aleksanterin näyttävä kypärä pelasti hänen henkensä. Kolmanneksi kuninkaan hengen pelasti Kleitos, joka kykeni tuhoamaan hyökkääjän.

On täysi syy uskoa, että tämä ei ole mikään kuvitteellinen kirjallinen luomus, jolla yritettiin kiillottaa kuninkaan sankarin mainetta, vaikka käsikähmä taistelun tiimellyksessä on dramaattinen aihe. Kleitos saa suurimman sankarikunnian. Näin varsinkin kun kaikki kuvaukset ovat peräisin samasta lähteestä. Arrianos, Plutarkhos ja Diodoros saivat tarinansa kirjailijalta tai kirjailijoilta, jotka olivat kirjoittaneet tapahtumasta tuoreeltaan tai ainakin jo Aleksanterin elinaikana. Jos tämä on totta, ei lähde (tai lähteet) ole keksinyt tai voinut jättää huomiotta taistelun erästä ratkaisuhetkeä. (Richard Hook © Osprey Publishing Ltd)

neet falangisotilaat näiden noustessa joen törmää, mutta koska sivustojen ratsuväki oli jäämässä alakynteen, he olisivat olleet vaarassa joutua nopeasti makedonialaisten ja liittolaisratsuväen piirittämiksi. Joka tapauksessa näin tapahtuikin, vaikka heidän asemansa olivat kauempana joesta.

Antiikin lähteet eivät kerro paljoakaan Makedonian rintaman vasemmasta sivustasta. Parmenionin johtama thessalialaisten ja muu vasemman sivusta ratsuväki toimi viivytystehtävissä Aleksanterin myöhemmissä persialaisia vastaan käydyissä taisteluissa Issoksessa ja Gaugamelassa, ja on mahdollista, että niillä oli Granikoksessa samankaltaisia tehtäviä, mutta tästä ei ole mainintoja. Taistelun eräässä vaiheessa Persian oikean sivustan ratsuväki pakeni, mahdollisesti keskustassa olleen ratsuväen paettua ja Parmenionin ratsuväki pystyi ylittämään joen ja liittymään persialaisten hylkäämien huono-onnisten kreikkalaisten palkkasoturien piiritykseen.

Oikealla sivustalla Aleksanteri toveriratsuväkineen saavutti vähitellen yliotteen persialaisten ratsuväestä. Heidän apunaan olivat kevyesti aseistetut agrialaiset keihäsmiehet, jotka liikkuivat molempien puolten ratsuväen seassa. Lisäksi useita joukkojen johdossa olleita satraappeja oli kuollut yrittäessään tappaa Aleksanterin, ja tämä lienee vaikuttanut sekä Persian ratsuväen taistelutahtoon että joukkojen yhtenäisyyteen. Kun persialaiset huomasivat Aleksanterin saapuneen, he vahvistivat jatkuvasti vastahyökkäystään Amyntaksen etujoukkoja vastaan. Esimerkiksi Mithridateen ratsuväki jatkoi etenemistään viuhkamuodossa, vaikka Aleksanteri olikin tappanut Mithridateen. Tämä jotakuinkin epätoivoinen hyökkäys oli ainoa persialaisten taktinen liike, jonka antiikin lähteet mainitsevat. Se paljastaa heidän komentojärjestelmänsä heikon valmiuden selviytyä alkuperäisen taistelusuunnitelman epäonnistumisesta tai pystyä reagoimaan riittävästi taistelukentän olosuhteisiin. Persialaisten rivit olivat nyt epäjärjestyksessä, eikä heistä ollut vastusta Makedonian ratsuväen peitsille, makedonialaisten joukkojen yhtenäisyydelle, voimalle, päättäväisyydelle eikä Makedonian kuninkaalle Aleksanterille.

Vaikka antiikin lähteet eivät anna täsmällistä kuvaa ajan kulusta, on mahdollista, että vastapuolet taistelivat alle tunnin ennen kuin painostus lopulta uuvutti persialaiset. Aleksanteri hyökkäsi juuri sen kohdan oikealle puolelle, johon etujoukko oli iskenyt, ja tämä näyttää olleen juuri se kohta, josta Persian puolustus ensin taipui ja murtui. Tämän kohdan oikealla puolella oleva persialaisten rintama joutui sekasortoon, ja makedonialaisille avautui tie kohti keskustaa, jossa falangia epävarmasti vastustanut ratsuväki oli juuri lähdössä pakoon. Ratsumiehet, jotka olivat taistelleet kiihkeästi joen uomassa, olivat joko kuolleet tai kuolemaisillaan, ja rannalla olijat eivät pystyneet hillitsemään toveriratsuväen vyöryä kohti persialaisten takana olevaa tasankoa. Persian ratsuväen molemmat sivustat romahtivat, ja sotilaat käänsivät selkänsä joelle ja liittyivät pakenevien tovereidensa joukkoon.

KREIKKALAISET PALKKASOTURIT SAARRETAAN

Makedonialaiset eivät lähteneet ajamaan takaa Persian ratsuväkeä vaan kiinnittivät huomionsa kreikkalaisiin palkkasotureihin. Makedonian falangi oli päässyt joen yli ja liikkui kohti palkkasotureita, jotka olivat vajaan kilometrin päässä loivasti itään viettävällä tasangolla. Parmenion ja thessalialaiset sekä liittolaisten ratsuväki alkoivat vasemmalla puolella saartaa viidentuhannen palkkasoturin oikeaa sivustaa. Samaan aikaan Aleksanteri ja toveriratsuväki tekivät samoin toisella sivustalla.

Persian ratsuväen hylkäämät, raskaasti aseistetut hopliitit eivät päässeet pakoon Makedonian ratsuväkeä. Tässä epätoivoisessa tilanteessa he pyysivät Aleksanteria säästämään heidän henkensä. Huolimatta tilanteensa ilmeisestä toivottomuudesta palkkasoturit ehkä uskoivat mahdollisuuksiinsa menestyä. Koska heitä oli selvästi enemmän, he olivat pelottava taistelijajoukko, jonka voittaminen tulisi Aleksanterille kalliiksi. He mahdollisesti ajattelivat, että Aleksanteri mielellään säästäisi miehensä tältä tarpeettomalta taistelulta ja ottaisi heidät armeijaansa. Plutarkhoksen mukaan Aleksanteri päätti "pikemminkin vihan kuin järjen vaikutuksesta" kieltäytyä sopimuksesta ja johti saman tien joukkonsa lopulliseen hyökkäykseen. Hän ehkä halusi osoittaa persialaisten palveluksessa oleville kreikkalaisille palkkasotureille, että hän ei ollut neuvottelutuulella tai sitten hän vain oli huumaantunut kiihkeästä taistelusta ja omasta läheltä piti -tilanteestaan joella. Näin Plutarkhos kuvaa tapahtumien edenneen. Toisaalta on mahdollista, että Aleksanterin toiminta oli laskelmoitua ja sisälsi selvän viestin persialaisten palkkalistoilla oleville kreikkalaisille, että he ovat kuoleman ansaitsevia maanpettureita.

Makedonialaiset hyökkäsivät kreikkalaisten palkkasoturien kimppuun yhtenä joukkona. Ratsuväki piiritti heitä kolmelta suunnalta ja falangi hyökkäsi heidän kimppuunsa edestä. Antiikin lähteet kertovat vain muutamia yksityiskohtia tilanteesta, mutta palkkasoturit olivat mahdollisesti järjestäytyneet neliömuotoon kohdatessaan saartajansa. Palkkasotureita oli enemmän ja he olivat sekä kokeneita että kurinalaisia sotilaina ja taistelivat raivokkaasti. Taistelu oli kova koettelemus makedonialaisille, ja Plutarkhoksen mukaan he kärsivät tässä taistelun vaiheessa suurimmat miestappionsa. Kerrotaan jopa, että Aleksanterin hevonen kuoli hänen altaan saatuaan miekaniskun kylkeensä. Joka tapauksessa lopputuloksesta ei ollut epäilystä. Palkkasoturit tuhottiin. Pari tuhatta jäi sotavangiksi ja heidät lähetettiin kahleissa orjiksi Makedoniaan. Lähteet eivät kerro, tyynnyttikö tämä verinen loppuratkaisu Aleksanterin kiukkua, mutta tarpeeton hyökkäys kävi kuninkaalle kalliiksi. Myöhemmissä yhteenotoissa hän lievensi kovaa linjaansa kreikkalaisia palkkasotureita kohtaan ja usein otti antautuneita armeijansa palve-

SEURAAVA AUKEAMA
Kaikkein tunnetuin Aleksanteriin liittyvä muinaisesine on Aleksanterin sarkofagi, joka löydettiin Sidonin läheltä Libanonista 1800-luvulla. Sen luultiin aiemmin kuuluneen Sidonin kuninkaalle Abdalonymokselle, jonka Aleksanteri oli nimittänyt tehtävään Issoksen taistelun jälkeen vuonna 333 eaa., mutta nyt tutkijat uskovat sen kuuluneen persialaiselle jalosukuiselle Mazaiokselle, joka oli Babylonian kuvernööri. Kirkkailla väreillä alun perin maalatut hahmot olivat jo pahasti kuluneet, kun sarkofagi kaivettiin esiin, ja se rapistui sen jälkeenkin niin, että alkuperäisiä hahmoja on ollut vaikea tunnistaa. Luultavasti ornamentit, aseet ja hevosten haarniskat oli alun perin kiinnitetty kullalla, hopealla ja pronssilla, jotka ovat joutuneet haudanryöstäjien saaliiksi. Hahmot kuvannevat Issoksessa taistelleita makedonialaisia ja persialaisia sekä metsästystä. Taistelukohtauksesta tunnistetaan Abdalonymos Gazan taistelussa vuonna 312 eaa. Sarkofagi kuvaa myös Perdikkaan murhaa vuonna 320 eaa. Se on yksi merkittävimmistä lähteistä, kun tutkitaan Aleksanterin taisteluissa taistelleita joukkoja. (akg-images/Erich Lessing)

Jalkaväen hyökkäys Granikosjoella

ALEKSANTERI
NIKANOR
FILOTAS
PARMENION
GRANIKOSJOKI

Makedonialaiset ja liittolaiset

Vasen sivusta

1 Thessalialainen ratsuväki (Parmenion)
2 Kreikkalaisten liittolaisten ratsuväki (Kalas)
3 Traakialais-odryysialainen ratsuväki (Agathon)

Keskusta

4 Toverijalkaväen taksis (Meleager)
5 Toverijalkaväen taksis (Filippos)
6 Toverijalkaväen taksis (Amyntas)
7 Toverijalkaväen taksis (Krateros)
8 Toverijalkaväen taksis (Koinos)
9 Toverijalkaväen taksis (Perdikkas)
10 Hypaspistit (Nikanor)

Oikea sivusta (Aleksanteri)

11 Prodromoi (komentaja tuntematon)
12 Paionialainen ratsuväki (komentaja tuntematon)
13 Toveriratsuväki (Filotas)
14 Agrialaiset keihäsmiehet (Amyntas oli kaikkien prodromoiden ”etujoukkojen” komentaja, Paionialaisen ratsueväen, Sokrateen ilen ja ehkä myös agrialaisten)
15 Kreetalaiset jousiampujat (komentaja tuntematon)

Persialaiset ja kreikkalaiset palkkasoturit

A Määrittelemättömistä kansallisuuksista koostuva ratsuväki (Memnon ja Arsames)
B Paflagonialainen ratsuväki (Arsites)
C Hyrkanialainen ratsuväki (Spithridates)
D Määrittelemättömistä kansallisuuksista koostuva ratsuväki (Mithridates ja Rhoesaces)
E Baktrialainen ratsuväki (komentaja tuntematon)
F Määrittelemättömistä kansallisuuksista koostuva ratsuväki (Rhoemithres)
G Meedialainen ratsuväki (komentaja tuintematon)
H Kreikkalaiset palkkasoturit (Omares)

Tapahtumat

1. Vasemmassa sivustassa oleva Persian ratsuväki pakenee.
2. Keskustassa oleva Persian ratsuväki pakenee etenevän Makedonian falangin tieltä.
3. Oikeassa sivustassa oleva Persian ratsuväki pakenee Parmenionin etenevää ratsuväkeä.
4. Aleksanteri päättää saartaa kreikkalaiset palkkasoturit, jotka eivät vielä olleet ottaneet osaa taisteluun.
5. Parmenion ja vasemman sivustan ratsuväki vievät saarrostuksen loppuun.
6. Palkkasoturit pyytävät Aleksanteria säästämään heidän henkensä, johon vastataan kieltävästi. Makedonian falangi ja ratsuväki hyökkäävät suoraan, sivustoilta ja selustasta ja tuhoavat palkkasoturit.

lukseen. Joka tapauksessa tämä ajattelutavan muutos ei voinut pyyhkiä pois muistoja hänen toimistaan Granikoksessa ja Persian palveluksessa olevat kreikkalaiset palkkasoturit ajattelivatkin yleisesti, että oli parempi taistella kuolemaan saakka kuin uskaltautua neuvottelemaan ehdoista.

TAPPIOT

Persian ratsuväen tappiot taistelussa jäivät kohtuullisiksi, koska Aleksanterin ratsuväki ei lähtenyt ajamaan takaa pakenevia persialaisia. Jos Persian ratsuväen vahvuus taistelussa oli vähän päälle 10 000 miestä, lähteiden mukaan voidaan arvioida tappioiksi 10–20 prosenttia. Tämä ei ole hävinneelle puolelle antiikin aikaisessa sodankäynnissä mitenkään epätavallisen suuri menetys. Joka tapauksessa kuolleiden päälliköiden määrä oli paljon korkeampi ja Diodoros Sisilialainen antaa ymmärtää, että tämä oli merkittävä syy Persian romahtamiseen. Lähteiden mukaan näyttää siltä, että käytännöllisesti katsoen kaksi kolmasosaa nimeltä tunnetuista Persian komentajista kuoli taistelussa.

Kreikkalaiset palkkasoturit joutuivat kärsimään hävinneen puolen pahimmat tappiot. Arrianos kertoo, että kaksituhatta kreikkalaista palkkasoturia jäi lopulta vangiksi, joten heistä kuoli tai haavoittui vakavasti taistelun loppuvaiheessa kahdesta kolmeen tuhatta. Prosentteina se on viidestäkymmenestä kuuteenkymmeneen prosenttia ja määrä johtuu siitä, että he jäivät saarroksiin. On kuitenkin järkyttävää ajatella, minkälainen teurastus tarvittiin noin suureen prosenttiosuuteen, vaikka luku perustuisikin pienimpään arvioon viidentuhannen miehen suuruisesta joukosta.

Makedonialaisten puolella kuolonuhrien määrä oli paljon pienempi. Lähteiden mukaan ensimmäisessä hyökkäyksessä Sokrateen ilestä kaatui noin 25 toveriratsumiestä ja Arrianoksen mukaan myös 60 muuta ratsumiestä kuoli. Plutarkhoksen mukaan 25 ratsumiestä kuoli, kun taas Justinianus väittää 120 ratsumiehen menehtyneen. Jopa näitäkin pienempiä lukuja on esitetty Makedonian jalkaväen tappioista. Sekä Plutarkhos että Justinianus väittävät, että vain yhdeksän makedonialaista jalkaväkisotilasta kaatui taistelussa kun taas Arrianoksen luku on 30. Nämä luvut vaikuttavat pieniltä, ja niiden syynä voikin olla yleinen pulma, joka on voittajien historiankirjoituksessa: omia tappioita vähätellään ja vihollisen menetyksiä suurennellaan. On myös huomattava, että lähteet mainitsevat vain kuolleiden määrän eivätkä haavoittuneita, mikä olisi nostanut tappioiden määrää huomattavasti. Tutkijat ovat väittäneet, että esitetyt luvut ovat pääpiirteissään oikeita ja että on myös muistettava, että jalkaväkifalangi ei ollut kosketuksissa viholliseen ennen kuin se kohtasi saarretut kreikkalaiset palkkasoturit joentakaisella tasangolla. Ratsumiesten korkeampi kuolleisuus selittyy joka tapauksessa ratsuväen taistelun kiihkeydellä ja sekavuudella.

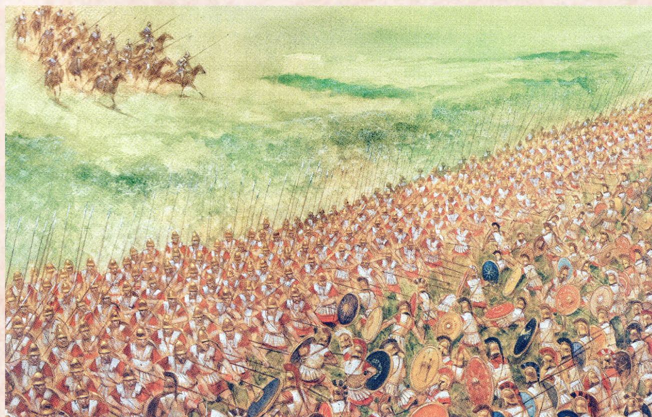

Aleksanteri piti tärkeänä vierailla haavoittuneiden luona taistelun jälkeen. Seuraavana päivänä hän hautasi kuolleet huomattavin kunnianosoituksin, eikä ainoastaan makedonialaisia kaatuneita vaan myös persialaiset komentajat ja kreikkalaisia palkkasotureita. Suurimmat kunnianosoitukset oli varattu 25 kaatuneelle toverille: Aleksanteri tilasi heidän kunniakseen henkilökohtaiselta hovikuvanveistäjältään Lysippokselta pronssiset kuvapatsaat Diomiin Makedoniaan, jossa ne saivat olla, kunnes ne siirrettiin Roomaan vuonna 146 eaa. Aleksanteri vapautti kaatuneitten omaiset Makedoniassa veroista ja myönsi heille myös helpotuksia velvollisuuksista. Lisäksi hän lähetti 300 sotasaaliiksi saatua persialaisten haarniskaa uhrilahjana Ateenaan ripustettavaksi Akropoliille. Näillä eleillä Aleksanteri

Kreikkalaisten palkkasoturien tuho

Kun Persian ratsuväki oli joen varresta lyöty pakosalle, jätettiin Persian palveluksessa olleet 5000 kreikkalaista palkkasoturia puolustamaan loivaa nousua joen itärannalla. He eivät olleet tähän asti ottaneet osaa taisteluun. Aleksanterin hylättyä heidän armonanomuksensa Makedonian falangi iski suoraan edestä ja ratsuväki täydensi joukko-osaston saarron. Makedonialaiset oli järjestetty kahdeksaan riviin, joten he olivat ojennettuine sarissoineen melko pelottava näky viholliselle. Makedonialainen sarissa oli huomattavasti pitempi kuin perinteinen hopliittikeihäs, mikä tarjosi huomattavan edun Makedonian jalkaväelle. Pitkillä sarissoilla he saivat kosketuksen palkkasoturien ensimmäiseen rivistöön ennen kuin palkkasoturit kykenivät samaan, ja aika harva kreikkalainen hopliitti kykeni pääsemään sarissojen muurin läpi vahingoittumatta.

Raskaasti aseistetut kreikkalaiset hopliitit olivat kuitenkin sinnikkäitä puolustautumaan, ja jopa kahdeksaan rivin järjestettyinä heitä oli vaikea saada hajalle. Jos hopliitti onnistui läpäisemään makedonialaisten etulinjan, hän kykeni saamaan aikaan mittavaa tuhoa keihäänsä ylä- ja alapistoilla. Tässä taistelun loppuvaiheessa kamppailu oli ankaraa ja makedonialainen jalkaväki kärsi raskaimmat tai miltei kaikki tappionsa tässä mittelössä. Lopulta palkkasoturien vastarinta oli turhaa, sillä vähitellen heidät tuhottiin säälimättömästi. Univormujen ja kilpien tunnusten erilaisuus tällä lohkolla viittaa palkkasoturien moninaisiin lähtökohtiin. Monet heistä tulivat Ateenasta, Teebasta, Thessaliasta tai Peloponnesokselta sekä Vähän-Aasian länsirannikon kreikkalaiskaupungeista. Joka tapauksessa hengissä selvinneet tuskin enää koskaan näkivät kotikaupunkejaan. (Richard Hook © Osprey Publishing Ltd)

julisti Granikoksella saavuttamansa voiton tärkeyttä kaikkialla Kreikassa, Makedoniassa ja Vähässä-Aasiassa.

Sen lisäksi, että Granikoksen taistelussa Aleksanteri todisti armeijansa taitojen ja koulutuksen ylivertaisuutta, hän myös osoitti kykynsä johtajana. Hän käytti isältään oppimiaan taktisia taitoja, esimerkiksi miten viistoittain liikkuva ratsuväki ensin hyökkää yhteen sivustaan ja kääntyy sitten kohti keskustaa, jonka jälkeen jalkaväki iskee keskelle. Hän kuitenkin tutki taistelukenttää ja lähetti ennen varsinaista hyökkäystä etujoukon häiritsemään vihollisrintamaa. Kun Persian ratsuväki oli joutunut epäjärjestykseen, hän johti ratsuväkensä hyökkäykseen. Sitten Aleksanterin jalkaväki eteni keskellä vakaasti siihen asti, että ratsuväki pakeni ja kreikkalaiset palkkasoturit jäivät alttiiksi kuninkaan raivolle. Granikoksen taistelun jälkeen Aleksanteri ei selvästikään ollut tuntematon tekijä. Tätä tukee myös Vähän-Aasian kaupunkien reaktio hänen edetessään. Jotkut avasivat porttinsa hänelle, toiset päättivät sinnitellä, mutta yksikään ei jättänyt huomioimatta hänen läsnäoloaan. Aleksanteri oli joko uhka tai tervetullut vapauttaja, joka selvästikään ei ollut suorittanut tehtäväänsä loppuun.

MARSSI ETELÄÄN KOHTI RANNIKKOA

Taistelun jälkeen Aleksanteri näytti Aasian kreikkalaiskaupunkien vapauttajalta, kuten hän oli halunnutkin. Oli ilmeistä, että juuri tämä oli hänen seuraava tavoitteensa. Ei tiedetä, oliko se hänen maailmanvalloitukseen tähtäävän strategiansa ensimmäinen vaihe. Persian provinssihallinnon oli ilmeisesti helpompaa hyväksyä Aleksanterin ehtojen mukainen vapautus kuin eräiden Aasian kreikkalaiskaupunkien, jotka olivat hänen hyväntahtoisten aikomustensa varsinainen kohde.

Aleksanteri teki Kalaksesta valloitetun Hellespontian Fryygian satraapin. Zeleian kaupunki, josta satraapit olivat tulleet Granikosjoelle, armahdettiin, koska Aleksanteri päätteli, että se oli joutunut pakosta avustamaan persialaisia. Parmenion lähetettiin kauemmas itään turvaamaan alueellista pääkaupunkia Daskylionia, jonka Aleksanteri havaitsi Persian sotavoimien hylänneen. Aleksanteri armeijoineen suuntasi kohti Sardisin kaupunkia. Noin 16 kilometrin päässä kaupungin ulkopuolella hän tapasi varuskunnan komentajan Mithrenesin, joka antautui ja luovutti hänelle hyvin puolustuskykyisen linnoituksen ja mittavan rahavarannon ilman taistelua.

Aleksanterin suunnatessa huomionsa Aigeanmeren itärannikon kreikkalaiskaupunkeihin, joita oli hallinnoitu Sardisista käsin, oli vastaanotto kuitenkin vaihteleva. Neljä päivää myöhemmin matkustaessaan lounaaseen kohti rannikkoa Aleksanteri saapui Efesokseen, jonka persialainen varuskunta ja sen palkkasoturit olivat hylänneet ennen hänen saapumistaan. Hän perusti sinne omassa määräysvallassaan olevan demokratian ja kun aikaisemmin hallinneet persia-

laismieliset oligarkit oli tapettu, Aleksanteri päätti nopeasti lopettaa syntyneen rahvaan vallan. Lyydian kaupungit antautuivat Aleksanterille ilman vastarintaa, mutta etelämpänä hän kohtasi enemmän vastustusta.

Miletos

Granikoksesta hengissä selvinnyt Memnon toimi aktiivisesti Aigeian rannikolla ja johti jonkinlaista merisotaa, jollaista hän oli kannattanut ennen taistelua sekä varusti ja tuki kreikkalaisia rannikkokaupunkeja makedonialaisia vastaan. Toinen osa hänen suunnitelmastaan eli Aleksanterin täydennysten saannin estäminen hävittämällä viljelysmaat osoittautui mahdottomaksi toteuttaa, joten makedonialaiset saivat hyvin täydennyksiä maalta. Miletos, joka sijaitsee Efesoksesta etelään, olisi helposti voinut antautua Aleksanterille elleivät persialaisten laivasto ja sen foinikialaiset ja kyproslaiset laivasto-osastot olisi olleet lähistöllä tukemassa vastarintaa. Varuskunnan päällikkö Hegesistratoksen päätös asettua vastarintaan pakotti Aleksanterin aloittamaan sotaretkensä ensimmäisen piirityksen. Onneksi 160 laivan vahvuinen kreikkalaislaivasto saapui alueelle kolme päivää ennen persialaisia etelästä ja ankkuroitui Laden saaren edustalle kaupunkia vastapäätä. Traakialaiset ja 4000 muuta palkkasoturia oli sijoitettu saarelle. Joka tapauksessa, kun miletoslaisten päällikkö tajusi Persian laivaston olevan tulossa, hän kieltäytyi antautumasta. Kun Persian 400 laivan laivasto ankkuroi Aleksanteria vastapäätä Mykalen niemimaan suojaan, hän päätti olla ottamatta riskiä meritaistelusta, koska voimasuhteet olivat niin epätasaiset. Miletoslaiset vetosivat puolueettomuuteensa, mutta Aleksanteri ei kuunnellut heitä vaan toi paikalle piirityskoneensa. Hän oli jo onnistunut miehittämään kaupungin laitaosat ilman vastarintaa ennen lyhyttä tapaamistaan Miletoksen edustajien kanssa. Aleksanterin laivat purjehtivat Ladesta ja sulkivat pääsyn kaupungin satamaan, ankkuroituivat riviin ja veivät kaupungin puolustajilta kaiken toivon avun saamiseksi meriteitse. Aleksanteri raivasi piirityslaitteillaan tiensä kaupunkiin. Monet miletoslaiset tulivat muurien ulkopuolelle ja antautuivat Aleksanterin käsiin, mutta muutamat taistelivat palkatun varuskunnan rinnalla. Kun piirittäjät lähestyivät, eräät varuskuntalaiset yrittivät pelastautua uimalla ja kolmesataa palkkasoturia pääsikin lähellä rantaa sijaitsevalle kallioiselle saarelle. Saatuaan kaupungin haltuunsa Aleksanteri joukkoineen hyökkäsi saarelle veneillä, joihin oli kiinnitetty tikkaat. Hän kuitenkin arvosti palkkasoturien epätoivoista rohkeutta ja otti heidät palvelukseensa. Tämä osoitti armeliaampaa suhtautumista kreikkalaisia palkkasotureita kohtaan.

Persian laivat olivat pieniä, eikä niissä ollut tilaa muonavaroille, joten ne tarvitsivat päivittäisen huoltoyhteyden. Aleksanteri käytti tätä tietoa Miletoksen ulkopuolella odottavaa Persian laivasto-osastoa vastaan. Hän lähetti useita yksiköitä estämään laivojen rantautumista, kun ne tulivat hakemaan vesi- ja muonatäy-

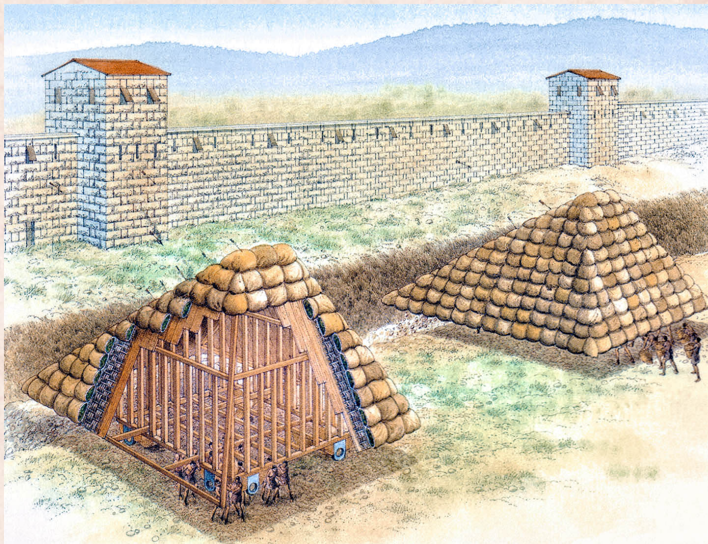
dennystä Miletoksen lähistön rannoilta. Ne palasivat Miletokseen, mutta eivät edelleenkään saaneet vettä, joten alukset purjehtivat pois etelään. Aleksanteri päätti nyt kustannussyistä kotiuttaa suurimman osan laivastostaan ja sen sijaan vallata ne rannikkokaupungit, joista Persian laivasto toimi ja sai täydennyksiä. Estämällä laivaston pääsyn turvallisiin satamiin ja täydennysten saamisen Aleksanteri pystyi viemään Persian laivaston voiman. Oman laivaston kotiuttaminen oli lyhyellä aikavälillä uhkarohkea teko, mutta Aleksanteri arvioi älykkäästi tilanteen loppuun saakka.

Halikarnassos

Seudun tärkein kaupunki ja huoltokeskus oli Halikarnassos. Se oli ehkä Vähän-Aasian vahvimmin linnoitettu kaupunki, se sijaitsi luonnon muovaamassa amfiteatterissa ja sen suojana oli monta vahvaa linnaketta. Puolustuslaitteita oli hiljattain vahvistettu 13,5 metriä leveällä ja seitsemän metriä syvällä vallihaudalla. Memnon Rodoslainen, jolle Dareios oli antanut johdettavaksi koko valtakunnan

Halikarnassoksen kilpikonnat

Aleksanterin oli Halikarnassoksessa pakko ryhtyä täyttämään persialaisten vasta kaivamaa vallihautaa saadakseen piirityslaitteensa ja -torninsa kaupungin muurien kupeeseen. Tämä vaati ns. kilpikonnakehikkoon turvautumista. Athenaioksen mukaan kilpikonnakehikkoa tai -suojaa voitiin haudantäytössä liikutella eteen, taakse ja sivuille nostamalla kulmia vuorollaan ja kääntäen sitten kehikon suuntaa. Noin tusina tai enemmän miehiä mahtui ison kehikon jokaisen pyöräasetelman ympärille kannattelemaan sen painoa. Kun laite saatiin asemiin, siinä oli riittävästi tilaa miehille työskennellä esteettä ja täyttää hautaa. Kilpikonnakehikon takareunan ja maanpinnan välissä oli väljä rako, josta voitiin koreilla tuoda tarvittavaa täyttömaata. (Brian Delf © Osprey Publishing Ltd)

länsiosan, oli koonnut lähikaupunkien kreikkalaiset palkkasoturit yhteen puolustamaan linnoitusta, Koska Aleksanterilla ei ollut mahdollisuutta sulkea meritietä kaupunkiin, sitä voitiin varustaa mereltä käsin. Persian laivaston suojatessa kaupunkia mereltä täytyi Aleksanterin hyökätä koillisesta tai lännestä, missä ulommat muurit kohosivat melko tasaisesta maastosta. Lähteet vähättelevät piirityksen vaikeutta, vaikka se kesti kaksi kuukautta ja makedonialaiset hyökkäsivät kaupunkiin kaikilla mahdollisilla tuonaikaisilla piirityslaitteilla ja asukkaat puolustivat sitä ankarasti. Alussa Aleksanterille tuli viivytyksiä, kun hän odotti piirityslaitteidensa siirtoa Halikarnassokseen. Aleksanteri yritti vallata parinkymmenen kilometrin päässä sijaitsevan sataman, mutta yritys epäonnistui, ja sen jälkeen hän määräsi miehensä täyttämään muurien edustan vallihaudan käyttämällä ns. kilpikonnasuojausta. Kun vallihauta oli täytetty, piiritystornit voitiin vierittää paikoilleen. Puolustajat pidettiin kauempana katapulttien avulla, kun osa muuria kaadettiin. Puolustajat tekivät uskaliaita hyökkäyksiä öisin ja rakensivat muurien sisäpuolelle suojamuuria halkeamien kohdalle. He pystyivät torjumaan alkoholin mahdollisesti innoittaman yöllisen hyökkäyksen uutta muuria vastaan ja Aleksanteri joutui kenties ainoan kerran uransa aikana pyytämään aselepoa kaatuneitten noutamista varten. Aleksanteri jatkoi raskaiden tappioiden ja vahinkojen aiheuttamista. Huolimatta siitä, että puolustajat jatkoivat tehokkaita vastahyök-

Myndoksen portti Halikarnassoksessa, jossa Aleksanteri ensimmäisen kerran lähestyi kaupungin suurimpia linnoituksia. (Jona Lendering, Livius.org)

käyksiä sekä sisämuurin rakentamista piirityslaitteiden aikaansaamia aukkoja vastaan, Memnon päällikköineen ei voinut enää pitää kaupunkia hallussaan. Siksi he polttivat ulommat linnoitukset ja kaupungin sekä vetäytyivät sisimpiin linnoituksiin. Seuraavana päivänä Aleksanteri kiiruhti kaupunkiin ja oletettavasti hävitti sen maan tasalle. On luultavasti liioiteltua väittää, että hän tarvitsi tilaa koneilleen viimeisen linnoituksen ja varuskunnan piirittämiseen. Koska Aleksanteri tajusi, että persialaisia ei ole helppo voittaa, hän jätti Ptolemaioksen komentaman 3000 miehen tukijoukon jatkamaan piiritystä. Hän antoi hallinnon takaisin Mausoloksen hallitsijaperheelle, jota edusti Mausoloksen sisar Ada. Linnoitus kesti vielä vuoden ja toimi Persian laivojen tukikohtana. Aleksanterin sitkeyttä Halikarnassoksessa ei voi väheksyä, mutta hänen menestyksensä oli vaihteleva. Vaikka hän viimein sai kaupungin haltuunsa, se ei tullut niinkään hyökkäyksen ansiosta vaan siksi, että harvalukuiseksi käynyt varuskunnan miehistö päätti hylätä kaupungin ja suojella tukikohtaa. Tätä tukee myös se, että linnake jatkoi toimintaansa Persian laivaston tukikohtana vielä monta kuukautta.

Kun tehtävä Halikarnassoksessa oli ohi, Aleksanteri lähetti kotiin lomalle sellaiset sotilaansa, jotka olivat avioituneet juuri ennen lähtöä. Hän myös lähetti yhden upseereistaan Kreikan Peloponnesokselle värväämään sotaväkeä. Tuona talvena hän johti miehensä itään, Lyykiaan. Matkustettuaan läpi Lyykian vuoristoisen alueen hän saapui rannikolle Faseliksen kohdalla. Armeija jatkoi kohti Pamfyliaa erityisesti suunniteltua reittiä pitkin Klimaksvuoren yli. Aleksanteri matkasi pienemmän joukon kanssa rannikkoa myöten. Leiriydyttyään Aspenduksessa hän taisteli Pisidian vaikeakulkuisia vuoristokaupunkeja vastaan ennen kuin saapui Kaelaneen matkallaan Gordioniin Suur-Fryygian satraappikunnassa. Hän saapui kaupunkiin muutamia viikkoja myöhemmin ja luultavasti tapasi Parmenionin ja kreikkalaiset liittolaissotilaat, jotka oli aikaisemmin lähetetty Anatolian tasangoille taistelemaan Persian armeijan rippeitä vastaan. Myös lomalta palanneet makedonialaiset liittyivät hänen joukkoonsa ja samoin uudet Makedoniasta ja Manner-Kreikasta tulleet sotilaat: 3000 jalkamiestä ja 300 ratsumiestä Makedoniasta sekä 200 thessalialaista ratsumiestä ja 150 peloponnesolaista palkkasoturia oman päällikkönsä johdolla. (Katso kartta sivulla 136.)

Gordionissa Aleksanterille esiteltiin monimutkainen solmu, joka piti yhdessä kuuluisan kuningas Gordiaksen härkävankkurien aisaa ja iestä. Paikalliset asukkaat uskoivat, että siitä, joka avaa solmun tulee koko Aasian kuningas. Se oli haaste, jota Aleksanteri ei voinut vastustaa. Plutarkhoksen mukaan Aleksanteri hermostui, kun ei saanut solmua auki ja lopulta sivalsi sen auki miekallaan. Kuitenkin Aristobuloksen mukaan Aleksanteri ainoastaan veti iestä ja aisaa yhdistävän tapin auki ja paljasti solmun päät, jotka hän sitten irrotti. Joka tapauksessa hän pelastui nöyryytykseltä ja oraakkelin ennustus näytti käyvän toteen.

ALEXANDER M. DARIVM VLT: SVPERAT
CAESIS IN ACIE PERSAR: PEDIT: C M. EQVIT
VERO X M. INTERFECTIS. MATRE QVOQVE
CONIVGE LIBERIS DARII REGIS CVM M. HAVD
AMPLIVS EQVITIB: FVGA DILAPSI CAPTIS.

9

ISSOKSEN TAISTELU

TIE ISSOKSEEN

Ollessaan Gordionissa kesällä 333 eaa. Aleksanterin on täytynyt saada epämieluisa viesti siitä, että aiemmin Halikarnassokseen piiloutuneena ollut Memnon järjesti sotatoimia läntisen Aigeian alueen saaria vastaan. Tämä olisi katkaissut Aleksanterin huolto- ja viestiyhteydet Makedoniaan ja tehnyt tyhjäksi edellisvuoden sotaretkien tulokset. Yksi Aleksanterin uran onnekkaimmista sattumista poisti tämän varteenotettavan uhan, kun Memnon kuoli sairastuttuaan Mytilenen piirityksen aikana. Lisäksi kävi ilmi, että Dareios oli muuttanut mieltään sotimisesta Aleksanterin joukkojen selustassa ja määrännyt laivastonsa ja sen kanssa taistelleet palkkasoturit palaamaan itään ja liittymään armeijaan, jota hän jo kokosi valtakunnan eri puolilta.

Aleksanteri marssitti armeijansa etelään Ankyran läpi kohti Kilikian solia, joiden kautta pääsi Taurusvuorten halki kohti Aleian hedelmällisiä tasankoja Välimeren alueen kaakkoiskulmassa. Aleksanteri johti kevyesti aseistetun ja nopean osaston Arsameksen komennossa Kilikian solia vartioineen Persian armeijan kimppuun. Arsameksella ei ollut riittävästi joukkoja käytössään ja siksi hän ei antautunut taisteluun vaan perääntyi kohti Tarsosta tarkoituksenaan polttaa kaupunki ennen sen joutumista vihollisen käsiin. Aleksanteri kuitenkin oli liian nopea ja valloitti sen päivässä ennen kuin se ehdittiin polttaa.

Samaan aikaan kun Aleksanteri oli sairaana uituaan Kydnosjoen jääkylmässä vedessä Tarsoksen lähellä, Dareios johti valtavan paikallisen armeijansa Babyloniasta Sokhoihin Amanosvuoriston liepeille Issosjoen itäpuolelle, jonne se leiriytyi alkukeväästä 333 eaa. Antiikin historioitsijat arvioivat armeijan koon 312 000 ja 600 000 miehen välille lisättynä 30 000 kreikkalaisen palkkasoturin joukolla. Arvio 600 000 miehestä on luultavasti ylimitoitettu. Luku lieneekin valtakunnan kaikkien saatavilla olevien joukkojen määrä ja laskettu mahdollisesti sen vuoksi, että mukana oli eri kokoisia joukkoja kaikista maakunnista. Todellinen määrä lienee lähempänä pienempää lukua ja vaikka kokonaismäärä olisikin ollut 600 000, eivät kaikki joukot välttämättä olisi olleet taistelukentällä mukana. Toivuttuaan sairaudestaan Aleksanteri lähti etsimään Dareiosta. Kun Dareios kuuli Aleksanterin olevan edelleen liikkeellä, hänen ensimmäinen ajatuksensa oli pysyä

VIEREINEN SIVU
Tämä Albrecht Altdorferin maalaus 1500-luvulta on romantiikan ajan käsitys Issoksen taistelusta. (akg-images)

ALEKSANTERIN TIE GRANIKOKSESTA ISSOKSEEN

asemissaan. Syyrian tasangoilla Persian miesylivoimasta olisi eniten apua. Kuitenkin tilanteen kehittyessä näytti tarjoutuvan mahdollisuus yllättävään iskuun ja Dareios käytti tilaisuuden hyväkseen.

Aleksanteri oli leiriytynyt armeijansa kanssa Kilikian Malloksessa ja kulki rantakaistaleen kautta Syyriaa kohti ja saapui Issoksen pieneen satamaan, jonka Par-

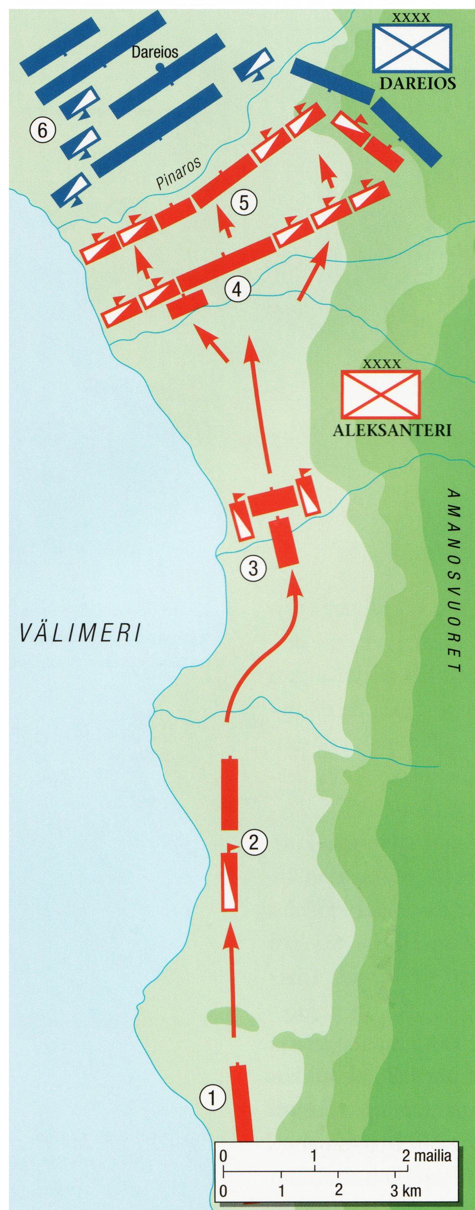
Persialaisten ratsuväki Issoksessa Aleksanterin sarkofagin mukaan. (Simon Chew © Osprey Publishing Ltd)

menionin johtama osasto oli jo vallannut. Sinne oli perustettu tilapäinen tukikohta makedonialaisia sairaita ja haavoittuneita varten. Aleksanteri marssi etelään päin vuorten ja meren välistä kapeaa ja matalaa rannikkokaistaletta pitkin Joonaan pilarin luo, jota kutsuttiin myös Syyrian tai Assyrian porteiksi. Se on nykyisen Iskendrunin eteläpuolella ja sen kautta pääsi Syyriaan. Hän mahdollisesti marssi yöllä kuten hän oli tehnyt edetessään nopeasti Kilikian solaan. Tällä kertaa hän kuitenkin johti armeijansa pääosaa eikä vain nopeaa iskujoukkoa. Dareios oli ehkä aavistellut makedonialaisten käyttävän samanlaista strategiaa kuin Kilikiassa. Hän päätti edetä kiertotietä tarkoituksenaan irrottaa Aleksanteri Issoksen tukikohdasta ja eristää hänet armeijan pääjoukosta. Äkkiä noussut ankara myrsky, joka pysäytti Aleksanterin rannikon Myriandrokseen lähelle Syyrian portteja, teki tämän operaation helpommaksi. Dareios käytti hyväkseen Amanosvuoriston itäpuolella olevaa laaksoreittiä ja johti armeijansa takaisin pohjoiseen välttäen näin rannikkokaistan ja Aleksanterin armeijan. Tässä manööverissä oli se haitta, että sen takia Persian armeija joutui siirtymään kapealle rannikkokaistaleelle meren ja vuoriston väliin ja jättämään Syyrian laajan tasangon, missä armeija olisi voinut toimia tehokkaammin.

Aleksanteri oli varmasti yllättynyt Dareioksen likkeistä ja lähetti kolmisoudun Issoksenlahdelle varmistumaan saamansa raportin oikeellisuudesta. Itse asiassa

ALEKSANTERIN ETENEMINEN ISSOKSESSA

tämä uusi käänne oli mukava yllätys: mikään ei olisi miellyttänyt Aleksanteria enemmän kuin mahdollisuus taistella kapealla taistelukentällä. Toisaalta Dareioksen on täytynyt olla pettynyt. Kun hän laskeutui vuorilta Issoksen läheltä, hän löysi vain kenttäsairaalan. Persialaiset murhasivat monia sairaita ja haavoittuneita ja tekivät monista taistelukyvyttömiä leikkaamalla pois heidän oikeat kätensä. Tämä oli ehkä odotettavissa – Dareios ei voinut jättää joukkojensa taakse minkäänlaista mahdollista uhkaa.

Aleksanteri oli sillä aikaa kääntynyt koko armeijansa kanssa ja palasi omia jälkiään pohjoiseen. Dareios ehkä ajatteli hänen yrittävän paeta ja toimi sen mukaisesti. Hän johti Persian armeijan Issoksen eteläpuolelle tukkiakseen makedonialaisten tien. Kun sotajoukot kohtasivat, niiden välissä oli kapea ja sillä hetkellä vähävetinen Pinarosjoki. Aleksanterin rintama oli pohjoisen suuntaan ja Dareioksen etelään.

Tässä asemassa Dareios oli sijoittuneena makedonialaisten viestiyhteyksien varteen ja yhtä lailla mikään muu kuin uhka selustasta ei estänyt Aleksanteria kääntymästä ja marssimasta Syyriaan. Joukkojen kohtaamisessa Aleksanterille oli etua taistelusta Kilikian rajatulla alueella, jossa vuoret ja meri rajoittivat vihollisjoukkojen liikkumista ja vähensivät sen määrällisen ylivoiman vaikutusta. Pintapuolisesti arvioiden tilanne ei paljoa eronnut Granikoksen taistelusta. Mutta todellisuudessa Granikosjoki oli ollut runsasvetinen kevättulvien takia ja Pinarosjoki oli taas loppusyksystä hyvinkin vähävetinen, joten taistelukenttä oli erilainen. Joka tapauksessa Aleksanteri valmistautui välittömästi käyttämään makedonialaisten vakiotaktiikkaa, jossa keskellä oleva jalkaväki ja sivustojen ratsuväki toimivat tehokkaasti yhdessä. Hänen edetessään hitaasti ja hätäilemättä pohjoista kohti rannan alanko leveni hieman ja hän pystyi järjestämään armeijansa paikalleen ja viimein etenemään taisteluasemiin. Hän asettui toveriratsuväen kanssa oikealle sivustalle, hankalaan paikkaan liikettä rajoittavia vuoria vasten.

TAISTELU

Dareiokselle oli vakuutettu, että Aleksanteri ei oman etunsa vuoksi yrittäisi ankaraa taistelua. Niinpä hän lienee ollut tyrmistynyt tilanteesta. Saadakseen aikaa joukkojensa järjestäytymiselle hän lähetti 30 000 hevosmiehen ja 20 000 kevyen jalkamiehen joukon Pinarosjoen eteläpuolelle. Hän järjesti joukkonsa puolustusasemiin Pinaroksen rantapenkereiden suojaan ja siellä missä ne eivät riittäneet he pystyttivät paaluvarustuksia.

Dareios johti 30 000 raskaasti aseistettua kreikkalaista palkkasoturia ja ne muodostivat yhdessä 60 000 persialaisen palkkasoturin kanssa hänen rintamalinjansa keskustan, jossa asemassa ne voisivat asettua makedonialaisten falangia vastaan. Dareioksella oli mukanaan paljon enemmän aasialaisia jalkaväkisotilaita kuin mitä hänen satraappinsa olivat komentaneet Granikoksessa. Hän asetti jalkaväkisotilaat suuriin ryhmiin tukemaan etulinjan joukkoja ja jakoi nämä rintamaksi niin pitkälle kuin kapea taistelukenttä mahdollisti – meri oli lähellä hänen oikealla puolellaan ja vuoret vasemmalla. Dareios itse ajoi vaunuillaan keskellä tätä muodostelmaa. Persian kuninkaille oli tavallista sijoittautua keskelle taistelussa ja siitä heidän oli helppo jakaa käskyjä eri suuntiin suurten armeijoiden eri puolille. Issoksessa maaston muodot olivat sellaiset, että persialaisten rintama itse asiassa kaartui eteenpäin aiheuttaen piirityksen uhan Aleksanterin oikeaan sivustaan. Keskustassa olleet aasialaiset jalkaväkiyksiköt, jotka oli järjestetty omien kansallisuuksiensa mukaan, oli ryhmitetty niin tiiviisti, että niitä oli vaikea ottaa mukaan taisteluun.

Aleksanterin etenevässä armeijassa kaikki keskifalangin vasemmalla puolella olleet joukot olivat Parmenionin johdossa. Oikean puolen jousimiehet ja kevyesti aseistetut agriaanit lähetettiin kukistamaan kumpuilevassa maastossa koukkaavaa vihollista. Tämä kävi erittäin helposti ja Dareioksen jalkaväki hajaantui melko nopeasti ja etsi turvapaikkaa vuorilta, eikä heistä ollut enää vaaraa. Joka tapauksessa kolmesataa Aleksanterin ratsumiestä sai tehtäväkseen pitää heitä silmällä.

Viime hetkillä Aleksanteri veti pois kaksi toveriratsuväen eskadroonaa suhteellisen keskeisestä asemasta ja lähetti heidät vahvistamaan oikeaa sivustaa. Tätä uudelleenjärjestelyä epäilemättä kaivattiin, koska hän oli jo siirtänyt thessalialaisen ratsuväen pois alkuperäiseltä paikaltaan oikealta puolelta vasemmalle, missä persialaiset kokoontuivat yhteen. Heti sen jälkeen kun oli saanut vedettyä ratsuväkirivistönsä joen toiselle puolelle Dareios oli keskittänyt nämä ratsumiehet oikealle puolelleen Parmenionia vastaan. Meren rannan tasanko oli epäilemättä näyttänyt suosivan ratsuväen taistelua. Aleksanteri teki molemmat myöhemmät uudelleenjärjestelynsä huomaamattomasti. Thessalialaiset ratsastivat etenevän armeijan jälkijoukon ympäri ja toveriratsuväki varmistui, että vihollinen ei tarkkaillut heitä ja suojautui merelle päin olevien kallionkielekkeiden alle.

Aleksanteri jatkoi hidasta etenemistään ja varmistui, että koko armeijan rintama

SEURAAVA AUKEAMA
Aleksanteria esittävä mosaiikki on roomalainen mosaiikkityö vuoden 200 tienoilta, ja se on löydetty Pompejista Faunin talosta. Kyseessä on kopio aikaisemmasta maalauksesta, mahdollisesti Aleksanterin aikalaisen Apellesin apotheosis-maalauksesta, jossa Aleksanteri taistelee persialaisia vastaan. Sen katsotaan yleensä esittävän Issoksen taistelua, vaikkakin jotkut tutkijat ovat nykyisin sitä mieltä, että se saattaa kuvata Gaugamelaa. Aleksanteri kuvataan vasemmalla syöksymässä taisteluun Dareiosta kohti hevosellaan Bukefaloksella. Dareios on sotavaunuissa ja käskee epätoivoisesti ajajaa pakenemaan taistelusta. Hänen kätensä on ojennettuna, joko sanattomana eleenä Aleksanterille, tai mahdollisesti keihään heittämisen jäljiltä. Vaunujen ajaja lyö hevosia piiskalla yrittäessään totella Dareiosta. (akg-images)

oli samassa tasossa ennen kuin he olivat persialaisten rintaman heittoaseiden ulottuvissa. Sitten hän yhtäkkiä käynnisti hyökkäyksen oikealta sivustalta ja johti itse toverinsa joen yli ja pakotti vastustajan vetäytymään. (Se, että Aleksanteri olisi hyökännyt samalla tavoin kuin Kyyros Kunaksassa suoraan Persian joukkojen keskustaan, missä Dareios oli, on ehkä puhdasta kuvitelmaa. Noina aikoina näyttää olleen tavallinen ajatus, että sotapäälliköiden tuli etsiä toisensa. Jos tarina on totta, tämä lienee tapahtunut taistelun toisen vaiheen aikana.) Kuten usein antiikin taisteluissa, oikean sivustan menestys auttoi sitä eteenpäin ja pääsemään kosketuksiin keskustan kanssa. Joen jyrkät ja epätasaiset rannat ja myös Dareioksen paaluvarustukset vaikeuttivat falangin miesten pysymistä rinta rinnan sekä yhdessä Aleksanterin ja ratsuväen kanssa.

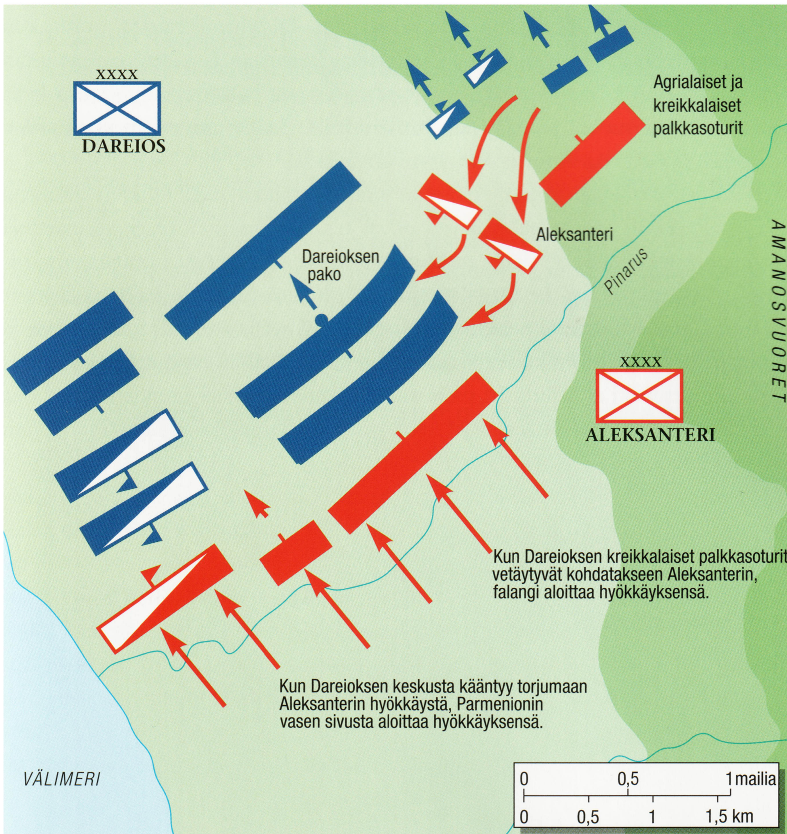
Aleksanterin ratsuväen ja makedonialaisten falangin väliin syntyi repeämä, johon Dareioksen kreikkalaiset palkkasoturit tunkeutuivat. Pian he näyttivät olevan sellaisessa asemassa, että he voisivat pakottaa falangisotilaat takaisin jokeen ja uhata takaa Makedonian ratsuväkeä, joka oli koukannut persialaisten vasempaan sivustaan. On mahdollista, että aukko makedonialaisten rintamassa syntyi osin Aleksanterin viime hetkellä tekemän päätöksen takia, kun hän päätti vahvistaa oikean sivustan ratsuväkeä keskustan kustannuksella. Falangisotilaita haavoittui ja kaatui paljon, heidän mukanaan myös Ptolemaios Seleukoksenpoika, mutta he jatkoivat taistelua. He kääntyivät takaisin tehdäkseen vaarallisen vastaiskun ja onnistuivat

Oksathres Issoksen taistelussa?

Lähteet kertovat, että Persian valioratsuväki Issoksessa ryhmitettiin kuninkaan ympärille. Taistelun aikana Dareioksen veli Oksathres laittoi ratsuväkensä Aleksanterin ja Dareioksen sotavaunujen väliin. Oksathres taisteli urhoollisesti, mutta viimein hänen rykmenttinsä murtui, ja Dareioksen täytyi jättää sotavaununsa ja paeta. On myös väitetty, että Dareioksen edessä oleva hahmo mosaiikkityössä on Oksathres. Jos tämä pitää paikkansa, Oksathreksella täytyy olla yllään persialaisten valioratsuväen komentajan univormu. Hänellä on sahraminvärinen tunika, tai kullanvärinen purppuralla reunustettu vaate, sekä purppurareunainen viitta. Oksathreksen hevonen on luultavasti nisaialaisrotuinen. (Simon Chew © Osprey Publishing Ltd)

ISSOKSEN TAISTELUN KÄÄNNEKOHTA

pitämään kurissa oikealle puolelleen syntyneen rintamakiilan kunnes Aleksanteri pystyi tulemaan heidän avukseen.

Ajettuaan persialaisten vasemman sivustan pakoon Aleksanteri kääntyi vasemmalle ja iski kreikkalaisten palkkasoturien kimppuun, hajotti heidän muodostelmansa ja pakotti heidät vetäytymään joesta tai tappoi heidät niille jalansijoille. Makedonialaisten falangi pääsi taas etenemään ja tuhosi Aleksanterin ratsuväen hyökkäyksestä jäljelle jääneet jalkaväkimiehet.

Dareioksen armeijan oikea sivusta oli vähällä onnistua lyömään Parmenionin johtaman makedonialaisten vasemman sivustan. Rannalla ja sen viereisellä tasangolla ratsuväen miesylivoimasta oli enemmän hyötyä. Ei ole varmaa, saiko persialaisten ratsuväen oikea sivusta käskynsä suoraan Dareiokselta, mutta joka tapauk-

sessa sen upseerit tällä lohkolla olivat haluttomia säilyttämään vain puolustuksellisen roolinsa. Pian persialaiset ratsumiehet rynnistivätkin joen poikki hyökätäkseen vastassaan olevaa thessalialaisten ratsuväkeä päin. Taistelu oli hurjaa, mutta kun persialaisten oikean sivustan miehet havaitsivat keskustan ja vasemman sivustan romahtavan ja että he olivat jäämässä saarroksiin, he pakenivat. Omituista kyllä heidän hakeutumisensa suojaan aiheuttikin heille lisäkärsimystä thessalialaisten ajaessa heitä takaa sekasortoisen vetäytymisen aikana.

Dareioksen armeijan järjestäytymätön perääntyminen tällä lohkolla muuttui pian katastrofiksi. Monet pakenijoista olivat raskaasti aseistettuja ja varustettuja ratsumiehiä. Joko heillä oli yllään raskaat varustukset tai sitten he olivat aseensa riisuttuaan avuttomia, kun heidät yllätettiin. Kun he kokoontuivat kallionkielekkeiden luona, paniikki kasvoi heidän joukossaan, hevoset kaatuivat ratsastajineen ja monet miehet tallautuivat kuoliaiksi takaa tulevien jalkoihin. Heitä takaa ajava Parmenionin ratsuväki ei hellittänyt painettaan. Pakeneva persialainen jalkaväki, joka oli sijoitettu heidän oman ratsuväkensä taakse, joutui nyt kärsimään yhtä paljon kuin ratsumiehet.

Dareios ei jäänyt odottamaan oikean sivustansa tappiota. Sillä hetkellä kun hänen joukkojensa vasen sivusta luhistui Aleksanterin hyökkäyksen edessä, hän pakeni vaunuillaan. Niillä hän pääsi liikkumaan riittävän ripeästi kunhan maasto oli tasaista. Mutta kun hänen edessään oli vain pohjoiseen ja itään päin olevia kivisiä solia, hän hylkäsi vaununsa sekä aseensa ja osan vaatteistaan ja hyppäsi ratsaille päästäkseen pakoon. On kerrottu, että hänen vaunujensa hevosvaljakko oli haavoittunut ja tullut mahdottomaksi ohjata ja että hevonen, jolla hän viimein pakeni, oli kulkenut vaunujen takana viimeisenä pakokeinona. Joka tapauksessa yön pimeys pelasti Persian kuninkaan Aleksanterin takaa-ajolta ja Makedonian kuningas sai palkinnokseen vain Dareioksen hylätyt vaunut ja aseet.

TAISTELUN TULOS

Antiikin lähteet kertovat 100 000 jalkaväkisotilaan kuolleen tai jääneen vangiksi Issoksessa ja ratsuväen tappioiden olleen 10 000 miestä. Nämä luvut vaikuttavat epätavallisen korkeilta ja niitä pitääkin pitää yhtenä esimerkkinä Aleksanterin historioitsijoiden liioittelemista vihollisen tappioista. Joka tapauksessa Persian armeijan tappiot olivat raskaat. Lienee todennäköistä, että miehiä kuoli enemmän taistelua seuranneessa pakokauhussa kuin itse taistelussa, mikä ei ollut mitenkään epätavallista antiikin sodankäynnissä. Taistelussa kuoli useita korkea-arvoisia Dareiosta päättäväisempiä persialaisupseereja. Useat heistä olivat selvinneet hengissä Granikoksen taistelusta. Aleksanterin tappiot olivat vastaavasti vähäiset. Toisaalta käytettävissä olevat tiedot kertovat asioista vain Makedonian näkökulmasta. Sellaisiin kertomuksiin kuin Aleksanterin ja Dareioksen käymä

Taistelun jälkivaikutukset

Huolimatta menestyksestä Persiaa vastaan käydyissä taisteluissa, voitolla oli aina hintansa. Tämä koski erityisesti jalkaväkisotilaita, joita menehtyi lähes poikkeuksetta paljon enemmän kuin ratsuväkeä. Aleksanterin taisteluissa kuolleiden jalkaväkisotilaiden lukumäärää vääristeltiin propagandatarkoituksia varten. Kerrottiin esimerkiksi, että Issoksessa kuoli noin 300 jalkaväkisotilasta, vaikka kreikkalaisia palkkasotureita vastaan käyty ankara taistelu taistelukentän keskustassa saa tämän määrän vaikuttamaan hyvin epäuskottavalta. Egyptin Oksyrhynkhoksesta löydetyn anonyymin papyruksen mukaan jalkaväkeä kuoli 1000 sotilasta ja ratsuväkeä 200 sotilasta, mikä kuulostaa uskottavammalta. Ei tiedetä, kuinka moni näistä oli pezhetairoi- tai hypaspistai-sotilaita, ja on mahdotonta arvioida, kuinka moni haavoittuneista joko kuoli myöhemmin, kotiutettiin loukkaantuneina tai jätettiin varuskuntajoukoiksi. Kuolleiden ja haavoittuneiden kokoaminen taistelukentältä oli hirvittävä näky. Tässä kuvassa kaksi miestä kantaa ruumista vaunuihin. Toiset tukevat ja lohduttavat haavoittunutta toveria, samalla kun miehiä kulkee raunioissa keräämässä käyttökelpoisia aseita ja tavaroita kuolleilta. (Christa Hook © Osprey Publishing Ltd)

henkilökohtainen kamppailu tulee nykylukijan suhtautua varauksella.

Issoksessa Aleksanteri käytti jälleen ratsuväen vasaraniskutaktiikkaa murtaakseen vihollislinjat. Vaikka hänen joukkojensa keskustan liike aiheutti aukon rintamaan ja lisäsi falangin painetta, hänen oikean sivustansa hyökkäys oli hyvin toteutettu. Se kohdistui ensin viistoon päin Dareioksen armeijan vasenta sivustaa ja sitten keskelle ja siinä käytettiin hyödyksi etulyöntiasemaa. Parmenionin vasemmassa sivustassa vihollisen miesylivoiman takia kokemat vaikeudet olisivat voineet olla kohtalokkaita, jos tilanne taistelukentän muissa osassa olisi kääntynyt toisenlaiseksi. Mutta ilman persialaisten oikean sivustan pakoakin Makedonian armeijan loppuosa olisi pärjännyt heille sen jälkeen kun he olivat ensin selvittäneet välinsä vasemman laidan ja keskustan kanssa. Aleksanterin valitsema taistelukenttä auttoi häntä tekemään Dareioksen miesylivoiman tyhjäksi, mutta taistelun voitto oli hänen päättäväisen johtajuutensa ansiota.

Makedonian armeija valloitti nopeasti persialaisten leirin, jonne Dareioksen äiti, vaimo ja lapset olivat jääneet, ja otti heidät vangiksi. Aleksanteri kohteli kuninkaallisia naisia erittäin huomaavaisesti, tyynnytteli heitä, että Dareios ei ollut kuollut ja kertoi heille, että hänellä ei ole Dareiosta kohtaan henkilökohtaista kaunaa vaan hän taisteli lähinnä poliittisista syistä – saadakseen Aasian valtaansa. Persialaisilta oli jäänyt myös rahaa. Arrianos mainitsee huolettomasti, että sitä "ei ollut enempää kuin 3000 talenttia", mutta hän vertasi sitä Damaskoksesta saatuun suurempaan ryöstösaaliiseen. Issoksesta kaapattu raha ei varmasti olisi riittänyt Dareioksen valtavan armeijan palkkaan ja varusteisiin suunnitellun sotaretken ajaksi.

Vaikka Aleksanteri olikin haavoittunut miekaniskusta jalkaan, hän osallistui kaatuneitten juhlallisiin hautajaisiin ja vieraili kaikkien haavoittuneiden miesten luona ja asianmukaisesti tarjosi lohdutusta ja onnitteluja sekä myönsi kunnianosoituksia taistelussa kunnostautuneille.

Tämä osa Aleksanterin sarkofagista esittää Aleksanteria taistelemassa Issoksessa. Hän on ratsailla, leijonannahka päässään. On esitetty, että toinen ratsailla oleva makedonialainen lähellä keskikohtaa on Hefaistion, ja kolmannen henkilön on yleensä arveltu olevan Perdikkas. (akg-images/Erich Lessing)

Issoksen voiton jälkeen Parmenion valloitti Damaskoksen. Kaupungista saatujen varojen määrä samoin kuin vangittujen henkilöiden korkea asema paljasti, että se ei ollut vain sopiva kassan säilytyspaikka ja siviilien suojapaikka vaan että Dareios oli aikonut siirtää sodankäyntinsä tukikohtaa eteenpäin. Hän ei selvästikään odottanut joutuvansa pakenemaan yhden taistelun jälkeen ja etsimään pakopaikkaa valtakunnan keskiosista.

Sillä välin Dareios jatkoi pakoaan itään. Hänen mukaansa oli liittynyt 4000 muuta pakolaista ja hänen tärkein tavoitteensa oli mahdollisimman pian saada Eufratjoki omien joukkojensa ja Aleksanterin väliin. Noin 8000 miehen vahvuiset kreikkalaisjoukot, jotka olivat aiemmin siirtyneet Aleksanterin joukoista Dareioksen puolelle, pakenivat länteen. He pääsivät Foinikian rannikolle Tripolissa Libanonvuoren lähellä ja löysivät laivat, joilla he olivat alkujaan tulleet Lesbokselta. He polttivat ylimääräiset laivat estääkseen takaa-ajon ja osa heistä purjehti Kyproksen kautta Egyptiin ja osa meni Spartan kuningas Agiksen palvelukseen.

Kun otetaan huomioon Aleksanterin voiton päättäväisyys ja mukana olleiden joukkojen koko, taistelun kesto lienee ollut huomattavan lyhyt. Taistelun ajankohta oli marraskuussa ja kuitenkin valoa lienee ollut tarpeeksi hävinneen armeijan pitkää ja vaiheikasta takaa-ajoa varten. Aamulla Aleksanteri oli edennyt harkitusti ja hitaasti kohti persialaisten asemia ja molemmilla puolilla oli ollut aikaa havaita vastustaja ja järjestää taistelurintamat asianmukaisesti. Taisteluun ei ole voitu käyttää muutamaa tuntia enempää.

Voitto takasi Aleksanterille – etenkin Memnonin kuoleman jälkimainingeissa – mahdollisuuden jatkaa valloitusta ja jättää juuri valitut satraapit kamppailemaan jäljellejääneen vastustuksen kanssa Vähään-Aasiaan. Ptolemaiosten sukua oleva Antigonos Monofthalmos (ehkä Antigonoksen sukulainen) ja Balakros saivat tehokkaasti taltutettua Persian jäljelle jääneet sotajoukot.

ISSOKSEN JÄLKEEN

Memnonin kuoleman jälkeen persialaiset amiraalit Farnabazos ja Autofradates olivat ottaneet vastaan Dareioksen Aigeianmeren laivaston ja pitivät edelleen Khiosta tukikohtanaan. He myös jatkoivat Memnonin strategian toteuttamista, jonka mukaan Makedonian vaikutusvaltaa piti heikentää Manner-Kreikassa ja saarilla samaan aikaan kun Aleksanteri oli kiinni itään suuntautuneella valloitusretkellään. Samaan aikaan Kreikassa Spartan kuningas Agiksella oli samansuuntaisia ajatuksia kuin persialaisilla ja hän toivoikin voivansa yhdistää voimansa heidän kanssaan. Hän purjehti yhdellä kolmisoudulla tapaamaan Farnabazosta Sifnoksen saarelle Kykladeille tarkoituksenaan saada persialaisilta laivoja ja rahaa tueksi sodassa, jota hän kävi Antipatrosta vastaan Kreikassa.

Agis ja persialaiset sotapäälliköt kuulivat uutiset Issoksen taistelusta juuri kun

he olivat pitämässä kokousta Sifnoksessa. Farnabazos kiirehti takaisin Khiokseen. Oli todellakin vaara, että kaikki itäisen Aigeianmeren rannikon makedonialaismieliset ainekset innostuvat Aleksanterin voitosta ja irtautuvat Persian valvonnasta. Näissä olosuhteissa oli selvää, että Agis ei saanut toivomaansa tukea. Autofradates antoi hänelle vain kymmenen laivaa ja kolmekymmentä hopeatalenttia. Hän lähetti ne veljelleen Agesilaokselle ja niiden mukana ohjeet, joiden mukaan soutajille piti maksaa täysi palkka ja sijoittaa laivue Kreetalle vastustamaan makedonialaisia. Tämä tehtävä onnistui. Muutamia kuukausia myöhemmin Agiksen joukkoihin liittyi joitain kreikkalaisia palkkasotureita, jotka olivat taistelleet Aleksanteria vastaan Issoksessa. Hän ei kuitenkaan saanut Ateenasta mitään tukea. Peloponnesoksella useat kaupungit vastasivat Spartan kutsuun, mutta Messene, Argos ja Megalopolis – kaikki Spartan perinteisiä vihollisia – eivät nähneet syytä vastustaa makedonialaisia. Tämä Agisin ongelma oli siten vain yksi monista. Kun hän viimein sai vihamielisen Megalopoliksen muurien ulkopuolella vastaansa Antipatroksen apujoukot, hänet kukisti kaksi kertaa hänen armeijaansa suurempi armeija. Agis kuoli sankarillisesti ja taisteli vielä polvillaan, kun jalkavamma oli tehnyt seisomisen mahdottomaksi.

Samaan aikaan Persia yritti käynnistää uudelleen sotatoimia Vähän-Aasian sisäosissa. Dareioksen upseerit Paflagoniassa ja Kappadokiassa onnistuivat ottamaan paikallisia verosotilaita näistä maakunnista, ja he liittyivät Issoksen karkulaisiin, joista monet olivat vaeltaneet pohjoiseen. Nämä joukot uhkasivat nyt sotapäällikkö Antigonosta, jonka hallintaan Aleksanteri oli uskonut Fryygian. Antigonoksen asema oli yhä haavoittuvampi, koska hän oli värvännyt joukkoja tukemaan Aleksanterin operaatioita kauempana idässä ja Fryygian varuskuntien joukot olivat nyt loppumassa. Kuitenkin hyökkäyksen tullessa Antigonos voitti uudelleen kootun Persian armeijan kolmessa erillisessä yhteenotossa. Taas osoittautui todeksi, että Aleksanteri oli jättänyt oikean miehen taistelemaan taakseen jättämiään taisteluita, eikä hänen itsensä koskaan tarvinnut poiketa alkuperäisestä suunnitelmastaan, kun hän johti joukkojaan etelään Syyrian ja Palestiinan kautta.

Damaskoksessa Aleksanteri otti vangiksi joitain persialaisia ylimystönaisia, jotka olivat peräisin siellä ennen Issoksen taistelua asuneista Dareioksen upseerien perheistä. Hän kohteli heitä huomattavan puolueettomasti paitsi yhdessä poikkeustapauksessa: Barsinesta, Memnonin leskestä ja persialaisen ylimyksen tyttärestä, tuli hänen rakastajattarensa. Tämä synnytti hänelle myöhemmin pojan, joka sai nimekseen Herakles kuuluisan esi-isänsä kunniaksi.

Dareios oli päässyt Eufratin toiselle rannalle ja turvautui diplomatiaan. Hän lähetti Aleksanterille kirjeitä, joissa tarjosi rahaa ja alueita vastineeksi sukulaisistaan. Mutta sananvaihto kuninkaitten välillä osoitti enemmänkin sitä, että Persian kuningas ei suostunut tajuamaan valtakuntaansa uhkaavan vaaran vaka-

Palvelija tukee haavoittunutta jalkaväkisotilasta ja vanhempi sotilas suojaa heidän vetäytymistään taistelusta. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

vuutta. Dareios halusi edelleenkin kohdella Aleksanteria nousukkaana, alempiarvoisena henkilönä, jonka hän voisi ostaa luovuttamalla tälle Vähän-Aasian ja 10 000 talenttia. Aleksanterilla oli kuitenkin valtit käsissään eikä hän ollut valmis luovuttamaan, jos diplomatialla sai vähemmän kuin mitä valloittamalla oli saatavissa. Neuvottelut jatkuivat lähes kahden vuoden ajan tarjousten koon koko ajan kasvaessa. Dareios lupasi viimein Eufratin länsipuolisen Aasian, 30 000 talenttia ja tyttärensä Aleksanterille puolisoksi. Persian myönnytykset eivät kuitenkaan pysyneet Makedonian valloitusten tahdissa. Dareioksella ei lopulta enää ollut valtaa luovuttaa Aleksanterin ”keihäällä voitettua maata”.

10

FOINIKIA JA EGYPTI

Uutiset Issoksesta johtivat Foinikiassa suurimittaisiin loikkauksiin. Rannikkokaupunkien edustajat toivat Aleksanterille kultaiset kruunut antautumisensa symboliksi. Arados, Marathos ja Byblos taipuivat nopeasti. Vaikka valloittaja kohteli kaupunkeja hyvin, eräät hallitsijat kuten Sidonin Straton syöstiin vallasta antautumisestaan huolimatta. Sidonilaiset tervehtivät Aleksanteria ”vapauttajana”, koska Artakserkses III oli kukistanut kaupungissa puhjenneen kansannousun äärimmäisen julmalla tavalla ja ilmeisesti kaupunkilaiset eivät olleet halukkaita pitämään vallassa miestä, joka oli pitkään tehnyt yhteistyötä persialaisten kanssa. Perinteen mukaisesti Aleksanteri salli parhaan ystävänsä Hefaistionin valita uuden kuninkaan. Tämä löysi Abdalonymoksen, köyhäksi puutarhuriksi joutuneen kuningasperheen jäsenen ja teki tästä kuninkaan.

Foinikian hallinta oli Persian laivaston selviytymisen kannalta elintärkeää. Aleksanteri oli luopunut yrityksistä voittaa Persian laivasto merellä ja kotiuttanut Makedonian laivaston. Persian laivasto, joka oli houkutellut joukkoonsa jopa merirosvoja, ei ainoastaan ollut lukumäärältään suurempi vaan makedonialaiset laivat ja merimiehet olivat myös heikompia. Myöskään kreikkalaisiin merivoimiin ei voinut täysin luottaa. Parempi tapa heikentää Persian laivaston voimaa ilman riskiä tappiosta merellä oli viedä sen tukikohdat. Tappio merellä olisi voinut muuttaa sodan voimasuhteet ja olisi melko varmasti tärvellyt Aleksanterin maineen voittamattomana vihollisena. Yrittäessään vartioida ja uhata useita Aigeian alueen paikkoja samanaikaisesti persialaiset jakoivat voimiaan liikaa. Makedonialaisten upseerien Hegelokhoksen ja Amfoteroksen johtama Aleksanterin laivasto löi Persian laivaston, kun se yritti saada Hellespontoksen taas valvontaansa. Makedonialaiset saivat Miletoksen takaisin hallintaansa ja Farnabazos saatiin kiinni Khioksessa. Persialaisten värväämät merirosvot pidätettiin ja teloitettiin.

Aleksanterin meristrategia toimi. Kun kaikkien alueiden asukkaat ja hallitukset antautuivat hänelle, niiden merijoukot eivät enää halunneet olla Persian tukena. Foinikialaiset huomasivat olevansa kiusallisessa asemassa, kun suuri joukko heidän alamaisiaan, muun muassa paikallisten dynastioiden päälliköitä, palveli Persian laivastossa. Nämä hallitsijat katsoivat paremmaksi antautua Aleksanterille ja toivoa, että tämä säilyttäisi heidän valtansa, kuin pysyä uskollisena Dareiokselle.

VIEREINEN SIVU
Ammonin temppelissä Luxorissa oleva reliefi esittää Aleksanteri Suuren faaraona tervehtimässä Ammon-jumalaa. (akg-images/ Gérard Degeorge)

PIIRITYSSODANKÄYNTI

Piiritysssodankäynnin historiaa luonnehtivat aikakaudet, jolloin puolustus- ja hyökkäystekniikat olivat vuorotellen vallalla. Klassisella aikakaudella puolustuksella oli lähes ylivoimainen asema. Kaupunkeja ympäröivät valtavat linnoitukset, jotka olivat kutakuinkin järkkymättömiä. Kaupungit saattoivat antautua kauhun vallassa vihollisen saapuessa, mutta yhä useammin kaupunkilaiset lukitsivat portit ja toivoivat linnoitustensa pysäyttävän hyökkääjän.

Näissä olosuhteissa piirittäjällä oli viisi toimintavaihtoehtoa. Hän saattoi yrittää linnoitusten muurien ylittämistä tikkaiden ja pengerrysten avulla. Hän saattoi murtautua puolustuksen läpi muurinmurtajia käyttäen tai sortaa muurit kaivamalla maata niiden alta. Kolmas vaihtoehto oli kaivaa tunneleita muurien alitse. Tämä oli vaarallista, mutta antoi oikein tehtynä hyökkääjälle yllätyksen tuoman edun. Jos hyökkääjä epäonnistui näissä yrityksissä tai jos hänellä ei ollut välineitä niiden toteuttamiseen, hän saattoi uhata kaupunkilaisia nälänhädällä katkaisemalla heidän huoltoyhteytensä. Tämä oli vaarattomampi strategia, mutta se saattoi kestää hyvin kauan riippuen kaupungin varastoista ja siitä, miten täydellisesti yhteydet saatiin katkaistua. Viimeinen vaihtoehto oli päästä linnoitukseen petoksen tai oveluuden avulla. Ovela peruskonsti oli vetää piiritysjoukot silmiinpistävän näkyvästi pois asemistaan. Helpottuneet kaupunkilaiset saatiin näin yllätettyä piiloon jääneillä iskujoukoilla, jotka soluttautuisivat kaupunkiin juuri kun piiritysjoukot palaisivat.

Pääasiallinen piiritysase oli muurinmurtaja, joka pystyi murtamaan muurin tai portin, jos niistä löytyi heikko kohta. Murtajan käyttäjä oli kuitenkin aina alttiina hyökkäyksille ja kohtuuttomille tappioille. Armeija saattoi yrittää vallata kaupungin pystyttämällä tikkaita muuria vasten, mutta tämä yritys muodostui monesti kalliiksi, mikäli puolustaja oli hyvin valmistautunut. Hyökkäävällä armeijalla oli käytännössä vain pieni mahdollisuus vallata vihollisk aupunki väkirynnäköllä. Jotta kaupungin valtaus onnistuisi muulla tavoin, hyökkääjän täytyi istua muurien ulkopuolella kuukausien, ellei jopa vuosien, ajan ja odottaa ruokavarastojen loppumista. Vihollisk aupunki piti saartaa ojalla ja vallilla, ja vallin täytyi olla jatkuvasti miehitettynä, jotta elintarvikkeiden pääsy kaupunkiin estyisi. Hieman nopeampi menetelmä oli rakentaa piiritysvalli. Ensimmäisen Aigeian alueella tunnetun piiritysvallin rakensi Lyydian kuningas Alyattes Smyrnaa vastaan vuoden 600 tienoilla. Persialaiset käyttivät tehokkaasti piiritysvalleja alistaakseen monia linnoitettuja kaupunkeja valtansa alle. Sekä Lyydia että Persia olivat kuitenkin rikkaita ja väkimäärältään suuria valtakuntia, joilla oli tarvittavat resurssit piiritysvallien rakentamiseen ja suuren armeijan käyttämiseen riittävän pitkäksi ajaksi. Tähän useimmat kreikkalaiset valtiot eivät kyenneet.

Hyökkäystoimien tavallisin päämäärä oli pakottaa puolustaja taistelemaan avomaalle niin pian kuin mahdollista. Keskeinen ongelma oli estää puolustajan vetäytyminen kaupungin muurien suojaan karjansa kanssa. Niin kutsuttu "tuhostrategia" kehitettiin puolustajan pakottamiseksi pois kaupungistaan. Kun hyökkääjä saavutti vihollisvaltion tasangon, josta sen ensisijaiset maatalousvarannot koostuivat, hyökkääjä pyrki tekemään mahdollisimman paljon vahinkoa. Tuhoisimman vaikutuksen aikaansaamiseksi kaupunkeihin hyökättiin juuri ennen sadonkorjuuaikaa, kun sadot olivat

vielä pelloilla. Hyökkääjä teki parhaansa pilatakseen sadon tai kerätäkseen sen omaan käyttöönsä.

Myös hedelmä- ja oliivipuut tuhottiin. Jos puolustaja ei hyväksynyt ehtoja, hänet pakotettiin ulos kaupungin muurien suojasta taistelemaan sadostaan. Jos puolustaja valitsi taistelun, käytiin hopliittien välinen taistelu, joka tapahtui aukeilla tasangoilla kaupungin lähistöllä. Jos puolustaja ei valinnut taistelua, hyökkääjä palaisi seuraavina vuosina uudestaan toivoen, että maataloudelle aiheutuneet vahingot joko pakottaisivat puolustajan ulos taistelemaan tai pakottaisivat hänet syömään siemenviljansa, mikä lopulta johtaisi nälänhätään. Jos kaupungin sisällä oli olemassa poliittinen kilpailutilanne, yksi tai toinen ryhmittymä saattoi luonnollisesti olla houkuteltavissa päästämään piirittäjä kaupunkiin, jolloin säästyi aikaa ja vältettiin tarpeettomia menetyksiä.

Kreikkalaiset havaitsivat mekaanisen piirityssodankäynnin mahdollisuudet Filippos II:n aikana. Piirityskuormaston ylläpitäminen oli kallista, ja siihen tarvittavan kaluston omistaminen oli välttämätöntä vain, jos tarkoituksena oli piirittää useita kaupunkeja, mikä oli harvinaista ennen makedonialaisten valloituksia. Voi myös olla, että Filippoksen ammattilaisarmeija oli halukas iskemään sellaisiinkin muureihin, jotka olisivat pelottaneet edellisen vuosisadan kansalaisarmeijaa. Vielä tärkeämpää oli makedonialaisten ammattiarmeijan luonne. Siinä palveli erikoistuneita käsityöläisiä ja pioneereja. Ilman heitä Aleksanterilla ei olisi ollut mahdollisuutta käydä piirityssotaa.

Merkittävä ateenalainen puhuja Demosthenes sätti kolmannessa filippolaispuheessaan makedonialaisten sotimistyyliä: taistelu ei ollut enää kesäpäiväksi varattua reilua ja avointa kilpailua. Filippos saattoi päinvastoin saapua kaupungin ulkopuolelle minä vuodenaikana tahansa, pystyttää koneistonsa ja aloittaa piirityksen. Filippoksen katsottiin antiikin aikana kehittäneen erityisesti piirityskoneistoa. Hänen oletetaan ensimmäisenä perustaneen pysyviä piirityslaitepajoja vuoden 350 eaa. tienoilla, mutta laitteissa ilmeni vikoja vuoden 340 eaa. sotaretkellä. Uusi laitepäällikkö Polyidos Thessalialainen nimitettiin Byzantionin piiritykseen, missä hänen arvellaan rakentaneen valtavan piiritystornin.

Antiikin ajan kirjailijoilta on säilynyt pitkä (joskaan ei kattava) lista Filippoksen voitokkaista piirityksistä: Amfipolis vuonna 357 eaa., Pydna ja Potidea vuonna 356, Methone vuonna 354, Ferai ja Pagasai vuonna 352, Stageira vuonna 349, Olynthos vuonna 348, Halos vuonna 347, Pandosia, Bukheta ja Elateia vuonna 342, puhumattakaan niistä 32:sta traakialaisesta kaupungista, jotka Filippos hävitti maan tasalle. Methone vallattiin epäilemättä hyökkäyksellä, sillä Filippoksen silmään osui siellä nuoli. Demostheneen mukaan Amfipolis ja Pydna voitettiin petoksella. Kuningas oli tunnettu lahjusten käyttäjä: Mekybernan ja Toronen kaupungit sanottiin myös vallatun petoksen avulla, ja muitakin tapauksia luultavasti oli. Filippoksella ei kuitenkaan aina ollut menestystä. Vuonna 340 eaa. Perinthoksen piiritys päättyi surkeaan tappioon aukottomasta piiritysrenkaasta huolimatta. Piirityksessä käytettiin 80-kyynäräisiä (37 m) piiritystorneja, muurinmurtajia, kaivautumista ja nuolia ampuvia katapultteja. Persialaisten ja bysanttilaisten apu vahvisti kuitenkin perinthialaisten puolustusta, ja Filippos juuttui pian toivottomaan piiritystilanteeseen. Lisäksi hän oli hyökkäämässä samanaikaisesti Byzantioniin kokeillen, olisiko sen puolustus lyöty laimin, ja tämä nostatti vihaa kreikkalaisissa naapurikaupungeissa. Tämän vuoksi Filippoksen täytyi luopua molemmista piirityksistä.

Sisämaassa asuvat syyrialaiset olivat paljon halukkaampia pysymään Dareioksen riveissä, ja he liittyivätkin hänen entisen satraappinsa Mazaioksen joukkoihin, jotka taistelivat Aleksanteria vastaan Gaugamelassa vuonna 331 eaa.

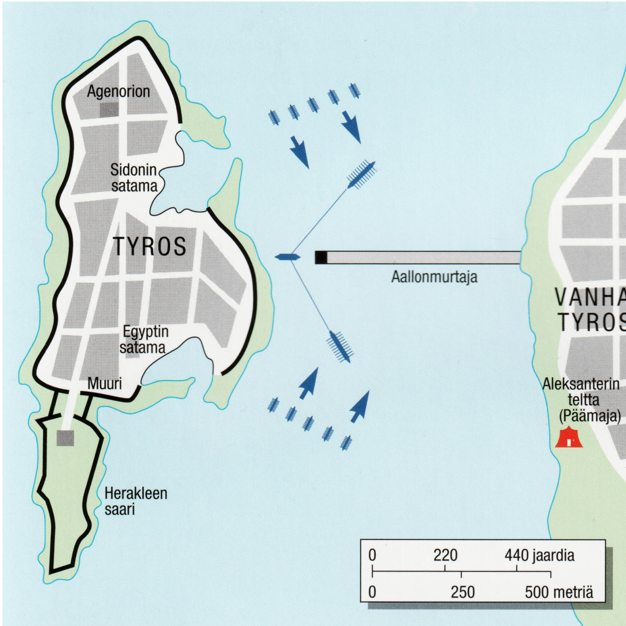
TYROS

Pohjoiset foinikialaiskaupungit olivat antautuneet Aleksanterin lähestyessä, kun taas Tyros vastusti kuninkaan pyyntöä uhrata Herakleelle eli Melkartille kaupungissaan. Pyyntö oli tietenkin ilmeinen juoni kaupungin saamiseksi hallintaan. Tyroslaiset ajattelivat, että heillä oli varaa olla uhmakkaita, sillä heidän ja Makedonian armeijan välissä oli 800 metrin levyinen salmi. Kaupunginisät vastasivat Aleksanterille, että tämä voi uhrata Herakleelle Vanhassa Tyroksessa, joka sijaitsi mantereen puolella. Tyroslaiset myös odottivat saavansa apua pohjoisafrikkalaisesta siirtokunnastaan Karthagosta. Apua ei kuitenkaan koskaan tullut. Nuori kuningas ei voinut kokonaisstrategiansa eikä maineensa vuoksi ohittaa kaupunkia. Koko sen hetkisen sotaretken tarkoitus oli eliminoida kaikki mahdolliset Persian tukikohdat joukkojen selustasta ennen marssia itään jatkamaan sotaa Dareioksen kanssa. Aleksanteri ei voinut poiketa valitsemastaan linjasta, etenkin kun vastassa oli Tyroksen kaltainen vahva laivastotukikohta. Kaupunki tuntui mahdottomalta valloittaa, mutta Aleksanteri näyttää jo pitäneen itseään voittamattomana, ja näin varmaan ajattelivat hänen miehensäkin.

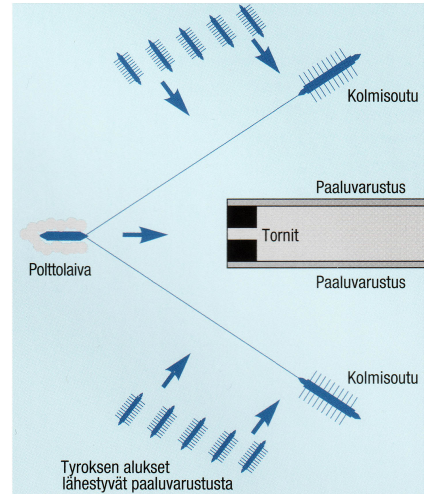
Aleksanteri ymmärsi, että saaressa sijaitsevan kaupungin valloittaminen ei ole helppoa ja että pitkä piiritys antaisi arvokasta aikaa viholliselle. Siksi hän lähetti viestinviejät kaupunkiin taivuttelemaan tyroslaisia antautumaan. He kuitenkin torjuivat tylysti diplomaattiset lähestymisyritykset ja teloittivat viestinviejät sekä heittivät näiden ruumiit mereen.

Sen vuoksi Aleksanteri päätti rakentaa aallonmurtajan mannerta ja saarta erottavan kapean salmen yli. Aleksanterin pengertien rakennustyöt etenivät ensin ripeään tahtiin. Vesi oli mantereen puolella matalaa ja pohja mutainen. Rakennustarpeiksi oli helposti saatavissa kiviä ja puuta. Paalut upotettiin nopeasti mutaan ja näin saatiin aikaan hyvä alusta kivilohkareille. Kauempana rannasta meri syveni nopeasti ja saaren lähellä sen syvyys oli kolme syltä (5,5 metriä). Rakentajien työ oli sekä vaikeaa että vaarallista: heidän piti kamppailla syvän veden kanssa ja he myös olivat heittoaseiden kantaman päässä kaupungin muureista. Lisäksi tyroslaiset pystyivät soutamaan kaleerinsa mereltä häiritsemään rakentajia, mikä teki rakennustyöstä lähes mahdotonta.

Estääkseen rakentajien häirinnän Aleksanteri rakennutti kaksi tornia aallonmurtajalle. Tornien puukehikko peitettiin vuodilla suojaksi heittoaseita ja palopommeja vastaan. Hän myös asennutti torneihin katapultit, jotta he pystyisivät vastaamaan vihollislaivojen hyökkäyksiin raskailla ammuksilla. Silloin tyroslaiset

Tyroksen piiritys: isku Makedonian aallonmurtajalle

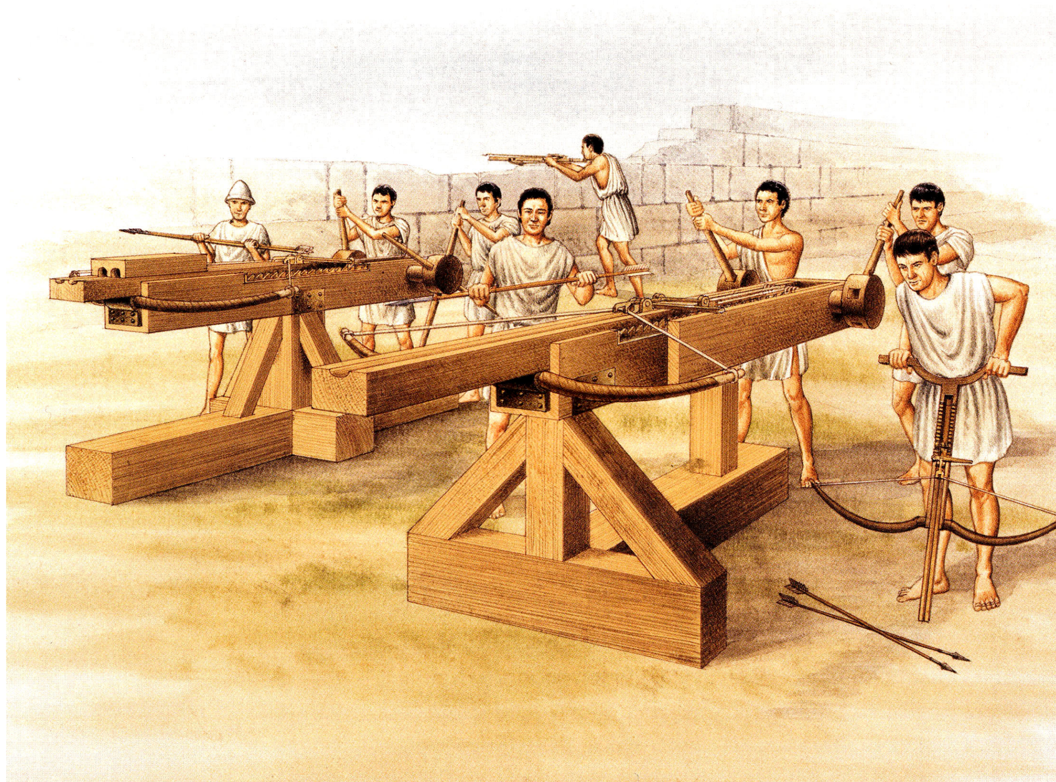

Kun polttolaiva saatiin kiinnitettyä aallonmurtajaan suunnitelman mukaisesti ja tornit oli saatu syttymään, kolmisoudut, jotka olivat olleet kiinnittämässä polttolaivoja, tulittivat palon sammuttajia heittoaseilla. Kun tornit oli saatu syttymään, toiset tyroslaiset tuhosivat paaluvarustuksen.

ymmärsivät, että heidän täytyi kaikin keinoin tuhota tornit, ja niinpä he turvautuivat polttolaivan käyttöön. He varustivat suuren hevostenkuljetusaluksen ja täyttivät sen puulastuilla, pilkkeillä, piellä, rikillä ja kaikilla palavilla aineilla mitä vain saivat käsiinsä. Mastoihin he kiinnittivät kahdet raakapuut, joihin he ripustivat patoja, joissa oli öljyistä ainetta, joka varmasti lietsoisi liekkejä. Polttolaivan perään oli lisäksi asetettu painolastia siten, että sen keula olisi mahdollisimman korkealla ja nousisi aallonmurtajan rantaan tullessaan mahdollisimman lähelle torneja. Kolmisoudut hinasivat polttolaivaa. Vanhan aluksen miehistönä olleet miehet sytyttivät sen tuleen ja uivat pois aluksen luota.

Tyroslaiset saavuttivat tavoitteensa ja saivat tornit syttymään tuleen. Muut tyroslaiset kaleerit purjehtivat aallonmurtajan luo ja pommittivat heittoasein Aleksanterin palomiehiä ja estivät näitä lähestymästä tornia. Myös joukko kaupunkilaisia hyökkäsi aallonmurtajalle pienillä aluksilla. He tekivät lyhytaikaisia maihinnousuja aallonmurtajalle ja kaatoivat sen suojavarustukset. Uhkarohkeat hyökkääjät myös sytyttivät tuleen polttolaivan aiheuttamasta hävityksestä säästyneet katapultit.

Hyökkäys oli vakava takaisku Aleksanterille, mutta strategina hän oli loputtoman kärsivällinen, mikä oli vastakkainen piirre hänen taistelutaktiikkansa ankaralle kiihkeydelle. Hän käski aloittaa aallonmurtajan rakennustyöt uudelleen. An-

tiikin lähteiden kuvaukset eroavat ja ei ole varmaa, aloittiko Aleksanteri kokonaan uuden, eri suunnasta kaupunkia lähestyvän aallonmurtajan rakentamisen vai levensikö hän vain entistä. Näyttää todennäköisemmältä, että entistä aallonmurtajaa levennettiin, jotta sen päälle mahtuisi useampia torneja. Kun työt jatkuivat, hän otti mukaansa joukon hypaspisteja ja kevyitä agriaanijoukkoja ja marssi ystävällismielisten foinikialaisten luo Sidoniin, jonne hän oli jättänyt kolmisoutunsa. Hän tarvitsi laivaston, koska Tyrosta ei voinut vallata ilman laivastoylivoimaa.

Aradoksen ja Bybloksen laivastopäälliköt liittyivät Aleksanterin joukkoon kuten myös kymmenen kolmisoutua Rodoksesta, kolmetoista laivaa Lyykian ja Kilikian rannikolta sekä viidenkymmenen airon kaleeri Makedoniasta. Foinikialaisia karkasi suuria määriä kahdeksallakymmenellä laivalla, ja tällä oli vaikutuksensa Kyproksella, jonka kuninkaat halusivat olla voittavalla puolella. Kyproksen yhdistynyt 120 laivan laivasto purjehti pian Sidoniin ja paisutti entisestään Aleksanterin kasvavaa ja valmiustilassa olevaa laivastoa. Tätä merivoimien ”odottamatonta voit-

toa" voidaan pitää suurena onnenpotkuna, vaikka kaupunkien toimintaa motivoikin Aleksanterin huomiota herättävä voitto Issoksessa. Hän oli joka tapauksessa kyllin tyytyväinen jättääkseen huomiotta uusien liittolaistensa aiemman vihamielisyyden.

Meritaistelut

Sillä välin kun heittoaseita viimeisteltiin Aleksanteri teki yllätyshyökkäyksen sisämaahan arabien alueelle. Hän osoitti sotavoimiensa tehoa kymmenen päivän ajan muutaman ratsuväen eskadroonan, hypaspistien ja agrialaisten avulla, jonka jälkeen alueen asukkaat antautuivat. Ehkä Aleksanteri suhtautui hyökkäykseen sotilaallisena harjoituksena, mutta joka tapauksessa se sopi hyvin hänen yleiseen strategiaansa, jonka mukaan joukkojen taakse ei jätetä toimintakykyisiä vihollisia.

Palattuaan tältä sotaretkeltä Aleksanteri havaitsi, että hänen Kreikkaan palkkasotureita hankkimaan lähettämänsä Kleandros Polemokrateenpoika oli palannut mukanaan 4000 peloponnesolaismiehen joukko. Näin hän oli valmistautunut hyvin uuteen yhteenottoon tyroslaisten kanssa, eli hänellä oli nyt yliote. Vasta silloin kun hän oli taisteluvalmis, tyroslaiset tajusivat, että hänen laivastonsa oli äkillisesti kasvanut foinikialaisten ja kyproslaisten täydennysten avulla.

Aleksanteri johti laivastoaan oikealla sivustalla olleesta sotalaivasta. Hän toivoi ensin houkuttelevansa tyroslaiset meritaisteluun avomerellä. Hän oli sijoittanut merisotilaita kaleereiden kansille ja oli valmis käyttämään taktiikkana joko laivan valtausta tai vihollislaivan upottamista kylkeen puskemalla. Heti kun tyroslaiset tajusivat heitä vastassa olevien laivojen määrän, he välttivät viisaasti joutumasta taisteluun avomerellä ja keskittyivät vartioimaan satamiensa sisäänkäyntejä lähestyvän vihollisen edessä. Taistelut tulisivat siten käydyiksi kapeikoissa, missä Aleksanterin ylivoimasta ei olisi hyötyä.

Satamat sijaitsivat saaren pohjois- ja eteläpuolella, pohjoinen Sidoniin ja eteläinen Egyptiin päin. Kun Aleksanteri huomasi satamien sisäänkäyntien vahvan puolustuksen, hän ei heti yrittänyt päästä voimakeinoin sisään. Hän havaitsi, että pohjoisen sataman suun tukkivat ankkuroidut kolmisoudut, joiden keulat osoittivat häntä kohti. Mutta hänen foinikialaiset kaleerinsa upottivat hieman suojattomalle paikalle ankkuroidut kolme vihollislaivaa puskemalla keulan näiden kylkeen. Laivojen miehistö pääsi helposti turvaan uimalla saareen.

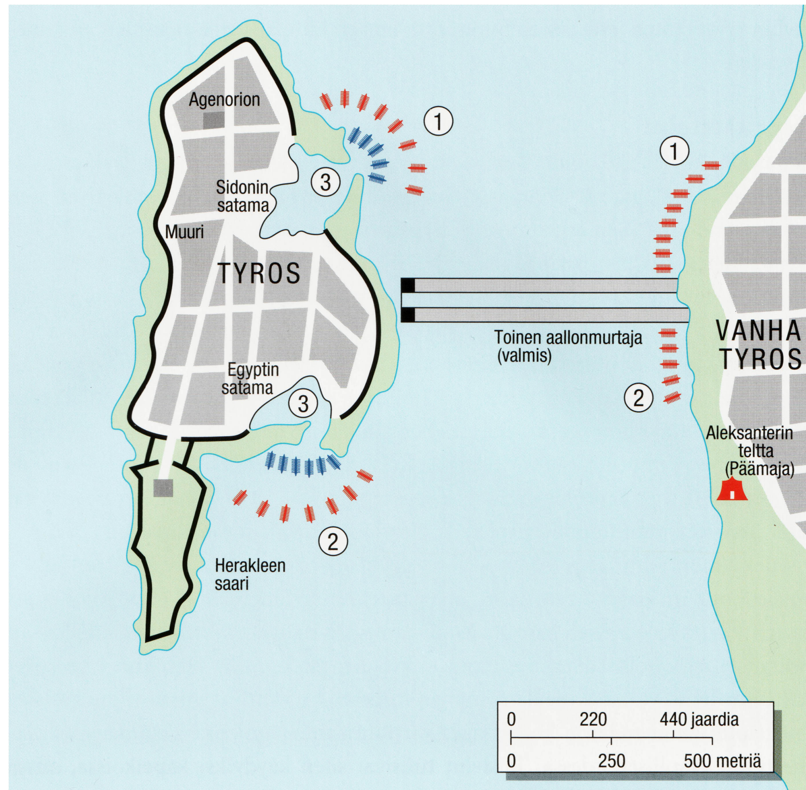
Tämän lyhyen välikohtauksen jälkeen Aleksanteri ankkuroi laivansa mantereenpuoleiselle rannalle ja leiriytyi läheiselle maakaistaleelle, jossa aallonmurtaja suojasi edes vähän säältä. Hänen oma päämajansa oli etelämpänä vastapäätä saaren eteläistä satamaa. Hän määräsi kyproslaisen laivaston saartamaan saaren pohjoispään ja foinikialaisen laivaston vastaavasti eteläpään.

Aleksanteri oli sillä välin palkannut monia sotateknikoita sekä Kyprokselta että

Gastraphetesista eli varsijousesta tunnettiin luultavasti jo useita malleja 300-luvun alkuvuosina eaa. Gastraphetes oli katapulttia varhaisempi mekaaninen ase. Sen voimanlähteenä oli suuri yhdistelmäjousi, joka koostui sarviaineesta tehdyn kerroksen ja jännekerroksen väliin sijoitetusta puuvarresta. Kun jousi jännitettiin ennen ampumista, sen ulommalla puolella oleva jänne venyi samaan aikaan kun sarviaines toisella puolella puristui kasaan. Kun jousi vapautettiin, kumpikin osa napsahti takaisin alkuperäiseen asentoonsa työntäen jousen voimakkaasti eteenpäin. Alkuperäisen käsissä pidettävän gastraphetesin lisäksi kuvassa näkyvät laitteen "vuoristomalli", jota luultavasti käytettiin epätasaisessa maastossa, sekä kaksikaliiperinen malli. Näistä molemmat olivat Zopyros Tarentumilaisen luomia. (Brian Delf © Osprey Publishing Ltd)

1. *Andromakhoksen komentamat 120 kyproslaista alusta.*
2. *80 foinikialaista alusta sekä 23 rodoslaista, lyykialaista, solilaista ja malloslaista ja yksi makedonialainen 50-airoinen.*
3. *Tyroslaiset alukset.*

Tyroksen piiritys: Aleksanterin saarrostus

Foinikian rannikolta. Piirityskoneiden rakentaminen oli edennyt ripeästi ja niitä oli asennettu sekä aallonmurtajan päähän että valtauslaivoihin, joina käytettiin sekä kuljetuslaivoja että hitaita kolmisoutuja. Aleksanteri oli määrännyt laivat ankkuroitumaan joka puolelle kaupunkia ja valmistautumaan kaupungin korkeiden muurien pommitukseen. Muurien kerrotaan olleen 46 metrin korkuisia aallonmurtajan puolelta. Vaikka korkeuden oletettaisiinkin viittaavan tornien eikä kehämuurin korkeuteen, on se silti liioiteltu. Esimerkiksi Halikarnassoksen mausoleumi, joka oli yksi antiikin maailman seitsemästä ihmeestä, oli ainoastaan 41 metrin korkuinen. Aallonmurtajan vastapuolella olleen muurin rakenne oli tukeva ja se oli muurattu isoista kiviharkoista. Muurin päälle tyroslaiset olivat rakentaneet puisia torneja saadakseen ehkä vielä enemmän korkeusetua ja he syytivät torneista kaikenlaisia heittoaseita kuten tulinuolia piirityslaivojen päälle. Tämän

Tyroksen piiritys

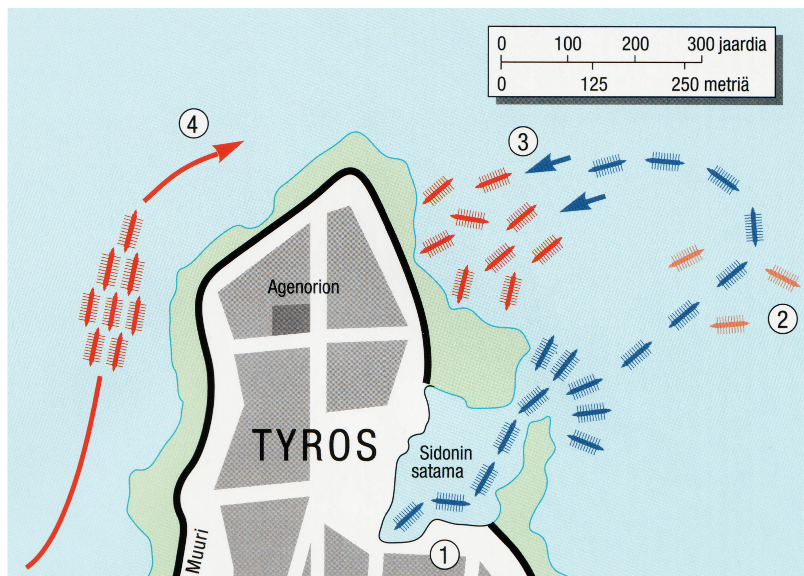
Aleksanterin sanotaan mobilisoineen kymmeniätuhansia miehiä rakentamaan pengertietä, joka oli kaksi plethronia (62 m) leveä ja neljä stadionia (740 m) pitkä. Rakennusmateriaali oli mantereella sijainneen vanhan kaupungin purkujätettä, ja puutavara tuotiin Libanonin vuorilta; kokonaisia puita ja kiviä laitettiin mukaan rakennelmaan. Punotut verhot suojasivat työmiehiä, ja kaksi piiritystornia pystytettiin siten, että ammusjoukot saattoivat tarjota peitetulta. Tyroslaiset vastasivat polttolaivalla, räjähtävillä aineilla lastatulla suurella purjealuksella, joka ohjattiin purjehtimaan pengertietä vasten. Kun polttolaiva saavutti määränpäänsä, se sytytettiin tuleen. Tämä aiheutti huomattavaa vahinkoa, mm. piiritystornien tuhoutumisen, mutta Aleksanterin pioneerijoukot ryhtyivät jälleen työhön, ja pengertie saatiin vihdoin valmiiksi.

Kaupungin linnoitusrakennelmista ei nykyisin ole jäljellä enää mitään, mutta Arrianoksen väite muurien korkeudesta, 150 jalkaa (46 m), ei ole todennäköisesti oikea. Sekä Diodoros Sisilialainen että Curtius antavat ymmärtää, että muurit olivat hyvin varusteltuja nuolia ampuvin katapultein ja että kaupungin insinöörit olivat kehitelleet monenlaisia laitteita makedonialaisten kohtaamisen varalta. Puolustajien suojaksi oli tehty seinämiä pingotetuista nahoista, ja merilevällä täytetty seinämä laskettiin myöhemmin alas suojamuureille vaimentamaan lentävien kivien iskuja. Kuvassa on myös esimerkki ”rautakädestä” eli harpaksista, jota käytettiin yksittäisiin miehiin tai koneisiin tarttumiseksi. (Adam Hook © Osprey Publishing Ltd)

Keskipäivä: Aleksanterin alukset ovat ankkurissa ja melkein miehittämättömiä.

1. *Sataman suulla olevat alukset suojaavat tyroslaisia laivoja.*
2. *Kolme kyproslaista laivaa uppoaa.*
3. *Muut kyproslaiset alukset ajautuvat rantaan.*
4. *Aleksanterin alukset lähestyivät. Tyroslaiset alukset yrittivät päästä turvaan mutta Aleksanterin laivasto-osasto (viisi kolmisoutua ja muutama viisisoutu) ajoi ne nurin ennen kuin ne pääsivät satamaan.*

TYROKSEN PIIRITYS: TYROSLAISTEN LÄPIMURTOYRITYS

lisäksi tyroslaiset kasasivat kiviä muurien alla olevaan mereen, jotta Aleksanterin laivat pysyisivät kauempana. Niin kauan kuin se oli mahdollista, Aleksanteri vedätti kiviä pois, mutta työtä piti jatkaa lähelle ankkuroiduista laivoista. Sen vuoksi tyroslaiset panssaroivat joitain kolmisoutuja ja puskivat niillä ankkuroituja piiritysaluksia sekä katkaisivat niiden ankkuriköydet. Aleksanteri vastasi samalla mitalla ja antoi panssaroida joitain keveitä 30-airoisia aluksia ja vaikeutti näillä vihollisen kolmisoutujen toimintaa. Sen jälkeen tyroslaiset lähettivät sukeltajia katkaisemaan ankkuriköysiä, jolloin Aleksanteri korvasi köydet ketjuilla. Maanpuoleisella sivustalla hänen miehensä onnistuivat heittämään köysiä aallonmurtajalta ja saamaan silmukkaan joitain merenpohjaan pudotettuja kiviä. Sen jälkeen kivet vinssattiin ulommas ja upotettiin syvään veteen, missä niistä ei ollut enää vaaraa. Tie muurille oli lopultakin selvä ja Aleksanterin laivat pääsivät sen juurelle.

Tyroslaiset olivat nyt yhä tietoisempia vaarasta ja tajusivat, että heidän täytyi jollakin keinolla haastaa heitä saartava laivasto. Niinpä he päättivät hyökätä kyproslaisen laivasto-osaston kimppuun. He päättivät iskeä keskipäivän kuumuudessa, jolloin piirittäjien tarkkaavaisuus oli herpaantunut ja Aleksanteri oli vetäytynyt telttaansa levolle. Tyroslaiset varustivat kolme viisisoutua, kolme nelisoutua ja seitsemän kolmisoutua, miehittivät ne mahdollisimman tarkkaan valitulla

miehistöllä ja parhaiten aseistetuilla taisteluyksiköillä. He käyttivät satamassa olleiden tyroslaisten laivojen purjeita kätkemään valmistelunsa, ja miehet pääsivät laivoihin sekä merellä että maissa olleiden vihollisen tähystäjien huomaamatta. Tyroslaisten laivue liukui ulos pohjoisesta satamasta hallitusti eteenpäin sellaisessa kulmassa, jossa se pysyi vielä vihollisen näkymättömissä. Kannella noudatettiin täyttä hiljaisuutta – edes pursimiehet eivät huutaneet soutajille vetoja. Vasta kun he tulivat näköetäisyydelle kyproslaisista, he ryhtyivät huutamaan tavanomaisia komentoja ja aloittivat sotahuudon. He pystyivät vaikuttavaan yllätyshyökkäykseen. Ensimmäisen iskun aikaan he upottivat törmäämällä Kyproksen kuninkaan Pnytagoraan viisisoudut kuten myös Androkleen ja Pasikrateen alukset Amatoksen ja Kurionin kaupungeista Kyprokselta. Muut kyproslaiset alukset pakotettiin rannalle ja rikottiin. Hyökkäys todellakin tehtiin silloin, kun suurin osa ankkuroiduista kyproslaisista aluksista oli miehittämättömiä.

Tyroslaisten onni ei kuitenkaan ollut täydellinen. Sinä päivänä Aleksanteri ei ollutkaan viettänyt tavanomaista siestaansa vaan palasi melkein heti laivoille. Hän huomasi pian vihollisen hyökkäyksen, toimi välittömästi ja komensi miehet laivoihin. Ensimmäiset miehistönsä saaneet laivat komennettiin tukkimaan pohjoisen sataman suu ja varmistamaan, että siitä suunnasta ei enää hyökätä. Sen jälkeen hän lähti muutaman viisisoudun ja viiden kolmisoudun kanssa satamasta ja purjehti kaupungin ympäri haastamaan jo saarrosta päässeet viholliset.

Taistelua seuranneet tyroslaiset, jotka seurasivat Aleksanterin liikkeitä, yrittivät varoittaa merellä ja rannan läheisyydessä olevia tovereitaan, mutta merimiehet eivät kuulleet varoituksia koska kyproslaisten laivojen romutuksesta lähtevä meteli oli niin kova. He tajusivat liian myöhään, mitä oli tapahtumassa, ja vain muutama heidän laivoistaan pääsi ajoissa satamaan. Suurin osa joutui pusketuiksi ja vaurioitui. Aleksanterin miehet kaappasivat yhden viisisoudun ja yhden nelisoudun. Taistelu ei vaatinut kovinkaan monia ihmisuhreja, koska tyroslaiset pelastautuivat laivastaan uimalla kuten usein antiikin meritaisteluissa tapahtui.

Muuri murtuu

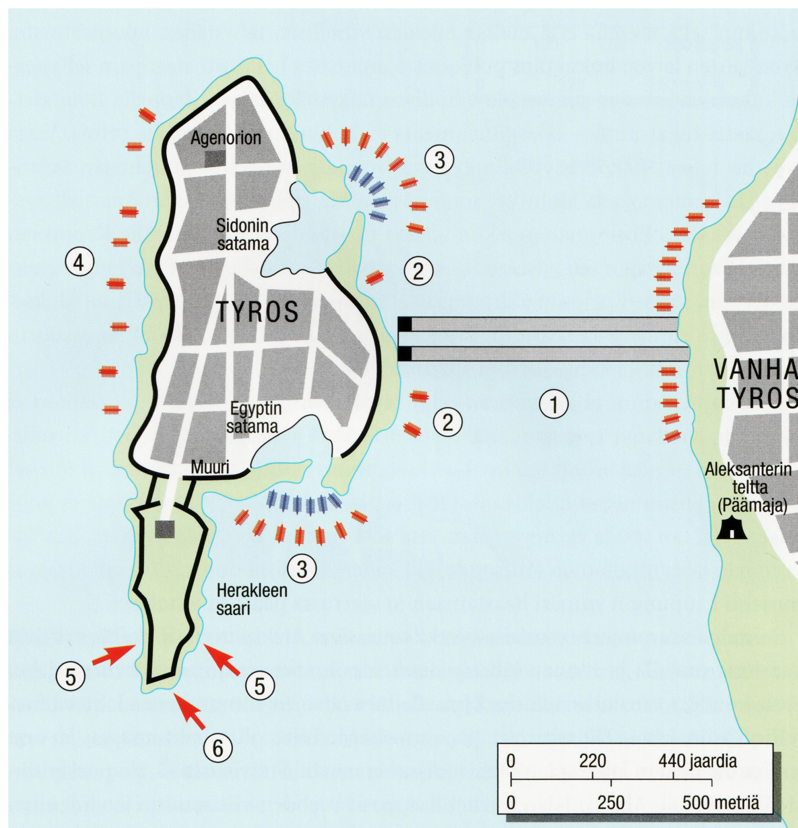
Tyroksen kaupungin muuri oli nyt vihollisen tiukasti ympäröimä ja puolustajien hyökkäyskin oli ollut tehoton ja käynyt kalliiksi. Muurit olivat kuitenkin vielä valtava este. Kaupungin pohjoispäässä kreikkalainen osasto pystytti piirityskoneita mutta vahvat muurit estivät heidän aikeensa. Eteläpäässä hyökkääjät saivat osan muurista hieman heilumaan ja siihen tuli pieni aukko, johon entraussillat ensin heitettiin. Tyroslaiset kuitenkin torjuivat makedonialaisen rynnäkköjoukon, joka yritti entraussiltaa pitkin sisään.

Kolmen päivän kuluttua, kun sää oli tyynempi, paikalle tuotiin kuitenkin lisää piirityskoneita ja aukkoa saatiin suurennettua. Sen jälkeen saapui kaksi laivaa

1. *Aallonmurtaja on valmis. Piirityslaitteet eivät vaikuta vahvoihin varustuksiin.*
2. *Piirityslaitteet laivataan aluksiin.*
3. *Tyroslaiset laivat suojelevat sataman suuta, jonka Aleksanterin alukset sulkevat.*
4. *Harhautusoperaatioita. Alukset rantautuvat muurien alapuolelle maihinnousua varten ja tulevat lähelle heittoaseiden laukaisemiseksi.*
5. *Tiedusteluhyökkäyksiä.*
6. *Läpimurtokohta.*

TYROKSEN PIIRITYS: VIIMEINEN RYNNÄKKÖ

Admetoksen ja Koinoksen johdolla ja toi entraussillat, jonka jälkeen uusi hyökkäys oli mahdollinen. Hyökkäystä johtivat Aleksanterin parhaat joukot. Hypaspisteja johti Admetos, joka oli hyökkäyksessä erittäin urhea. Koinos johti pezhetairoiden joukkoa, ja hänestä tuli myöhemmin yksi Aleksanterin luotetuimmista komentajista. Makedonialaiset tekivät samanaikaisesti useita harhautuksia ja valehyökkäyksiä ympäri kaupunginmuuria. He esimerkiksi siirsivät piirityslaivat joka puolella aivan muurin viereen. Hyökkääjä yritti tunkeutua molempiin satamiin. Aleksanteri otti osaa hyökkäykseen siinä muurin osassa, jonka he ensimmäisenä saivat vallattua ja Admetos pääsi ensimmäisenä muurin yli. Makedonialaiset saivat vallattua muutaman rintavarustuksen päällä olleista torneista ja saivat näin hallintaansa niihin liittyvät muurin osat. Pian Aleksanterin miehet

taistelivat tiensä kaupunkiin. Vaikka tyroslaiset olikin työnnetty pois muureilta, he puolustivat kaupungin pohjoispäässä sijainnutta Agenoriumia, legendaarisen kuningas Agenorin mukaan nimettyä linnoitusta. Monet puolustajista kuolivat niille sijoilleen. Aleksanteri ja hypaspistit ajoivat loput hajalleen. Kaupunkiin tuli nyt hyökkääjiä sekä satamien että muurien kautta. Aleksanterin foinikialaislaivasto rikkoi eteläsataman puomin ja tuhosi sen suojassa olleet laivat. Pohjoisessa puomia ei ollut ja kyproslaiset kohtasivat vain pientä vastarintaa purjehtiessaan satamaan. Koinoksen joukkojen tullessa kaupunki oli verisen joukkomurhan näyttämö. Makedonialaiset olivat katkeria pitkästä piirityksestä ja myös muurilla tapahtuneesta välikohtauksesta, jossa tyroslaiset olivat surmanneet vankeja piirittäjien nähden. Tyroslaisia kuoli kahdeksantuhatta. Aleksanterin joukoista piirityksessä kuoli neljäsataa miestä, näistä kaksikymmentä oli viimeisessä hyökkäyksessä Admetoksen kanssa kaatuneita hypaspisteja. Tyroksen valtauksen aikaan kaupungissa oli vierailulla monia pyhiinvaeltajia Karthagosta osoittamassa kunnioitusta Melkartille, foinikialaisten Herakleelle, ja he pakenivat Melkartin temppeliin. Aleksanteri säästi heidän henkensä, mutta muut ulkomaalaiset samoin kuin tyroslaiset hengissä selvinneet, yhteensä 30 000 henkeä, hän myi orjiksi.

Aleksanteri uhrasi Herakleelle, kuten hänen aikeensa alunperin oli. Hän ilmeisesti otaksui saaneensa näin jumalan tyytyväiseksi häntä korkeimmin kunnioittaneen kaupungin kohteluun. Piiritys kesti tammikuusta heinäkuuhun 332 eaa. Aleksanteri näyttää saaneen saarikaupungin tuhon aikaan neuvokkuudella ja pitkäjänteisyydellä sekä käyttämällä uusia piirityskoneita. Toisinaan tehtävä lienee näyttänyt mahdottomalta ja kuitenkin lopulta laivojen, piirityskoneiden, heittoaseiden ja päättäväisen johtajan yhdistelmä oli liikaa tyroslaisille.

GAZA

Aleksanteri jatkoi nyt marssiaan kohti Egyptiä mielessään välitön strateginen tavoite varmistaa itäisen Välimeren koko rannikko. Kaupungit eivät uskaltaneet vastustaa häntä, vain Gazan kaupunki teki poikkeuksen. Tämän linnakkeen asukkaat puolustautuivat yhtä kiivaasti kuin tyroslaiset. Gazan foinikialainen hallitsija palkkasi palvelukseensa suuren määrän arabialaisia palkkasotureita ja varastoi huomattavia määriä elintarvikkeita.

Sotatoimia Gazassa on vaikeampi analysoida kuin Tyroksen taisteluita, koska yksityiskohtaisia tietoja on vähemmän ja kaksi säilynyttä kuvausta, Arrianoksen ja Quintus Curtiuksen, eroavat toisistaan jonkin verran. Toisin kuin Tyros, Gaza ei ollut saari vaikka kaupungin sijainti korkealla mäellä suojasikin sitä. Mäen korkeus oli huomattava este. Aleksanterin teknikoiden mielestä kaupunki oli liian korkealla vallattavaksi ja he vastustelivat, kun Aleksanteri pyysi lähettämään

Tyroksessa käytetyt piirityskoneet uudelleenkoottaviksi. Gaza oli kuitenkin uhka Aleksanterin huolto- ja viestiyhteyksille, joten hän esitti ratkaisunsa: valtavan kumpareen. Arrianos väittää, että penger oli kaksi stadionia (370 metriä) leveä ja 17 metriä korkea. Katapultit ja piiritystornit oli tarkoitus kiskoa penkereen päälle ja musertaa puolustajia ylhäältä päin. Curtius lisää, että hiekkainen maa vajosi ja piiritystornien lavetit vahingoittuivat. Samaan aikaan makedonialaiset kaivoivat tunneleita muurien alle saaden ne vajoamaan. Curtius kertoo, että tunnelit olivat koko hyökkäyksen liikkeellepaneva voima. Gaza vallattiin lopulta kahdessa kuukaudessa. Makedonialaiset kävivät muurien kimppuun sekä ylhäältä että alhaalta ja lopulta ne sortuivat ja hyökkääjät vyöryivät sisään. Suurin osa Gazan miespuolisesta väestöstä kuoli taistelussa vihollista ankarasti vastustaen. Aleksanteri sai taistelussa kaksi haavaa. Kun kaupunki oli vallattu, naiset ja lapset myytiin orjiksi ja Aleksanteri rankaisi kuvernööri Batista, ja mahdollisesti raahasi tätä vaunujensa perässä ympäri kaupunkia.

Gazan valtaus oli yksi Aleksanterin merkittävimmistä saavutuksista. Hän motivoi väsyneen armeijansa käymään läpi uskaliaan ja vaikean suunnitelman sekä rakentamaan sen mukaisen valtavan hiekkavallin myöhäiskesän kuumuudessa. Hän kukisti kymmenessä kuukaudessa kaksi hyvin suojattua kaupunkia, joista toinen sijaitsi saarella. Tämä oli lähes ainutkertainen teko antiikin maailmassa.

EGYPTI

Koska egyptiläiset tunsivat Tyroksen ja Gazan tapahtumat, heidän ei tehnyt mieli vastustaa Aleksanteria. Egypti oli erilainen kuin muut Persian valtakunnan maakunnat. Persian kuningas Kambyses oli valloittanut sen vuonna 525 eaa. Kreikkalaisten menestyksekäs vastarinta Persian valloitusyrityksiä vastaan vuosina 490 eaa. ja 480 eaa. oli osoittanut, että persialaiset eivät olleet voittamattomia. Egypti oli ollut levoton ja kapinaherkkä koko 400-luvun ajan eaa. sekä itsenäistynyt vuonna 404 eaa. Se oli ollut uudelleen Persian vallan alla vasta muutaman vuoden ennen Aleksanterin saapumista. Egyptin persialainen satraappi Sabakes oli kuollut Issoksessa, ja hänen seuraajansa otti Aleksanterin vastaan ilman vastarintaa. Tähän päättyi Persian vallan viimeinen ajanjakso ja 31. dynastian lyhyt valtakausi.

Egyptiläiset ottivat makedonialaiset vastaan vapauttajina ja vastaavasti Aleksanteri imarteli egyptiläisten kansallistuntoa osoittamalla huomiota herättävästi kunnioitusta heidän jumalilleen. Aleksanteri otti haltuunsa valtionkassan uudelta satraapilta Mazakesilta ja perusti varuskunnan Pelusiumin kaupunkiin Niilin suiston itälaitaan. Hän teki kiertomatkan aavikon halki Heliopoliksen ja muinaisen Egyptin pääkaupungin ja uskonnollisen keskuksen Memfisin kautta ja palasi Niilin vartta sen suulle Mareotisin pohjoispuolelle.

Aleksanteri jumalana

Aleksanteri vertasi itseään jumaliin ja sankareihin läpi hallitsijakautensa. Hän oli aina ollut kiintynyt Homeroksen sankariin Akhilleukseen, ja hän oli nuoruudestaan lähtien verrannut itseään Herakleehen. Aleksanterin ja Herakleen samankaltaisuutta korostettiin kuvaamalla hänet usein kolikoissa leijonannahkaan pukeutuneena. Egyptissä Aleksanteri julistettiin egyptiläisen jumalan Ammonin pojaksi, ja myöhemmissä kolikoissa hänellä on Ammonin sarvet. Joskus hänet on kuvattu sekä leijonannahan että sarvien kanssa. Myöhemmin Intian sotaretkien jälkeen hän lisäsi jumaliensa joukkoon Dionysoksen. Aleksanterin kuoleman jälkeen hänen seuraajansa käyttivät usein Aleksanterin kuvaa kolikoissaan painottaakseen valtansa oikeutusta ja kuvasivat hänet yhtenä jumalista, joita hän oli elämässään jäljitellyt. (Vasemmalla: akg-images. Oikealla: TopFoto)

Egyptistä Aleksanteri marssi aavikon halki Siwan keitaalle Libyaan tapaamaan Ammonin oraakkelia. Häntä lienee kannustanut hurskaus, uteliaisuus tai molemmat yhdessä. Valloittaja-armeijan johtajalle matkustaminen oli joka tapauksessa mukavaa. Siwassa oraakkelin kerrotaan tervehtineen Aleksanteria Zeun poikana. Zeun vastine egyptiläisissä jumalissa oli Ammon.

Palattuaan Memfisiin Aleksanteri järjesteli Egyptin poliittisen järjestelmän uudelleen ja korvasi persialaiset virkamiehet egyptiläisillä, mutta piti Pelusionin ja Memfisin varuskunnat omien upseeriensa komennossa. Hän sai vähän täydennysjoukkoja Aigeian alueelta: Antipatros lähetti hänelle 400 kreikkalaista palkka-

Siwan keitaalla sijaitseva oraakkelin temppeli, joka rakennettiin 500-luvulla. Aleksanteri kävi temppelissä vuonna 331 seurattuaan ilmeisesti lintuja autiomaan halki. (TopFoto/ ImageWorks)

soturia ja 500 traakialaista ratsumiestä. Aleksanterin Aigeian alueen joukkojen voittoisa päällikkö Hegelokhos oli myös saapunut Egyptiin ja tuonut mukanaan vankeja. Khioksessa vangittu persialainen amiraali Farnabazos oli kuitenkin paennut.

KAPINA KREIKASSA

Kun Aleksanteri palasi Tyrokseen pitkältä Egyptin-matkaltaan, hän sai kuulla Peloponnesoksella puhjenneista vakavista levottomuuksista. Spartan kuningas Agis III oli noussut siellä avoimesti vastustamaan Makedonian valtaa. Agis oli pian Aleksanterin lähdettyä Euroopasta alkanut neuvotella persialaisten Aigeian alueen päälliköiden kanssa. Hän voitti rohkealla sotatoimella Korrhagosin armeijan ja pakotti Antipatroksen johtamaan armeijan etelään. Agiksen sotavoimat eivät olleet vähäpätöiset. Hän oli koonnut 22 000 miestä naapurivaltioista Eleiasta, Arkadiasta ja Akhaiasta. Näiden joukkojen kanssa hän lähti piirittämään Megalo-

polista. Antipatros oli keskittynyt Traakian asioihin ja siellä alueen sotilasjohtaja Memnon oli noussut avoimeen kapinaan. Kuitenkin Memnon pääsi pian sopimukseen Antipatroksen kanssa, joten Antipatros saattoi keskittyä kreikkalaisten kansannousuun. Lisäksi se tieto, että Memnon myöhemmin lähetti täydennysjoukkoja Aleksanterille itään, viittaa siihen, että kuningas ei pitänyt hänen toimiaan petollisina.

Makedonian armeija otti yhteen Agiksen kanssa Megalopoliksessa kesällä 331 eaa. – koko kapina oli varmasti kukistettu ennen Gaugamelan taistelua. Kamppailu oli uusintaottelu Makedonian ja kreikkalaisten välillä, jälkimmäiset eivät olleet vieläkään hyväksyneet ensimmäisten itsemääräämisoikeutta. Vaikka Agis kaatui taistelussa, hän ei antanut henkeään helpolla, kuten eivät myöskään muut 5300 kreikkalaista taistelussa kuollutta. Kun Aleksanteri kuuli välikohtauksesta, hän piti sitä vähäpätöisenä. Plutarkhos kertoo, että Aleksanteri jopa vitsaili kuullessaan Antipatroksen ja Agiksen välisestä sodasta. ”Miehet”, hän sanoi, ”näyttää siltä, että samaan aikaan kun me olemme kukistamassa Dareiosta, Arkadiassa on käynnissä hiirten välinen taistelu.” (Plutarkhos, *Agesilaoksen elämä*, 15). Kamppailussa oli kuitenkin kuollut 3500 makedonialaista ja Aleksanterin toimet idässä olivat pysähdyksissä ja odottivat taistelujen päättymistä.

11

GAUGAMELAN TAISTELU

Aleksanteri oli nyt saattanut päätökseen suuren suunnitelmansa ensimmäisen vaiheen. Hän oli varmistanut koko itäisen Välimeren rannikon ja kesällä 331 eaa. hän lähti taas marssille kohti itää etsimään Dareiosta. Hän saapui Thapsakokseen Eufratin rannalle elokuussa. Dareioksen joukot olivat Mazaioksen komennossa pidätelleet Makedonian etujoukkoa Eufratilla mutta kuullessaan Aleksanterin olevan tulossa ne pakenivat. Joukkojen koko oli 3000 ratsumiestä, joten perääntyminen oli viisasta.

Eufratin ylityksen jälkeen Aleksanteri ei marssinut Babyloniin, joka olisi ehkä ollut ilmeinen seuraava kohde, vaan hän kääntyi pohjoiseen ja kulki pitkin Armenian vuorten reunoja, jossa ruoan etsiminen oli helpompaa ja kuumuus vähemmän painostavaa. Mutta mahdollisesti hän aavisti sen, minkä tiedustelijat pian vahvistivat, että Dareios odotti häntä Tigrisjoen toisella puolella valmiina iskemään hänen selustaansa, jos hän kääntyisi etelään. Samaan aikaan hän sai tiedon, että persialaiset aikovat tukkia hänen tiensä, mikäli hän yrittää joen yli. Hän lopulta ylitti Tigriksen ylempänä jokea, eikä siinä kohdassa näkynyt vihollisia. Ylitys ei kuitenkaan ollut helppo, sillä kova virtaus oli viedä joen ylittäjät mennessään ja armeijan täytyi pysähtyä levähtämään joen ylityksen jälkeen.

Tigris ei ollut ainoa luonnon este, jonka Aleksanteri joutui kohtaamaan. Kuunpimennys herätti makedonialaisten sotilaiden parissa epätoivoista taikauskoa, mikä olisi voinut johtaa kapinaan. Kuitenkin egyptiläiset tietäjät, jotka Aleksanteri oli ottanut heidän oppineisuutensa takia mukaansa idän marssille, osasivat selittää asian. He tiesivät, kuinka kuunpimennykset syntyvät, ja tähtitieteellisen tietämyksen lisäksi he olivat myös yhtä taitavia ihmistuntijoita. Sen sijaan, että he olisivat yrittäneet selittää Auringon, Kuun ja Maan liikkeitä, he julistivat pimennyksen olevan merkki Aleksanterin voitosta, ja se riitti tyynnyttämään armeijan.

Neljä päivää Tigriksen ylityksen jälkeen Aleksanterin tiedustelijat saivat Persian ratsuväen näkyviinsä. Tiedon saatuaan Aleksanteri järjesti armeijansa taistelumuodostelmaan ja alkoi edetä hitaasti. Tiedustelu paljasti myöhemmin, että nähty persialaisarmeija olikin vain noin 1000 miehen etujoukko. Aleksanteri jätti ar-

VIEREINEN SIVU
Charles Le Brunin romanttinen kuvaus Aleksanterin voitokkaasta saapumisesta Babyloniin Gaugamelan taistelun jälkeen. (akg-images/Erich Lessing)

Aleksanterin sarkofagissa on kuvattu Thessalian ratsuväkeä päällään tunnusomaiset thessalialaiset viitat. Molemmilla on lyhythihainen punainen alustunika. Oikeanpuoleisella miehellä, joka on valmistautunut taisteluun, on alustunikan päällä purppuranvärinen pitkähihainen tunika ja haarniska. Hänen laakeriseppeleensä on saattanut olla arvomerkki. Myös ranneketjut ovat lähes varmasti toimineet arvomerkkeinä. Puvun muut yksityiskohdat muistuttavat toveriratsuväen ja muun ratsuväen pukuja. Hevosen valjaat ovat keskiruskeat eivätkä punaiset, sillä punainen on luultavasti ollut toveriratsuväelle varattu väri. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

meijansa jatkamaan hidasta etenemistään ja ratsasti eteenpäin kuninkaallisen eskadroonansa sekä pakonialaisen kevyen ratsuväkiosaston kanssa. Persialaiset pakenivat hänet nähdessään, mutta hän ajoi heitä takaa ja tappoi muutaman ja otti loput vangeiksi. Näiltä vangeilta hän sai runsaasti tietoa Dareioksen armeijan vahvuudesta ja liikkeistä sekä sen eri joukko-osastoista. Vaikka Aleksanteri olikin vienyt Persian valtakunnalta Vähän-Aasian, Egyptin ja Lähi-idän rannikon, oli Persia silti edelleen valtavan kokoinen ja sen sotilaallinen voima huomattava.

DAREIOKSEN SUUNNITELMAT

Sillä välin kun Aleksanteri oli Foinikiassa ja Egyptissä, Dareios, epäonnistuttuaan neuvotteluissa Aleksanterin kanssa, kokosi toisen armeijansa. Persian valtakunnassa riitti miehiä, vaikka Dareios olikin saanut kokea, että pelkkä miesylivoima ei riitä, jos vastassa on Aleksanterin kaltainen terävä taktikko. Persian armeijassa Gaugamelassa oli useita joukko-osastoja, jotka olivat kohdanneet makedonialaiset aiemmin. Syyrialaiset, jotka olivat Issoksessa kärsitystä tappiosta huolimatta pysyneet uskollisina Persialle, seisoivat rinta rinnan suurkuninkaan armeijan ytimen, persialaisten, babylonialaisten ja meedialaisten kanssa. Joka tapauksessa Dareioksen armeijan kokoonpano erosi huomattavasti Issokseen lähetetystä armeijasta. Koillispersialaisiin maakuntiin kuuluneen Baktrian satraappi Bessos johti alueeltaan koottua armeijaa ja olipa joukoissa intialainenkin yksikkö. Muita joukko-osastoja oli Aasian puoleisesta Skyytiasta, arakosialaisia, hyrkanialaisia Kaspianmeren eteläpuolelta ja heidän itäisiä naapureitaan areialaisia satraappinsa Satibarzanesin komennossa. Joukoissa oli myös sotureita Persianlahden heimoista, meedialaisia ja heidän liittolaisiaan, Susan ja Babylonin alueilta otettuja joukkoja sekä Mesopotamian syyrialaisia Dareioksen luotetun komentajan Mazaioksen johdolla. Kokonaisuudessaan mukana kerrotaan olleen 40 000 ratsumiestä 1 000 000 jalkaväkisotilasta, 200 viikatevaunua ja muutama elefantti, ehkä viisitoista, joita Indusjoen länsipuolelta tulleet intialaiset olivat lahjoittaneet. Nämä kokonaismäärät kuvaavat luultavasti sotajoukon teoreettista vahvuutta pikemmin kuin taistelukentällä olleita joukkoja, jotka lienevät olleet huomattavasti pienemmät.

Persian armeija oli leiriytynyt lähelle Gaugamelan (joka sananmukaisesti tarkoittaa Kamelin taloa) kylää Bumodosjoen rannalla, 120 kilometriä Arbelasta länteen. Dareios oli ottanut opikseen Issoksen virheistä ja valinnut taistelukentäksi laajan tasangon, jossa ratsuväkeä voitiin hyödyntää ja vaunuja käyttää etulyöntiaseman saamiseksi. Persian kuningas oli jopa käskenyt, että alueen maaperä täytyy tasoittaa kohdissa, joissa se oli liian epätasainen sotavaunujen käyttöön. Kuten oli tehnyt Issoksessakin, Dareios valmisteli taistelukentän täyttäen sen esteillä ja ansoilla, joihin pahaa-aavistamaton vihollinen voisi langeta. Rintamakarkurit kuitenkin paljastivat niiden paikat ja mitätöivät ansojen vaikutuksen.

LOPULLINEN YHTEENOTTO

Heti kun Aleksanteri sai tietää Dareioksen odottavan häntä, hän lopetti etenemisen sekä pystytti vallihaudalla ja paaluaidalla linnoitetun leirin. Hän jätti sinne kuormastonsa samoin kuin mukana seuranneet siviilit ja vangit. Sen jälkeen hän lähti taistelujoukkojensa kanssa etenemään taistelujärjestyksessä mukanaan aseet ja vain vähän varusteita. Hänen tarkoituksenaan oli kohdata vihollinen aamunkoitteessa. Armeijoiden leirit sijaitsivat noin yhdentoista kilometrin päässä toisistaan. Niiden välissä oli harjanne, eikä joukkojen välillä ollut näköyhteyttä.

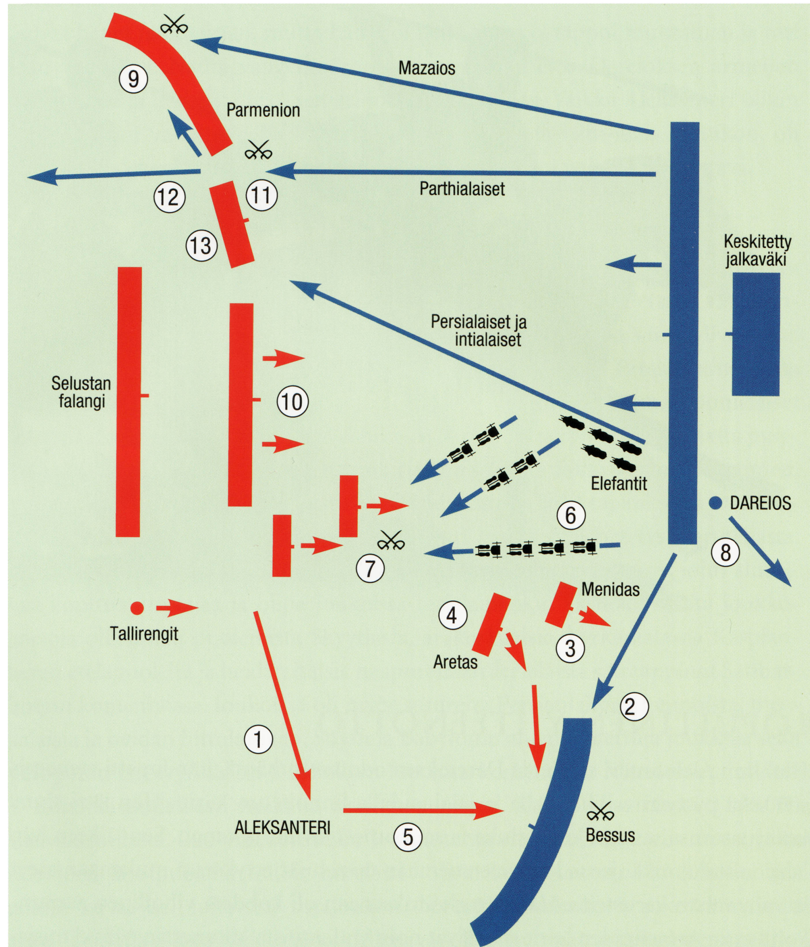
Aleksanteri oli lähtenyt liikkeelle joukkojensa kanssa suunnilleen illan toisen vartiovuoron aikoihin, ehkä paria tuntia ennen puoltayötä. Kuljettuaan noin puolet matkasta leiriltä vihollisen luo he ylittivät välissä olleen harjanteen. Paikasta näki hyvin persialaisten leiritulien kirkkaasti valaisemiin asemiin.

Harjanteen, jonne makedonialaiset olivat pysähtyneet, on täytynyt käytännössä olla puuton, joten Aleksanteri järjesti joukkonsa taistelua varten. Hän piti sotaneuvottelun upseeriensa kanssa ja he päättivät leiriytyä niille sijoilleen, yhä taistelumuodostelmassa.

1. *Aleksanteri johti toveri-ratsuväen viistoa rivistöä samaan aikaan kun jalkaväki järjestäytyi taistelulinjaksi.*
2. *Baktrialaiset ja skyytit yrittivät sulkea ja pysäyttää Aleksanterin uhan sivustoilleen.*
3. *Menidaksen palkkaratsuväki yritti päästä persialaisten vasemman sivustan läpi.*
4. *Kun Menidas epäonnistui, Aretas iski baktrialaisten ja skyyttien kimppuun.*
5. *Aretas sai aikaan aukon. Toveriratsuväki teki toistuvia hyökkäyksiä ja pääsi läpi saaden vihollisen horjumaan.*
6. *Persialaiset yrittivät vaunu-hyökkäystä.*
7. *Jousiampujat ja Balakrosin kevyet joukot hajottivat vaunujen hyökkäyksen.*
8. *Vasemman sivustan sortumisen vuoksi ja etenevän keihäsmiesten falangin pelossa Dareios pakeni Arbelaan.*
9. *Parmenionin ratsuväen sivusta oli puolustuskannalla.*
10. *Aleksanterin jalkaväki keskustassa eteni.*
11. *Jalkaväen ja Parmenionin ratsuväen väliin avautui aukko.*
12. *Persialainen ja intialainen ratsuväki tunkeutui aukkoon, iski makedonialaisten leiriin ja saartoi Parmenionin ratsuväen.*
13. *Kaksi vasemman siiven falangia siirrettiin torjumaan persialaisten läpimurtoa ja tukemaan Parmenionia.*

GAUGAMELAN TAISTELU: 1. VAIHE

Aleksanteri otti mukaansa toveriratsuväenosaston ja kevyesti aseistettuja joukkoja ja ratsasti alas tasangolle tutkimaan kuunvalossa Dareioksen valitsemaa taistelukenttää. Hänen kuitenkin täytyi pysytellä kauempana vihollisen linjoista, koska hänen suunnitelmiinsa eivät kuuluneet yötaistelut.

Itse asiassa, kun Aleksanteri palasi takaisin makedonialaisten asemiin, Parmenionin sanotaan ehdottaneen hänelle persialaisten yllättämistä yöllisellä hyökkäyksellä. Aleksanteri vastasi nenäkkäästi, että olisi sääli varastaa voittoa sillä tavoin. Hän tavallisesti halusi kuulla upseeriensa mielipiteen, mutta teki itse pää-

töksensä eikä tuntenut tarvetta selittää päätöksiään heille. Yöhyökkäyksessä oli varmasti aina tekijöitä, joita oli mahdoton arvioida. Vaikka Aleksanteri usein yllättikin vihollisensa nopeilla yömarsseilla, hän kuitenkin mieluummin taisteli päivänvalossa.

Persialaiset ilmeisesti pelkäsivät hänen hyökkäävän yöllä. Siksi he eivät olleet leiriytyneet ja pysyttelivät pimeän ajan taisteluvalmiudessa ja taistelumuodossa. Makedonialaisillakaan ei ollut linnoitettua leiriä, mutta mäenrinne, jonne he olivat pysähtyneet, tarjosi luonnollisen suojan, jonne Dareioksen taisteluvaunut eivät päässeet. Se tuntui heistä riittävän turvalliselta paikalta ruokailla ja levätä.

Persialaisten taistelumuodostelmasta on säilynyt tietoja, koska Dareioksen kirjalliset ohjeet siepattiin taistelun jälkeen. Vasemmassa sivustassa, vastapäätä Aleksanteria Makedonian oikeassa sivustassa oli baktrialainen ratsuväki yhdessä Aasian skyyttien ja arakosialaisten kanssa. Persialaiset oli sijoitettu keskustaan, johon tavanomaisen käytännön mukaan kuningas kuninkaallisine saattueineen asettui. Oikealla olivat Syyriasta, Mesopotamiasta ja Persianlahden alueelta tulleet joukot. Vasenta laitaa suojasi etujoukko. Tämä joukko koostui skyyttalaisesta ratsuväestä, tuhannesta baktrialaisesta ja sadasta viikatevaunusta. Dareioksen eteen oli sijoitettu elefantit ja viisikymmentä sotavaunua. Hänen eteensä keskisektoriin oli myös tuotu kreikkalaisia palkkasotureita, joiden molemmilla sivuilla oli persialaisia joukkoja. Nämä olivat ainoat joukot, jotka voitiin luotettavasti asettaa makedonialaisten falangia vastaan. Aleksanterin armeijassa oli 40 000 jalkaväkisotilasta ja 7000 ratsumiestä.

Vaikka usein nähty ”falangiveto” johti vihollisen vasemman sivustan piiritykseen, oli olemassa vaara, että piirittävä joukko menetti kosketuksensa omien joukkojensa keskustaan ja että rintamaan syntyi aukko vihollisen helposti hyödynnettäväksi. Aleksanterin taktiikassa tästä vaarasta tuli laskelmoitu riski. Hän oli aina valppaana uhkien suhteen ja otti asioista selvää niiden voittamiseksi. Ensiksikin oikean sivustan ratsuväki, jota hän itse johti, oli täysin hänen kontrollissaan. Hän pystyi kutsumaan sen takaisin jopa voiton ja takaa-ajon huumaavina hetkinä auttamaan kovassa paineessa olevaa keskusfalangia. Falangi oli myös jossain määrin suunniteltu toimimaan muista riippumattomana ja itseensä luottavana yksikkönä, joka pystyy säilyttämään paikkansa ja toimintakykynsä avun saapumiseen saakka.

Missään muussa Aleksanterin taistelussa kuin Gaugamelassa nämä taktiset suunnitelmat eivät ole olleet niin selvästi havaittavissa. Koska hän tiesi Makedonian falangin joutuvan mitä todennäköisimmin eristyksiin sillä välin kun hän ja ratsuväki taistelisivat oikeassa laidassa, hän ryhtyi toimenpiteisiin sen aseman varmistamiseksi. Hän asetti falangin tueksi sen taakse toisen linjan sotilaita, joka voisi falangin joutuessa saarroksiin tehdä täyskäännöksen ja käydä vihollisen

Gaugamelassa käytetyt sotavaunut

Dareios yritti Gaugamelassa häiritä makedonialaisten falangia ajamalla viikatteilla varustetuilla vaunuilla heidän riveihinsä. Tätä taktiikkaa varten Aleksanteri oli antanut falangille useita toimintaohjeita. Diodoroksen mukaan "hän käski falangin jalkaväen liittää kilpensä yhteen heti kun hyökkääjät olivat tulossa ja hakata kilpiä sarissoillaan. Tästä lähtevä melske pelästyttäisi hevoset takajaloilleen, tai jos näin ei kävisi, jalkaväen tuli avata riveihinsä aukkoja, niin että hevoset ratsastaisivat läpi aiheuttamatta vaaraa" (17.57.6). Arrianoksen mukaan "sotavaunut kohtasivat heti vauhtiin päästyään agrianialaisten ja Balakrosin keihäänheittäjät, jotka oli sijoitettu toveriratsuväen eteen. Keihäänheittäjät tarttuivat kiinni ohjaksiin ja vetivät ratsastajat alas, piirittivät sitten hevoset ja kaatoivat ne maahan. Ne harvat vaunut, jotka selviytyivät tästä, eivät olleet juurikaan onnekkaampia, sillä makedonialaisilla oli ohjeet päästää vaunut muodostelmasta tahallisesti läpi." Arrianos jatkaa, että vaunut ja ajajat ajoivat falangin muodostamien kujien läpi ja joutuivat perällä olleiden joukkojen tuhoamiksi. Hän myös antaa ymmärtää, ettei makedonialaisille koitunut merkittävää vahinkoa. Diodoros puolestaan osoittaa, ettei näin ollut, vaan vaunut aiheuttivat vakavia haavoittumisia. (Christa Hook © Osprey Publishing Ltd)

kimppuun vastakkaisesta suunnasta. Hän myös järjesti falangin niin, että se voisi juuri ennen taistelua joko levittää tai tiivistää rivinsä. Suojellakseen sitä hän asetti kaartuvat agriaanien ja makedonialaisten jousimiesten suojarivistöt sen molempiin sivustoihin.

Joidenkin antiikin lähteiden mukaan Aleksanteri nukkui liian pitkään taistelun aamuna ja hänen upseerinsa kiirehtivät herättämään hänet tajutessaan hänen unentarpeensa. Joka tapauksessa taistelu näyttää alkaneen auringon jo kunnolla noustua. Molemmat armeijat lähestyivät toisiaan hitaasti taistelurivistössä ja molemmilla puolilla tehtiin varovaisia ja ennalta suunniteltuja esivalmisteluja.

Laaja tasanko oli paikkana Dareioksen mieleen, koska siellä hän pystyi täysin hyödyntämään suurta miesmäärää. Persialainen joukko koukkasi kaukaa Aleksanterin armeijan molemmilla sivuilla, mutta Aleksanteri halusi päättäväisesti säilyttää koukkausedun ja johti ratsuväkensä jatkuvasti oikealle. Baktrialaisten ja skyyttien ratsuväki liikkui samaan tahtiin hänen kanssaan ja laajensi linjojaan samaan suuntaan. Molemmat manööverit aiheuttivat sen, että kummankin puolen joukot ajautuivat sivuun keskialueelta, jonka Dareios oli erityisesti käskenyt tasoittaa sotavaunujensa käyttöön ja näin vaunut uhkasivat tulla käyttökelvottomiksi. Siksi kuningas käski vasenta sivustaansa käyttämään hyväkseen miesylivoimaa ja suurempaa rintamaansa ja pitää Aleksanterin rintamansuuntainen liike kurissa piirittämällä ja näin joukot myös toimivat.

Kun Aleksanteri huomasi, että häntä häirittiin tällä tavoin, hän hyökkäsi keskelle piirittäviä joukkoja Menidaksen johtaman palkkasoturiratsuväen avulla. Skyytit ja baktrialaiset joukot tekivät vastahyökkäyksen, mutta Aleksanteri lähetti paionialaiset ratsumiehet yhdessä muiden palkkasoturien kanssa heidän kimppuunsa ja nämä ajoivat heidät tilapäisesti tiehensä. Silloin baktrialaisten täydennysjoukot saapuivat ja kokosivat pakenijat yhteen. He saivat asemansa palautettua ja seurauksena oli tasavahva ratsuväen yhteenotto, jossa Aleksanterin miehiä haavoittui vakavasti. He taistelivat huolimatta vakavista vaikeuksista. Etenkin skyytit olivat raskaasti haarniskoituja. Makedonialaisia tuli kuitenkin aalto toisensa jälkeen taisteluun ja vihollisen taistelumuodostelmat alkoivat viimein murtua. Voi olla, että Aleksanterin sivustahyökkäysliikkeet tulivat usein valehyökkäyksinä ja hänen hyökkäyksenä oli ajoitettu juuri siihen hetkeen, kun vihollinen järjesti rivejään uudelleen vastatakseen haasteeseen eli juuri silloin kun järjestelmällinen reagointi on kaikkein vaikeinta. Ehkä tämänkaltainen taktiikka avasi taistelun Gaugamelassa vaikka se ei toiminut välittömästi.

Dareios päätti tällöin käyttää viikatevaunujaan. Ne osoittautuivat pettymykseksi melkein kuin Artakserkseen vaunut Kunaksan taistelussa. Ksenofon kertoo, että Kunaksassa kreikkalaiset joukot yksinkertaisesti väistivät hyökkääviä vaunuja avaamalla rivejään ja päästämällä sotavaunut rivistöjensä läpi, jonka jälkeen he

SEURAAVA AUKEAMA
Jan Brueghel vanhemman maalaus Gaugamelan taistelusta 1600-luvun alkupuolelta. (akg-images/ Erich Lessing)

pommittivat ohikulkevia hevosia ja ajajia heittoasein. Ratsuväen eteen suojaksi asetetut Aleksanterin jousiampujat ja keihäsmiehet käyttivät samankaltaista taktiikkaa ja joissain tapauksissa sieppasivat hevosten ohjaksista kiinni ja pudottivat ajajan vaunuista. Vahingoittumatta läpi päässeet sotavaunut eristettiin täydellisesti ja makedonialaiset hypaspistit ja hevostenhoitajat kokosivat ne yhteen. Ainakin Arrianos kuvaa tilanteen näin. Muilla historioitsijoilla on karmeampia kuvauksia viikatteiden aiheuttamista vammoista. Joka tapauksessa sotavaunuhyökkäyksen vaikutus ei ollut ratkaiseva eikä sillä ollut juuri vaikutusta taistelun kulkuun. Sotavaunuista oli tullut itämaisen turhamaisuuden symboli, koska jo pronssikauden lopulla jalkaväki oli osoittautunut tehokkaammaksi. Vaunut jäivät suurenmoiseksi anakronismiksi, josta ei kuitenkaan ollut vastusta rauhallisille ja rohkeille jalkaväkisotilaille.

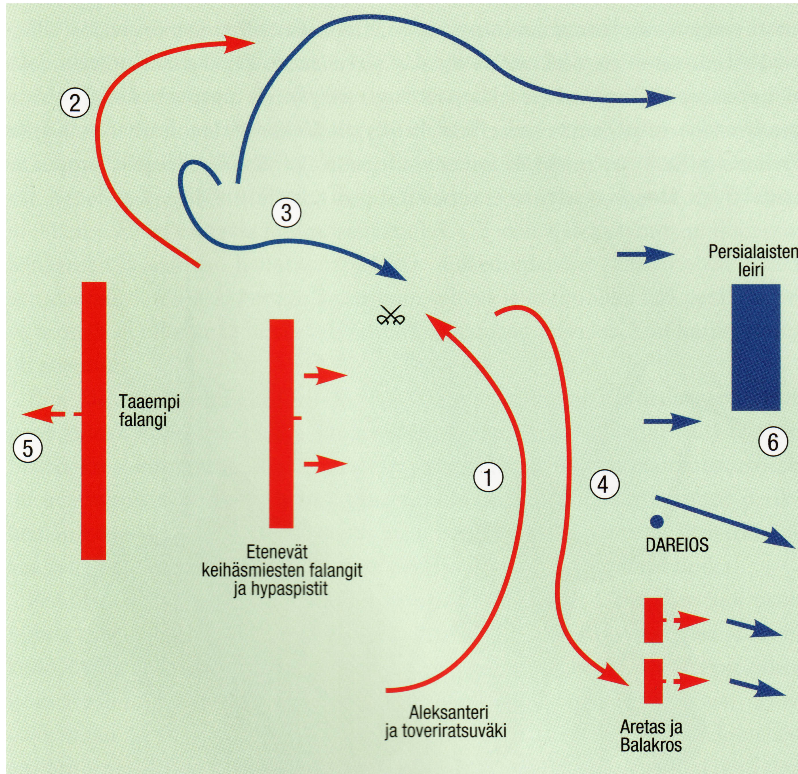
Heti vaunujen hyökkäyksen jälkeen tai jopa sen aikana Dareios yritti uudelleen hillitä Aleksanterin joukkojen liikettä vasemmalla sivustallaan. Koska Aleksanterin baktrialaiset ja skyyttalaiset vastustajat oli torjuttu, hän johti ratsuväkeään edelleen ulospäin rivistössä.

Dareios yritti uudelleen tukkia hänen tietään ja irrotti persialaisia ratsumiehiä laajan armeijansa keskisektorilta. Näin keskelle jäi aukko, kohtalokas heikko kohta, joka tarjosi juuri sen tilaisuuden, jota Aleksanteri oli odottanut tai jopa yrittänyt provosoida. Välittömästi hän vaihtoi suuntaa ja ratsasti vasemmalle. Hän yhdisti oikean puolen joukot keskustan joukkoihinsa ja hänen johdollaan he hyökkäsivät vertahyytäviä sotahuutoja huutaen suoraan aukkoon, suoraan kohtaan, jossa Dareios oli ollut. Pian makedonialaisten falangi seurasi perässä.

Kuten Issoksessa, Dareios pakeni niin kuin myös hänen armeijansa. Voidaan jopa ajatella, että hän hävisi taistelun pakenemalla. Samaan aikaan Aleksanterin peloton ratsuväenupseeri Aretos oli lopulta saanut hajotettua Makedonian oikean sivustan kimpussa olleet Persian joukot. Täällä makedonialaiset joukot olivat täysin ylivoimaisia. Taistelua seurasi sekasortoinen pako, takaa-ajo ja teurastus.

Makedonian vasemmalla sivustalla ja keskustassa tapahtumat olivat varsin erilaisia. Vain falangin äärimmäisenä oikealla ollut yksikkö pystyi seuraamaan Aleksanteria hänen rynnätessään päätä pahkaa Dareioksen perään. Loppujoukko oli pysähtynyt tukemaan vasemmassa laidassa vaikeuksissa olevia tovereitaan. Falangiin avautui väistämättä aukko, johon persialaisten ratsuväki ja intialaisen yksikön miehet vyöryivät. He eivät yrittäneet hyökätä falangin kimppuun takaa vaan tunkeutuivat syvälle ja ratsastivat suoraan tasangon yli hyökätäkseen makedonialaisten leiriin, jossa kuormasto oli. Vaikka otetaan huomioon Persian joukkojen eteneminen aamulla, leirin on täytynyt olla taistelukentästä kuudesta kahdeksaan kilometriä länteen. Hyökätessään leiriin he tappoivat sinne sijoitettuja

GAUGAMELAN TAISTELU: 2. VAIHE

1. *Parmenion pyysi Aleksanterilta apua. Aleksanteri johti toveriratsuväkensä tueksi.*
2. *Mazaioksen hyökkäys Parmenionin sivustaan horjui ja Parmenion aloitti hyökkäyksen.*
3. *Parmenionin selustaan päässeet persialaiset ja intialaiset yrittivät perääntyä mutta törmäsivät Aleksanteriin, joka tuhosi heidät.*
4. *Autettuaan Parmenionia Aleksanteri jatkoi Dareioksen takaa-ajoa.*
5. *Osa persialaisista ja intialaisista pääsi muutaman kilometrin päässä sijainneeseen makedonialaisten leiriin. Taaempi falangi seurasi heitä ja karkotti leiristä.*
6. *Parmenion valtasi persialaisten leirin. Aleksanteri jatkoi Dareioksen takaa-ajoa.*

aseettomia joukkoja ja vapauttivat persialaisia vankeja, jotka nyt yhtyivät hyökkäykseen vartijoitaan vastaan.

Leiriin hyökänneistä ratsumiehistä erillinen ryhmä Persian ratsuväkeä tunkeutui makedonialaisten falangin aukosta sisään. He levittäytyivät ja uhkasivat Parmenionin vasenta laitaa takaa ja sivustasta. Vaaratilanne osui samaan aikaan persialaisten oikean laidan ratsuväen käynnistämän piirityksen kanssa ja Parmenionin ratsumiehet huomasivat, että he olivat vaarassa joutua taistelemaan kahdella rintamalla. Tässä epätoivoisessa tilanteessa Parmenion sai välitettyä viestin välittömästä avuntarpeesta Aleksanterille taistelukentän toiselle laidalle.

Taaempi falangi, joka oli sijoitettu ja harjoitettu hoitamaan tämänkaltaiset vihollisen läpimurrot, teki täyskäännöksen ja ryntäsi takaisinpäin pelastamaan leiriä. Samalla se uhkasi Parmenionin kimppuun hyökännyttä Persian ratsuväkeä.

Kuten Issoksessa, Aleksanterin kykyä joukkojen hallintaan ja kurin ylläpitoon

osoitti se, että hän pystyi komentamaan taistelun tiimellyksessä miehensä pois helposta ja palkitsevasta vihollisen takaa-ajosta. Tämän takia hän pystyi välittömästi vastaamaan Parmenionin pyyntöön. Tuloksena oli kuitenkin sekava tilanne. Keskellä tasankoa Aleksanteri törmäsi pakenevaan Persian ratsuväkeen, joka oli asemansa heikentymisen takia päättänyt vetäytyä. Seurasi raivokas, ruuhkainen ja sekava ratsuväen taistelu. Taistelu viivytti Aleksanteria toimittamasta apua Parmenionille. Toveriratsuväki kuitenkin lopulta ajoi vihollisen hajalle, tappoi tai karkotti sen. Hengissä selvinneet ratsastivat pois taistelukentältä.

Nämä sotilaat ovat tyypillisiä skyyttejä Aleksanterin sotaretkien ajoilta. Skyyteillä oli oma itsenäinen valtakuntansa Mustanmeren pohjoispuolella, ja he osoittautuivat vaarallisiksi vastustajiksi sekä persialaisille että makedonialaisille. Skyyteillä oli myös antiikin maailman paras palkkasotureiden kevyt ratsuväki, joka taisteli eri aikoina sekä Dareioksen että Aleksanterin puolella. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

Lopullinen voitto

Aleksanterin ja taaemman falangin tulo poisti uhkan Parmenionin oikealta laidalta ja Makedonian ratsuväki pystyi nyt vastaamaan paremmin Persian ratsuväen oikean laidan Mazaioksen johdolla käynnistämään hyökkäykseen. Mazaios oli todellakin eteenpäin pyrkiessään menettänyt yhteyden kuninkaaseen, ja hän oli pitkään tietämätön Dareioksen paosta ja Persian armeijan romahtamisesta vasemmalla laidalla ja keskellä. Kun uutiset tavoittivat hänet, ne vääjäämättä saivat hänet epävarmaksi. Hänen hyökkäyksensä menetti voimansa. Nyt hänen joukkonsa olivat vaarassa joutua saarretuiksi. Oli vain ajan kysymys, milloin taistelukentän keskiosaa hallussaan pitävät makedonialaiset kääntyisivät hänen suuntaansa. Sen lisäksi Persian kuninkaan valtava ja eri puolilta itää peräisin oleva armeija ei ollut enää henkisesti kestävä jatkamaan taistelua, kun kuningas itse oli paennut.

Kun Aleksanteri ehti Parmenionin luo, oli jo vakavin makedonialaisten vasempaan laitaan kohdistuva uhka väistynyt. Aleksanterin ei tarvinnut enää hyökätä Mazaioksen kimppuun, koska ankaraa vastarintaa tehnyt thessalialaisratsuväki oli nyt valmis ryhtymään hyökkäykseen ja Mazaioksen joukot antoivat periksi heidän edessään. Aleksanteri kääntyi vielä kerran ja lähti ajamaan Dareiosta takaa ja koko Makedonian armeija eteni perääntyvän vihollisensa kannoilla.

Persian joukkojen keskusta ei ollut hidastanut pakoaan. Aleksanteri ajoi pakenijoita takaa aina päivänlaskuun saakka, ylitti Lykosjoen ja antoi miestensä levätä keskiyöhön asti. Sitten takaa-ajo jatkui. Dareios puolestaan ei pysähtynyt ollenkaan lepäämään. Parmenion, joka oli hyökkäyksessä omalla lohkollaan jäänyt vain vähän Aleksanterista jälkeen, valtasi nyt persialaisten leirin. Makedonialaisten kuormaleiri oli pelastunut ja hyökkääjät oli tapettu tai ajettu pakoon. Persialaisten kuormaleirin haltuunotto ja sen mukana tulleet elefantit ja kamelit korvasivat runsaskätisesti heille omassa leirissä kärsityt tappiot. Aleksanteri toivoi saavansa Dareioksen kiinni Arbelan kaupungissa, joka sijaitsi 120 kilometriä itään taistelukentältä, mutta häntä ei löytynyt sieltä. Aleksanteri otti haltuunsa Dareioksen hylätyn omaisuuden, johon sisältyivät – kuten Issoksessakin – hänen sotavaununsa ja aseensa. Voidaan ajatella, että samalla tavalla kuin Issoksessa, Aleksanteri ei onnistunut saamaan Dareiosta kiinni, koska hän kieltäytyi hylkäämästä armeijansa keskustaa ja vasenta laitaa näiden vaikeuksissa. Hänen varovaisuutensa näyttää olleen tarkoituksenmukaista, koska historia tuntee muita antiikin aikaisia taisteluita, joissa armeijan voittoisa laita ratsasti epäjärjestyksessä uhkarohkeaan takaa-ajoon ja samaan aikaan vihollinen jäi keskelle taistelukenttää kaikessa rauhassa julistautumaan voittajiksi.

Antiikin historioitsijat kertovat taistelun uhrien määrästä vaihtelevia lukuja, joista useimpia on vaikea vahvistaa. Arrianoksen mukaan Aleksanteri menetti

Tässä 300-luvun loppupuolelta olevassa amforassa Aleksanteri kuvataan hyökkäämässä vaunuissa olevaa Dareiosta kohti. (The Art Archive/Musée Archéologique Naples/Alfredo Dagli Orti)

vain sata sotilasta mutta yli tuhat hevosta, joista puolet toveriratsuväen ratsuja. Persialaisten tappioiksi mainitaan 300 000 kaatunutta ja vielä enemmän otettiin vangiksi. Suurin osa kuolonuhreista on tullut taistelun jälkeisen paon ja takaa-ajon aikana.

Gaugamelassa Aleksanteri kohtasi Persian armeijan avoimella tasangolla, jossa Dareioksella oli vain pieni mahdollisuus saada miesylivoimansa toimimaan. Dareios reagoi taistelun alussa niin kuin hän olisi luullut sitä Aleksanterin hyökkäykseksi sivustaan ja muisti samanlaisen hyökkäyksen tuhoisuuden Issoksessa, mutta Aleksanteri lähetti ratsuväkeä perättäisinä aaltoina häntä saartamaan tullutta Persian ratsuväkeä vastaan. Olipa kyseessä hänen alkuperäisen sivustahyökkäyksensä muunnelma tai valehyökkäys, jotta hän voisi hyökätä vihollisen uudelleen järjestyessä, se oli uskalias teko. Kun Dareios pelkäsi Makedonian ratsuväen

hyökkäystä niin suuresti, että se aiheutti aukon hänen joukkojensa keskustaan, Aleksanteri käänsi ratsuväkensä ja iski kovaa ja nopeasti heikkoon keskustaan. Tällaiseen nopeaan tilanteenhallintaan pystyy vain johtaja, joka on tapahtumien keskipisteessä, ja Aleksanteri johti jälleen miehensä voittoon.

Dareios pakeni koilliseen päin Meedian vuorille ja arvasi oikein, että Aleksanteri kiinnittää välittömästi huomionsa valtakunnan eteläisiin suurkaupunkeihin: Babyloniin, Susaan ja Persepolikseen.

12

ALEKSANTERI VALLOITTAA PERSIAN

Kun Dareios pakeni, hänen armeijansa hajaantui omille alueilleen kuten oli tapana. Varuskuntien komentajat ja valtakunnan rahavarojen vartijat antautuivat muodollisesti Aleksanterille. Mazaios luovutti Babylonin ja samalla antautui *gazophylax* (rahainvartija) Bagofanes. Aleksanteri saapui Babyloniin mahtavassa seremoniassa ja muinainen kaupunki luovutti julkisesti rikkautensa uudelle kuninkaalle. Se mitä Aleksanterin historioitsijat kuvaavat lämpimäksi tervetulotoivotukseksi, oli itse asiassa rituaalinomainen antautuminen, joka oli esitetty monesti aiemminkin. Seremonian tarkoituksena oli vahvistaa vallanperijän oikeus valtaistuimeen ja samalla osoittaa vilpittömyyttä valloittajakuninkaalle. Aleksanteri nimitti vastapalveluksena Mazaioksen Babylonin satraapiksi, vaikka hän samalla sijoittikin kaupunkiin varuskunnan ja sotilastarkkailijoita varmistamaan uuden satraapin ja asukkaiden uskollisuuden.

Vaikka Gaugamelan taistelua pidetään yhtenä maailmanhistorian ratkaisutaisteluna, se todellisuudessa oli ratkaiseva vain Persian kannalta. Dareiokselle se oli viimeinen naula arkkuun. Aleksanteri olisi kestänyt häviön pohjoisessa Mesopotamiassa ja hänelle olisi silti jäänyt valtakunnan länsiosa. Voitto joka tapauksessa kuului makedonialaisille ja se horjutti Persian mahtia. Babylonin ei kannattanut vastustaa valtausta ja myös Susa vältti ryöstelyn hyväksymällä valloittajan. Myös täällä puolta vaihtanut satraappi Aboulites sai pitää virkansa ja kaupunkiin perustettiin taas yksi Makedonian varuskunta. Koska Dareios oli yhä vapaalla jalalla, Aleksanteri teki muutoksia, jotka vahvistivat armeijaa ja komentorakennetta. Hän sai koko ajan täydennyksiä samalla kun hyökkäävä armeija liikkui lähemmäs lopullista kohdettaan Persepolista.

PERSIAN PORTEILLA

Persiksen maakunnan satraappi Ariobarzanes oli kerännyt kokoon melkoisen joukon. Hän linnoitti 25 000 sotilaan kanssa Persian portin, Zagrosvuorilla sijaitsevan solan, tarkoituksenaan pidätellä makedonialaisia siihen asti kun Persepoliksen aarteet olisi siirretty pois. Tosiasiassa Ariobarzanesia vastassa oli vain osa

VIEREINEN SIVU
Ištarin portin rekonstruktio Babylonissa. (akg-images/ Bildarchiv Steffens)

Makedonian joukoista: armeijan hitaimmat osat ja kuormakaravaani kulkivat Parmenionin johdolla kuninkaallista tietä Persikseen. Aleksanteri johti liikkuvampia yksiköitä vuorten kautta Persian portille. Oli tammikuu ja maassa oli lunta. Makedonialaisten ensimmäinen yritys päästä läpi solasta näyttää päättyneen tuhoisasti ja heidän täytyi jättää kaatuneensa jälkeen. Sen jälkeen Aleksanteri kiersi satraapin asemien taakse. Makedonialaiset uhmasivat maaston ja lumen vaaroja, ja koska heillä oli oppaina sotavankeja, he pystyivät kiertämään Ariobarzanesin joukkojen taakse. He tappoivat Ariobarzanesin joukot solassa ja nyt Aleksanterin oli suhteellisen helppo ylittää Araksjoki, jonka toisella puolella Tiridates puolusti sekä Persepolista että sen aarteita makedonialaisia vastaan.

PERSEPOLIS

Persepoliin valtauksen symbolinen arvo, joka näkyi myös kaupungin kreikankielisessä nimessä Persepolis, ”persialaisten kaupunki”, kasvoi kun se yhdistettiin Kserksekseen ja persialaisten hyökkäykseen. Se myös sinetöi kaupungin kohta-

Mazaios

Mazaios oli Sisilian satraappi ja kuningas Artakserkses III:n aikaan myös Syyrian ja Mesopotamian satraappi. Dareios III:n alaisuudessa hän luultavasti taisteli Issoksessa, vaikka hänestä ei olekaan sieltä mainintaa. Vuonna 331 eaa. Mazaios määrättiin estämään Aleksanterin pääsy Eufratin yli Thapsakosissa, mutta Mazaioksella ei riittänyt miehiä juuri muuhun kuin sillanrakentajien häiritsemiseen. Aleksanterin saapuessa Mazaios vetäytyi ja liittyi Dareioksen joukkoihin seuraamaan Tigrisjokea pohjoiseen päin. Gaugamelassa Mazaios toimi Persian ratsuväen oikean sivustan komentajana ja johti suurten eskadroonien hyökkäystä viikatevaunuilla. Sen jälkeen hän lähetti skyyttiratsumiehistä kootun eskadroonan valtaamaan makedonialaisten leirin, samalla kun hän itse painosti Parmenionia ja Thessalian ratsuväkeä makedonialaisten vasemmalla laidalla. Lopulta thessalialaisten sinnikkyys sekä lannistavat uutiset Dareioksen paosta nujersivat Mazaioksen. On todennäköistä, että Aleksanterin sarkofagissa kuvataan Mazaioksen urheutta Issoksen taistelussa. Tämä vahvistaa käsitystä, että sarkofagi valmistettiin Mazaiokselle eikä Abdalonymokselle. Mazaios pakeni taistelukentältä Babyloniin, jonka hän pian luovutti makedonialaisille. Vastapalvelukseksi hänet nimitettiin alueen satraapiksi, ja hän oli ensimmäinen persialainen, jolle Aleksanteri soi tämän kunnian.

Aleksanterin sarkofagi esittää myös persialaista arvohenkilöä metsästämässä leijonaa Aleksanterin ja muiden makedonialaisten kanssa. Yksi makedonialaisista ratsastajista saattaa olla Hefaistion. Jos kyseessä on historianmukainen tapahtuma, se ei silloin ole voinut tapahtua ennen vuoden 331 eaa. loppupuolta, ja Aleksanterin metsästyskumppanina kuvattu persialainen on mitä todennäköisimmin ollut Mazaios. Mazaios pysyi virassaan ja palveli uutta isäntäänsä kuolemaansa asti, vuoden 328 eaa. loppupuolelle saakka.

Persian portit, joita satraappi Ariobarzanes puolusti Aleksanteria vastaan. (Jona Lendering, Livius.org)

lon; makedonialaiset tuhosivat, raiskasivat ja tappoivat. Myös kuninkaan palatsi joutui hyökkääjän vihan kohteeksi, sen jälkeen kun sieltä oli kaikki arvokas ryöstetty ja kuljetettu Ekbatanaan. Sitten valloittajat sytyttivät sen tuleen, joko suunnitellusti tai äkillisessä koston puuskassa. Yksi kertomus nimeää sytyttäjäksi ateenalaisen kurtisaanin Thaïksen, josta tuli myöhemmin Ptolemaioksen, Egyptin tulevan kuninkaan rakastajatar.

Persepoliin tuho oli enemmänkin symbolinen kuin täydellinen. Se pysyi maakunnan pääkaupunkina myös myöhempinä aikoina. Nyt kaupungin tuho kui-

SEURAAVA AUKEAMA
Persepoliin nykyiset rauniot. (akg-images/Suzanne Held)

tenkin nosti esiin Aleksanterin ongelmia. Ensiksikin sen tuho olisi voitu tulkita kostosodan ja sotaretken päätepisteeksi. Siksi liittouman joukot olisivat voineet luonnollisesti odottaa, että se varmisti heidän kotiuttamisensa. Aleksanteri olisi kuitenkin voinut huomauttaa heille, että Dareios oli yhä elossa ja tehtävää ei oltu suoritettu loppuun.

Palatsin tuhoaminen ja kaupunkilaisten huono kohtelu heikensi Aleksanterin julkikuvaa, jonka mukaan hän oli suurkuninkaan laillinen vallanperijä. Syystäkin Parmenion oli neuvonut pidättymään tuhotyöstä ja muistuttanut, että hänen ei kannata tuhota sitä, mikä oli nyt hänen omaisuuttaan. Siitä huolimatta se, mikä olisi närkästyttänyt Persiassa, olisi voitu ottaa tyydytyksellä vastaan Babylonissa ja Susassa, jopa Ekbatanassa, jotka olivat joutuneet varjoon akhaimenidien dynastian nousun ja Persepoliin kasvavan vallan aikaan.

MUUTOKSIA ALEKSANTERIN ARMEIJASSA

Ollessaan matkalla Susaan Sittakenen hedelmällisen maakunnan kautta Aleksanterin armeija sai Makedoniasta Amyntaksen komentaman suuren täydennysjoukon. Siihen kuului 6000 jalkaväkimiestä, 600 makedonialaista ratsumiestä, 600 traakialaista ratsumiestä, 3500 trallialaista, 4000 palkkasoturia ja 380 hevosta. Aleksanteri pysäytti armeijan etenemisen ja toteutti ensimmäisen monista perinpohjaisista uudistuksistaan. Hän teki myös joitain pelkästään hallinnollisia uudistuksia ja ylensi kyvykkäitä upseereja sotaretkien myötä syntyneisiin virkoihin.

Täydennysjoukkojen suuren määrän ansiosta hän pystyi vahvistamaan jalkaväkeä senkin jälkeen, kun oli korvannut miestappiot ja vapauttanut miehiä palveluksesta. Curtius puhuu hypaspisteista mainitessaan, että lokhoit ryhmiteltiin kiliarkioiksi, joita ei aiemmin ollut käytössä. Uusia upseereita nimitettiin sotilaallisten kykyjen mukaan. Curtius mainitsee kahdeksan nimeä, mukaan lukien Filotaksen ja Hellanikoksen, joten lokhoiden määrää lienee nostettu kahdeksaan. Samoin pezhetairoihin lisättiin seitsemäs taksis. Seuraavana vuonna Aleksanteri jätti 6000 jalkaväkimiestä (neljä taksista) Ekbatanaan vartioimaan aarteita, mutta otti hypaspistit sekä Koinoksen, Krateroksen ja Amyntaksen taksikset mukaansa Dareioksen takaa-ajoon ja Hyrkanian sotaretkelle. Hydaspeksessa mainitaan olleen mukana seitsemän taksista.

Myös ratsuväessä tehtiin uudistuksia. Jokainen ile jaettiin kahteen lokhoihin, joissa oli kaksi joukkuetta kussakin. Komentavat upseerit nimitettiin kyvykkyyden perusteella tarkan ohjesäännön tutkimisen jälkeen. Uudistuksen tarkoituksena lienee ollut helpottaa ja tehostaa hallintoa, koska ile oli aika suuri hevosten, hevostenhoitajien ja ratsastajien joukko yhden miehen johdettavaksi. Tästä lähtien ratsuväkeä johti kenturio (*hekatostuas*), mikä vastaa lokhosta ratsuväen puolella.

Armeijan saavuttua Ekbatanaan tehtiin vielä suurempia muutoksia. Sekä thes-

Emme tiedä, halusiko Aleksanteri miehineen polttaa Persepoliin maan tasalle. Sen sijaan on selvää, että he keskittivät huomionsa Kserkseen palatsiin kostaakseen tuhot, jotka Kserkses aiheutti Kreikan temppeleille 400-luvulla. Tästä palatsin säilyneistä osista otetusta valokuvasta näkyy selvästi, kuinka kuninkaan kasvoja on tahallisesti vahingoitettu hakkaamalla. (Werner Forman Archive)

salialaisten ratsuväki että liittouman jalkaväki ja ratsuväki kotiutettiin. Monet heistä kuitenkin jäivät palkkasotureiksi armeijaan ja myöhemmissä sotaretkissä käytettiin enemmän palkkasotureita ja aasialaisia joukkoja.

Vuoden 330 eaa. alkupuolella, valmistautuessaan edessä oleviin vaarallisiin sotaretkiin vuoristossa sekä Iranin ja Keski-Aasian aavikoilla pezhetairoit alkoivat keventää haarniskojaan. Polyainoksen (4.3.13) kertoman tarinan mukaan Aleksanteri varusti sotilaansa uudelleen puolirintahaarniskalla (*hemithorakion*) rintahaarniskan sijaan sen jälkeen kun he olivat karanneet, jotta he eivät enää kääntäisi selkäänsä viholliselle. Kuvattu tilanne liittynee Aleksanterin ensimmäiseen, epäonniseen yritykseen hyökätä Persian portille ja tieto varustemuutoksesta lienee tosi, vaikka mainittu muutoksen syy olisikin väärä. Hyrkanian sotaretken aikana Koinoksen taksista kuvataan "kevyimmin aseistetuksi makedonialaiseksi falangiksi". Kevyesti aseistettu falangi mainitaan myös vuotta myöhemmin Mar-

kandan lähellä olleiden taistelujen yhteydessä ja vuonna 326 eaa. Aornoksen kallioiden valloituksen yhteydessä ”kevyimpiä mutta samalla parhaiten aseistettuja” miehiä valitaan myös muistakin kuin Koinoksen taksiksisesta. Näyttää siltä, että myös muut taksikset tai niiden osat ovat alkaneet käyttää kevyempää varustusta.

KOHTI KESKI-AASIAA

Ennen kuin Aleksanteri jälleen lähti Meedian kautta kohti pohjoista, hän nimitti virkoihinsa juuri valloitetun alueen kuvernöörit. Joukossa oli myös persialaisia hallintovirkamiehiä ja tässä voidaankin havaita uudenlaista käytäntöä, ehkä häivähdys niistä tulevan maailmanvalloittajan toimintavoista, jotka hän myöhemmin omaksui, kun pelkkä vihollisen tuhoaminen ei tuntunut kaiken vaivannäön arvoiselta.

Vuoden 330 eaa. alussa Dareioksella oli hallussaan ainoastaan yksi valtakunnan neljästä pääkaupungista, Ekbatana (nykyinen Hamadan). Sen sijainti oli sopiva ja siellä hän pystyi vastaanottamaan raportteja Aleksanterin toimista Persiassa ja samalla keräämään täydennysjoukkoja sisämaan satraappikunnista. Lisäksi kaupunki sijaitsi silkkitien varressa. Se oli tärkeä idästä länteen johtava kauppareitti, joka kulki Elburzvuorten ja Kaspianmeren eteläpuolelta sekä suuren suola-aavikon

Historioitsija Kallisthenes

Kallisthenes Olynthoslainen oli eräiden tietojen mukaan filosofi Aristoteleen veljenpoika. Hän liittyi Aleksanterin retkikuntaan virallisena historioitsijana. Kertomuksensa Kallisthenes lähetti Kreikkaan todennäköisesti osina, ja hän vaikuttaa olleen yhtä aikaa historioitsija, propagandisti ja sotakirjeenvaihtaja. Hän toimi myös nuorten miesten opettajana Makedonian hovissa. Aleksanterin mukana tehdyt matkat veivät Kallistheneen eksoottisiin paikkoihin, ja hän saattoi käsitellä sotakuvausten lisäksi myös luonnonilmiöitä, sillä hän näyttää muodostelleen teorioita Niilin alkuperästä. Kallistheneen kirjallinen koulutus vaikutti siihen, että hän kuvasi Aleksanteria myöhemmän ajan Akhilleeksi, ja hän kuuluikin siihen lukemattomien imartelijoiden joukkoon, jonka ansiosta kuninkaan omanarvontunto paisui ja hännystelijöiden seurue kasvoi. Vaikka Kallisthenes vertasikin vetäytyvää merta Klimaksvuoren lähellä Pamfyliassa hoviherraan, joka kumartaa suurelle kuninkaalle (proskynesis), hän kuitenkin vastusti Aleksanterin yritystä ottaa Persian hoviprotokolla käyttöön vuonna 328/327. Tämä saattoi heikentää hänen ja kuninkaan välejä, ja kun hieman myöhemmin paljastui kuninkaan vastainen salaliitto, Kallisthenes joutui siitä heti epäillyksi. Kallisthenes tuomittiin osallisuudesta salaliittoon, ja hänet vangittiin. Muutamia kuukausia myöhemmin hän kuoli. Peripateettiseen koulukuntaan kuuluneet filosofit, Aristoteleen seuraajat, eivät koskaan antaneet Aleksanterille anteeksi.

Kallistheneen kirjoitukset Aleksanterista ovat kadonneet, vaikkakin häntä arveltiin Aleksanterin romanttisen laajan kertomuksen kirjoittajaksi. Romaanin kirjoittajaa kutsutaan yhä nykyäänkin joskus Pseudo-Kallistheneeksi.

Aleksanterin tie Babyloniin

pohjoispuolelta. Valitettavasti monet kuninkaan neuvonantajista varoittivat häntä odottamasta Aleksanteria siellä ja vaativat Dareiosta vetäytymään Baktrian suuntaan, joka oli Mervin keitaan takana, nykyisen Afganistanin luoteisosassa.

Dareios hyväksyi tämän suunnitelman mutta vasta liian myöhään, jotta hän olisi pystynyt välttämään Aleksanteria, joka aloitti vihollisuudet heti kun lumi oli sulanut vuoristosolista. Suurkuninkaan kuormasto oli aika sekava. Siihen kuului tarvittavia mukavuuksia tarjoava kuninkaallinen tarpeisto ja jalkavaimoja matkalla suojaavat kuomulliset vaunut. Se eteni hitaasti Sar-i-Darrehin eli Kaspian porttien kautta huolimatta siitä, että se oli lähetetty matkaan armeijan edellä. Dareioksen joukkoihin jäi vain 40 000 persialaista ja 4000 kreikkalaista sotilasta ja sotilaskarkurit, joista monet olivat merkittäviä miehiä. He vaelsivat kohden makedonialaisten armeijaa, joka oli päivä päivältä lähempänä.

Kaukaisessa Tharan kylässä kiliarkki Nabarzanes ja Baktrian satraappi Bessos

uhmasivat Dareioksen johtoasemaa. Muiden ylhäisten avulla he vangitsivat kuninkaan ja murhasivat hänet vähän myöhemmin. He jättivät Dareioksen ruumiin tien varteen, jotta Aleksanteri löydettyään sen olisi mahdollisesti luopunut takaa-ajosta. Nabarzanes yritti saada kannatusta Hyrkaniassa ja Parthiassa. Bessos jatkoi matkaa kohti Baktriaa ja Sogidianaa mukanaan kuusisataa ratsumiestä tarkoituksenaan kaapata valtaistuin.

Aleksanteri oli kulkenut kolmessa viikossa noin 720 kilometriä. Suuremman sotajoukon kanssa hän jatkoi edemmäs itään Ekbatanasta Rhagaeen (eli Hamadanista Reyhyn, joka on nykyisen Teheranin luona). Marssin pituus oli noin 400 kilometriä ja siihen meni yksitoista päivää. Viiden päivän levon jälkeen hän otti mukaansa paljon pienemmän, ratsain liikkuvan joukon ja he jahtasivat Dareiosta 320 kilometrin matkan. Hän löysi Dareioksen ruumiin retken kuudentena päivänä. Aleksanteri järjesti murhatulle hallitsijalle kuninkaalliset hautajaiset. Bessos oli pystynyt siihen saakka välttelemään Aleksanteria, mutta Makedonian armeija oli hajaantunut etsintöihin, ja se sai joka päivä kiinni korkea-arvoisia persialaisia karkureita. Tämän vuoksi makedonialaisten oli tarpeen arvioida tilannetta ennen kuin he ryhtyisivät tekemisiin vallankaappaajan kanssa.

Joitakin persialaisia nimitettiin satraapeiksi – Faratafernes Parthiaan, Autofradates tapurialaisten joukkoon – kun taas muut pysyivät Aleksanterin seurueessa odottamassa sopivaa virkaa ja palkkiota. Kaksi vaarallista miestä, Nabarzanes ja Satibarzanes, armahdettiin. Ensin mainittu lienee ollut tyytyväinen välttäessään teloituksen. Sen sijaan hän onnistui saamaan Parthian ja Hyrkanian takaisin hallintaansa. Loppujen lopuksi hänet kuitenkin vangittiin ja tapettiin. Jälkimmäinen sai takaisin asemansa Arian (nykyinen Heratin alue Afganistanissa) satraappina, vaikka hänen pääkaupunkiinsa Artaconaan lähetettiinkin Anaksipposin johtama neljänkymmenen keihäsmiehen osasto. Satibarzanes murhasi pian vartijansa ja kapinoi avoimesti. Ehkä häntä innostivat tiedot Bessoksen vallankaappauksesta.

Vain kaksi päivää sen jälkeen kun oli kuullut Satibarzanesin petoksesta, Aleksanteri saapui Artakoanaan, jonne kapinallinen satraappi oli paennut. Mutta kun Aleksanteri korvasi hänet toisella paikallisella hallitsijalla, Arsakesilla, ja jatkoi matkaansa kukistamaan Afganistania, Satibarzanes palasi ja yritti päästä takaisin valtaan. Hän epäonnistui pyrkimyksessään ja makedonialainen ratsuväenupseeri Erigyios surmasi hänet kaksintaistelussa.

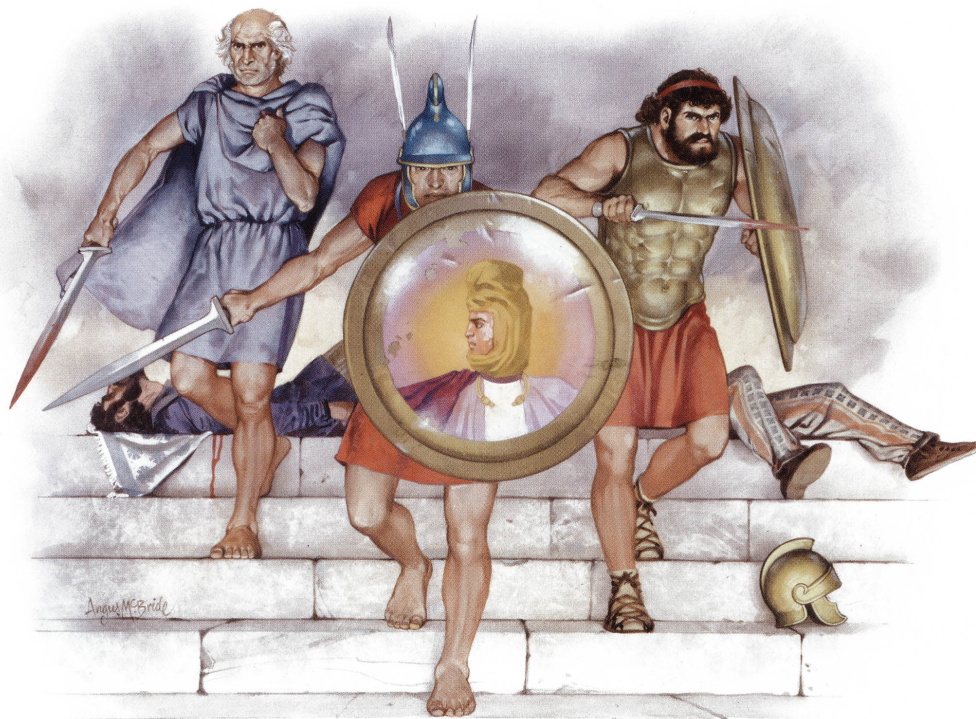
Sodan päämäärät tulivat nyt ajankohtaiseksi ongelmaksi. Bessos julistautui satraappikunnassaan Baktriassa kuninkaiden kuninkaaksi hallitsijanimenään Artakserkses V ja lietsoi kapinaa Keski-Aasiassa. Ennen etenemistään kohti pohjoista Aleksanteri etsi Dareioksen joukoissa palvelleita kreikkalaisia palkkasotureita ja pakotti nämä antautumaan, kun heidät oli saatu kiinni Hyrkaniassa Kaspianmeren eteläpuolella. Persian valtakunnan koillisosiin suuntautuneiden sotaretkien

Persialaisen käsikirjoituksen kuvituksessa Aleksanteri kohtaa kuolleen Persian kuninkaan. (ISI)

aikana Aleksanterin miehet vehkeilivät häntä vastaan, pääasiassa vastustaakseen hänen pyrkimyksiään luoda monikansallinen eurooppalais-aasialainen valtakunta. Hän teloitutti Filotaksen, joka oli hänen aikaisemman kakkosmiehensä ja uskottunsa Parmenionin poika ja varotoimena hän teloitutti myös Parmenionin. Hänet Aleksanteri oli jättänyt vastuuseen Meedian varuskunnasta. Myöhemmin hän tappoi humalaisen riidan päätteeksi Kleitoksen, joka oli pelastanut hänen henkensä Granikoksessa. Itse asiassa Aleksanteri käyttäytyi nyt kuin tyranni, jollaisena monet antiikin myöhempien vuosisatojen historioitsijat hänet kuvasivat. Kaikesta huolimatta hänen armeijansa seurasi häntä uskollisesti.

Aleksanteri lähti etelään ja tuli Seistanjärven liepeillä asuvien ariaspialaisten luo. He varustivat hänen armeijaansa, kuten he olivat tehneet 200 vuotta aikaisemmin Persian Kyyros Suuren armeijalle, ja tästä hyvästä ansaitsivat nimityksen Euergetai (hyväntekijät). Sieltä makedonialaiset lähtivät seuraamaan Helmandjoen laaksoa, reittiä joka vei heitä kohti Arakosiaa. Sinne perustettiin uusi siirtokunta, Arako-

Tässä on Aleksanterin sarkofagissa olevien kuvien mukaisesti rekonstruktiot keihäsmiehestä (vasemmalla), korkea-arvoisesta sotilaasta ja kreikkalaisesta liittolaisjalkaväensotilaasta. Kaikki he palvelivat Aleksanterin armeijassa. (Angus McBride © Osprey Publishing Ltd)

sian Aleksandria (nykyisen Kandaharin liepeillä), joka oli eräs monista noille seuduille perustetuista siirtokunnista.

Vuonna 329 eaa. Aleksanteri saapui Baktriaan yli Hindukušin vuoriston Khawahsolan kautta ja tuli Kunduziin. Hänen saapuessaan Bessoksen lähimmät miehet lähettivät sanan, että he olisivat valmiit luovuttamaan vallankaappaajan. Bessos oli jätetty tien varteen alastomana, kahlittuna puiseen kaularenkaaseen. Aleksanterin sotapäällikkö Ptolemaios vangitsi Bessoksen. Hänet pettäneet miehet pakenivat eivätkä uskaltaneet antautua Aleksanterille vaan päättivät pysytellä eräässä valtakunnan kaukaisimmassa kolkassa.

Antiikin historioitsijat kertovat eri tavalla Bessoksen kuolemasta. Curtius Rufus sanoo, että hänet ristiinnaulittiin Dareios III:n kuolinpaikalle. Plutarkhos olettaa, että hänet revittiin kappaleiksi Baktriassa makedonialaisten järjestämän oikeudenkäynnin jälkeen. Arrianos toteaa, että häntä kidutettiin Ekbatanassa ja sitten hänen kaulansa katkaistiin. Bessos oli tehnyt enemmän kuin vain surmannut Dareioksen, hän oli uhmannut Aleksanterin asemaa kuninkaana. Valtaistuintavoitteilla oli vain vähän vaikutusta, ellei niiden takana ollut sotilaallista voimaa, minkä

Dareioksen kuuluisa esi-isä ja kaima oli havainnut vuosien 522 ja 519 eaa. välillä. Kuninkaan propagandistinen viesti on kaiverrettu kolmella kielellä Behistunin kallioon ja siinä kerrotaan, kuinka hän tuli kuninkaaksi Ahura Mazdan tahdosta, mutta jumalan tahdon vahvistamiseen tarvittiin hänen sotavoimiensa mahti ja vastustajien julkiset teloitukset.

Kun Aleksanteri saapui valtakunnan koilliskulmaan, Sogdianassa alkoi uusi kapina, joka levisi etelään Baktriaan. Niiltä vuosilta, jotka Aleksanteri taisteli Persian valtakunnan koillisissa maakunnissa, on joitakin mainintoja historioitsijoiden kirjoituksissa, vaikka niissä onkin monia ristiriitaisuuksia. Kuvaukset kertovat taisteluista, petoksesta, pikamarsseista sekä joen ylityksistä ja pelottavien vuoristolinnoitusten valtauksista, joissa tehdään urotekoja ja joissa Aleksanteri haavoittuu useammin kuin kerran. Juuri näinä aikoina valloittaja-armeijan yrityksen määrä ja sen kärsimät vaikeudet näyttävät suurilta ja kaikin puolin kohtuuttomilta.

Joka tapauksessa sodan ja diplomatian avulla Aleksanteri alisti uppiniskaisen kansan. Hän hallitsi koko aluetta perustamalla makedonialaisten ja kreikkalaisten sotilaiden varuskuntia valtakunnan eri puolille.

Jaksartesjoen pohjoispuolella asuneet skyytit olivat jatkuva riesa. He olivat aikaisemmin asuneet alueilla, joita persialaiset myöhemmin kontrolloivat, ja oli olemassa vaara, että he lyöttäytyisivät mihin tahansa pohjoisissa maakunnissa puhkeavaan kansannousuun. Ennen lähtöään Aleksanterin piti jättää kokeneiden miesten etuvartiostoja huolehtimaan Jaksartesin rintamasta ja hänen sinne perustamastaan Aleksandria-Eskaten kaupungista (Äärimmäinen Aleksandria, nykyisin Khojend).

Samarkandissa Aleksanteri avioitui Roksanen, sogdialaisen aatelisen tyttären kanssa. Avioliittoa kuvataan rakastavaisten liitoksi, mikä voi olla totta, mutta sillä oli myös poliittista merkitystä. Hääseremonian avulla Makedonian kuningas sai pitkähkön sissisodan päättymään, mitä hän ei sotilaallisin keinoin ollut onnistunut tekemään. Filippos II oli käyttänyt poliittisia naimakauppoja edukseen omana aikanaan ja Aleksanteri oli seitsemän vuoden sotimisen aikana myös oppinut hyväksymään menetelmän käyttökelpoisuuden.

On vaikea arvioida, kuinka paljon avioliitto Roksanen kanssa vaikutti Aleksanterin ajatteluun persialaisten kanssa solmittujen avioliittojen hyödyllisyydestä ja kreikkalais-aasialaiseen kulttuuriin perustuvan euraasialaisen valtakunnan luomisesta. Jotkut antiikin aikaiset kirjoittajat mainitsevat makedonialaisten miesten ja barbaarinaisten solmineen avioliittoja näihin aikoihin. Nämä ehkä ennakoivat suuria massahäitä Susassa vuonna 324 eaa. On varmaa, että naituaan Roksanen Aleksanteri intoutui ottamaan käyttöön persialaisen kumartumistavan (*proskynesis*) hovissaan. Makedonialaiset sotapäälliköt ja hovimiehet vastustivat jyrkästi tätä tapaa, joten Aleksanteri luopui siitä vastahakoisesti.

arti pour retirer son corps iusques
tant que les derreniers furent
assez. Toute celle nuit passa sãs
rmir en grant commotion de son
urage ne ia lendemain nestoit
lusioeur pour ce quil nauoit
s de nauir auec et quon ne pou
t drechier aulcuns ponts sur la

planes de feurre sur lesquelles
transnagerent la riuier et ceulx
qui passoient les premiers se m
toient en battaille tandis que l
aultres trauersoient. En ceste m
mer le .v.e iour exposa son ost a
laultre riue.

Comment spitamenes prist

13

HYÖKKÄYS INTIAAN

Aleksanterin ja Roksanen poliittinen avioliitto lopetti sissisodan Baktriassa ja Sogidianassa mutta taistelu jatkui yhä. Makedonian armeija käänsi nyt huomionsa akhaimenidien valtakunnan viimeiseen kolkkaan. Täällä oli jäljellä vielä kolme maakuntaa: Paropamisos, joka sijaitsee Hindukušin solien toisella puolella Baktrian (Balkh, lähellä Masar-el-Sharifia) kaupungin itäpuolella, Kandahar (nykyisin osa Pohjois-Pakistania) ja Hinduš (Sindh) Induksen laaksossa. Päästyään Hindukušin läpi Aleksanteri eteni Bajaurin ja Swatin alueille ja liikkui pysähtymättä kohti Industa, minne Hefastaion ja Perdikkas olivat rakentaneet ponttonisillan virran yli Taksilesin alueelle.

Marssin aikana olivat aspaasialaiset ja assakeenit nousseet raivokkaaseen vastarintaan Aleksanteria vastaan. Jälkimmäisten tärkein kaupunki oli Massaga, joka sijaitsi Katgalan solassa, ja sitä puolusti nainen, Kleofis, joka oli assakeenien paikallisen päällikön Assakenuksen äiti (tai mahdollisesti leski). Päällikkö oli kuollut hetkeä ennen Aleksanterin saapumista kaupunkiin, mahdollisesti torjuessaan makedonialaisten aikaisempaa hyökkäystä. Puolustusta johti itse asiassa Assakenuksen veli Amminais 9000 palkkasoturin avulla, mutta tarina kiinnittää huomionsa kuningattareen, joka neuvotteli sopimuksen kaupungin antautumisesta ja säilytti valtaistuimensa hurmaamalla Aleksanterin kauneudellaan. Tarinaan kannattaa suhtautua varauksella, koska hänen nimensä ja käytöksensä viittaavat kuuluisaan Egyptin kuningattareen, Kleopatra VII:en. Ensimmäinen hänet mainitseva historioitsija on kirjoittanut teoksensa Augustinuksen ajalla, jolloin Kleopatra oli jo saanut huonon maineensa. Osa assakeeneista pakeni ilmeisen valloittamattomaksi luullulle vuorelle, joka tunnettiin antiikin aikana Aornosvuorena (mahdollisesti Pir-Sar -vuori, vaikka joidenkin lähteiden mukaan kyseessä on Ilamvuori). Aleksanteri teki samalla tavalla kuin Arimazesin piirityksen aikana ja pystyi selvittämään vaikean maaston haasteet. Aleksanterin hyökätessä monet kauhistuneet linnoituksen asukkaat syöksyivät kuolemaan yrittäessään laskeutua jyrkkää vuoren rinnettä alas. Ottamalla paikan haltuunsa kuningas pystyi väittämään voittaneensa myyttisen esi-isänsä Herakleen, jonka maanjäristys oli ajanut samalta vuorelta pakosalle.

Ylittäessään Indusjokea Aleksanteri asetti tavoitteensa jopa vanhan Persian val-

VIEREINEN SIVU
Keskiaikainen käsikirjoitus kuvaa Aleksanterin sotajoukkoja ylittämässä Oksusjokea. (Ronald Sheridan/Ancient Art & Architecture Collection)

takunnan rajojen ulkopuolelle. Tässä vaiheessa olisi voinut luulla, että Aleksanterin miehet alkavat osoittaa sellaisia kapinoinnin merkkejä, jotka myöhemmin turhauttivat häntä. Kuitenkin armeijaa oli tyynnytelty legendoilla Dionysos-jumalan vierailusta Intiaan ja se seurasi johtajaansa Indusjoen yli vastustelematta.

Aleksanteri ylitti joen ja saapui Taksilesin alueelle. Taksilesin oikea nimi oli Amfi, mutta hänet tunnetaan Arrianoksen historian mukaan Taksilesina, mikä mahdollisesti oli peräisin hänen pääkaupunkinsa nimestä. Hän hallitsi aluetta Indus- ja Hydaspesjokien (Jhelum) välissä ja Aleksanteri sai häneltä ylenpalttisen vastaanoton pääkaupunki Taksilassa (joka sijaitsee lähellä nykyistä Islamabadia). Taksiles oli vihollistensa takia kovassa paineessa, häntä uhkasi Abisares pohjoisesta (Kashmirista) ja Pauravan ruhtinas Poros taas lännestä päin. Vastapalveluksena saamastaan tuesta hän hyväksyi makedonialaisen varuskunnan ja Filippos Mahataksenpojan valvojaksi. Taksiles kuitenkin säilytti nimellisen hallinnan alueeseen.

Poros oli sillä välin houkutellut Abisareksen antamaan apua Taksilesta ja makedonialaista valloittajaa vastaan. Sen sijaan hän ehkä näennäisesti alistui Aleksanterin valtaan ja tyytyi odottamaan tapahtumien lopputulosta. Kun Poros oli kärsimässä tappion, Abisares lähetti rahaa ja elefantteja mutta väitti, että hän ei voi tulla henkilökohtaisesti paikalle sairauden takia, mikä oli hallitsijoiden vanha temppu heidän kohdatessaan voimakkaampansa. Aleksanteri ymmärsi, että liittoutumalla Taksileksen kanssa hän oli saanut Poroksesta vihollisen. Sen mukaisesti hän oli valmis uuteen sotaan ja marssi itään kohti Hydaspesjokea, jonka takana Poros mobilisoi armeijaansa.

Aleksanterin armeija Intiassa

Mahdollisesti silloin kun armeija saapui Intiaan sarissan pituus saavutti suurimman mittansa. Pitkän sarissan avulla falangilla oli paremmat mahdollisuudet taistella elefantteja ja näiden ajajia vastaan. Haarniskan käytöstä oli luovuttu ja sotilaan normaali varustus käsitti kilven, miekan, keihään ja sarissan. Sotilas piti sarissaa ensin vasemmassa kädessään ja sen jälkeen kun hän oli heittänyt keihäänsä, hän vaihtoi sarissan oikeaan käteensä.

Aleksanterin armeija on ollut intialaisille outo näky. Ennen sotaretkeä Aleksanteri oli varustanut hypaspistit hopeoiduilla kilvillä, ratsuväen kullatuilla kuolaimilla ja lopun jalkaväen kullatuilla ja hopeoiduilla varusteilla. Kaikki tämä koristeellisuus yhdistyi kuitenkin rähjäisyyteen. Hellespontoksen ylityksestä oli kulunut kahdeksan vuotta ja Aleksanterin miehet olivat kulkeneet tuhansia kilometrejä. Täydennysten toimituksissa alkoi olla katkoksia. Miesten persialaiset tunikat alkoivat olla kuluneita, kuten myös Intiassa tehdyt uudemmatkin. Haarniskat ja muu suojavarustus kuluivat ja niiden käytöstä luovuttiin. Poroksen elefantit hor-

Muinaisintialaiset armeijat

Intian eri valtioiden armeijat erosivat toisistaan koostumukseltaan ja aseistukseltaan. Useimmat armeijat koostuivat jalkaväestä, ratsuväestä, sotavaunuista ja sotaelefanteista.

Yleisin Aleksanterin kohtaama intialainen jalkaväensotilas oli jousimies. Hänellä oli suuri ja voimakas jousimiehen mittainen jousi, jossa oli hampusta tai sidekudoksesta valmistettu jänne, jonka saattoi vetää korvaan asti. Nuolet olivat hyvin pitkiä ruoko- tai kaislanuolia, joissa käytettiin korppikotkan sulkia. Nuolenpäät olivat yleensä rautaa, joskus sarviainesta, ja niissä saattoi eräiden kreikkalaisten lähteiden mukaan olla myrkkyä. Arrianoksen mukaan intialainen jousi oli hyvin voimakas ase, jonka nuolia ei mikään kilpi tai haarniska pystynyt estämään. Jotkut Aleksanterin upseereista olivat kuitenkin sitä mieltä, että jousen raskauden vuoksi sillä ei pystynyt tähtäämään tarkasti. Intian jousimiesten aiheuttamat tuhot Hydaspeksessa näyttävätkin jääneen vähäisiksi.

Jalkaväellä on todennäköisesti ollut käytössään useita erilaisia miekkoja. Voidaan olettaa, että osa jalkaväkisotilaista oli nimetty miekkamiehiksi. Nearkhos tosin huomauttaa, ettei Intian jalkaväki mielellään sotinut lähitaistelussa. Haarniska oli pieni, jos sitä oli ollenkaan. Muut jalkaväkisotilaat oli varustettu keihäillä, ja he ovat ehkä joskus olleet järjestäytyneenä jousimiesten eteen. Keihäsmiehillä on todennäköisesti ollut kilvet, joilla he ovat suojanneet itseään ja jousimiehiä, mutta haarniskoja heillä ei ole ollut.

Sotaelefanttien hankinta ja ylläpito tuli kalliiksi, joten kaikilla Intian valtioilla ei ollut tarvittavia resursseja niiden käyttöön. Niille, joilla varaa oli, elefantit osoittautuivat arvokkaiksi ”liikuteltaviksi linnakkeiksi”. Elefantit toimivat Intian ratsu- ja jalkaväelle pakopaikkoina, joiden taakse he saattoivat vetäytyä, ja myös tukikohtina, joista käsin he pystyivät ryntäämään eteenpäin. Sekä Diodoros Sisilialainen että Curtius vertaavat elefanttien ketjua kaupungin muurien torneihin. Arrianos kertoo, että Intian jalkaväkisotilaat työntyivät aina pienen matkan eteenpäin elefanttien väleistä. Diodoros vertaa jalkaväkeä verhottuihin seiniin vuorenkorkuisten elefanttien välissä. (Richard Geiger © Osprey Publishing Ltd)

juttivat joukkojen taisteluhenkeä ja kun joukkojen keskuudessa levisi huhu Hydaspesjoen toisella puolella odottavasta 4000 elefantin armeijasta, syntyi kapina. Elefanttien pelko oli luultavasti tärkein syy siihen, että Aleksanteri päätti vähän ajan kuluttua jakaa haarniskat uudelleen jalkaväelle.

HYDASPESJOEN TAISTELU

Poros päätti kohdata Aleksanterin ja Taksileksen Hydaspesjoen risteyskohdassa lähellä nykyistä Haranpuria. Aleksanterin saapuessa Hydaspesjoelle kuningas Poroksen suuri armeija oli jo asettunut joen vastakkaiselle rannalle. Antiikin aikaan oli tavallista, että taistelut käytiin jokien risteyskohdissa; joki ei ollut vain puolustuksellinen vallihauta vaan se oli myös vesivarasto rannoille majoittuneille joukoille. Hydaspesjoki ei ollut pieni virta tai vuoristopuro eikä edes kohtalaisen kokoinen joki, jonka yli olisi päässyt kahlaamaan sopivista kohdista. Etenkin tuohon vuodenaikaan se oli täynnä vettä oleva purjehduskelpoinen vesitie, joten Granikoksen tapaista hyökkäystä ei voinut toistaa.

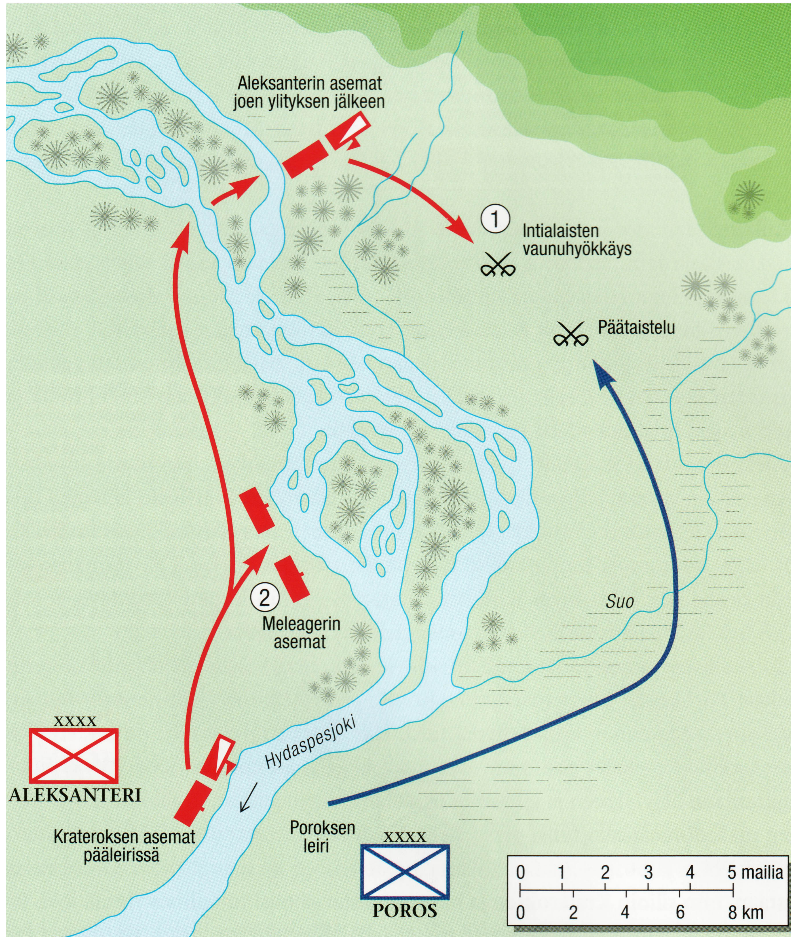
Joka tapauksessa molemmat armeijat näkivät toisensa leveän virran yli ja koska oli alkukesä, virta oli kova ja pyörteinen. Poroksen armeijan miesvahvuutta antiikin historioitsijat kuvaavat eri tavoin ja nykyaikaiset arviotkaan eivät aina ole yhteneväisiä lukujen tulkinnassa. Intialaisten armeijan perusvahvuus lienee ollut 20 000 ja 50 000 jalkaväkisotilaan välillä ja ratsumiehistön vahvuus lienee ollut 2000 ja 4000 miehen välillä. Elefantteja oli enemmän kuin 85 ja vähemmän kuin 200 ja sotavaunujen määrä oli 300 ja 1000 välillä. Lisäksi on mainittu, että Poroksen veli oli paikalla 4000 ratsumiehen ja sadan sotavaunun kanssa. Arviot heittelevät niin paljon, että keskiarvo luvuista lienee paras arvio.

Aleksanteri johti aasialaissyntyisiä joukkoja, joissa 5000 intialaisen liittolaisen lisäksi oli miehiä lännempää, mutta silti hänen armeijansa ytimen muodostivat makedonialainen jalkaväki ja toveriratsuväki, joiden kanssa hän oli aikoinaan ylittänyt Hellespontoksen. Armeija, jolla hän kävi Porosta vastaan, ei luultavasti ollut 40 000 miestä suurempi. Hän oli aina huomannut, että sen kokoinen armeija antoi hänelle strategista ja taktista liikkumavaraa ja hän oli osoittanut, että hän pystyy voittamaan taistelussa minkä kokoisen aasialaisen armeijan tahansa.

Koska Hydaspes tulvi, joen yli ei päässyt kahlaamaan. Aleksanteri ilmaisi julkisesti, että hän tyytyy odottamaan syksyä, jolloin vesi on paljon matalammalla. On selvää, että hän halusi ilmoituksensa menevän vihollisen tietoon ja on melko ilmeistä, että hänellä oli muita suunnitelmia.

Poros asetti vartion kaikille mahdollisille lauttapaikoille. Hänen elefanttinsa olivatkin erittäin hyödyllisiä näissä tehtävissä, koska ne varmasti olisivat säikäyttäneet kaikki vastaansa tulleet hevoset, joten ratsuväen rantautuminen lautoista tai proomuista oli melko mahdotonta. Mutta Aleksanterilla oli keinonsa. Ennen vael-

HYDASPESJOEN TAISTELUN STRATEGIA

1. *Intialaisten valmisteleva vaunuhyökkäys.*
2. *Krateros ja Meleager pitivät jokilinjan ja sitoivat intialaisjoukot, jotka muuten olisivat käyneet Aleksanteria vastaan. Sen jälkeen kun Aleksanteri oli nujertanut vihollisen, Krateros ja Meleager ylittivät joen.*

lustaan Poroksen alueelle hän oli purkanut kaikki Induksella käyttämänsä laivat ja kaleerit. Pienemmät alukset oli jaettu kahtia ja 30-airoiset kaleerit kolmeen osaan. Osat oli sen jälkeen kuljetettu vaunuilla maata pitkin ja koko laivasto jälleen koottu Hydaspesjoella. Nämä laivat pystyivät purjehtimaan joella kenenkään häiritsemättä, eivätkä intialaiset tehneet mitään estääkseen niitä käyttämästä joenuoman keskikohtaa.

Seuraavien viikkojen kuluessa Aleksanteri liikutti ratsuväkeään jatkuvasti ylös ja alas joenrantaa. Estääkseen Aleksanterin joukkojen keskittämisen yhteen paikkaan

Poros käski joukkonsa liikkumaan samalla kohdalla kuin Aleksanterin miehet vastarannalla. He seurasivat makedonialaisten tarkoituksellisesti aiheuttamaa meteliä. Jokainen joen ylitykseen sopiva paikka oli kuitenkin intialaisten vahvasti vartioima. Aleksanterin liikkeet olivat kuitenkin pelkkää harhautusta. Hyökkäystä ei tullut ja Poros antoi tarkkaavaisuutensa herpaantua. Tämä oli tietenkin Aleksanterin tarkoituskin. Makedonialaiset olivat nyt asemissa tehdäkseen todellisen hyökkäyksen. Vihollinen tulkitsisi nyt kaikki heidän liikkeidensä äänet vääräksi hälytykseksi.

Liikkuessaan ylös ja alas joenrantaa Aleksanterin ratsuväki oli tutkinut sopivia ylityspaikkoja ja raportoinut niistä Aleksanterille. Nyt hän valitsi niistä yhden ja teki suunnitelmat Hydaspesin ylittämiseen yöllä. Hän oli jättänyt upseerinsa Krateroksen sille alueelle, jossa Makedonian armeija oli alkujaan leiriytynyt yhdessä tämän tavallisesti johtaman ratsuväkiyksikön kanssa. Paikalla oli myös aasialaisen ratsuväen lisäyksikköjä sekä intialaisia joukkoja, kaiken kaikkiaan 5000 miestä ja kaksi makedonialaisten falangisotilaiden yksikköä.

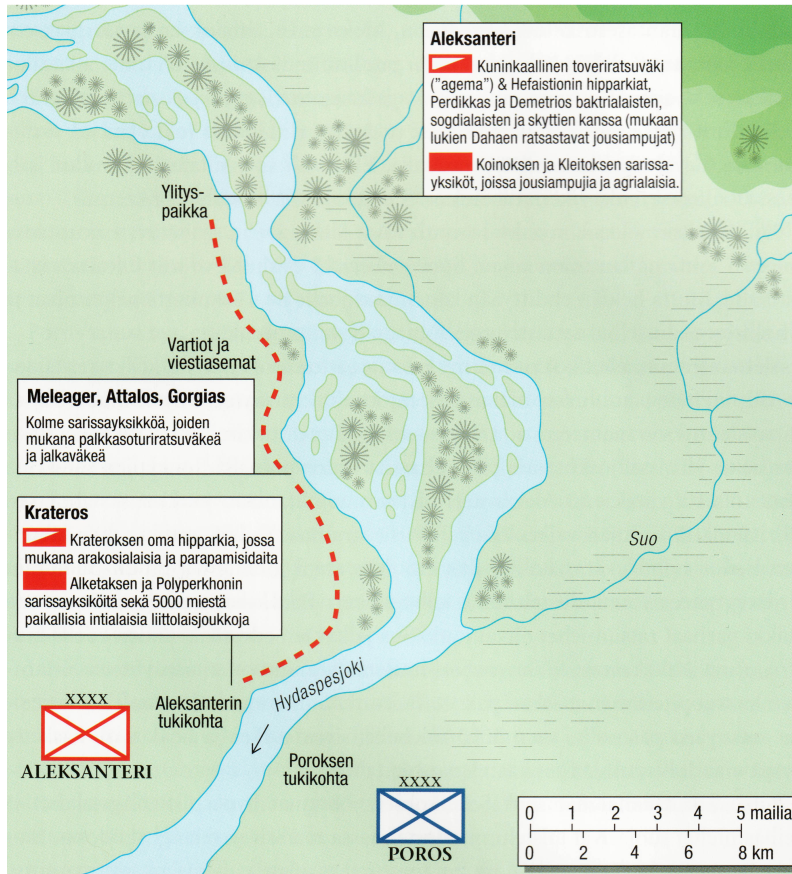
Aleksanteri lähti itse kohti valittua ylityspaikkaa samankaltaisen mutta suuremman joukon kanssa. Siihen kuuluivat toveriratsuväen henkivartiosto ja hänen upseeriensa Hefastionin, Perdikkasin ja Demetrioksen ratsuväkiyksiköt. Nämä yksiköt olivat suurempia hipparkioita kuin hänen Vähässä-Aasiassa käyttämänsä eskadroonat. Hän johti myös aasialaisia joukkoja, joihin kuului ratsastavia jousimiehiä, kaksi falangiyksikköä sekä jousimiehiä ja agriaaneja.

Suhteellisen suuren joukon jättämisellä leiriin oli tarkoitus peittää Aleksanterin liikkeet Porokselta. Oli myös välttämätöntä, että intialaiset eivät tienneet mitään joen ylityksestä ennen kuin se tapahtuisi. Hän antoi Kraterokselle ohjeet, että jos Poros johtaisi paikalta pois vain osan joukoistaan vastatakseen joen ylityksen aiheuttamaan hälytykseen ja jättäisi osan elefanteistaan jälkeensä, silloin leirissä olevien makedonialaisten tulisi pysyä siellä ja hämätä vastarannan vihollisia. Kuitenkin jos Poros jättäisi asemansa kokonaan paetakseen tai mennäkseen Aleksanteria vastaan, niin silloin Krateroksen ja hänen miestensä olisi turvallista ylittää joki. Itse asiassa suurin uhka Makedonian ratsuväelle olivat elefantit. Kun ne olisivat vetäytyneet, joen pystyisi ylittämään vaikka sinne olisikin jäänyt muita intialaisia joukkoja.

Öiset hyökkäykset

Ylityspaikaksi valittu kohta oli noin kolmekymmentä kilometriä leiristä ylävirtaan. Tässä kohtaa oli vastarannalla niemi, jonka kohdalla joki teki mutkan ja jossa oli runsas aluskasvillisuus. Sen vieressä joessa oli Admanan saari, jossa myös kasvoi tiheä metsä, joten se tarjosi mainion suojan ratsuväelle. Makedonialaisten puoleiselle rannalle Aleksanteri oli jo sijoittanut ketjuun vartijoita, jotka pystyi-

HYDASPESJOEN TAISTELU: JOEN YLITYS

vät viestimään toisilleen merkeillä tai äänillä. Kuten aiemminkin, Aleksanteri oli antanut vihollisen tottua vartijoiden huutoihin ja öisiin vartiotuliin rannalla.

Tämänkaltaisten harhautusten verhoamana Aleksanterin marssi pysyi hyvin salassa. Se eteni pitkin sisämaan reittiä, joka mahdollisesti oli myös oikotie. Makedonialaisten marssiessa yön halki heidät yllätti ukkonen ja rankkasade. Vaikka marssiminen sateessa ei ollutkaan mukavaa, myrsky on varmaan tehnyt viholliselle vaikeaksi havaita heidän liikkumistaan.

Lautat oli jo etukäteen valmisteltu ylitystä varten. Monet lauttojen kellukkeista oli tehty eläinten vuodista, jotka oli tyhjänä kuljetettu paikalle ja siellä täytetty akanoilla ja ommeltu kiinni, jotta ne olisivat vesitiiviitä. Aleksanteri oli aiemmin

käyttänyt tätä tekniikkaa joukkojen kuljetuksessa yli Tonavan ja Oksusjoen. Näiden lauttojen vieressä odottivat 30-airoiset kaleerit, jotka oli tuotu maata pitkin Indukselta. Hän asetti kolme upseeriaan, Meleagerin, Attaloksen ja Gorgiaksen, lähelle joenrantaa, leirin ja lauttarannan puoliväliin. Jokaisella oli oma jalkaväkiyksikkö sekä siihen liittynyt ratsuväki ja palkkasotureista muodostettu jalkaväki. Kuten Krateroksen joukot, nämäkin oli määrätty ylittämään joki vain jos vastarannalla oleva vihollinen siirtyy muualle. Ylitys oli suunniteltu tehtäväksi kolmessa vaiheessa, ehkä siksi, että aluksia ei riittänyt siirtoon yhdellä kertaa.

Päivänkoiton aikaan myrsky laantui. Kun Aleksanterin ja hänen esikuntansa kaleerin johtama lauttojen laivue lipui joelle, sitä ei aluksi voinut havaita vastarannalta. Mutta heidän ehdittyään kauemmas joelle he väistämättä paljastuivat ja vihollisen tiedustelijat ratsastivat kertomaan havainnoistaan.

Aleksanterin miehet kohtasivat nyt odottamattomia ongelmia, koska ranta, joka oli näyttänyt kuuluvan mantereeseen, kuuluikin saareen. Syvä mutta kapea kanava erotti sen mantereesta ja miehet sekä eläimet tuskin pystyivät kahlaamaan vuolaassa virrassa, joskus vain pää ja hartiat veden pinnalla. Joukkojen toivuttua tästä toisesta ylityksestä Aleksanteri oli valmis johtamaan joukkonsa vihollisen häiritsemättä ja ilman vaikeuksia pitkin vastarantaa. Vaikka antiikin ajan lähteiden tiedot vaihtelevat, näyttää siltä, että hän eteni joenrantaa pitkin puolittain järjestäytyneessä muodostelmassa kohtaamaan Poroksen armeijan. Toverit ja kaikki parhaat ratsumiehet olivat joukkona jalkaväen edessä ja näiden edellä kulki suojana 1000 ratsain liikkuvaa jousimiestä valmiina ottamaan yhteen elefanttien kanssa pitemmän matkan päästä. Tauronin komentamat jousimiehet tarjosivat ratsuväen pääosalle, noin 5000 miehelle, sivustatukea ja heidän oli käsketty pysyä mahdollisuuksien mukaan hevosten tahdissa.

Ratsuväen takana marssivat Seleukoksen johtamat hypaspistit. Agrialaiset ja keihäsmiehet suojasivat taistelumuodostelmassa marssivan falangin pääosan molempia sivustoja. Taaempana olleen toisen ratsuväen paikkaa ei ole mainittu, mutta sen on täytynyt olla joko tämän muodostelman takana tai sitten se on vartioinut hypaspistien vasenta sivustaa.

Arrianoksen mielestä Aleksanteri oli valmis tilaisuuden tullen haastamaan Poroksen koko armeijan vain ratsuväkensä voimin, mutta tuskin tämä olisi niin tehnyt. Muiden syiden lisäksi Aleksanterin taktiikan tarkoitus oli välttää ratsuväen joutuminen elefantteja vastaan. Hän johti ratsain liikkuvat joukkonsa eteen torjuakseen kaikki ratsuväen tai sotavaunujen hyökkäykset maihinnousukohtaa vastaan. Lauttausoperaatio ei ollut vielä valmis, vaikka joukkojen pääosa olikin jo maissa. Hän ei ollut onnistunut kuljettamaan kaikkia joukkojaan yhdellä kertaa. Ensimmäisellä kerralla maihin nousseet 6000 jalkaväkimiestä oli huomattavasti vähemmän kuin se joukko, jonka hän oli ottanut leiristä mukaansa.

Intialaisten reaktio

Kun tieto maihinnoususta saavutti Poroksen, hän ei uskonut, että maihin olisi noussut tarpeeksi miehiä. Hän oletti, että hänen poikansa johtamat liikkuvat joukot pystyisivät torjumaan vihollisen. Hän näki, että kaikki Krateroksen miehet olivat leirissään häntä vastapäätä joen toisella puolen. Hän uskoi, että siinä olivat Makedonian armeijan pääjoukot, juuri kuten Aleksanteri oli toivonut hänen luulevan. Poros lähetti Aleksanteria vastaan 2000 ratsumiestä ja 120 sotavaunua. (Nämä ovat Aleksanterin upseerin Ptolemaioksen kirjaamat luvut, jotka Arrianos on hyväksynyt.) Sitä paitsi sotavaunuosasto joutui ensimmäisenä hyökkäyksen kohteeksi ja 400 miestä kaatui, heidän joukossaan nuori prinssi. Hevoset ja vaunut jäivät pääosassa sotasaaliiksi.

Poros tajusi nyt, että hänen täytyy laittaa Aleksanteria vastaan suurempi osa armeijastaan. Krateroksen joukkoja, jotka valmistautuivat ylittämään joen voimalla, ei kuitenkaan voinut jättää huomiotta ja intialaisten kuningas jättikin pienen joukon vartioimaan joen rantaa muutaman elefantin kanssa ja toivoi näiden riittävän taltuttamaan Makedonian ratsuväen hyökkäykset. Hän itse lähti armeijansa pääjoukkojen kanssa Aleksanteria vastaan. Poroksen armeijassa oli 4000 ratsumiestä, 300 vaunua, 200 elefanttia ja 30 000 jalkaväkimiestä. Suurin osa maastosta, jonka kautta hän kulki, oli mutaista ja vaikeakulkuista. Löydettyään hiekkaisen tasangon, joka antaisi hänen ratsuväelleen liikkumisvapauden, hän pysähtyi ja valmistautui taisteluun.

Intialaisten etulinja koostui elefanteista, joiden väli oli noin kolmekymmentä metriä. Elefanttien takana ja niiden väleissä oli jalkaväkeä, joiden suojatonta sivustaa vartioi ratsuväki. Hieman etäämmällä rintaman kummassakin päässä oli sotavaunuja antamassa suojaa. Kun Aleksanteri sai näköyhteyden intialaisten taistelumuodostelmaan, hän pysähtyi ja antoi jalkaväkensä levähtää ratsuväen partioidessa heidän ympärillään.

Ennen ryhtymistään taisteluun Porosta vastaan Aleksanteri järjesti armeijansa johdon uudelleen. Hänen vanhemmat upseerinsa oli siirrettävissä useaan paikkaan, koska heidän henkilökohtaiset kykynsä eivät rajoittuneet vain yhteen armeijan osaan. Koinos nimitettiin Demetrioksen ratsuväen johtoon ja Demetrios mahdollisesti pysyi toisena komentajana. Seleukos pysyi hypaspistien johdossa. Keihäsfalangin johtoon nimitettiin nyt Tauron ja Antigenes. On tavallista, että tällaisissa tilanteissa johtoon tehdään muutoksia. Joen ylittäminen ja taistelu ovat hyvin erilaisia operaatioita ja siksi ne voivat vaatia muutoksia.

Poroksella oli huomattavasti enemmän jalkaväkeä, mutta Aleksanterilla oli enemmän ratsuväkeä. Pohdintaa aiheutti se, miten käy jos Makedonian ratsuväki joutuu tekemisiin intialaisten elefanttien kanssa. Syntyykö sekasorto vai pystytäänkö se välttämään. Sekasortoa ei syntynyt. Aleksanteri avasi taistelun ratsasta-

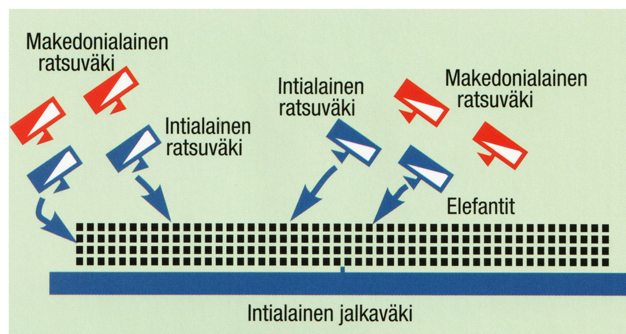
SEURAAVA AUKEAMA
Charles Le Brunin maalaus 1600-luvulta esittää Aleksanteria ja Porosta Hydaspeksessa Poroksen tappion jälkeen. (akg-images/ Erich Lessing)

Kuviossa nähdään 200 taistelu-elefanttia sijoitettuna 30 metrin välein. Oletettavasti eläimet asetettiin neliriviin.

HYDASPESJOEN TAISTELU: ELEFANTTIKETJU

vien jousiampujien hyökkäyksellä, mikä aiheutti huomattavaa epäjärjestystä vihollisen vasemman puolen muodostelmissa.

Poros oli komentanut sotavaunut molemmille sivuille ratsuväen eteen. Hänen vasemmalla puolellaan olleet vaunut lienevät ensimmäisinä saaneet kosketuksen Aleksanterin ratsastaviin jousimiehiin. Vaunumiehistöt olivat luultavasti helppoja maaleja hyökkääjille, koska jokaisessa vaunussa kerrotaan olleen kuusi miestä, joista vain kahdella oli kilvet.

Näyttää siltä, että intialainen kuningas on nyt tullut toisiin ajatuksiin armeijansa järjestäytymisestä, koska hän yritti johtaa ratsuväen sotavaunujen etupuolelle. Mutta Aleksanteri iski toveriratsuväkensä kanssa intialaisten vasemman puolen ratsumiehiin juuri kun he olivat etenemässä jonossa eivätkä olleet ehtineet järjestyä rintamaksi. Koko Poroksen vasen puoli joutui puolustusasemiin.

Taistelukentän toisella laidalla intialaisten ratsuväen oikea laita yritti parhaansa mukaan pelastaa tilanteen. He ratsastivat taistelukentän keskiosan halki tehdäkseen vastahyökkäyksen Aleksanterin sivustaan. Makedonian jalkaväen vasemman sivustan ratsumiehiä lienee ollut liian vähän tai he lienevät olleet liian kaukana estääkseen intialaisten liikkeen. Mutta Aleksanterin upseeri Koinos toimi ennalta tehdyn suunnitelman mukaan ja irrottautui toisista tovereista. Hän johti ratsuväkensä kiertelevään liikkeeseen päästäkseen vastahyökkäystä tekevien intialaisten taakse näiden ratsastaessa taistelukentän poikki. Suorittaessaan tehtävää Koinos mahdollisesti ohitti etenevän Makedonian jalkaväen takaosan, ennen kuin vihollinen havaitsi hänen lähestymisensä. Hän varmasti tuli näkyviin äkkiä ja odottamatta, kun intialaisten vasemman laidan ratsuväki oli miltei kosketuksissa Aleksanterin toverien kanssa.

Intialaisia uhkasi nyt taistelu kahdella rintamalla. He reagoivat jakamalla joukkonsa kahteen osaan, ja taistelivat samanaikaisesti kahteen suuntaan, Aleksante-

ria ja Koinosta vastaan. Tämän takia intialaiset joutuivat järjestäytymään uudelleen. Mutta Aleksanteri koukkasikin nopeasti sisäänpäin ja hyökkäsi heidän kimppuunsa kun he olivat manööverinsä puolivälissä. He eivät yrittäneet kestää toveriratsuväen täyttä hyökkäystä vaan vetäytyivät takaisin elefanttien suojaan.

Poroksen tappio

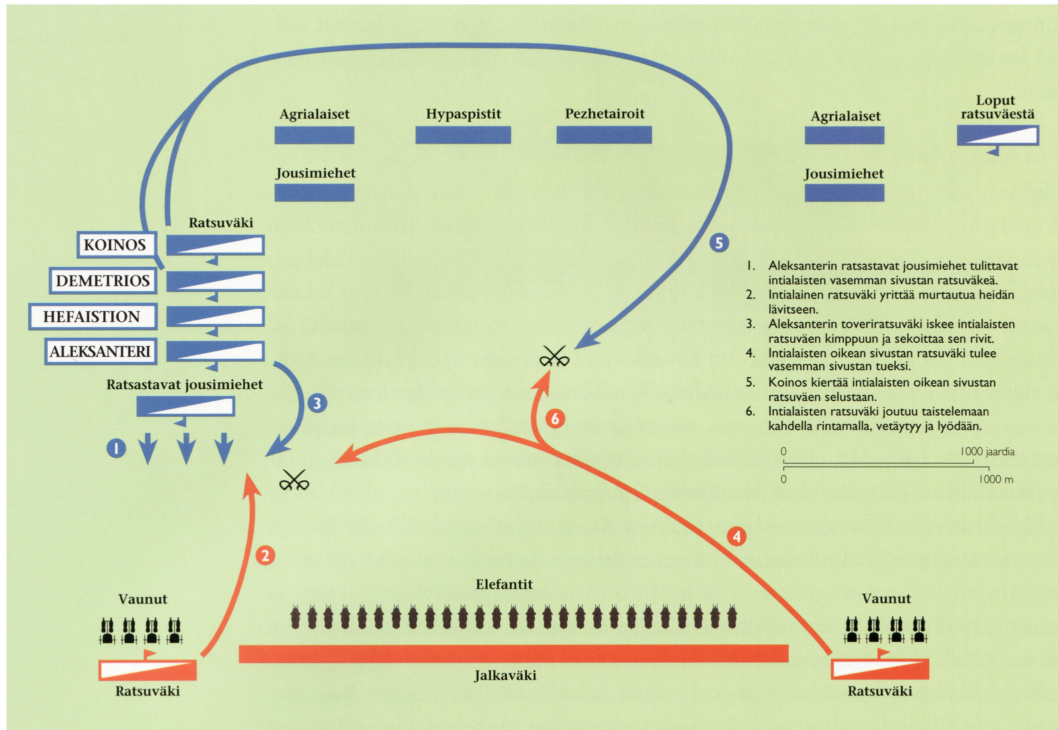
Elefantit osoittivat nyt käyttökelpoisuutensa vyöryessään kohti etenevää makedonialaista jalkaväkeä huolimatta Aleksanterin jousimiesten ja keihäänheittäjien heittoaseiden ryöpystä. Ne jyräsivät armotta falangin ja miehiä tallautui elefanttien jalkoihin. Heitä joutui syöksyhampaiden ja kärsien ulottuville niin tehokkaasti, että elefantit lienevät saaneet taisteluharjoitusta. Intialaisten ratsuväki sai elefanttien hyökkäyksestä rohkeutta käydäkseen lopulliseen hyökkäykseen Aleksanterin ratsuväkeä vastaan, mutta heidät lyötiin takaisin elefanttien keskelle vielä kerran. Taistelu oli tässä vaiheessa perin epätavallinen, koska molempien puolten ratsuväki oli pakkautunut tiheäksi ja sekavaksi massaksi taistelukentän keskelle sen sijaan, että olisi ollut jakautuneena kummallekin sivulle.

Elefanttien hyökkäys menetti pian tehonsa. Ajajat olivat suojattomia keihäitä ja nuolia vastaan ja makedonialaiset olivat sellaisessa asemassa, että he pystyivät väistämään elefanttien hyökätessä. Sitten he uusivat taas hyökkäyksensä, kun elefantit väsyivät. He kävivät elefanttien kärsien kimppuun sapeleilla ja löivät niitä kirveellä jalkoihin. Elefantit olivat pian haavoittuneita ja ärsytetty siihen pisteeseen, että niitä ei voinut enää ohjata, vaikka ne eivät olisikaan kadottaneet ajajaansa. Antiikin aikaisessa sodankäynnissä oli yleinen tieto, että kun pelästynyt elefantti vauhkoontuu, se voi tehdä yhtä paljon vahinkoa omille isännilleen kuin vihollisille. Poroksen elefantit Hydaspesjoen taistelussa eivät olleet poikkeus. Ratsuväki oli joutunut loukkuun elefanttien väliin, ja heidän liikkumatilansa pieneni koko ajan. He huitoivat ja painautuivat toisiaan vasten, tallautuivat ja rusentuivat eläinten jalkoihin. Intian jalkaväki jäi ilman ratsuväen, sotavaunujen ja elefanttien tukea. Siitä ei ollut vastusta makedonialaisten falangille, kun se kävi heidän päälleen kilvet yhteen lukittuina.

Viimein, kun kaikki Poroksen armeijan aseet olivat loppuneet, Aleksanterin ratsuväki ja jalkaväki ryhtyivät toimeen ja ympäröivät sekä ottivat kiinni elefantit. Niistä oli nyt tullut näytelmän statisteja, jotka töräyttelivät surkeita vastalauseitaan. Intialaisten jalkaväki kukistui täysin. Eräät Poroksen miehistä onnistuivat pujahtamaan vihollisen saartorenkaan läpi ja pakenivat. Pako ei kuitenkaan auttanut kaikkia, koska Krateros ja muut länsirannalla odotelleet makedonialaiset ylittivät joen ja sieppasivat uupuneet karkulaiset. Taistelussa ja seuranneessa takaa-ajossa 3000 intialaista ratsumiestä katosi, 20 000 jalkaväkisotilasta kaatui ja

HYDASPESJOEN TAISTELUN TAKTIIKKA

kaikki sotavaunut rikkoutuivat. Hengissä selvinneet elefantit päätyivät voittajan sotasaaliiksi.

Poros oli iso mies, joka elefantin selässä ja vahvan haarniskan suojaamana jatkoi taistelua loppuun saakka toisin kuin Dareios. Vasta haavoituttuaan hän luopui taistelusta. Aleksanteri lähetti liittolaisensa Taksileksen houkuttelemaan Porosta antautumaan, mutta tämä uhkasi Taksilesta elefanttinsa selästä keihäällä ja ajoi hänet pois. Sen jälkeen neuvottelemaan lähetettiin toinen lähettiläs, jonka suhteet Porokseen olivat olleet paremmat. Intialainen kuningas saatiin lopulta pois elefantin selästä neuvottelemaan Aleksanterin kanssa. Aleksanteri tervehti Porosta sekä ihailusta urheaa vihollistaan kohtaan että diplomaattisen harkinnan vuoksi tämän edellyttämin kunnioittavin nimityksin ja solmi tämän kanssa liiton. Aina hän ei ollut yhtä suopea. Aleksanteri oli usein ollut vähemmän avokätinen suhteessa itsepäisiin vastustajiin. Suurempi haaste oli saada intialaiset kiistakumppanit solmimaan pysyvä rauha. Curtius väittää, että Taksileksen ja Porok-

sen liitto sinetöitiin avioliitolla, tällaisten sopimusten tavallisella keinolla. Järjestely ei kuitenkaan ollut täysin tyydyttävä. Vaikka Taksiles oli ehkä Porosta luotettavampi, Aleksanteri tarvitsi jälkimmäisen tukea tulevia valloituksiaan varten Punjabissa.

Aleksanteri oli Hydaspeksessa kaikkein juonikkaimmillaan, kun hän jakoi joukkonsa, hiipi ylävirtaan ja teki öisen salaisen joenylityksen. Näin hän sai Poroksen jakamaan voimansa ennen taistelua sekä heikensi ja hämmensi häntä. Kun hän liittyi taisteluun, hän käytti ratsuväkeä varoen elefantteja vastaan, mutta järjesti ratsuväkensä vihollisen vasenta puolta vastaan kuten tavallisestikin. Kuitenkin hän oli tarkkaan valmistautunut kaikkiin mahdollisuuksiin. Tämä näkyy Koinoksen raivokkaassa laukassa hyökkäävän intialaisen oikean sivustan taakse, kun se hyökkäsi Aleksanterin ratsuväkeä vastaan. Pian Aleksanteri sai intialaisten armeijan taistelemaan kahdella rintamalla. Kuten Gaugamelassa, hän komensi ratsuväen hyökkäykseen juuri, kun intialaiset järjestäytyivät uudelleen kohdatakseen makedonialaiset. Tämä taistelu ei ehkä ole niin selkeä esimerkki Aleksanterin taktisesta terävyydestä, mutta siinä on havaittavissa hänen tunnusomaiset avaussiirtonsa. Samoin näkyy hänen nopea ajattelunsa edun saamiseksi taistelun aikana aina kun se oli mahdollista.

Aleksanteri perusti Hydaspesjoen äärelle kaksi uutta kaupunkia, Nikaian ja Bukefalan, joista jälkimmäinen oli nimetty hänen vanhuuteen kuolleen sotaratsunsa mukaan. Hän antoi miestensä levätä kuukauden ja sillä aikaa he saivat täydennysjoukkoina hänen Kaspian alueen kuvernöörinsä värväämiä traakialaisjoukkoja. Kuultuaan tyytymättömyydestä Assakeniassa hän lähetti joukkoja vakauttamaan tilanteen. Mutta nyt Aleksanterin haastoi toinen Poros-niminen kuningas. Tämä toinen Poros pakeni pian Aleksanterin edetessä, mutta Aleksanteri ajoi häntä innokkaasti takaa ja ylitti Akesines- ja Hydraotesjoet. Tällöin hän joutui kahnaukseen Kathai-heimon kanssa. Voitettuaan heidät hän suuntasi Hyfasisjoelle (Beas).

14

PALUUMATKA

VALLOITUKSEN RAJAT

Hyfasisjoen takana sijaitsi väkirikas ja vähän tunnettu Intian niemimaa. Arrianoksen mukaan Aleksanteri toivoi pääsevänsä ”valtamerivirran” luo, mikä kreikkalaisten uskomusten mukaan ympäröi maailman mantereita. Sotaan väsyneet makedonialaiset pysähtyivät kuitenkin Hyfasisjoen rannalla. Luonnonvoimat olivat koetelleet heitä ja heidän univormunsa kirjaimellisesti mätänivät heidän ylleen. Aleksanteri kaipasi lisää seikkailuja ja valloituksia, tällä kertaa Gangesjoen laaksoon. Sotilaat kuitenkin menivät lakkoon, ja jopa urheimmat ja uskollisimmat Aleksanterin upseerit puhuivat heidän puolestaan. Kuningas murjotti teltassaan, mutta miehet eivät taipuneet. Aleksanterilla ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin kääntyä takaisin.

Tämä on perinteinen näkemys Aleksanterin idänretken lopusta, mutta tarina voi todellisuudessa olla paljon mutkikkaampi. Miksi Aleksanterin kaltainen kokenut ja älykäs sotilasjohtaja sallisi väsyneiden ja lannistuneiden sotilaidensa saada tietoonsa raportteja, joissa kuvataan epätavallisia vaaroja, monia vihollisia ja eksoottisia paikkoja? Jos mielikuvituksellinen raportti Hyfasisjoen takaisesta Intiasta tuli makedonialaisten sotilaiden tietoon, niin tapahtui, koska Aleksanteri halusi heidän saavan sen tietoonsa. Tämä on ehkä voinut olla tapa pelastaa kuninkaan kasvot, koska tämä oli yhtä väsynyt kuin miehensä, mutta hänen sankarin imagoonsa kieltäytyminen uusista valloituksista ei sopinut. Sen sijaan vastuu tämän tuntemattomaan päämäärään suuntautuneen voittoisan valloitusretken lopettamisesta lankesi näin sotilaille. Joukkojen itsepäisyys riisti Aleksanterilta hänen tulevat voittonsa.

Tästä tuli yleinen totuus aina meidän päiviimme saakka. Lisänäyttöä Aleksanterin juonikkuudesta antaa hänen käskynsä, jonka mukaan miesten piti rakentaa erittäin suurikokoinen leiri, jossa myös oudot esineet antaisivat vaikutelman valloitusjoukon yli-inhimillisyydestä. Curtius kertoo Aleksanterin pystyttäneen kaksitoista alttaria sotaretken muistoksi. Sen jälkeen hän käski suurentaa leiriä ja rakentaa sinne hyvin suuria makuulavereita, tarkoituksenaan ”jättää tekaistu ihme jälkipolvien hämmästeltäväksi” (9.3.19).

VIEREINEN SIVU
Dionysos leopardin selässä. 300-luvulta eaa. peräisin oleva mosaiikki Pellasta. Kun Aleksanteri saapui Intiaan, hän alkoi jäljitellä sekä Dionysosta että Heraklesta. (TopFoto/HIP)

PALUU LÄNTEEN

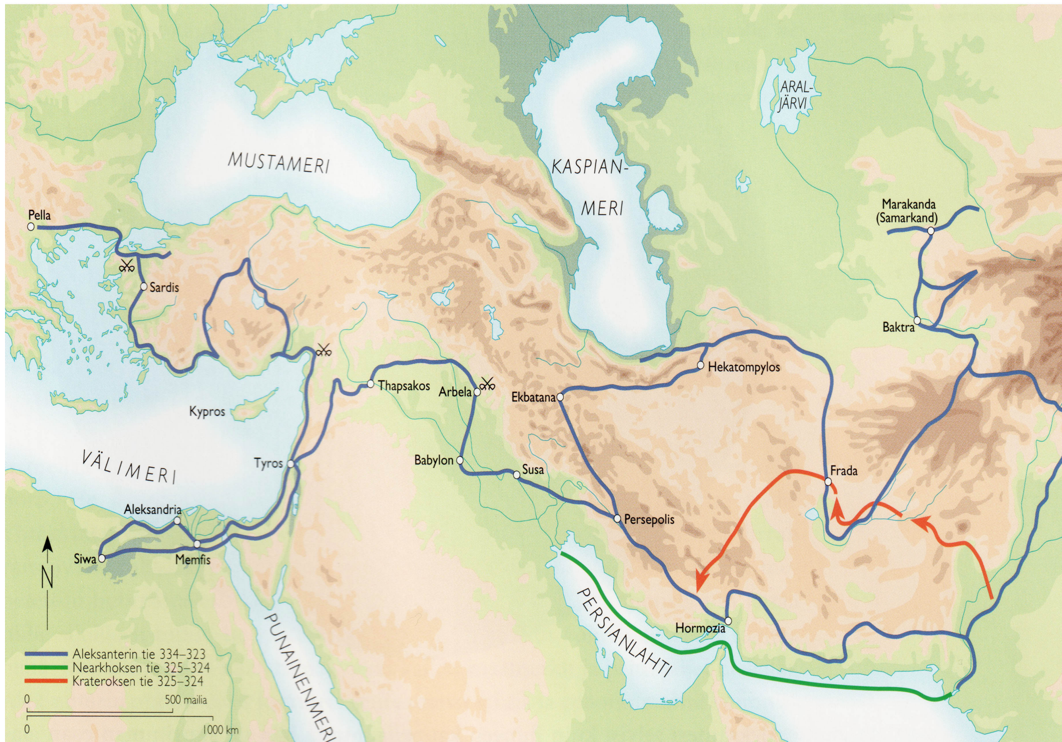
Armeija palasi länteen, mutta ei kuitenkaan suorinta tietä. Valtamerelle pääsemiseksi ei Hyfasisjokea tarvinnut ylittää. Aleksanteri tiesi hyvin, että hän pääsisi Indusjokea pitkin merelle. Hän oli kuljettanut laivoja osina sitä varten, että voisi

Aleksanterin sotatien pituus

Aleksanteri johdatti joukkonsa Balkanilta Indusjoelle autiomaiden ja maailman korkeimpiin kuuluvien vuoristosolien halki. On laskettu, että ne Aleksanterin sotaretkillä Euroopassa vuosina 336–334 eaa. mukana olleet jalkaväensotilaat, jotka sen jälkeen vielä osallistuivat Aasian sotaretkelle, kulkivat yhteensä 33 587 kilometriä ennen kuin Aleksanteri kuoli Babylonissa vuonna 323 eaa. Tämä tekee noin 2583 kilometriä vuotta kohden. Monien kohdalla matkat eivät vielä päättyneet tähänkään, vaan esimerkiksi argyraspidit marssivat Sisiliasta Egyptiin ja takaisin (elleivät ensin kiertäneet Meedian kautta) ja sotivat sitten Eumeneksen kanssa Mesopotamiassa, Persiassa ja Iranin tasangolla. Tämä lisäsi yli 8000 kilometriä matkaan, jonka varrelle moni heistä lopulta kuoli. Aleksanterin reitti Baktriaan ja sen jälkeen Intiaan vei hänen joukkonsa kahdesti yli vuoristosolien, jotka olivat jopa 3600 metrin korkeudessa. Monet Aleksanterin joukkojen veteraaneista saattoivat sanoa ylittäneensä Niilin lisäksi Eufratin, Tigriksen, Oksuksen, Jaksarteksen, Induksen sekä kolme sen sivujokea. Näiden luonnon asettamien esteiden ohessa he joutuivat kohtaamaan järkkymättömiltä vaikuttavat Tyroksen ja Gazan linnoitukset, Ariamazeksen ja Sisimitreksen kalliot sekä Aornoksen Induksen rannalla, joista kaikissa oli sekä luonnon muodostamia että ihmisen tekemiä asemapaikkoja aseistetuille puolustajille. Sairaudet ja haavoittumiset koituivat monen kohtaloksi, ja Keski-Aasian siirtokunnissa oli uudisasukkaina miehiä, jotka eivät enää kyenneet taisteluihin (apomakhoi). Joskus heidän oleskelunsa jäi tilapäiseksi ja he pystyivät myöhemmin liittymään armeijaan, mutta monille kyseessä oli ankea ja epämieluisa ”eläkkeelle siirtyminen”. Koinos Polemokrateenpoika, joka oli ylennetty taksiarkista hipparkiksi, piti Hyfasisjoella puheen, josta käy ilmi Aleksanterin sotaretkien aiheuttamat fyysiset ja moraaliset vaikutukset sotilaisiin:

> Olemme saavuttaneet sen, mihin kuolevainen ihminen pystyy. Olemme ylittäneet maita ja meriä, jotka olemme oppineet tuntemaan paremmin kuin niiden asukkaat ne tuntevat. Olet lähes maailman äärissä ja valmistaudut kohtaamaan toisen maailman … Se on sinun sielullesi sopiva tehtävä, mutta meiltä saavuttamattomissa. Urheutesi tulee aina vain kasvamaan, mutta meidän voimamme ovat ehtymässä. Katso ruumiitamme – heikentyneinä, haavoittuneina, arpisina! Aseemme ovat tylsyneet, varusteemme kuluneet … Kuinka monella meistä on haarniska? Kuka omistaa hevosen? Onko selvitetty, kuinka monia orjat hoitavat ja mitä kenellekin on sotasaaliistaan jäänyt jäljelle? Meiltä, suurilta valloittajilta, puuttuu kaikkea! Ja meidän ongelmamme eivät ole aiheutuneet tuhlaavaisuudesta, vaan sodasta – sotaan olemme kuluttaneet varusteemme. (Curtius, 9.3.7–11)

ALEKSANTERIN SOTARETKET

purjehtia joen suulle. Matkan varrella hän kukisti sotaisia heimoja, jotka aiheuttivat ongelmia hänen uudelle vasallilleen Porokselle. Eräs näistä heimoista oli malavalaiset, Induksen laaksossa asuva heimo, jotka olivat liitossa kathaialaisten kanssa.

Aleksanteri ei välittänyt omasta turvallisuudestaan eikä ottanut huomioon, että makedonialaisten into käydä sotaa ei ollut ennallaan, ja hyökkäsi malavalaisten pääkaupunkiin. Hänellä oli mukanaan vain muutama henkivartija. Kun miehet huomasivat johtajansa joutuneen satimeen, he kiipesivät tikkaita pitkin, mutta he kuormittivat niitä liikaa ja ne särkyivät. Muurien sisäpuolella kuningas sai vastaansa nuolisateen. Yksi upseereista, Abreas, kuoli pelastaessaan häntä ja muut pelastajat, Peukestas ja Leonnatos, ylennettiin ja palkittiin myöhemmin. Aleksanteri pelastui, mutta nuoli oli tunkeutunut syvälle hänen rintaansa. Kun joukot ryntäsivät rintavarustusten yli kaupunkiin, he kostivat kuninkaansa haavoittumisen kaupunkilaisille tappamalla kaikki asukkaat.

Tämä kolikko esittää Aleksanteria elefanttipäähineessä Intian voittojen muistona. (akg-images)

Aleksanteri selvisi kuin ihmeen kaupalla, mutta hän oli suurimman osan alavirtaan suuntautuneesta purjehduksesta lähes toimintakyvytön. Saapuessaan Induksen suistoon hän oli tervehtynyt. Hän purjehti Intian valtamerelle ja uhrasi valtakuntansa äärirajoilla, kuten hän oli tehnyt Hellespontoksessa vuonna 334 eaa. Sotilaalliset ja poliittiset näkökohdat olivat saaneet hänet lähettämään Krateroksen ja suurimman osan armeijastaan kotimatkalle Arakosian läpi. Siellä he kulkivat uuden Aleksandrian (Kandahar) kaupungin kautta. Aleksanteri oli päättänyt keskittyä tutkimusmatkailuun ja havaintojen tekoon. Hän kokosi jäljellä olevat joukkonsa ja mukana seuranneen laivastonsa Induksen suistoon Pattalaan valmistautuakseen kahtena joukkona tehtävään kotimatkaan, jonka aikana matkaa tehtäisiin samanaikaisesti sekä maitse että meritse.

Suunnitelman mukaan Nearkhoksen laivasto purjehtisi samaan tahtiin Aleksanterin maajoukkojen kanssa näiden liikkuessa länteen. Monsuuni kuitenkin viivästytti laivastoa ja pian se menetti yhteyden Aleksanterin joukkoihin. Laivasto purjehti rannikkoa pitkin ja pääsi viimein Hormusinsalmen läpi Persianlahdelle. Matkalla he kohtasivat vastoinkäymisiä, puutetta ja vaaroja. Intian valtameren

oudot olosuhteet pelottivat miehistöjä, vuorovedet ja valaat olivat heille tuntemattomia ilmiöitä. Matkan aikana he menettivät muutamia aluksia.

Maajoukkojen kärsimykset olivat vielä kauheammat. Aleksanterin johdolla ne ponnistelivat läpi Gedrosian aavikon. Heidän piti raahata mukanaan idän sodista hankittuja ryöstösaaliita. Mukana kulki myös naisia ja lapsia. Mutta pian muona ja vesi kävivät vähiin. Curtius kuvailee marssia:

> Heidän muonavaransa ehtyivät ja makedonialaiset kärsivät ensin ruuan vähyydestä ja lopulta he näkivät nälkää. He etsivät palmun, ainoan siellä kasvavan puun juuria. Tämäkin ravinnonlähde ehtyi, jolloin he alkoivat teurastaa kuormajuhtiaan eivätkä säästäneet edes hevosiaan. Pian heillä ei ollut enää eläimiä, jotka olisivat kantaneet heidän kuormiaan. Silloin he päättivät polttaa viholliselta ottamansa sotasaaliin, jonka takia he olivat tunkeutuneen idän kaukaisimmille perukoille. (9.10.11–12)

Armeijaa vaivasi jano ja se leiriytyikin joen pohjalle, jossa virtasi pienoinen vesinoro. He kuitenkin joutuivat onnettomuuden uhreiksi leiripaikkansa takia. Yhtäkkinen rankkasade kaukaisilla vuorilla muutti varoittamatta pienen virran raivoavaksi tulvaksi ja monet naisista ja lapsista hukkuivat. Marssin aikana menetettiin huomattavasti sekä ihmisiä että eläimiä. Sairaat ja uupuneet piti jättää niille sijoilleen mihin he kaatuivat, kenelläkään ei ollut voimia auttaa ja kantaa heitä. Kun hurja tuuli häivytti näkyvistä kaikki maamerkit ja peitti jäljet hiekalla, Aleksanterin oppaat eivät kyenneet seuraamaan tähtiä ja epäonnistuivat suunnis-

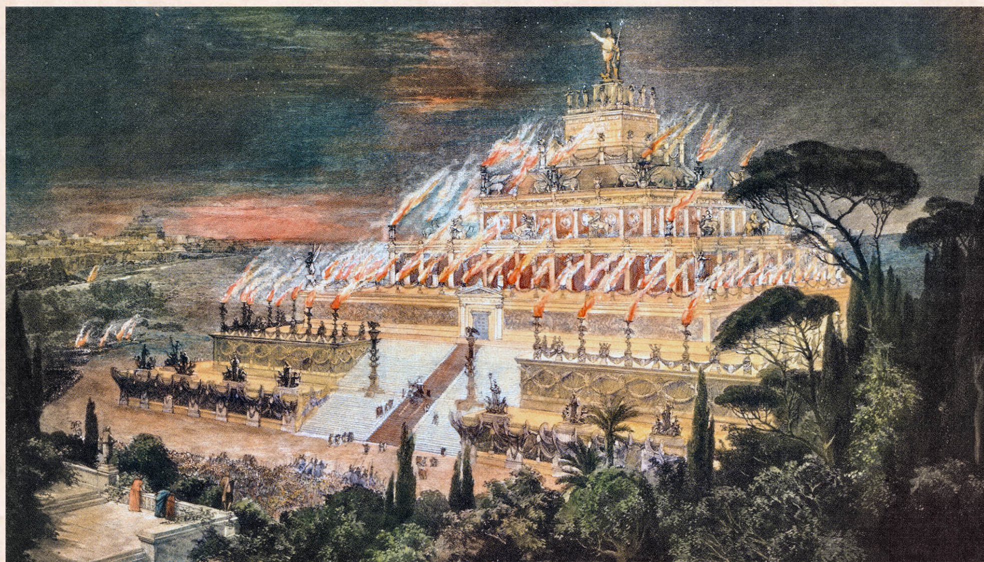
Krateros

Krateros aloitti matkan taksiarkkina, pezhetairoin komentajana. Hän palveli päälliköstä seuraavana vasemmalla laidalla Parmenionin suoran käskyvallan alaisuudessa, ja hänestä suunniteltiin Parmenionin seuraajaa. Krateroksen uskollisuus Aleksanteria kohtaan oli horjumaton, ja hänen ylennyksensä kuvastivat suoraan hänen kykyjään. Sotaretken edetessä Krateros alkoi antaa yhä enemmän itsenäisiä käskyjä. Aleksanterin palatessa Gedrosian autiomaan läpi Krateros johti hitaampia joukkoja ja invalideja Bolanin solan läpi kohti Kandaharia. Matkalla hän otti kiinni kapinallisia, jotka hän vei kuninkaalle teloitettaviksi.

Vuonna 324 eaa. Krateros lähetettiin astumaan Makedonian varakuninkaan Antipatroksen tilalle. Tämä käsky kumoutui Aleksanterin kuoleman ja Lamian sodan syttymisen myötä. Vuonna 321/320 eaa. Krateros palasi Aasiaan ja taisteli Eumeneen kanssa Hellespontoksen lähellä. Hevonen heitti hänet selästään ja hän joutui kavioiden tallaamaksi. Tämä oli nöyryyttävä loppu Krateroksen, joka kuului Aleksanterin suurimpiin kenraaleihin.

Hefaistion

Amyntorin poika Hefaistion oli ollut Aleksanterin läheinen ystävä lapsuudesta asti. He olivat yhdessä olleet Miezassa teini-ikäisinä, jolloin Aristoteles oli opettanut kruununperillistä. Romantisoidut kertomukset vertasivat Hefaistionia ja Aleksanteria Akhilleeseen ja Patroklokseen. Monet nykyajan kirjailijat ovat väittäneet heidän olleen rakastavaisia, mutta tätä ei voida pitää täysin selvänä. Aleksanteri kuitenkin edisti Hefaistionin uraa huolimatta siitä, että Hefaistionilla näyttää olleen puutteelliset johtajan ominaisuudet ja vähäiset sotilaalliset taidot. Hän oli joka tapauksessa lahjakas organisoija, ja Aleksanteri antoi hänen hoidettavakseen monia logistisia tehtäviä, kuten varastojen ylläpidon, varusteiden kuljetuksen, sillanrakennuksen ja siirtokuntien perustamisen. Armeijan saapuessa Intiaan Hefaistionin ylennys oli aiheuttanut kahnausta muiden upseerien, erityisesti Krateroksen, kanssa. Yhdessä vaiheessa nämä kaksi ajautuivat ilmiriitaan joukkojensa edessä, ja Aleksanterin täytyi puuttua tilanteeseen. Vaikka Hefaistion sai Aleksanterin haukut osakseen, koska ei ollut ymmärtänyt, ”ettei hän ollut mitään ilman Aleksanteria”, he säilyivät elinikäisinä ystävyksinä. Lokakuussa vuonna 324 Hefaistion kuoli sairauteen, ja kuningas oli lohduton. Plutarkhoksen mukaan Aleksanteri määräsi suruajan merkiksi kaikkien armeijan hevosten harjat ja hännät leikattaviksi, naapurikaupunkien suojamuurit tuhottaviksi, Hefaistionin lääkärin ristiinnaulittavaksi ja kaiken musiikin kiellettäväksi. Hän suunnitteli yksityiskohtaiset hautajaiset, joihin kuuluisi pyramidi. Suunnitelmaa ei koskaan saatettu loppuun, vaikkakin Hamadanin leijonan sanotaan olleen osa suunnitelmaa. Aleksanterin ja Hefaistionin kuolemien välillä on yritetty nähdä yhteyttä, sillä Aleksanteri kuoli vain kahdeksan kuukautta Hefaistionin menehtymisen jälkeen. (akg-images)

tuksessa. Tässä hätätilanteessa Aleksanteri otti johdon ja käytti suuntavaistoaan ja johti epätoivoiset miehensä takaisin meren rantaan. Sieltä he löysivät kivikkorannalta makeanveden lähteen. Samanlaisia lähteitä löytyi yksi toisensa perään, joten he jaksoivat marssia pitkin rantaa seitsemän päivän ajan. Vaikka Aleksanteri kesti vaikeudet miehen lailla ja vaikka hän tällä marssilla osoitti eräitä kaikkein jaloimpia luonteenpiirteitään, oli marssi kuitenkin täysi katastrofi.

Viimein Aleksanteri otti yhteyttä sisämaassa Karmaniassa (Kerman) olleeseen Kraterokseen. Krateros toi kuormajuhtia ja elefantteja ja loppuosa marssista tehtiin suhteellisen siedettävissä olosuhteissa.

Tullessaan Persianlahdelle Nearkhoksen miehet sattuivat paikalle samaan aikaan Aleksanterin armeijasta eksyneen kreikkaa puhuvan harhailijan kanssa. Nearkhos uskaltautui lähtemään pohjoiseen pienen joukon kanssa tapaamaan Aleksanteria. Tunteikkaan tapaamisen jälkeen meri- ja maaretkikunnat jatkoivat kuitenkin vaellustaan eri reittejä. Nearkhos purjehti ylös Persianlahtea, ensi Eufratin suulle, sitten Tigrikselle. Viimein hän liittyi taas Aleksanterin joukkoon Susassa. Arviot retkeen kuluneesta ajasta vaihtelevat suuresti. Näyttää todennäköiseltä, että Nearkhos lähti purjehdukselleen Induksen suulta lounaismonsuunien aikaan lokakuussa 325 eaa. ja saapui Susaan keväällä 324 eaa.

Kun Aleksanteri palasi Susaan vuonna 324 eaa., hän järjesti suuret yhteishäät. Aleksanteri meni naimisiin Stateiran, Dareios III:n tyttären kanssa, ja Artakserkses III:n tyttären Parysatisin kanssa. Drypetis, toinen Dareioksen tyttäristä, nai Hefaistionin ja lähes sata muuta jalosukuista persialaisnaista annettiin morsiamiksi makedonialaisille upseereille. Vielä suurempi määrä tavallisia sotilaita otti itselleen itämaisen vaimon, mutta tämä lienee ollut vain tapa laillistaa jo olemassa olleet avoliitot. Nämä avioliitot olivat osa Aleksanterin suunnitelmaa luoda valtakunta, joka on kulttuurien, kansojen ja rotujen sulautuma. Avioliitot eivät olleet ylimystön piirissä kovinkaan suosittuja ja Aleksanterin kuoleman jälkeen suurin osa makedonialaisylimystön miehistä hylkäsi persialaiset vaimonsa.

Cõmẽt furẽt foulez · m victos

15

VALLOITTAJAN KUOLEMA

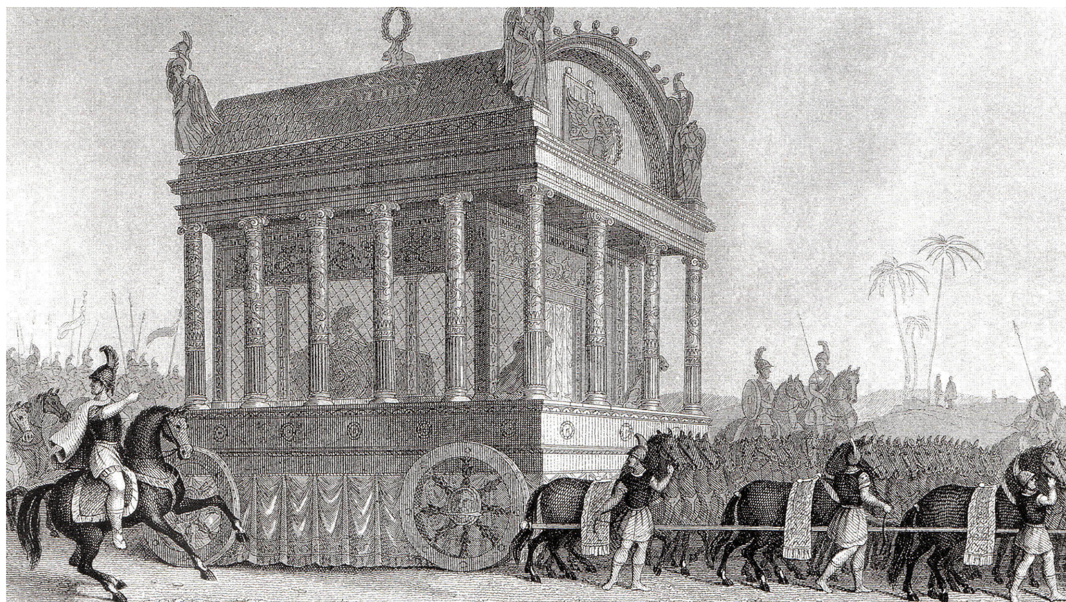
LUJITTUMINEN JA YHTEENSULAUTUMINEN

Aleksanterin valloitussotien tuloksena oli syntynyt valtakunta ja sille kreikkalais-makedonialainen hallitseva luokka. Sillä oli hallittavana monenkirjava kansa, joka tähän saakka oli ollut yhdistyneenä Persian vallan alle. Idässä kreikka korvasi aramean virallisena kirjoitettuna kielenä, vaikka paikalliset kielet säilyivätkin, sillä eihän paikallisia kulttuureja ja uskontojakaan pyyhkäistä pois pelkällä hallitsijoiden vaihdolla. Kuitenkin sotaretken tehoa on parempi mitata yhteisöjen yhteensulautumisen tehokkuudella kuin valloituksen nopeudella.

Tosiasiassa makedonialaisten valloitus ei ollut täydellinen, sillä eräät alueet kukistettiin vain osittain ja toiset ohitettiin tietoisesti. Pyrkimyksenä oli päästä käsiksi Persian kuninkaaseen ja iskeä akhaimenidien imperiumin keskuspaikkoihin. Itsenäisten tai vastaan hangoittelevien valtioiden saarekkeita jäi kaikkialle itään. Pisidia, Kappadokia ja Armenia ovat huomattavia esimerkkejä luoteisalueella. Uksit olivat keränneet veroja alueidensa läpi kulkeneilta persialaisilta ja Aleksanteri olikin ajanut heitä takaa valloitusreitiltään käsin. He alkoivat Aleksanterin seuraajien aikana uudelleen vaatia itsenäisyyttään.

Aleksanteri oli palannut Persian sydämeen, missä hänellä oli paljon tekemistä hänen sovittaessaan valloituksiaan yhteen ja muovatessaan uutta valtakuntaansa. Hänellä oli hoidettavana kuitenkin ensin kiireellisempiä asioita. Hän oli yrittänyt ottaa käyttöön Persian hovin proskyneesi-rituaalin ja velvoittaa upseerinsa ottamaan persialaisia vaimoja. Nämä eivät olleet miellyttäneet hänen hoviaan, mutta barbaarijoukkojen laajamittainen integrointi Makedonian armeijaan otettiin joukoissa vastaan loukkauksena sotajoukkoja kohtaan. Armeija kapinoi Tigriksen Opiksessa ja valitti, että heidät korvataan ulkomaalaisilla. Aleksanteri otti vastaan valitukset ensin tyynnyttelevästi, mutta kapinan päätekijät otettiin kiinni, kahlehdittiin ja heitettiin Tigrisiin. Aleksanteri lähetti takaisin Makedoniaan huonokuntoisen Krateroksen johdolla kymmenentuhatta veteraania, joista mo-

VIEREINEN SIVU
Tämä Aleksanterin sotaelefantteja kuvaava teos on peräisin 1400-luvun ranskalaisesta käsikirjoituksesta, jossa Curtius kertoo Aleksanterista. (The Art Archive/ Bibliothèque Municipale Reims/ Gianni Dagli Orti)

Kuva Aleksanteri Suuren hautajaissaattueesta. (Prisma/Ancient Art &Architecture Collection Ltd)

net olivat haavoittuneet. Jotkut heistä pääsivätkin kotimaahansa mutta joutuivat taas taistelemaan. Toiset eivät päässeet Kilikiaa pitemmälle ennen kuin joutuivat mukaan Aleksanterin seuraajien sotiin.

Aleksanterin poissaollessa oli hänen vastaluodun imperiuminsa ytimessä saatu vahvoja todisteita korruptiosta. Valtion kassasta vastannut Harpalos oli syyllistynyt vakaviin väärinkäytöksiin ja hän livisti Kreikkaan. Aleksanterin ensireaktio oli etsiä ja vangita hänet, mutta sitten hän kuuli uutiset, että Harpaloksen alaiset olivat murhanneet tämän.

Kun Aleksanteri Suuri kuoli, hänen muistikirjoissaan (*hypomnemata*) oli suurisuuntaisia suunnitelmia Pohjois-Afrikan valloittamisesta ja Arabian niemimaan ympäripurjehduksesta. Itse asiassa häneltä jäi paljon tekemättä myös niillä alueilla, jotka aiemmin olivat olleet joko Persian kuninkaiden alamaisuudessa tai näiden harmin aiheina. Paikallisille asukkaille akhaimenidejakin vieraampien muukalaisten läsnäolo ja pyrkimys esiintyä valtiaina vain vahvisti näiden alueiden vastarintaa. Eräät alueet kapinoivat jo Aleksanterin eläessä ja kapinoita lietsoivat samat persialaiset virkamiehet, jotka hän oli nimittänyt satraapeiksi ja hyparkeiksi.

Itäisten rajamaakuntien levottomuutta lisäsivät niiden reunamilla asuneet vihamieliset ainekset ja niissä sijoitettuna olevien kreikkalaisten varuskuntajoukkojen haluttomuus pysyä asemapaikoillaan. Kun malavalaisten luona sattuneen

hyökkäyksen jälkeen saapui ennenaikaisia uutisia Aleksanterin kuolemasta, Baktrian ja Sogdianan noin 10 000 kreikkalaista alkoivat elätellä toivoa asemapaikkojensa hylkäämisestä ja marssimisesta takaisin länteen. Hanke olisi ollut ylivoimaisesti suurempi saavutus kuin minkä kuuluisat Kymmenentuhatta olivat tehneet 75 vuotta aiemmin. Ensimmäinen yritys vuonna 324 eaa. estettiin heti alkuunsa. Toinen yritys oli heti Aleksanterin kuoleman jälkeen. Sen tuloksena suurin osa näistä joukoista kuoli kapinaa kukistamaan komennetun Peithonin petoksen vuoksi.

Sen lisäksi on mahdollista, että vaikka Aleksanterilla oli suunnitelmia Pohjois-Afrikan ja Arabian niemimaan suhteen, hän aikoi tehdä valloituksia myös lännessä. Hän vastaanotti Babylonin lähellä vuonna 324 eaa. Libyan, Karthagon, Espanjan ja Gallian lähettiläitä. Mutta hän ei kuitenkaan enää koskaan lähtenyt sotaretkille eikä valloittanut uusia kansoja, koska hän kuoli vuonna 323 eaa. äkilliseen kuumetautiin.

ALEKSANTERIN KUOLEMA

Purjehdittuaan Eufratesjoen suoalueilla Babylonin lähellä, jossa esiintyi malariaa, kuningas palasi kaupunkiin. Eräänä iltana hänet oli kutsuttu juominkeihin Laris-

PTOLEMAIOS

Nykyajan lukijalle Ptolemaios on ehkä tutuin Aleksanterin päälliköistä, vaikka hän vuonna 323 olikin kaukana uljaimmista, vaikutusvaltaisimmista tai etevimmistä kuninkaan kenraaleista. Ptolemaios oli syntynyt 360-luvulla, joten hän oli vanhempi kuin monet nuorista kenraaleista, ja hänellä luultavasti oli ensimmäistä kertaa käskyvaltaa vasta Persian porteilla vuoden 331 loppupuolella. Nykyisen Afganistanin ja Pakistanin alueilla käytyjen sotien aikana hän kuitenkin pääsi oikeuksiinsa sotilaallisena komentajana. Hän oli ollut myös henkivartiostossa vuodesta 330 lähtien. Kun Aleksanteri kuoli, Ptolemaioksesta tuli Egyptin satraappi, ja hän sai vakiinnutettua Egyptin hallinnon ja talouden tukevalle pohjalle. Tämän jälkeen hänen erottamisensa oli mahdotonta, ja hän pysyi vallassa vuoteen 283 asti jakaen valtaistuimen poikansa Filadelfoksen kanssa vuosina 285–283. Ptolemaios kirjoitti Aleksanterin elämäkerran, joka sittemmin on hävinnyt. Arrianos käytti sitä kuitenkin pääasiallisena lähteenään. (akg-images/Erich Lessing)

san Medioksen kotiin. Juodessaan hän yhtäkkiä tunsi kipua rinnassaan, "aivan kuin sen olisi lävistänyt nuoli tai keihäs". Hän palasi pian omaan majapaikkaansa ja hänen kuntonsa heikkeni tasaisesti. Hän kuitenkin nukkui, kylpi ja jatkoi ainakin vähän aikaa juomista. Hänelle nousi kuume, joka kohosi yhä enemmän, ja vähän ajan päästä hän alkoi menettää puhekykyään. Siinä vaiheessa, kun miehet olivat huomanneet hänen tukalan tilanteensa, hän ei enää pystynyt puhuttelemaan heitä, vain elehtimään tunnistamisen merkiksi. Hän kuoli joko kymmenes tai yhdestoista kesäkuuta 323 eaa. Hän oli vasta kolmenkymmenenkahden.

Aleksanterin kuolinsyy tulee aina olemaan väittelyn aihe. Hän on voinut menehtyä lavantautiin, koleraan tai malariaan. Dramaattisemman selityksen mukaan hän kuoli myrkkyyn kenraaliensa salaliiton uhrina. Kertomus hänen murhastaan on lähes varmasti hänen seuraajiensa välisen sodan aikainen sepite, jota on käytetty poliittisen edun saamiseksi. On myös mahdollista, että hän kuoli masennuksen ja alkoholismin seurauksena. Viimeksi mainittu on kaikkein vaikeinta todistaa, koska hänelle ei voi tehdä psykoanalyysia tai päätellä, missä määrin juominen vaikutti hänen terveyteensä. Makedonialaiset tunnettiin kovina juomareina ainakin antiikin mittapuun mukaan. Heidän juomakilpailuistaan kerrotaan tarinoita, joiden mukaan voittaja ei aina säilynyt hengissä nauttiakseen palkinnostaan. Kuitenkin kertomuksia Aleksanterin alkoholismista kannattaa epäillä. Ne ovat todennäköisesti keksittyjä tai vähintään väritettyjä. Näitä tarinoita kertoivat esimerkiksi Ephippos Olynthoslaisen kaltaiset kirjailijat ja niiden tarkoituksena oli mustata kuninkaan maine.

Rakastetun kuninkaan kuolema oli paha isku, mutta tulevaisuuden epävarmuutta lietsoi myös se, että seuraajasta ei oltu tehty minkäänlaisia suunnitelmia.

Perdikkas

Perdikkas oli yksi Aleksanterin nuorista ja lahjakkaista upseereista, jotka kilpailivat vallasta kuninkaan kuoltua. Vuonna 336 hän kuului Filippos II:n hypaspistai-henkivartiostoon. Oli valitettavaa, että kuninkaan salamurha tapahtui juuri kun hän oli vartiovuorossa. Aleksanteri oli ylentänyt Perdikkaan taksiarkiksi, ja sillä nimikkeellä hän johti yhtä pezhetairoi-prikaateista. Hänestä tuli Aleksanterin henkivartioston jäsen luultavasti vuonna 330, ja pian sen jälkeen hän toimi komentajana eliittiratsuväen hipparkille. Perdikkas näyttää työskennelleen sovussa Hefaistionin kanssa, mutta muut eivät tulleet kovin hyvin toimeen hänen kanssaan. Hefaistionin kuoltua Perdikkas oli kuninkaan upseereista epäilemättä vaikutusvaltaisin. Aleksanterin kuoleman jälkeen hän oli luonteva valinta Babylonian hallitsijaksi. Perdikkaalle oli kuitenkin kertynyt monia vihamiehiä, ja hänen kunnianhimonsa oli herättänyt monissa epäilystä ja vihaa. Vuonna 320 hänen yrityksensä valloittaa Egypti epäonnistui, ja Perdikkas joutui omien upseeriensa murhaamaksi.

Diadokien (seuraajien) aika

323	Aleksanteri Suuri kuolee; Filippos Arridaios kuninkaaksi, Perdikkas sijaishallitsijaksi
322	Aleksanterin poika Aleksanteri IV syntyy
320	Diadokien ensimmäinen sota; Perdikkas joutuu omien upseeriensa murhaamaksi
319	Diadokien toinen sota
301	Antigonos kuolee Ipsoksen taistelussa, Aleksanterin valtakunta hajoaa lopullisesti

Monia kiistanalaisia hankkeita oli käynnissä, kuten esimerkiksi Aleksanterin pakolaisasetus, jonka mukaan kaikilla kreikkalaisilla pakolaisilla oli oikeus palata kotikaupunkeihinsa, mikä sekoitti kreikkalaisen maailman poliittisia kuvioita. Myös Krateroksen saama käsky vapauttaa Antipatros tehtävistään Euroopassa hämmensi. Aleksanteri oli tehnyt suureellisia ja kalliita suunnitelmia sekä monumenttien pystyttämiseksi, kuten Hefaistionin mausoleumi, että sotaretkien järjestämiseksi. Pian kävi ilmi, että vaikka valloitukset olivat loppuneet, sota oli pitkittymässä. Aleksanterin kenraalien välisistä kamppailuista tuli paljon katkerampia ja tuhoisampia kuin persialaista vihollista vastaan käydyt taistelut olivat olleet.

Aleksanteri ei ollut milloinkaan antanut säädöstä kruununperimyksestä eikä nimennyt seuraajaansa eikä edes jälkisäädöksen toimeenpanijaa. Hän oli ollut lukemattomia kertoja kuolemanvaarassa sairauden tai vammojen takia eikä hän tuolloinkaan ollut ilmaissut seuraajansa nimeä. Kuolema oli taisteluissa jatkuvasti hänen kintereillään, mutta hän ei ilmeisesti koskaan ajatellut, kuka perisi hänen luomansa valtakunnan. Ehkä Aleksanteri kuolinvuoteellaan ajatteli Perdikkasta kruununperijäksi, koska ojensi tälle sinettisormuksensa. Eräät nykytutkijat ovat epäilleet, antoiko Aleksanteri sormustaan, koska tieto oli osa Perdikkaan tai hänen sotilaallisen manttelinperijänsä Eumenes Kardialaisen propagandaa. Jos tarina on tarua, Aleksanteri kuoli antamatta minkäänlaista vihjettä siitä, mitä tapahtuisi hänen valtakunnalleen. Hän ei ehkä halunnut nimetä seuraajaa tai se oli hänelle yhdentekevää. Hän ehkä tajusi, että ei ollut ketään pätevää ja vahvaa kruununperillistä, joka olisi pystynyt pitämään hänen valtakuntansa koossa. Hän oli siksi antanut periksi ajatukselle, että vallasta tulisivat taistelemaan kaikki, jotka olisivat tarpeeksi vahvoja saadakseen siitä osansa.

KAMPPAILU ALEKSANTERIN PERINNÖSTÄ

Loistavan valloittajan ajasta siirrytään hänen seuraajiensa (diadokien) aikaan. Aleksanteri oli aina pitänyt upseerinsa lähtökohdiltaan kohtuullisen samassa asemassa, mahdollisesti varmistaakseen oman turvallisuutensa. Kun hän kerran oli

Tämän tetradrakman löi Demetrios Poliorketes sen jälkeen kun hänen isänsä Antigonos oli kuollut Ipsoksessa vuonna 301. Demetrios valitsi kolikoihin usein aiheita, jotka kuvasivat hänen valtakuntansa laivastoja. Tässä kolikossa meren jumala Poseidon pitelee kolmikärkeä ja tekstissä lukee "Kuningas Demetrioksen". (The British Museum/HIP/ TopFoto)

päässyt eroon vanhempien kenraalien otteesta ja heidän kuppikunnistaan, hän ei ollut innokas hankkimaan uusia voimakkaita kilpailijoita. Sen sijaan hän oli tasapuolinen henkilöiden virkanimityksissä, mutta samalla kuitenkin rohkaisi miestensä välistä kilpailua ja jopa avoimia yhteenottoja. Tämän seurauksena myös armeija oli jakautunut ja jokainen osa suosi omaa komentajaansa tai komentajien joukkoa. Vielä suurempi jako vallitsi ratsuväen ja jalkaväen välillä. Lyhyesti sanottuna, rauhallinen ja tehokas vallansiirto oli melkein mahdoton.

Aleksanterin velipuoli Filippos Arridaios oli Babylonissa Aleksanterin kuoleman aikaan. Arridaios oli Filippos II:n ja hänen vaimonsa Larissan Filinnan poika. Hän oli henkisesti jälkeenjäänyt ja kykenemätön hallitsemaan. Aleksanteri piti velipuolestaan erittäin paljon ja otti hänet mukaan sotaretkille sekä suojellakseen hänen henkeään että varmistaakseen, ettei häntä käytetä hyödyksi vallantavoittelussa. Nyt kun Aleksanteri oli kuollut, Arridaios oli poliittinen valtti jokaiselle, joka pystyi julistautumaan hänen holhoojakseen. Roksane oli raskaana Aleksanterin kuoleman aikaan. Syntyi konflikti, kun pohdittiin, pitikö Arridaioksesta tehdä kuningas, koska hän oli Aleksanterin lähin elossa oleva sukulainen vai pitäisikö odottaa, josko Roksane synnyttäisi pojan. Neuvottelujen jälkeen syntyneen kompromissin mukaan Arridaioksesta tuli kuningas Filippos III ja kun Roksanen poika syntyi, hänet nimettiin kuninkaaksi setänsä ohella nimenään Aleksanteri IV. Kumpikaan ei pystynyt toimimaan hallitsijana, joten Perdikkas oli sijaishallitsija. Kumpikin kuningas murhattiin seuranneiden valtataistelujen aikana.

Vallantavoittelun alkuvaiheissa Aleksanterin kenraalien tavoitteena oli ylläpitää järjestystä kyvyttömien tai laittomien hallitsijakandidaattien sijasta tai sitten uhmata auktoriteetteja ja pyrkiä ottamaan osa valtakunnasta itselleen. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat Ptolemaios, jota alusta alkaen ärsytti ajatus upseeritoverin alaisena palvelemisesta, ja Peithon, joka oli entinen henkivartija. Kuninkaan tukijoihin kuuluivat Perdikkas, Aristonoios, Eumenes ja mahdollisesti Krateros. Vuosien 323 ja 321 (tai 320) eaa. välillä tehtiin valmisteluja kuninkaan ruumiin siirtämiseksi Babylonista Siwan keitaaseen, missä hän voisi levätä Ammonin, ju-

Seleukos I Nikator

Seleukos taisteli Aleksanterin sotaretkillä Vähästä-Aasiasta Intiaan. Aleksanterin kuoleman jälkeen hänestä tuli Babylonian satraappi. Seuraavissa sodissa hän valloitti Meedian, Susianan ja Persiksen, ja kiersi sotaretkillä itäisissä satraappikunnissa Baktriaan ja Induksen alueelle saakka. Ipsoksen voiton myötä Seleukos sai pohjoisen Syyrian ja Kilikian, ja Lysimakhoksesta saavutettu voitto toi hänelle Vähän-Aasian. Tämän jälkeen hän lähti valloittamaan Makedoniaa, mutta hänet murhattiin.

Seleukos meni naimisiin baktrialaisen prinsessan Apamen kanssa, ja heille syntyi perillinen, Antiokhos. Tämän avioliiton jälkeen seleukidit pyrkivät suosimaan dynastisia avioliittoja ei-kreikkalaisten dynastioiden kanssa. Seleukos hallitsi yhdessä poikansa kanssa varmistaakseen, että tästä tulisi hänen seuraajansa sekä sukunsa vallan jatkaja. Aleksanterin kuoleman jälkeen Seleukos onnistui turvaamaan ja säilyttämään valtakunnan, ja hän osoittautuikin yhdeksi kyvykkäimmistä diadokeista. (Roger-Viollet/TopFoto)

malallisen isänsä luona. Tämä suunnitelma ei koskaan toteutunut, kun Ptolemaios päätti ottaa kuningasvainajan ruumiin haltuunsa taatakseen itsenäisyytensä. Sillä välin upseerien joukossa eri ryhmittymät vahvistivat tai vaimensivat valtakunnan hajoamista, kun jokainen pyrki joko separatismin suuntaan tai yritti turhaan säilyttää valtakunnan yhtenäisyyden.

Ensimmäisinä palkintoa tavoittelivat Makedonian hovissa kasvaneet upseerit, jotka olivat käyneet Aleksanterin kanssa koulua Miezassa. He myös kuolivat ensimmäisinä. Eräät sentään säilyttivät asemansa ja loivat dynastioita, jotka hallitsivat niin sanottuja hellenistisiä kuningaskuntia. He olivat Seleukos, Lysimakhos ja Ptolemaios, mutta toiset kuten Antipatros ja Antigonos Monoftalmos olivat harmaantuneita veteraaneja vuonna 323 eaa. Ensin mainitut eivät kauan selvinneet kuninkaina. Antigonos kuitenkin eli vuoteen 301 eaa., kunnes kaatui taistelukentällä Ipsoksessa. Monikaan Aleksanterin kumppaneista ei elänyt vanhuusikään saakka, ja niistäkin, jotka elivät, harva kuoli vuoteeseensa. Harvinainen poikkeus

oli Ptolemaios Lagoksenpoika, joka paremmin tunnetaan Egyptin faraona nimellä Ptolemaios I Soter.

Se, että Aleksanteri ei nimennyt seuraajaa itselleen sai aikaan sen, että valtakunta oli vaarassa romahtaa hänen kuolemansa jälkeen. Vaikka hänen kuolemansa ei merkinnyt sitä, että valtakuntaa ei voisi pelastaa, kuolemaa seuranneet tapahtumat tekivät sen pelastamisen mahdottomaksi. Tilannetta pahensi se, että armeija suhtautui jatkuvasti vihamielisesti Aleksanterin suunnitelmiin integroida persialaisia armeijaan ja sen johtoon. Muutoksia oli tehtävä, jos monikulttuurisesta imperiumista haluttiin tehdä yhtenäinen kokonaisuus. Tähän sisältyi ajatus hallinnon siirtämisestä keskeisempään paikkaan, ehkä Babyloniin, vaikka jotkut olivat eri mieltä tästä vaatimuksesta, mutta valtakunnan itäosia oli mahdoton hallita Pellasta käsin. Diadokien lähtökohdat olivat näin ollen epäedulliset ja heikot, joten heidän tuskin odotettiin onnistuvan. Jälkimaailma muistaa heidät vähäisempinä miehinä, jotka vaaransivat koko valtakunnan omien pyyteidensä takia. He tuhlasivat pikkumaisuuteensa ja keskinäiseen kilpailuunsa kaiken, mitä Aleksanteri oli voittanut, ja samalla uhrasivat lukemattomia ihmishenkiä. Tuomio on melko epäoikeudenmukainen, koska ennenaikainen kuolema pelasti Aleksanterin maineen ja varmisti hänen suuruutensa. Hänen kenraaliensa tehtäväksi jäi siivota sotkut ja yrittää yhdistää valloitettu imperiumi, eikä heidän ollut mahdollista nauttia samanlaisesta auktoriteetista kuin sen luonut mies.

Seuraajien sodat kestivät vuoden 280 eaa. loppupuolelle saakka, kunnes Lysimakhos kuoli Korupedionin taistelussa. Hänet voittaneen Seleukoksen murhasi Ptolemaios Soterin opportunistinen ja kiittämätön poika, jonka jälkipolvet tuntevat nimellä Keraunos ("Salama"). Sen jälkeen seuraajien kuningaskuntien johtoon nousivat valloittajien jälkeläiset, ja hellenistiset kuningaskunnat syntyivät.

Makedoniaa hallitsivat antigonoidit eli Antigonos Monoftalmoksen jälkeläiset. He hallitsivat etelässä ylläpitämällä varuskuntia Demetriassa (nykyisen Voloksen lähellä), Khalkiksessa ja Akrokorintissa, niin sanotussa Kreikan kahleissa. Vuonna 197 eaa. Kynoskefalaissa Filippos V kärsi tappion roomalaisille niin sanotussa toisessa makedonialaissodassa. Kolmannessa makedonialaissodassa Filippoksen poika Perseus antautui L. Aemilius Paulluksen legioonille, ja tähän päättyi antigonoidien hallituskausi.

Ptolemaiosten dynastia sai 200-luvulla eaa. nauttia Egyptissä kukoistavasta aikakaudesta etenkin "Aurinkokuningas" Ptolemaios II Filadelfoksen hallituskaudella. Kuitenkin 100-luvun loppupuolella eaa. se rappeutui ja uhkasi tuhota itsensä sisältäpäin. Epäsuosittu ja heikko hallitsija, jota aleksandrialaiset kutsuivat nimellä Auletes ("huilunsoittaja"), pystyi hallitsemaan vain roomalaisten avulla. Hänen tyttärensä Kleopatra VII, joka liittoutui ensin Julius Caesarin ja sen jälkeen Markus Antoniuksen kanssa, sai näin nauttia osansa suuruudesta. Loppujen

lopuksi nämä liitot kuitenkin toivat hänelle huonon maineen ja tuhosivat hänen valtakuntansa.

Kaikkein laajinta ja monimuotoisinta aluetta eli valtaosaa Aleksanterin valtakunnasta hallitsivat Seleukos Nikatorin jälkeläiset. Jo hänen hallituskaudellaan itäisimmät satraappikunnat luovutettiin Chandraguptalle. Kuitenkin Mauryavaltakunnan heiketessä Intiaa valloittivat taas kreikkaa puhuvat kuninkaat, jotka olivat Aleksanterin maaherrojen ja varuskuntien seuraajia Baktriassa ja Afganistanissa. Kreikkalaista kirjoitusta sisältävät kolikot ja intialaiset kirjoitukset antavat vihjeitä noin neljänkymmenen indokreikkalaisen kuninkaan olemassaolosta 200- ja 100-luvuilla eaa. Seleukos I:n seuraajan Antiokhos I:n aikana galatealaiset

Diadokien välinen taistelu Aleksanterin valtakunnan herruudesta jatkui vuosia. Tämä hautakivi on Menaan haudalta. Menas kuoli vuonna 281 Korupedionin taistelussa, jossa Seleukos Nikatorin armeija kukisti Lysimakhoksen. (akg-images/Erich Lessing)

Pompeijista peräisin oleva fresko esittää Aleksanteri Suuren ja Dareioksen tyttären Statiran avioitumista. (The Art Archive/ Musée Archéologique Naples/ Alfredo Dagli Orti)

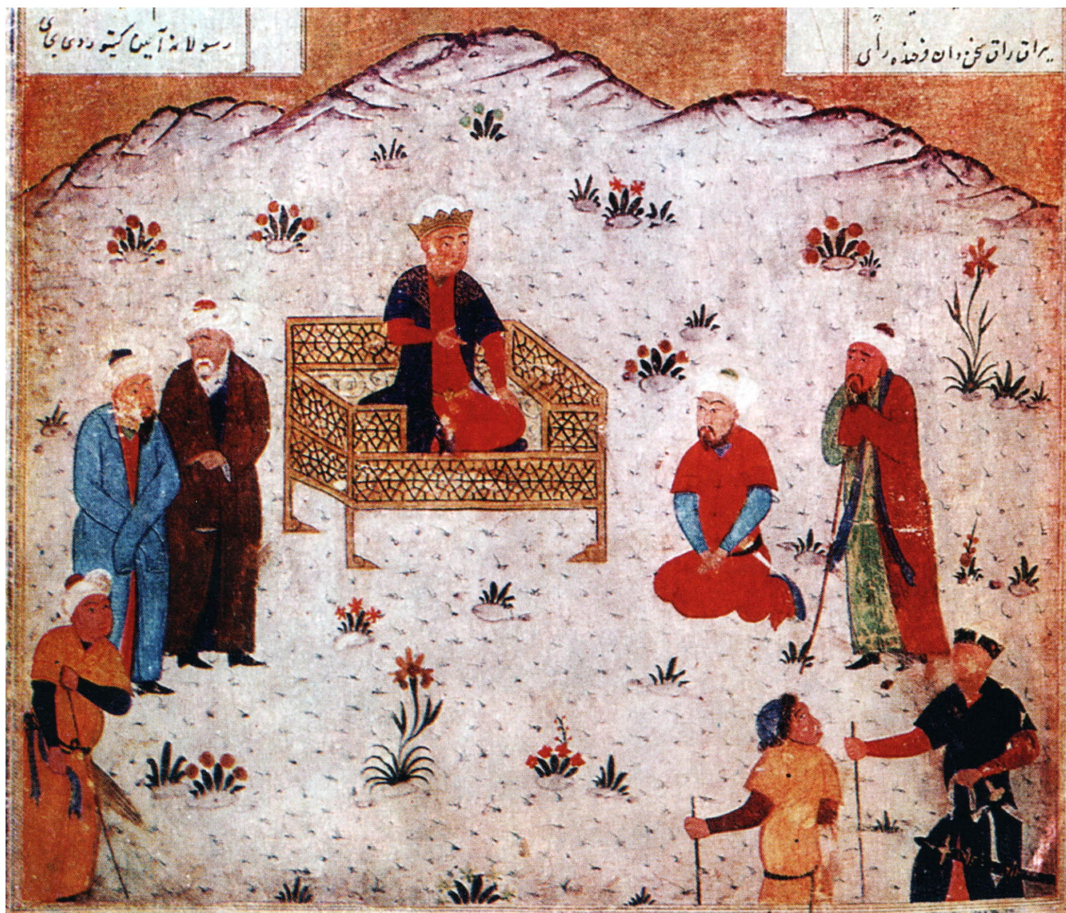
tulivat Vähään-Aasiaan ja asettuivat Gordionin ja nykyisen Ankaran tienoille. He uhkasivat Vähän-Aasian helleenejä, jotka vähitellen kääntyivät Pergamonin hallitsijoiden puoleen. Sukulinjan kolmas mies Attalos I antoi nimensä dynastialle, joka etsi tukea Roomasta yrittäessään puolustaa itseään antigonoideja vastaan lännessä ja seleukideja vastaan idässä. Tuki antoi todellakin lyhytaikaisia etuja, mutta pitkällä aikavälillä roomalainen suojelus merkitsi vapauden menettämistä ulkopolitiikassa. Vuonna 133 eaa., kun Attalos III kuoli, hän jätti valtakuntansa roomalaisille, jotka tekivät siitä Aasian maakunnan.

Veljesten sota oli tehnyt seleukidit toimintakyvyttömiksi 200-luvun toisella puoliskolla eaa. Seleukidien valta vahvistui uudelleen Antiokhos III:n aikana, mutta vahvistuminen osoittautui lyhytaikaiseksi, sillä vuonna 189 eaa. kuningas kärsi lopullisen tappion roomalaisille. Sen jälkeen solmittu Apameian rauha vei seleukideilta maat Taurusvuorten länsipuolelta ja määräsi heidän maksettavakseen valtavat hyvitykset. Tämän jälkeen seurasi tasainen rappio. Seleukideja ahdistivat pohjoisesta parthialaiset ja etelästä uhkasi uudelleenelpynyt Ptolemaiosten valtakunta, ja he joutuivat sisällissotien kierteeseen valtaistuimen tavoittelijoiden välillä. 50-luvulle eaa. tultaessa he olivat kadonneet, heidät oli murskannut roomalainen imperialismi, parthialaisten laajentuminen ja juutalainen nationalismi.

OLIKO ALEKSANTERI SUURI?

Ei ole epäilystäkään, etteikö Aleksanteri ollut suuri sotilasjohtaja. Isänsä Makedonialle luoman armeijan ja taktiikan avulla hänestä tuli pelottava vastustaja. Hän ei koskaan hävinnyt taistelua, ja suurin osa hänen voitoistaan oli uskomattomia menestyksiä, jotka päättyivät vihollisen sekasortoiseen pakoon. Hän johti usein edessä sekä käytti ja sovelsi taktiikoita, joita persialaiset eivät ennen olleet nähneet. Hän oli rohkea ja päättäväinen johtaja vihollisen kohdatessaan. Hän käytti älyään ja oppineisuuttaan hämätäkseen strategioiden avulla vastustajaansa, kuten Hydaspesjoella. Persian porteilla hän jakoi joukkonsa saavuttaakseen tavoitteensa ja Gaugamelassa hänen johtamistapansa oli joustava ja hän käytti hyväkseen kaikki taistelussa saamansa edut. Jos vertaamme hänen dynaamisia ja sujuvia taistelujaan muutama vuosikymmen aiemmin Kreikassa nähtyihin muuttumattomiin, rituaalinomaisiin hopliittitaisteluihin, joita käytiin vain tasamaalla ja tiettynä vuodenaikana, näemme kaksi aivan eri maailmaa. Filippos II oli alkanut muuttaa Makedonian armeijaa, mutta Aleksanteri vei muutoksen loppuun ja muokkasi joukkonsa hyvin harjoitetuksi vakinaiseksi armeijaksi. Sillä oli voimakas raskas jalkaväki ja ratsuväki, joka oli valmis selviytymään vaikeista taktisista kuvioista oikealla hetkellä, sekä liittouman joukot, jotka oli integroitu ja joita käytettiin hyväksi vahvuuksiensa mukaan. Oli selvää, että Makedonian armeijan kehityksessä käytettiin ulkomaisia oppeja, mutta lopputulos oli ainutlaatuisen

Aleksanteri pitää hovia Kiinassa. Persialaisen käsikirjoituksen mukainen kuvitus keskiajalta tai sen jälkeen. Aleksanteri Suuren legenda esiintyivät loputtomasti islamilaisessa taiteessa ja kirjallisuudessa aina eteläiseltä Venäjältä Intian porteille saakka. (Ann Ronan Picture Library/ HIP/TopFoto)

makedonialainen, ja Aleksanterin armeijansa kanssa saamat menestykset muuttivat antiikin sodankäynnin luonnetta.

Aleksanterin suuruutta johtajana todistaa myös hänen miestensä lojaalius. Granikoksessa Kleitos vaaransi oman turvallisuutensa pelastaakseen Aleksanterin persialaisten keihäiltä. Kun Aleksanteri asettui vaaraan syöksymällä malavalaisten kaupunkiin ilman taustatukea, hänen miehensä pelastivat hänet ja sen jälkeen kostivat ihmisille, jotka olivat vahingoittaneet heidän pidettyä johtajaansa. Makedonialaiset ja heidän liittolaisensa seurasivat häntä tuhansien kilometrien matkan pääasiassa jalkaisin, läpi aavikon kuumuuden ja talven lumen, yli tuntemattomien vuorien sekä halki loputtomien tasankojen. Vuosikymmenen sotaretken jälkeen maailman toisella laidalla Aleksanterin jäljellä olevat miehet viimein kiel-

täytyivät menemästä pidemmälle. Hän oli kuitenkin pitänyt armeijan koossa ja motivoinut miehensä jatkamaan siihen asti ja se on varsin merkittävä saavutus. Lähdekirjallisuudessa on useita tietoja, jotka kuvaavat miten hyvin hän huolehti miehistään. Hän lähetti vasta-avioituneet miehet talveksi kotiin Vähästä-Aasiasta, antoi miehilleen osan ryöstösaaliista taistelujen jälkeen, vieraili haavoittuneiden luona ja muisti kaatuneita. Vaikka hän rankaisikin miehiään ollessaan tyytymätön ja asetti heidät säännöllisesti vaaralle alttiiksi, hän näyttää olleen heille isähahmo. Hän halusi heidän suhtautuvan häneen kunnioittavasti ja seuraavan häntä mieluummin vapaaehtoisesti kuin pakosta.

Vaikka Aleksanterin sodankäynnistä tunnetaankin parhaiten kolme Persian armeijaa vastaan käytyä taistelua, hän onnistui erittäin hyvin myös piiritystaisteluissa. Hänellä oli piirityksiin hyvin erilainen suhtautumistapa kuin isällään, sillä hän turvautui harvemmin kavaluuteen tai petokseen. Aleksanterin piiritystaktiikkaa kuvaa erityisesti Tyroksen näyttävä piiritys, joka pitkästä kestostaan huolimatta teki vaikutuksen aikalaisiin siinä käytettyjen teknisten ratkaisujen vuoksi. Tyroksen ja Gazan piiritykset korostavat Aleksanterin kykyä visuaalisesti hahmottaa suurisuuntaisia operaatioita ja hänen haluaan suorittaa ne loppuun saakka. Hänen sisukkuutensa näkyy myös Managassa vuonna 327 ja samoin Aornoksen kalliolinnoituksella. Aleksanterin muuttuvassa tavassa käydä piirityssotaa ei käytetä passiivista saartoa. Vaikka hän silloin tällöin käytti taktiikkana saartoa, tämä ei ollut koskaan itsessään tavoitteena. Esimerkiksi taistellessaan vuonna 329 eaa. kapinallisia sogdialaiskaupunkeja vastaan Aleksanteri määräsi Krateroksen ympäröimään Kyropoliksen, vahvimman kaupungeista vallihaudalla ja paaluvarustuksella. Tämä piti siellä olleet kapinalliset kurissa sillä aikaa kun hän otti haltuunsa muut kaupungit. Sitten hän palasi takaisin Kyropolikseen ja aloitti muurinmurtajahyökkäyksen ja tunkeutui kaupunkiin kuivunutta vesiväylää pitkin.

Hänen piiritystensä onnistumisen syynä on pidetty erinomaisia piirityskoneita. Hän jatkoi isänsä tapaa käyttää teknikoita apuna piirityskoneiden suunnittelussa sotaretkien aikana. Aleksanteri pystyi hyödyntämään usein heittoaseita mahdollisesti isänsä suunnittelijoiden jatkuvan teknisen kehitystyön vuoksi. Vääntökatapultin kehityksen on täytynyt olla hidas yrityksen ja erehdyksen kautta edennyt prosessi ja Halikarnassoksessa ja Tyroksessa käytetyt kivenheittimet eivät voineet olla kovin tehokkaita. Makedonian armeijoiden käyttämien suurien ja monimutkaisten koneiden on täytynyt olla kalliita valmistaa ja hankalia kuljettaa. Miletoksen luhistumisen jälkeen Aleksanteri antoi kuljettaa piirityskoneensa Halikarnassokseen meritse ja Gazassa käytetyt heittokoneet tuotiin laivoilla Tyroksesta. Maakuljetukset lienevät olleet hankalampia, mutta hänen piiritystorninsa oli suunniteltu purettaviksi ja uudelleenkoottaviksi, minkä vuoksi hän pystyi käyttämään koneita Hindukušin vuoristoseudulla.

Tietenkin oli monia tekijöitä, jotka määrittelivät, milloin piirityskoneita voi käyttää, tärkeimpänä esimerkiksi puolustuslaitteiden vahvuus ja sijainti. Aleksanteri oli myös halukas käynnistämään hyökkäyksen ilman raskaiden koneiden apua kuten Teebassa vuonna 335 eaa. Samalla tavoin ne koneet, joita valmisteltiin malavalaisten pääkaupunkia kohtaan suuntautuvaa hyökkäystä varten vuonna 326/325 eaa., eivät saapuneet ajoissa paikalle, joten hän rynnäköi kaupunkiin ilman niitä. Sangalassa koneet olivat valmiina murtamaan kaupungin muurit, mutta hänen miehensä kaivoivat hiekkaa muurien alta, kaatoivat ne ja ylittivät rauniot tikapuilla.

Aleksanteri oli sotilaana kekseliäs ja rohkea johtaja mutta ei välttämättä hallitsijana. Hänellä ei ollut koskaan aikaa hallita kunnolla valtakuntaansa, joten koskaan emme saa tietää, miten hän olisi voinut tai osannut hallita. Uuden, laajan ja erilaisen valtakunnan hallitsemisessa olisi varmasti ollut suuria haasteita. Hän kuitenkin oli mies – jumala – joka oli valloittanut valtakunnan, joten hänen olisi varmaankin ollut mahdollista onnistua siinä paremmin kuin hänen tekojaan seuranneilla tavallisilla kuolevaisilla. Aristoteleen ja muiden antama koulutus antoi Aleksanterille taitoja, joita hän itsevarmasti käytti luodessaan itsestään ylivertaista kuningasta ja hallitsijaa. Hän ensin kosti Persian Kreikalle tekemät vääryydet, kunnes tämä alkoi tuntua sopimattomalta – olihan hän sentään Persian valtakunnan hallitsija ja hän alkoi nähdä itsensä Kyyroksen vallanperijänä. Hän piti mallinaan Akhilleusta, väitti olevansa Ammonin poika ja samaistui Herakles-jumalaan. Hänen lahjoituksensa kaupungeille olivat jumalallisen julkikuvan ylläpitämistä ja hänen suurenmoiset tekonsa tekivät hänestä jumalten vertaisen. Hän kysyi oraakkelilta Siwassa, jopa ennen Gaugamelan taistelua, keille jumalille hänen pitää uhrata, kun hän pääsee valtamerelle, maailman reunalle. Hän ei halunnut vain osoittaa itsevarmuuttaan ja aikomuksiaan, vaan myös ehkä aitoa hartautta jumalia kohtaan, joiden hän väitti olevan perhettään.

ALEKSANTERIN PERINTÖ

Hellenistinen aika

Aleksanteri kuoli ollessaan valtavan imperiumin hallitsija. Hänen valtakuntansa ulottui Euroopasta Intian niemimaalle. Vaikka se diadokien aikana hajosi, hänen valloituksillaan oli pitkäaikaisia kulttuurisia vaikutuksia. Koska hän halusi turvata valtakuntansa ja koska uskoi kulttuurin ja hallinnon tarkoittavan kreikkalaistyylisiä kaupunkeja, hän rakensi siirtokuntia sotaretkiensä aikana. Ympäri Aasiaa on seitsemänkymmentä paikkaa, joiden väitetään olevan Aleksanterin perustamia ja joista monet kantavat hänen nimeään, kuten Aleksandria Egyptissä, Iskenderun Turkissa, Iskandarija Irakissa ja Induksen Aleksandria (Aleksandria Bukefalos) Pakistanissa. Nämä voivat olla hänen pysyvin perintönsä maailmalle. Näiden kau-

punkien ja hovinsa avulla Aleksanteri esitteli kreikan kieltä ja tapoja aasialaisille. Monilla Aleksanterin valtakunnan alueilla hellenistinen kulttuuri kukoisti ja vaikutti taiteeseen, arkkitehtuuriin, uskontoon ja filosofiaan. Kreikan kielestä tuli sivistyneen maailman yleiskieli, jota opettelivat kaikki, jotka halusivat menestyä. Roomalaiset käyttivät sitä älyllisessä keskustelussa ja sitä käytettiin indokreikkalaisissa piirtokirjoituksissa sekä heprealaisissa uskonnollisissa teksteissä.

Esikuva

Ihminen, joka saavutti niin paljon, niin nopeasti ja niin nuorena kuin Aleksanteri, oli innoituksen lähde muille eteenpäinpyrkiville yksilöille. Nämä yrittivät jäljitellä hänen saavutuksiaan tai käyttää todellisia tai kuviteltuja yhteyksiä suurmieheen oman kunnianhimonsa toteuttamiseksi. Seuraajista kaikki ymmärsivät sen, miten tärkeää oli osoittaa heillä olevan yhteys Aleksanteriin. Perdikkas ryh-

Tämä mielikuvituksellinen teos esittää Aleksanteria tutkimassa merta lasisessa sukelluskellossa kissan ja kukon kanssa. Kuva on peräisin 1400-luvun käsikirjoituksesta ”Le Livre et la vraye histoire du bon roy Alexandre”, jota nykyisin säilytetään British Libraryssa. Aleksanteria koskevat legendat ja myytit ovat levinneet laajalle hänen kuolemansa jälkeen yli 2000 vuoden ajan. (akg-images/ Erich Lessing)

tyi toimenpiteisiin tullakseen sijaishallitsijaksi, jolloin hän hallitsisi Aleksanterin virallisten kruununperijöiden puolesta. Ptolemaios taas otti haltuunsa kuninkaan ruumiin ja sen sijaan, että olisi lähettänyt sen Siwaan, kuten sovittu oli, hän laittoi sen esille Memfisiin ja sitten Aleksandriaan, missä se oli nähtävillä vielä 300 vuotta myöhemmin. Itselleen luomissaan valtakunnissa seuraajat löivät rahoja, joissa oli Aleksanterin kuva ja myös rahoja, joissa heidät oli kuvattu Aleksanterin näköisinä.

Etenkin roomalaiset ihailivat Aleksanteria ja monet halusivat tulla yhdistetyksi häneen. Julius Caesarin sanotaan itkeneen nähdessään Aleksanterin patsaan ja valittaneen, ettei hän ole edes alkua pidemmällä verrattuna Aleksanterin tekoihin. Pompeius Suuri pukeutui Aleksanterin viittaan, kun taas Augustus matkusti Aleksandriaan laskemaan seppeleen Aleksanterin arkulle. Myöhemmin keisari Caligula otti Aleksanterin haarniskan tämän haudasta ja pukeutui siihen.

Colin Farrell esittää Aleksanteri Suurta vuonna 2004 valmistuneessa elokuvassa "Aleksanteri". (TopFoto)

Legendoja ja tarinoita

Aleksanteria ei koskaan pystytä ihmisenä täysin ymmärtämään ja hänen suunnitelmansa uusista valloituksista ja aikomuksensa keihäällä voitetun valtakuntansa suhteen ovat jääneet kauas menneisyyteen. Nykyajan historioitsijat suhtautuvat häneen vaihtelevasti ja näin on jatkossakin, sillä saatavilla oleva tieto ei pysty vastaamaan moniin kysymyksiin, joita jopa pintapuolisin hänen elämänsä tarkastelu herättää. Ensisijaiset lähteet, joiden kirjoittajat tunsivat Aleksanterin tai jotka keräsivät tietoa aikalaisilta, ovat muutamaa katkelmaa lukuun ottamatta kadonneet. Aikalaiset, joiden tiedetään kirjoittaneen tekstejä hänen elämästään, ovat Kallisthenes, Ptolemaios, Aristobulos, Nearkhos ja Onesikritos. Muita vaikutteita antaneita tekstejä ovat kirjoittaneet Kleitarkhos ja Timagenes. Näiden puuttuessa käytettävissä on viisi säilynyttä lähdettä Aleksanterin elämästä, jotka perustuvat alkuperäislähteisiin eli Arrianoksen, Quintus Curtius Rufuksen, Plutarkhoksen, Diodoros Sisilialaisen ja Justinianuksen tekstit.

Arrianos oli kotoisin Bithynian Nikomediasta Vähästä-Aasiasta. Hän kirjoitti Aleksanterin historian 100-luvun ensimmäisellä puoliskolla jälkeen ajanlaskun alun. Hän oli sotilas ja otti mallia Ksenofonista. Arrianoksen historiaa pidetään usein kaikkein luotettavimpana kuvauksena Aleksanterista, koska hän käytti Ptolemaioksen ja Aristobuloksen aikalaislähteitä. Tämä yhdessä pikkutarkan ja johdonmukaisen tyylin kanssa on tehnyt hänestä oppineiden arvostaman. Diodoros Sisilialainen kirjoitti teoksensa ensimmäisen vuosisadan lopulla jaa. Hän käytti Kleitarkhosta, joka oli koonnut ensi käden lähteisiin perustuvia muistiinpanoja Aleksanterista vuoden 300 eaa. tienoilla. Diodorosta pidetään usein aikaisempien historioitsijoiden kritiikittömänä kokoajana, vaikka tämä voikin olla liioittelevan kova arvio. Plutarkhos käytti *Aleksanterin elämä* -teoksessaan myös Kleitarkhosta ja muita lähteitä. Teos on elämäkerta, jossa on myös moralisoivia asenteita ja anekdootteja. Tästä huolimatta sekä Plutarkhos että Diodoros ovat käyttökelpoisia tasapainottajia Arrianoksen siistille ja varman hovikeskeiselle historiankirjoitukselle. Justinianuksen noin vuonna 200 jaa. kirjoitettu Pompeius Troguksen yleisen historian tiivistelmä on lyhennelmä aikaisemmasta Pompeius Troguksen historian yleisesityksestä. Pompeius Trogus oli kotoisin Etelä-Galliasta. Se näyttää perustuvan samaan perinteeseen, josta Diodoros ja Plutarkhos lainaavat. Curtius oli reettori, joka kirjoitti Aleksanterin historian kymmenessä kirjassa 50-luvulla jaa. roomalaisille lukijoille. Se perustuu osin Kleitarkhoksen teokseen. Teoksen kaksi ensimmäistä kirjaa eivät ole säilyneet ja muistakin puuttuu osia. Curtius ei ollut kriittinen historioitsija ja hän haluaa viihdyttää lukijoitaan ja kiinnittää huomiota Aleksanterin persoonallisuuteen ja muokkaa, jättää pois ja sivuuttaa kronologiaa, vaikka hän ei sepitä tarinoita paitsi kertomukseen lisättyjen puheiden ja kirjeiden kohdalla. Koska kirjoittajat käyttävät ja arvioivat eri

lähteitä eri tavoin ja tietyt yksityiskohdat ovat epävarmoja, historiat antavat vaihtelevan kuvan sekä Aleksanterin elämän yksityiskohdista että pääasioista. Tarina tai perinne, jota kirjoittaja yrittää välittää tai jatkaa, sekä hänen kirjoituksensa lajityyppi, vaikuttavat tekstiin, ja kaikki olemassa olevat lähteet sisältävät jonkin verran uudelleen kerrontaa ja osin silkkaa fantasiaa.

Aleksanterin henkilöön kohdistunut ihailu alkoi jo hänen eläessään voimistua niistä myyteistä ja tarinoista, joita hän hovinsa kanssa laittoi liikkeelle ja rohkaisi. Esimerkiksi hänen kerrotaan olleen myyttisten amatsonien kuningattaren salarakas. Tarinoiden synnylle ei näy loppua. Eksoottiset ja värikkäät tilanteet, mahtavat taistelut, hänen miestensä kestävyys ja sitkeys tuhansien kilometrien päässä kotoa, hoviskandaalit sekä kapinat ja salaliitot hänen hallintonsa lopussa, kaikki ovat olleet hedelmällinen kasvualusta legendoille ja myyteille vuosisatojen ajan.

Aleksanteri on ollut kautta Euroopan legendaarinen sankari, joka esiintyy monessa kansansadussa Kreikassa ja muualla. Muutamia vuosisatoja hänen kuolemansa jälkeen kirjoitettiin tai toimitettiin Aleksanterista käsittelevistä kertomuksista *Romanttinen kertomus Aleksanterista*. Tätä tekstiä toimitettiin ja laajennettiin koko antiikin ajan ja keskiajalla. Myöhäisantiikin aikaan siitä tehtiin latinan- ja syyriankieliset käännökset. Näistä kehitettiin versioita kaikille Euroopan ja Lähi-idän pääkielille ja se oli esimodernin ajan luetuimpia kirjoja. Samalla tavoin kuin häntä edeltäneet akhaimenidikuninkaat, Aleksanteri mainitaan Raamatussa. Danielin kirjan profetiassa viitataan Kreikan kuninkaaseen, joka alistaa meedialaiset ja persialaiset ja jonka kuningaskunta hajoaa neljäksi. Myös Ensimmäisessä Makkabealaisten kirjassa on lyhyt kuvaus hänen elämästään.

Hän on sankari myös suuressa osassa Lounais- ja Keski-Aasiaa ja hänet tunnetaan nimellä Iskander tai Iskander Zulkarnain. Zarathustralaiset tuntevat hänet ”kirottuna Aleksanterina”, heidän valtakuntansa valloittajana ja Persepoliksen tuhoajana. Firdausin *Shahnama*, joka on yksi vanhimmista modernilla persialla kirjoitetuista kirjoista, on noin vuonna 1000 jaa. kirjoitettu eeppinen runoelma. Siinä Aleksanterin tarina noudattelee Iranin myyttistä historiaa ja hänen sanotaan olevan Persian kuninkaan ja roomalaiskuningas Filippoksen tyttären poika. Hän on mahdollisesti kuvattuna Koraanissa nimellä ”Kaksisarvinen”, vaikka tästä on kiistelty kauan. *Iskandarnama* yhdistelee persialaista traditiota makedonialaiskuninkaasta ja *Romanttinen kertomus Aleksanterista* -teoksen tarinoita.

Aleksanteri on ollut esillä jatkuvasti kulttuurissa ja kirjallisuudessa meidän päiviimme saakka. Hän on inspiroinut taidetta ja kuvanveistoa vuosisatojen ajan. Monet nykyajan romaanit, musiikki, Hollywood-elokuvat, televisio-ohjelmat ja tietokonepelit käsittelevät häntä. Hänen kykynsä lumota ja hämmentää ei näytä heikentyvän. Aleksanteri Suuren nimi elää yhä.

Sanasto

agema	Hypaspisteista koostuva henkivartiosto.
akhaimenidit	Kyyros Suuren perustama Persian valtakunnan dynastia.
akontistai	Keihäsmiehet.
Antalkidaan rauha	Persian kuninkaan Artakserkses II:n vuonna 386 eaa. säätämä rauha. Tunnetaan myös kuninkaan rauhana.
antilabi	Kilven takana oleva kädensija.
argyraspidit	Nimitys tarkoittaa kirjaimellisesti ”hopeisia kilpiä”. Nämä olivat kokeneista hypaspisteista koottu eliittijoukko.
arkhihypaspistes	Hypaspistien komentaja.
asthetairoi	Pezhetairoi-joukkojen alaosasto. Sanan merkitys on kiistanalainen mutta se voi tarkoittaa eliittijoukko-osastoja, Ylä-Makedoniasta otettuja joukkoja tai kaikkein lähimpänä kuningasta taistelleita joukkoja. Asthetairoit ovat ehkä olleet paremmin varusteltuja tai heidät oli koulutettu taistelemaan hypaspistien rinnalla.
baivarabam	Persian sotaväen 10 000 miehen yksikkö, joka vastasi kreikkalaista myriadia.
baivarpatish	Baivarabamin päällikkö.
basilike ile	Makedonian toveriratsuväen kuninkaallinen eskadroona.
bathos	Aleksanterin armeijan ”syvä muodostelma”.
dathaba	Persian armeijan kymmenen miehen yksikkö. Kymmenen dathabaa muodosti sataban.
dekas	Alkujaan kymmenen miehen rivi, joka myöhemmin kasvoi 16 miehen suuruiseksi.
Deloksen meriliitto	Ateenan ja muiden kaupunkivaltioiden vuonna 477 eaa. muodostama liittoutuma näiden ryhtyessä sotaan Persiaa vastaan.
diadokit, diadokhoi	Aleksanteri Suuren seuraajat.
doru	Hopliittien käyttämä keihäs, jonka pituus oli noin 2,5 metriä.
doryforoi	Tarkoittaa kirjaimellisesti ”keihäänkantajaa”. Tällä voitiin tarkoittaa hypaspisteja silloin, kun he olivat perinteisessä hopliittivarustuksessa.
eksomis	Kreikkalaisten ja makedonialaisten sotilaiden käyttämä lyhythihainen tunika.
ektaktoi	Ylimääräisiä upseereita. He eivät taistelleet ruoduissa vaan

	välittivät komentoja lochosten miehille. Hellespontoksen ylityksen aikaan vuonna 334 eaa. Aleksanterin armeijassa jokaisella dekaksella oli yksi ektaktoi, joka toimi kuormaston lastauksen valvojana.
falangi	Sananmukaisesti ”taistelumuodostelma”. Yleensä tällä tarkoitetaan raskaan jalkaväen muodostelmaa.
falangisotilas	Falangissa taistellut jalkaväkisotilas.
hamippoi	Jalkaväkisotilaita, jotka taistelivat ratsuväkijoukkojen seassa.
hazarabam	Persialaisten 1000 miehen yksikkö, vastaa kreikkalaista kiliarkiaa.
hazarapatish	Hazarabamin päällikkö.
hetairoit	Makedonian toveriratsuväki, kuninkaan toverit.
hipparkia	Ratsuväen prikaati, joka koostuu kahdesta, kolmesta tai neljästä ilestä.
hipparkki	Hipparkian päällikkö.
hopliitti	Sananmukaisesti ”aseistautunut mies”, kreikkalaisen kaupunkivaltion sotilaskansalainen.
hyparkit	Persialaisia hallitsijoita, joiden hallittavina oli satraappikuntia pienempiä yksiköitä. Joskus voidaan käyttää myös satraapin synonyymina.
hypaspistit, hypaspistai	Kirjaimellisesti ”kilvenkantajat”, jalkaväen eliittiyksikkö, jonka jäsenet valittiin voiman ja urheuden perusteella.
hypaspitai basilikoi	”Kuninkaalliset hypaspistit” olivat ylimystösuvuista lähtöisin olevia hypaspisteja, jotka olivat myös usein entisiä kuninkaallisia hovipoikia. Heidän mahdollista erikoistehtäväänsä taistelussa ei tiedetä.
hyperaspisantes	He olivat hypaspisteja, jotka pitivät kilpiään ylhäällä suojatakseen kuningasta. Heidän kilpensä olivat mahdollisesti suurempia kuin tavalliset pelte-kilvet.
hyperetes	Makedonian ratsuväen apulainen.
ilarkki	Eskadroonan päällikkö.
ile	(mon. ilai) Kahdensadan miehen suuruinen eskadroona, joka oli jaettu neljään tetrarkiaan oli Makedonian ratsuväen perusyksikkö. Basilikon ile oli toveriratsuväen kuninkaallinen eskadroona.
Kalliaan rauha	Deloksen meriliiton ja Persian vuonna 449 eaa. solmima muodollinen rauha. Rauhan solmimisen jälkeen Persia ei

uhannut Kreikkaa kolmeenkymmeneen vuoteen.

kardaka Persian kuninkaallisen perhekunnan joukot, jotka eivät olleet persialaisia eivätkä kreikkalaisia. He olivat mahdollisesti kuninkaallisia palkkasotureita.

kausia Lerppalierinen hattu.

kiliarkia Neljä lochosta, kaiken kaikkiaan 1024 miestä.

kopis Ratsuväen sotilaiden käyttämä pidempi käyräteräinen miekka.

Korintin liitto Filippos II:n vuonna 338 eaa. perustama ja johtama Kreikan valtioiden yhteenliittymä.

ksyston Ratsumiehen kanukkapuinen peitsi.

linothoraks Päällekkäisistä pellavakerroksista tehty rintahaarniska, jossa on pidennetyt liepeet.

lochagos Lochoksen päällikkö. Myöhemmin myös syntagman päällikkö.

lochos (mon. lochoi) Dekasten joukko, jossa oli 16 riviä, joissa kussakin oli 16 miestä eli kokonaismäärä oli 256 miestä.

medismi Persialaismielisyys. Persialaiset tunnettiin myös meedialaisina naapurikansansa mukaan.

meloforoi Tarkoittaa kirjaimellisesti ”omenankantajaa”. ”Kuolemattomien” joukko-osaston tuhat keihäsmiestä, joiden nimitys johtui heidän keihäidensä päissä olleista kultaisista omenoista.

Peloponnesoksen liitto Spartan ja muiden Peloponnesoksen alueen kaupunkivaltioiden solmima puolustusliitto. Jos yhtä liiton jäsentä vastaan hyökättiin, koko liitto puolusti tätä jäsenvaltiota.

peltastit Kevyesti aseistettuja joukkoja, joiden varustukseen kuului tikari, keihäs, pelte-kilpi ja mahdollisesti miekka. Heillä oli joko kevyt haarniska tai ei suojavarustusta lainkaan. Heidän nimityksensä johtui heidän kilvistään.

pelte Pieni, peltasti-joukkojen käyttämä kilpi.

pentakosiarkhia Kiliarkian puolikas, 512 miestä.

pezhetairoi Raskasta jalkaväkeä, jonka aseistuksena oli sarissa ja mahdollisesti miekka.

pilos Kartionmuotoinen kypärä.

polis (mon. poleis) Kreikkalainen kaupunki, kaupunkivaltio ja sen kansalaiset.

prodromoi-joukot Sananmukaisesti ”tiedustelijat”. Nimitystä käytettiin Makedonian armeijan traakialaisista ratsuväkieskadroonista

mutta sitä saatettiin satunnaisesti käyttää myös muista ratsuväen apujoukoista. Nimensä mukaisesti niiden tehtävänä oli tiedustella etenevän armeijan edellä.

proskynesis Persialainen tapa, jonka mukaan ihmisten tuli kunnianosoituksena lähestyä valtaistuinta polvistuneena. Palattuaan länteen Aleksanteri yritti ottaa tavan käyttöön hovissaan. Tapaan suhtauduttiin hovissa ilmeisen vastahakoisesti.

psiloi Kevyt jalkaväki.

pteruges Vyötärön kohdalta alaspäin ulottuvat rintahaarniskan liepeet.

pyknos Aleksanterin armeijan tiivis muodostelma.

sarissa (mon. sarissai) Keihäs, jonka pituus oli 4,5 metrin ja 5,5 metrin välissä.

sarissoforoi Sananmukaisesti ”sarissankantajat”. Nimitystä on käytetty Hellespontoksen ylityksen jälkeen prodromoin synonyymina, mikä viittaa siihen, että tiedustelijat oli aseistettu pitemmällä keihäällä tai sarissalla.

sataba Persian armeijan hazarabamin osa, sadan miehen yksikkö.

satraappikunta Satraapin johtama Persian valtakunnan maakunta.

Seuraajien aikakausi Aleksanterin kuoleman jälkeinen aikakausi, jolloin hänen upseerinsa taistelivat vallasta keskenään.

sparabara Persian armeijan jousiampujaparin kilpimies.

strategos ”Kenraali”. Sanaa käytettiin myös valloitettujen alueiden sotilasjohtajasta.

synapsismose Toisissaan kiinni olevien kilpien muodostelma.

syntagma Lochoksen myöhempi nimitys.

takabara Persian armeijan keihäillä ja taka-kilvillä aseistautunut jalkaväki.

taksiarkit Taksiksen päällikkö. Kun armeija oli jaettu divisiooniin, kenraali toimi myös taksiarkkina.

taksis (mon. takseis) Kuuden lochoksen muodostama yksikkö, jossa oli 1536 miestä.

tara Persialaisten jousimiesten käyttämä henkilökohtainen kilpi, jota käytettiin, jos suojavarustus oli murtunut.

thoraks Rintapanssari.

toksarkki Viidensadan toksotain yksikön päällikkö.

toksotai Jousimiehet.

trireemi Kolmisoutu, kreikkalainen kaleeri, jossa oli kolme riviä airoja.

Kirjallisuutta

ANTIIKIN LÄHTEET

Arrian, *The Campaigns of Alexander* (trans. A. de Sélincourt) (Harmondsworth: Penguin Classics, 1971)

Curtius Rufus, Quintus, *The History of Alexander* (trans. J. C. Yardley) (Harmondsworth: Penguin, 1984)

Diodorus Siculus, *Library of History, VIII* (trans. and ed. C. Bradford Welles) (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1963)

Justin, *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus, Books 11–12: Alexander the Great* (trans. J. C. Yardley) (Oxford: Clarendon Ancient History Series 1997)

Plutarch, *The Age of Alexander* (trans. Ian Scott-Kilvert) (Harmondsworth: Penguin Classics, 1973)

NYKYAJAN LÄHTEET

Adcock, F. E., *The Greek and Macedonian Art of War* (Berkeley: University of California Press, 1957)

Boardman, J., Hammond, N., Lewis, D. and Ostwald, M. (eds.), *The Cambridge Ancient History Vol. 4: Persia, Greece and the Western Mediterranean c.525 to 479 BC* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988)

Borza, E. N., *In the Shadow of Olympus: The Emergence of Macedon* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990)

Bosworth, A. B., *Conquest and Empire: The Reign of Alexander the Great* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988)

Bosworth, A. B., *Alexander and the East: The Tragedy of Triumph* (Oxford: Clarendon Press, 1996)

Bosworth, A. B. and Baynham, E. J. (eds.), *Alexander the Great in Fact and Fiction* (Oxford: Oxford University Press, 2000)

Briant, P., *Histoire de l'Empire Perse de Cyre à Alexandre* (Paris: Fayard, 1996)

Cook, J. M., *The Persian Empire* (London: Dent, 1983)

Engels, D. W., *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army* (Berkeley: University of California Press, 1978)

Errington, R. M., *A History of Macedonia* (trans. C. Errington) (Berkeley: University of California Press, 1990)

Fuller, J. F. C., *The Generalship of Alexander the Great* (New York: Da Capo, 2004)

Green, P., *Alexander of Macedon, 356–323 BC: A Historical Biography* (Berkeley: University of California Press, 1991, rev. ed.)

Hammond, N. G. L., *The Genius of Alexander the Great* (London: Duckworth, 1997)

Heckel, W., *The Marshals of Alexander's Empire* (London: Routledge, 1992)

Holt, F. L., *Alexander the Great and Bactria: The Formation of a Greek Frontier in Central Asia* (Leiden: E. J. Brill, 1988)

Lane Fox, R., *Alexander the Great* (London: Penguin, 2004, rev. ed.)

Marsden, E. W., *The Campaign of Gaugamela* (Liverpool: Liverpool University Press, 1964)

Olmstead, A. T., *History of the Persian Empire* (Chicago: University of Chicago Press, 1948)

Pearson, L., *The Lost Histories of Alexander the Great* (New York: American Philological Association, 1960)

Roisman, J. (ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great* (Leiden: Brill, 2003)

Stewart, A. F., *Faces of Power: Alexander's Image and Hellenistic Politics* (Berkeley: University of California Press, 1993)

Wilcken, U., *Alexander the Great* (New York: W. W. Norton, 1967)

Wood, M., *In the Footsteps of Alexander the Great* (London: BBC Books, 2004)

Hakemisto

Kuvaviitteet esitetty lihavoituna. Kaikki vuodet ovat vuosia ennen ajanlaskun alkua.

A

B

L

M

R

S

T

U

V

Z